

Андрей Захариев

**ФИНАНСОВАТА
ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ –
КРОС АНАЛИЗ И ЕМПИРИЧНИ
СВИДЕТЕЛСТВА**

София, 2025

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

Проф. д.н. Евгени Евгениев, главен редактор
Доц. д-р Джеймс Йоловски, зам. главен редактор
Проф. д.н. Виржиния Желязкова
Проф. д-р Юлия Добрева
Проф. д-р Даниела Бобева
Проф. д-р Емилия Миланова
Проф. д-р Григор Димитров
Проф. д.ик.н. Красимир Тодоров
Проф. д-р Станислав Димитров
Проф. д-р Даниела Илиева
Доц. д-р Виктория Гацова
Доц. д-р Радостина Димитрова

Рецензенти:

Проф. д.н. Виржиния Велчева
Проф. д.н. Борислав Борисов

© Проф. д-р Андрей Захариев, автор

© Издателство на ВУЗФ „Св. Григорий Богослов“, 2025

ISBN 978-619-7622-67-6

Монография, Първо издание

СЪДЪРЖАНИЕ

ВЪВЕДЕНИЕ	5
ГЛАВА ПЪРВА. ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА ЗА ФИНАНСОВАТА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ В СРЕДА НА МНОЖЕСТВЕНИ КРИЗИ (2020-2025 Г.)	10
1. Местното самоуправление и децентрализацията в системата на публичния сектор на икономиката – теоретични аспекти, нормативна уредба и научни изследвания.....	10
1.1. Регулаторна рамка на фискалната децентрализация в контекста на Европейската харта за местно самоуправление	11
1.2. Децентрализацията като стратегически процес	13
1.3. Теоретични постановки и научни изследвания в областта на децентрализацията и регионализацията	15
2. Срезова оценка на финансовото състояние на българските общини в периода 2020-2025 г.	19
3. Оценка на общински приходи по ЗМДТ във времева точка 2025 г.	23
4. Оценка на общинския дълг за 2025 г.	28
5. Оценка на потенциала за генериране на приходи от управление на общинската собственост за 2025 г.	32
6. Кръговата икономика и такса битови отпадъци.....	36
6.1. Оценка на услугите по сметосъбиране и сметоизвозване за 2025 г.	36
6.2. Социалното предприемачество в подкрепа на кръговата икономика и разделното сметосъбиране в България (по примера на кампанията „Капачки за Бъдеще“).....	39
6.3. Свидетелства за управлението на отпадъците в Столична община	41
6. Оценка на респондентите на предпочитанията за въвеждане на споделени данъци към 2025 г.	43
7. Оценка на предоставянето на общински услуги и услуги по ВиК към 2025 г.	45
8. Оценка на състоянието на публична техническа инфраструктура в общините към 2025 г.	49
9. Макро оценки от респондентите на интегрираното развитие и европейските процеси към 2025 г.	52
Приложение 1.1. Анкетен въпросник „Финансова децентрализация‘2025 г.“	57
Резюме на глава първа	63

ГЛАВА ВТОРА. КРОС АНАЛИЗ НА ТЕНДЕНЦИИТЕ ВЪВ ФИНАНСОВАТА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ (2020-2025 г.) 65

1. Методика и тествани вторични работни хипотези при крос анализа на финансовата децентрализация от 2025 г..... 65
 2. Резултати, изводи и обобщения от крос анализа на тенденциите във финансовата децентрализация в България (2020–2025 г.) 68
- Резюме на глава втора..... 102

ГЛАВА ТРЕТА. ДЕСКРИПТИВНА СТАТИСТИКА И КОРЕЛАЦИОНЕН АНАЛИЗ НА АНКЕТНИТЕ РЕЗУЛТАТИ ЗА ФИНАНСОВОТО СЪСТОЯНИЕ НА ОБЩИНИТЕ И ФИНАНСОВАТА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ..... 104

1. Оценка чрез дескриптивна статистика на анкетните резултати за финансовата децентрализация към 2025 г..... 104
 2. Корелационен анализ на селектирани фактори и показатели за финансовата децентрализация към 2025 г..... 123
 - 2.1. Аналитични секторни колерограми на финансовата децентрализация към 2025 г..... 123
 - 2.2. Синтетична междусекторна колерограма на финансовата децентрализация на база анкетно проучване от 2025 г..... 134
- Резюме на глава трета 138

ЗАКЛЮЧЕНИЕ..... 140

СПИСЪК С ФИГУРИТЕ..... 142

СПИСЪК С ТАБЛИЦИТЕ..... 148

СПИСЪК НА ЦИТИРАНАТА ЛИТЕРАТУРА 150

БИБЛИОГРАФСКИ ПОКАЗАТЕЛИ НА МОНОГРАФИЧНИЯ ТРУД 157

ВЪВЕДЕНИЕ

Стратегическото разбиране за процеса на децентрализация изисква концептуално обвързване на делегираните права и отговорности с тяхното ресурсно обезпечаване. Приемането на България в Европейския съюз през 2007 год. в условия на Валутен борд даде на икономиката на страната стабилност на основната мерна единица за икономическа активност – българския лев. На база на валутната котва и строгите правила за покритие на парите в обращение ефектите на поредица от външни кризи бяха „омекотени“ и управлявани чрез съвместни интервенции на европейско, национално, регионално и общинско ниво. В същото време България отчете една от най-големите демографски кризи, довела до промени във възрастовата структура, работната сила и най-вече числеността на населението в градовете и населените места. Пандемията от 2020-2021 год. допълнително усили негативните ефекти и показва силната уязвимост и кадрови недокомплект в системите за здравеопазване и здравна профилактика в общините и общинските лечебни заведения в България.

В годините на възстановяване от пандемията 2022-2023 год. страната се изправи пред риска от политическа нестабилност, където провежданите през няколко месеца парламентарни избори и правителства с кратки мандати трудно съумяваха да следват цели и задачи със стратегически хоризонт. На финала на 2024 год. дойде и добрата новина за приемането на страната за член на Шенгенското пространство с „отваряне“ на границите към Гърция и Румъния, което пряко засяга експортните отрасли и системите за международна логистика и транспорт, където страната има своите предимства и икономически оператори със съществен принос за БВП на страната. Отчетени бяха и статистически данни за достигане на предпандемичните нива на посещаемост на чуждестранни туристи, независимо от загубата на два основни външни пазара, в следствие на военния конфликт между Русия и Украйна. Допълнително в началото на 2025 г. бе избрано редовно правителство при подкрепена с макроикономически данни перспектива за приемане на България в еврозоната. Тази перспектива е обект на публичен дебат и финални преговори с институциите на ЕС, но тя неминуемо също дава своя отпечатък върху местните органи за самоуправление където междинните оценки на Плановете за интегрирано развитие на общините (2021-2027 год.) вече отчитат новите реалности и ефекти от Шенгенското пространство и еврозоната.

Със своите 265 общини, 28 области и 6 района за планиране България е страна с нетен приток на средства от фондовете и програмите на ЕС. Въпреки ежегодния принос на тези средства друг един важен източник на ресурси – Националният план за възстановяване и устойчивост – продължава да бъде само пожелателен и с ниска или нулева ресурсна обезпеченост за подкрепа на общински инвестиционни проекти. Така сблъсъкът между текущо общинско бюджетиране и стратегическо инвестиционно планиране достигна нови нива на остър сблъсък и разрыв между отговорности, програми, проекти и възможности за осигуряване чрез подходящи инструменти, източници и техники за финансиране.

На този фон, ние продължаваме да подкрепяме парадигмата за устойчивост на местното самоуправление, която да провежда *политика на финансова децентрализация само чрез мерки и действия за фискална децентрализация*, когато административния капацитет на местните органи за самоуправление е общ пазител на интересите на гражданите, икономическите оператори и фиска, независимо дали той акумулира местни или централни данъци. На фона така развитата проблемна основа за *обект* на изследване се определя финансовата децентрализация в България, а за негов *предмет* – установяването чрез крос анализ и емпирични свидетелства на актуалното състояние, проблеми и перспективи пред българските общини през призмата на отговорностите и правомощията на органите за местно самоуправление.

Водещата теза в монографичния труд се формулира както следва: *финансовата децентрализация е многомерен процес със стратегически характер, съчетаващ делегиране на правомощия с ресурсната им обезпеченост за осигуряване изпълнението на постановките в Европейската харта за местно самоуправление, в среда на множествени кризи и перспективи, свързани с членството на страната в Шенгенското пространство и Еврозоната.*

Целта на разработката е *да се изследва финансовата децентрализация в периода 2020-2025 год. като процес и моментно състояние, с отчитане влиянието на множествените кризи, изчерпването на източници на собствени приходи в общинските бюджети и перспективата за акумулиране на позитивни ефекти от членството на страната в Шенгенското пространство и приемането на България в Еврозоната.*

За постигане целта на разработката и валидиране на изследователската теза са формулирани следните работни хипотези:

Хипотеза първа. В условия на множествени криза – пандемия, военен конфликт, енергийни цени – оценките за финансовата децентрализация в България към началото на 2025 г. акумулират локалните показатели за развитие на общините, институционалните решения чрез Фонд ФЛАГ при мостовото финансиране на общинските инвестиционни проекти по Оперативни програми и националните перспективи от приемането на страната в Шенгенското пространство, съчетани с очакваните позитиви от членството на страната в Еврозоната.

Хипотеза втора. Различните характеристики на общините като социално-икономически единици са предпоставка за диференциация в оценките на финансовата децентрализация в техния бюджетен, фискален и регулаторен аспект.

Хипотеза трета. Чрез прилагане на инструментариума на дескриптивната статистика и междуфакторния корелационен анализ на анкетните резултати могат да се изведат иконометрични оценки на степените на ексцес и асиметрия в разпределението на отговорите в анкетното проучване към началото на 2025 г.

Търсените реформи във финансовата децентрализация от позицията на местните органи за самоуправление извеждат решения на установените проблеми, отличаващи се със специфични степени на подкрепа и консенсус. На тази база за постигане целта на разработката, доказване на водещата теза и изследователските хипотези монографичният труд е структуриран в три глава (вж. фиг. 1).

Фигура 1. Структура и съдържание на монографичното изследване на финансовата децентрализация в България

В обхвата на определената цел, водещата теза и изследователските хипотези са поставени следните **научни задачи**, относими за последователно решаване към всяка от трите глави в монографичния труд:

Задача първа. Да се изведе срез профил (за периода 2020–2025 г. във времева точка началото на 2025 г.) на състоянието на финансовата децентрализация в България през призмата на органите за местно самоуправление чрез анкетно проучване сред стратифицирана извадка от председатели на ОбС (мандат 2023 – 2027 г.) като се очертаят достиженията, проблемите и перспективите в изследвания процес.

Задача втора. Да се приложи метода на крос анализа към резултатите от анкетното проучване на финансовата децентрализация (2020–2025 г.) като се установят специфики в оценките на процеса сред четири категории респонденти, групирани по брой население и брой общински съветници по ЗМСМА..

Задача трета. Да се приложи инструментариума на дескриптивна статистика и секторния корелационен анализ на анкетните резултати преди приемането в еврозоната за установяване на степените на ексцес и симетрия, силата на корелация и статистическата значимост на връзките между отделните отговори на респондентите, подадени от тях в анкетното проучване на финансовата децентрализация в началото на 2025 г.

В **методически план** в монографичния труд намират приложение анкетния метод, крос анализ, графичен метод на анализ, дескриптивна статистика, корелационен анализ, методи на индукцията и дедукцията, метод на моделирането, сравнителен анализ и др.

При извеждането на **ограничителния периметър** на изследването е необходимо да се уточни, че извън обхвата на монографичния труд остава годишната бюджетна процедура, ефектите от функциониране на публичния сектор чрез Закони за продължаване действието на разпоредби на Закона за държавния бюджет на Република България или автоматично удължаване действието на Закона за държавния бюджет по член 87 от Закона за публичните финанси, както и силното забавяне на средствата и проектите по Националния план за възстановяване и устойчивост.

В настоящето монографично изследване се доразвиват и надграждат изследвания на автора в областта на фискалната децентрализация, общинските финанси и финансовото управление на общините в България¹. С проучване на актуални към 2025 г. най-нови изследвания в теорията на публичния сектор на икономиката², съответно нови библиографски източници³, нови и утвърдени приложни изследвания⁴ и нови данни за процесите на финансовата децентрализация с настоящия монографичен труд се обогатява научното познание чрез срезов анализ и емпирични свидетелства за състоянието и тенденциите в изследваната област.

Опитът на автора в областта на стратегическото регионално планиране, обосновката на решения за поемане на общински дълг⁵ чрез банкови заеми, облигации и финансов лизинг, работата като общински съветник и председател на Общински съвет при приемането на страната за член на ЕС (мандат 2003-2007 г.), както и академичната ангажираност в областта на проблемите на финансовата теория, общинските бюджети, управлението на дълга⁶, проектното финансиране, финансовия анализ и международните финанси са предпоставка за провеждане на мотивирано и методически издържано анкетно проучване сред целева група представители на органите за местно самоуправление. Може да се твърди, че независимо от политическите различия и разнообразието от примери за парламентаризъм от Народното събрание в гилдията на

¹ ЗАХАРИЕВ, А. Фискална децентрализация и финансово управление на общините в България, 2012, Свищов: Библиотека "Образование и наука". Том 13, 256 стр.

² СТИГЛИЦ, Д. Икономика на държавния сектор. УИ „Стопанство”, София, 1996.

³ BROWN, C., Jackson, P. Public Sector Economics. 4th ed., BLACKWELL, 1994.

⁴ BROWNING, E., Browning, J. Public Finance and the Price System. N.Y., Macmillan, 1983.

⁵ ЗАХАРИЕВ, А. Сравнителен анализ на решенията за поемане на общински дълг в България. // Народно стопански архив, 2010, кн. 1.

⁶ ПРОДАНОВ, Ст., Захариев, А., Кузнецов, Ю., Цанов, Ем., Ганчев, Ал., Личев, Ал. Предизвикателства през дълговото бюджетиране в българските общини. // Диалог, 2010, тематичен брой месец юни, с. 190-212.

председателите на ОбС се утвърждават професионални администратори и нормотворци, които заслужават за поредни мандати не само своето място в местния парламент, но и преизбирането им на позицията „пръв сред равни“. С доверие към тяхната преценка апликираната и изследвана в настоящия монографичен труд анкета „Финансовата децентрализация‘2025 г.“ очертава тенденции, разкрива проблеми и индикира насоки за тяхното решаване по пътя на диалога и преодоляване на разрива между децентрализацията на отговорности и централизацията на ресурси в системата на публичния сектор на икономиката⁷ на Република България.

В цялостния контекст на проведеното изследване и написване на монографичния труд авторът изказва своята благодарност на академичната колегия от финансиста и икономисти, на Националната асоциация на председателите на общински съвети в Република България (НАПОС-РБ), на Националното сдружение на общините в република България (НСОРБ), на Американската агенция за международно развитие (USAID), на Швейцарската агенция за развитие и сътрудничество (SDC) и на Датската агенция за международно развитие (DANIDA) за възможността, в продължение на поредица управленски мандати, да бъдат проучени и приложени най-добрите международни практики за ефективно и професионално местно самоуправление и децентрализация.

Благодарностите са насочени към Висшето училище по застраховане и финанси, което даде институционална и научна подкрепа за провеждането на дискуссионен форум на НАПОС-РБ (на 10.2.2025 г.), където предварителните резултати от приложното срезово проучване „Финансова децентрализация‘2025 г.“ намериха своята първа трибуна и критична обратна връзка сред професионалната гилдия от Председатели на Общински съвети в Република България.

*Проф. д-р Андрей Захариев
a.zahariev@vuzf.bg*

⁷ БРУСАРСКИ, Р. Теория на публичните финанси. София, 2007; БРУСАРСКИ, Р. Анализ „разходи-ползи“. София, УИ „Стопанство“, 2008.

ГЛАВА ПЪРВА. ЕМПИРИЧНИ СВИДЕТЕЛСТВА ЗА ФИНАНСОВАТА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ В СРЕДА НА МНОЖЕСТВЕНИ КРИЗИ (2020-2025 Г.)

Пандемията от 2020-2021 г. постави на изпитание всички обществени и финансово-икономически системи. С преодоляване на пандемията започна военния конфликт в Украйна, който оказва съществен натиск върху традиционни отрасли на българската икономика, като доведе до отлив на туристи от два източноевропейски стратегически пазара, но породил нараснали поръчки за нашия ВПК. Спирането на доставките на газ от източните газови коридори доведе след това до пикови флукутации в цените на енергията в сегмент „ден напред“⁸. Тази поредица от кризи бе съпроводена от нараснал натиск върху бюджетните системи, вкл. и до дерогация на основополагащи принципи за фискална стабилност в ЕС. На тази основа за водеща **хипотеза** в настоящата глава се определя твърдението, че в условия на множествени кризи – пандемия, военен конфликт, енергийни цени – оценките за финансовата децентрализация в България към началото на 2025 г. акумулират локалните показатели за развитие на общините, институционалните решения чрез Фонд ФЛАГ при мостовото финансиране на общинските инвестиционни проекти по Оперативни програми и националните перспективи от приемането на страната в Шенгенското пространство, съчетани с очакваните позитиви от членството на страната в Евроната. Това позволява за изследователска **задача** в глава първа да се постави извеждането на срезов профил (за периода 2020–2025 г. във времева точка началото на 2025 г.) на състоянието на финансовата децентрализация в България през призмата на органите за местно самоуправление чрез анкетно проучване сред стратифицирана извадка от председатели на ОбС (мандат 2023 – 2027 г.) като се очертаят достиженията, проблемите и перспективите в изследвания процес.

1. Местното самоуправление и децентрализацията в системата на публичния сектор на икономиката – теоретични аспекти, нормативна уредба и научни изследвания

България е страна във валутен борд от 1997 год. с резервна валута германската марка. С деноминацията от 1999 год. и включването на германската марка във валутната кошница на еврото нашата резервна валута и фиксиран валутен курс търпят регулаторна промяна от $1000\text{BGL} = 1\text{DEM}$ на $1.95583\text{BGN} = 1\text{EUR}$ ⁹. В тази връзка всички адвалорни данни в изследването в български лева (BGN) и следват логиката на кръгооборота на

⁸ ZAHARIEV, A., & Georgiev, T. (2023). The day-ahead energy market: correlation analysis and trends for selected CEE countries. 100th International Scientific Conference on Economic and Social Development – "Economics, Management, Entrepreneurship and Innovations". 100, pp. 178-192. Svishtov: Varazdin Development and Entrepreneurship Agency, Varazdin, Croatia.

⁹ RADKOV, R. & Zahariev, A. The Currency Board in Bulgaria: Theoretical Reflections and Empirical Results. Economic Archive, 3/2013, pp. 3-14.

Хартата изрично е подчертана водещата роля на Конституционната уредба и на закона, които обаче не са „... пречка за предоставянето на органите за местно самоуправление на правомощия за специфични цели ...“¹¹. Непосредствено след въвеждането на делегацията на правомощия в Хартата в т. 4, на чл. 4 се уточнява, че правомощията следва да са „... пълни и неограничени...“, а случай на тяхното делегиране (т. 5), „... органите на местно самоуправление трябва да разполагат, доколкото е възможно, със свободата да приспособяват упражняването им към местните условия“. Обезпечаването с ресурси за изпълнение на посочените правомощия е уредено в чл. 9 от Хартата, където в т. 1 е регламентирано, че „органите на местно самоуправление имат право в рамките на националната икономическа политика на достатъчно собствени средства, с които да могат да се разпореждат свободно при упражняване на правомощията си“. Допълнително в т. 3 е въведен „*принципа на споделеност*“ на финансовите средства между централната власт и местните органи за самоуправление „... поне част от финансовите средства на органите на местно самоуправление трябва да се получава от местни такси и данъци, чиито размери те имат право да определят в рамките на закона“¹². Следователно, ако една част от финансовите средства са от местни данъци и такси, които в България се регламентирант в Закона за местните данъци и такси (ЗМДТ)¹³, то следва, че останалата част трябва да са от един или няколко данъка с характер на централно събирани и акумулирани, макар и чрез облагане на икономическите дейности на фирми и домакинства, физически пребиваващи и опериращи на територията на съответната община. В ратификацията на Хартата е поет и неотменимия ангажимент за промени в Конституцията на Република България, където с четвъртата поправка (Обн. ДВ, бр. 12 от 06.02.2007 г.), е дадено правомощието на общините да определят размер на местни данъци¹⁴, като в случая намира приложени т.нар. „данъчен коридор“ с регламентиране на най-ниска и най-висока данъчна ставка, с които да се облага съответната данъчна основа. Така с приемането на България за пълноправен член на Европейския съюз, местните парламенти придобиват нови правомощия: „Чл. 141. ... (3) (Нова - ДВ, бр. 12 от 2007 г.) Общинският съвет определя размера на местните данъци при условия, по ред и в границите, установени със закон. (4) (Нова - ДВ, бр. 12 от 2007 г.) Общинският съвет определя размера на местните такси по ред, установен със закон. (5) (Предишна ал. 3 - ДВ, бр. 12 от 2007 г.) Държавата чрез средства от бюджета и по друг начин подпомага нормалната дейност на общините.“¹⁵

В Хартата допълнително е регламентирана подкрепа за инвестиционните програми на общините чрез (т. 9) „... достъп в съответствие със закона до националния пазар на капитали“. Този достъп в България намира нормативна уредба чрез Закона за

¹¹ ЕВРОПЕЙСКА ХАРТА за местното самоуправление (Страсбург, 15.X.1985 г.), ратифицирана със закон, приет от 37-о Народно събрание на 17.03.1995г. - ДВ, бр. 28 от 28.03.1995г.

¹² Пак там, чл. 9.

¹³ ЗАКОН за местните данъци и такси, ДВ (бр. 117 от 10.12.1997 г. и посл. изменения).

¹⁴ НЕНКОВА, П. Данъчна децентрализация – подходи за вертикално структуриране на данъчните постъпления в публичния сектор, НАУЧНИ трудове на УНСС / Research Papers of UNWE – София: Унив. изд. "Стопанство", ISSN 0861-9344 ; ISSN 2534-8957, 2021 (5), стр.65-92.

¹⁵ КОНСТИТУЦИЯ на Република България, обн., ДВ, бр. 56 от 13.07.1991 г., в сила от 13.07.1991 г., изм. и доп., бр. 85 от 26.09.2003 г. изм. и доп., ДВ, бр.18 от 25.02.2005 г., бр. 27 от 31.03.2006 г., бр.78 от 26.09.2006 г. - Решение № 7 на Конституционния съд от 2006 г., бр. 12 от 6.02.2007 г.

общинския дълг¹⁶, разработен с техническата помощ на екипи на програма „Инициатива местно самоуправление“ на USAID¹⁷, подкрепен впоследствие и чрез Закона за публичните финанси¹⁸.

1.2. Децентрализацията като стратегически процес

Непредубеденият аналитичен преглед на българския път за провеждане на фискална децентрализация може да се квалифицира като забележителен пример за (р)еволуционна промяна на фокуса и първоначалния замисъл. В резултат оригиналният текст и титул на първата стратегия за фискална децентрализация, разработен с подкрепата на екипите и програмите на американската агенция за международно развитие, бе ребрандиран в по-широк план като „финансова децентрализация“, а вече е наложен и като административна децентрализация със съответни стратегически документи¹⁹.

В резултат от описаното, първоначалният фискален фокус се ограничи до разрешеното в Закона за местните данъци и такси, макар и с въвеждане на данъчни коридори с членството в ЕС от 2007 год., а споделените централни данъци останаха в историята. Анализът на структура на приходите в общинските бюджети в първоначалния период на демократично развитие и полагане основните на децентрализацията е показателен. За периода 1994 – 1998 год. водещи като дял в общинските бюджети са именно приходите от споделени данъци с 43.9%, следвани от държавните субсидии с дял от 38%, собствените приходи с 16.3% дял и на последно място привлечените приходи с дял от 1.8%²⁰.

Паралелно на общините бяха прехвърлени отговорности по стопанисването и управлението на собственост с приемането на Закона за общинската собственост и определянето на имуществено-финансовите основи на местното самоуправление с актуването като частна общинска собственост и публична общинска собственост на съответен дял от държавната собственост до този момент. Последното може да се определи като позитивен фактор, доколкото последващите приходи от наеми на общинско имущество и земеделски земи формираха предвидима основа за бюджетно планиране и прилагане на професионални принципи за финансово управление на общините в България²¹.

Не бива да се пренебрегва и ключовия компонент в реформата с разделяне на дейностите, които общините следва да извършват и предлагат, на местни и делегирани от централната изпълнителна власт²².

¹⁶ ПРОДАНОВ, Ст. Инвестиционен анализ на публични проекти. В. Търново, АБАГАР, 2001.

¹⁷ ЗАКОН за общинския дълг, Обн. ДВ. бр.34 от 19 април 2005г.

¹⁸ ЗАКОН за публичните финанси, Обн., ДВ, бр. 15 от 15.02.2013 г., в сила от 1.01.2014 г.

¹⁹ Вж. подр.: СТРАТЕГИЯ за децентрализация 2016 - 2025 г., РМС № 735 от 08.09.2016 г.

²⁰ Заб. Собствени изчисления на автора по данни от Стратегията за децентрализация 2016 - 2025 г.

²¹ ЗАХАРИЕВ, А. (2013) Към многогодишно финансово управление на общините в България, Криза и икономически растеж: Юбилейна международна научна конференция - София, 26 октомври 2012 г., стр. 632-638; УНСС, ISBN:978-954-644-431-8.

²² Вж. подр.: МИНИСТЕРСКИ Съвет, Решение № 612 от 12.09.2002 г. за разделяне на дейностите, финансирани чрез общинските бюджети на държавни и общински и определяне на стандарти за численост

От гл.т. на действия на Правителството спрямо процесите на децентрализация следва да отчетем ключовата роля на Концепцията и Програмата за финансова децентрализация, които са одобрени на 13 юни 2002 г. с решение №399 на Министерския съвет²³. Концепцията за финансовата децентрализация²⁴ формулира има за основана цел: „Предоставяне на публични услуги по количество, качество и цени съответстващи на потребностите и съобразени с възможностите на гражданите, на основата на устойчиво и дългосрочно балансиране на разходните отговорности на общините със стабилни приходиизточници и ефективен граждански контрол.“ Постигането на така формулираната основна цел следва да се достигне чрез интервенции в четири области за промяна:

- Определяне и разграничаване на разходните отговорности на държавата и на общините, което следва да се постигне чрез прилагане на „принципа на субсидиарността“.
- Финансиране на възложените на общините държавни разходни отговорности, където е регламентирано приложението на система от „споделени данъци, държавни такси и субсидии“;
- Финансиране на общинските разходни отговорности, където общинските приходи следва да се реализират „чрез местни данъци, такси и неданъчни приходи“; и
- Подобряване на нормативната среда за съставяне и изпълнение на общинските бюджети, където „Възложените държавни разходни отговорности получават ясна нормативна и стойностна оценка“, както и се стимулира „...развитието на общинските кредитни пазари“.

В периода 2002–2004 г. са формулирани мерки, действия, принципи, срокове и отговорни институции за тяхното постигане в изпълнение на програмата за финансова децентрализация. Областите за промени, намират бърза регламентация и редакция в нормативни и поднормативни документи, като водещи сред тях са:²⁵ а) разделение на отговорностите на държавни и местни; б) въвеждане на стандарти за държавни разходни отговорности; б) промени в Закона за местните данъци и такси; в) промени в Закона за общинските бюджети; г) промени в Закона за общинската собственост; д) промени в Закона за корпоративното подоходно облагане; е) въвеждане на система за мониторинг и оценка; ж) приемане на Закон за общинския дълг; з) приемане на процедура за подпомагане на общини в затруднено финансово състояние.

В допълнение на Концепцията през 2006 г. с Решение на Министерския съвет (РМС) № 424 от 05.06.2006 г. е приета и десетгодишна Стратегия за децентрализация за периода 2006-2015 г. За следващия десетгодишен период мерките и действията по

на персонала и стандарти за издръжка на държавните дейности по образование, здравеопазване, социално подпомагане и социални услуги и култура през 2003 г.

²³ Вж.: <https://bit.ly/3CFhBtE>

²⁴ ДОКЛАД за мониторинг на реформата към финансова децентрализация през 2004 г. <http://www.minfin.bg/bg/page/96>

²⁵ Подробно описание на конкретните действия във формулираните области за промени са описани в: АНГЕЛОВА, Ст., Енева, М., Марков, А., Савов, Ем. Ръководство за управление на общинския бюджетен процес. Май 2005, LGI към USAID (работен документ), с. 4-6.

децентрализация са подкрепени с нов програмен документ – Стратегия за децентрализация 2016 - 2025 г. (РМС № 735 от 08.09.2016 г.)²⁶.

1.3. Теоретични постановки и научни изследвания в областта на децентрализацията и регионализацията

Фискалната децентрализация е колкото стара толкова и нова концепция за йерархично съгласуване и подреждане на държавната намеса в икономиката. Центростремителните трактати за публичните финанси остават без аргументи при данните за нарастване на регионалните различия и изчерпване капацитета на източниците на местни приходи. Фискалното правило „разделяй и владей“ води до концентрация на ресурси в централната власт и последващо разпределение с политически решения към регионите и общините. Въпросът е дали дългия път на фискалните приходи от местата на тяхното създаване до банковите сметки на правителствената агенция по приходите и обратно към делегираните от държавата дейности си заслужава усилията. Днес повече от всякога общините се нуждаят от ясен хоризонт и посока за реформата в децентрализацията. Констатираното от нас в първия тематичен монографичен труд през 2012 год. концентриране на ресурси и децентрализация на отговорности²⁷ демонстрира своите най-тежки последствия в условията на пандемията. Първата фронтова линия за спасяване на човешки животи бе системата на общинското здравеопазване – общински болници с остаряло или липсващо оборудване, с недокомплект на персонал и дефицити на финансови ресурси за прием, лечение на пациенти с Covid-19 и профилактична ваксинация²⁸. Именно тази система доказва, че процесът на децентрализацията буксува в бюрократичната рамка на изкуствено поддържани институции без капацитет за осъществяване на грижа по стандарт 24/7. А зад всичко това стои РМС №743/2003 год., с което общинските болници отпадат като делегирана от държавата дейност и преминаването изцяло на финансиране от НЗОК и Министерство на здравеопазването²⁹. С извеждането на общинското здравеопазване от системата на общинските финанси още през 2004 год. делът на общинските разходи в БВП спада до 6.1% (при база от 2002 г. 7.1%), а делът на общинските разходи в Консолидираната фискална програма спада от 18% през 2002 год. на 15.4% през 2004 г.³⁰

Има ли обаче път назад, към възстановяване на баланса между властовия връх и фундамента на държавното устройство – българските общини? Отговорът се дава от най-представителния орган – общинските съвети, чрез техните председатели. В първото

²⁶ Вж. РМС № 735 от 08.09.2016 г.

²⁷ ЗАХАРИЕВ, А. Фискална децентрализация и финансово управление на общините в България, 2012, Свищов: Библиотека "Образование и наука". Том 13, с. 10.

²⁸ DELIVERSKA, M. (2021). Report on vaccination against COVID-19 in Bulgaria, European Association of Health Law Newsletter №1/ 2021, Special Issue: Vaccination against COVID – 19, p.13-14, ISSN: 2708-2784.

²⁹ Заб. Запазено е обаче правото на общините да могат да финансират общинските болници като местна дейност при наличие на достатъчно собствени средства.

³⁰ Източник на данни: ДОКЛАД за мониторинг на реформата към финансова децентрализация през 2004 г., Министерство на финансите, <https://bit.ly/41rWJOT>

изследване от 2012 год. бе оформена ясна прогноза, че без възстановяване на споделения характер на трите централни данъка ще се достигне до времена на мащабен ресурсен дефицит. И тези времена вече дойдоха. Периодът на следпандемично възстановяване и ключовите макроикономически, финансови и политически събития – приемането в Шенгенското пространство и подаването на искане до Европейската комисия и ЕЦБ за изготвяне на извънредни доклади за конвергенцията на Република България (РМС №92/24.02.2025 г.) – изисква да се алармира с достатъчно тревога и настойчивост за корекции в дизайна и правилата на разпределение и преразпределение³¹ на БВП. Възстановяването на ресурсния баланс към българските общини трябва да се осъществи с допълващ компонент като поток от фискални приходи, а не като статика от регистри на собственост и отговорности за тяхното стопанисване.

Как обаче в научните трудове изглежда описания процес за България и останалите страни? В нашето по-ранно монографично изследване³² от 2012 год. представихме теоретичния фундамент на процеса от Бюкенен и клубната теория до приложения в десетки общини инструментариум за финансово управление и многогодишно финансово планиране на общински ниво в България. Федерализмът е концепция, която обединява идеите за местно самоуправление с идеите за частично споделени правомощия сред изпълнителната власт.³³ Резултатите от анкетното изследване от 2007-2011 год. в монографията от 2012 г. са изпълнени с множество доказателства за криволичеия български път в децентрализацията и нейните преки ефекти върху благосъстоянието домакинствата в общините с отчитане на тяхната регионална специфика, мащаб и ресурсна обезпеченост. С това изследване бе определена първа времева точка за установяване и мониторинг на процеса от позицията на суверена на представителната демокрация по Европейската харта за местно самоуправление – Общинските съвети с експертното мнение и позиция на първия сред равни, каквито се явяват председателите на местните парламенти.

В глобалното проучване на ОИСР върху извадка от 30 държави за периода 1995 – 2011 год. ясно се демонстрира, че „балансираната фискална структура, при която местните разходи се финансират главно от местно данъчно облагане, намалява регионалните различия, като предоставя стимул за по-добро използване на местните ресурси и прилагане на политики, които благоприятстват икономическото развитие.“³⁴ Фискалната децентрализация е едновременно управляем процес на баланс и политики, но и консервативен процес, силно обвързан с конституционното устройство на отделните страни. Основополагащия въпрос е защо изобщо да се провежда фискална

³¹ OLAYELE B. F. Soo K. T. (2020). Redistributive fiscal policies and regional economic disparities. *Cogent Economics & Finance*, 8(1), 1853326. 10.1080/23322039.2020.1853326

³² Вж. подр. ЗАХАРИЕВ, А. Фискална децентрализация и финансово управление на общините в България, 2012, Свищов: Библиотека "Образование и наука". Том 13, 256 стр.

³³ BULMER, E. (2017). *Federalism*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance: Constitution-Building Primer 12. Retrieved from <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/federalism-primer.pdf>

³⁴ BARTOLINI, D., Stossberg, S. and Blöchliger, H. (2016), "Fiscal Decentralisation and Regional Disparities", OECD Economics Department Working Papers, No. 1330, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/5j1lpq7v3j237-en>.

децентрализация? Отговорът е свързан с прецизния баланс³⁵ между икономическите агенти, които стимулират и са движещи сили на икономическото развитие – ефективното правителство, проспериращите фирми и стремящите се към благоденствие домакинства. Пряката връзка между икономическия растеж, територията на страната и населението са обективни фактори, които в условия на демократизация на местно и централно ниво усилва потребностите от децентрализация³⁶ в името на поддържането и надграждането на обществено благосъстояние.

Това се потвърждава в множество научни изследвания, където се търси потенциална ендегенност в иконометричните оценки при измерването на самата децентрализация като статика и динамика³⁷. В други изследвания се търси как качеството на правителственото управление опосредства връзката между фискалната децентрализация и регионалните различия³⁸.

В изследвания с емпирико-приложен характер се търси отговор на въпроса дали и доколко в по-автономните региони, предоставянето на местни обществени услуги е по-добро като качество³⁹ и като количество⁴⁰. В тази насока се идентифицира положителна корелация между качеството на местното управление и индивидуалното благосъстояние, установено в сектори като образование, заетост, доходи, безопасност, достъп до услуги, жилища и др.⁴¹ Типологията на фискалната децентрализация също попада в обхвата на съвременните изследвания. В мащабното за България изследване от 2021 г. се подкрепя мярката по прилагане на „споделяне на определена данъчна база от централната и местната власти“⁴² за преодоляване на вертикалните несъответствия и хоризонталните различия в сферата на общинските финанси. Фискалната децентрализация обаче изисква фискална автономност⁴³. Различията във финансовия капацитет на общините водят и до различия в способностите за пространствено планиране и регионално развитие⁴⁴, което

³⁵ ARZAGHI, M.J., and Henderson, V. (2005), Why countries are fiscally decentralizing, *Journal of Public Economics*, Volume 89, Issue 7, 2005, Pages 1157-1189, ISSN 0047-2727, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2003.10.009>

³⁶ MALIK, S., & Aisyah. (2024). Evaluation of Decentralisation Policy: Impact on Regional Development. *Journal of Indonesian Scholars for Social Research*, 4(2), 100–104. <https://doi.org/10.59065/jissr.v4i2.159>

³⁷ MARTINEZ-VAZQUEZ, J., Lago-Peñas, S., Sacchi, A. (2016) The impact of fiscal decentralization: a survey, *Journal of Economics Surveys*, Vol. 31, Issue 4, pp. 1095-1129, DOI: 10.1111/joes.12182

³⁸ ALESINA A, Zhuravskaya E. (2011) Segregation and the quality of government in a cross-section of countries. *American Economic Review* 101: 1872–1911;

³⁹ KYRIACOU, A.P., Muinelo-Gallo, L., Roca-Sagalés, O. (2015), Fiscal decentralization and regional disparities: The importance of good governance, *Papers in Regional Science*, Volume 94, Issue 1. March 2015, Pages 89-107, ISSN 1056-8190, DOI: 10.1111/pirs.12061

⁴⁰ FILIPPETTI, A., and Cerulli, G. (2015) Are local public services better delivered in more autonomous regions? Evidence from European regions using a dose-response approach, *Papers in Regional Science*, Vol. 97, Issue 3, pp. 801-826, DOI: 10.1111/pirs.12283.

⁴¹ PEIRÓ-PALOMINO, J., Picazo-Tadeo, A.J., Rios, V. (2020) Well-being in European regions: Does government quality matter?, *Papers in Regional Science*, Volume 99, Issue 3, Pages 555-582, ISSN 1056-8190, <https://doi.org/10.1111/pirs.12494>.

⁴² НЕНКОВА, Пр. Фискална децентрализация в България (вертикални несъответствия и хоризонтални различия), 2021, ИК на УНСС, с. 214, ISBN 978-619-232-474-2.

⁴³ PRODANOV, S. and Naydenov, L. (2020), Theoretical, qualitative and quantitative aspects of municipal fiscal autonomy in Bulgaria, *Ikonomicheski Izsledvania*, Vol. 29, Issue 2, pp. 126–150.

⁴⁴ MONASTIRIOTIS, V. and Petrakos, G. (2009) ‘Local sustainable development and spatial cohesion in the post-transition Balkans: Policy issues and some theory’, in M. Vujosevic and J. Petric (eds) *Regional*

на Балканите се намира проявление чрез два паралелни пространствено-административни процеса – процесът на децентрализация и процесът на регионализация. И двата процеса обаче изискват наличие на административен капацитет за тяхното управление⁴⁵. Подобни изводи се потвърждават и с различна степен на икономическо развитие⁴⁶, където обаче и политическата децентрализация следва да бъде оценена. Изводът от цитираното изследване е, че в страните с високи доходи⁴⁷, чрез децентрализацията се намаляват регионалното неравенство, докато в страните със средни и ниски доходи се установява пряка връзка между нивото на фискална децентрализация и регионалното неравенство⁴⁸. Тази положителна корелация между по-високата степен на децентрализация и по-ниските регионални различия е потвърдена и в други изследвания⁴⁹, като в по-бедните региони децентрализацията е двигател на регионалното развитие и подкрепя местната икономика⁵⁰. Административните структури имат политическа обвързаност, резултат от представителната демокрация и това оказва влияние върху интензитета и фокуса на трансфера на централни ресурси към регионите⁵¹.

В подкрепа на ползата от частичен отказ от преразпределителна власт от централното към местните правителства се явяват изследвания⁵², доказващи че процесите на фискална децентрализация допринасят за по-балансирано разпределение на ресурсите на регионално и общинско ниво, измерено чрез показатели за доход на глава от населението⁵³. Ето защо на фискалната децентрализация и на интегрираното регионалното развитие трябва да се гледа не като на конкуриращи се, а като на допълващи се процеси. С установяването на отрицателна корелация между децентрализацията, особено в нейната фискална компонента и регионалните неравенства от една страна, както и на положително влияние на децентрализацията върху

Development, Spatial Planning and Strategic Governance, Thematic Conference Proceedings Vol. I, Belgrade: Institute of Architecture and Urban and Spatial Planning of Serbia, pp. 1–20.

⁴⁵ БОРИСОВ, Б. (2019) Индекс на административния капацитет на държавната администрация в Република България за 2018 г. (аналитичен доклад), Свищов, АИ „Ценов“, ISBN 978-954-23-1735-7.

⁴⁶ RODRÍGUEZ-POSE, A., and Ezcurra, R, Does decentralization matter for regional disparities? A cross-country analysis, *Journal of Economic Geography*, Volume 10, Issue 5, September 2010, Pages 619–644, <https://doi.org/10.1093/jeg/lbp049>

⁴⁷ TSELIOS, V., Rodríguez-Pose, A., Pike, A., Tomaney, J., & Torrissi, G. (2012). Income Inequality, Decentralisation, and Regional Development in Western Europe. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 44(6), 1278-1301. <https://doi.org/10.1068/a44334>

⁴⁸ Пак там, с. 619-621.

⁴⁹ LESSMANN, C. (2009). Fiscal Decentralization and Regional Disparity: Evidence from Cross-Section and Panel Data. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 41(10), 2455-2473. <https://doi.org/10.1068/a41296>

⁵⁰ LESSMANN, C. (2012). Regional Inequality and Decentralization: An Empirical Analysis. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 44(6), 1363-1388. <https://doi.org/10.1068/a44267>

⁵¹ WEINGAST B. (1995). The economic role of political institutions: Market-preserving federalism and economic development. *Journal of Law Economics and Organization*, 11(1), 1–31. <https://www.jstor.org/stable/765068>

⁵² EZCURRA, R., & Pascual, P. (2008). Fiscal Decentralization and Regional Disparities: Evidence from Several European Union Countries. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 40(5), 1185-1201. <https://doi.org/10.1068/a39195>

⁵³ KOROTUN, V. ., Kaneva, T. ., Drepin, A. ., Levaieva, L., & Kucherenko, S. (2020). The Impact of Fiscal Decentralization on Economic Growth in Central and Eastern Europe. *European Journal of Sustainable Development*, 9(3), 215. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2020.v9n3p215>

регионалната конвергенция⁵⁴ се дават нови аргументи в подкрепа на важността на пространственото планиране, публичните инвестиции на местно ниво и развитието на транспортната инфраструктура.

Бюджетният контекст и уреждането на взаимоотношенията между централна и местна власт е обект на друга група изследвания. В техния фокус попадат проблемите за разходните отговорности⁵⁵ и трансферите от републиканския бюджет към общинските бюджети. Не на последно място обект на изследване са и позитивните макроикономически промени и тяхното влияние върху регионите и общините, каквито позитивни примери се дават от Хърватска⁵⁶. Бюджетите на ЕС, Кохезионния и националните оперативни програми за регионално развитие има силен позитивен ефект върху намаляването на регионалните диспропорции за което свидетелстват проучвания сред страните от общността⁵⁷.

2. Срезова оценка на финансовото състояние на българските общини в периода 2020-2025 г.

През януари и февруари 2025 год. е проведено срезово проучване във втора времева точка сред стратифицирана група респонденти обхващаща 50 председатели на общински съвети, които попълват анкетния въпросник електронно (80%) и на хартия (20%) в рамките на семинар на НАПОС-РБ, проведен на 10.2.2025 год. на тема „Финансовата децентрализация и общинските бюджети при приемането на България в еврозоната“.

Анкетният въпросник е структуриран в десет раздела и включва общо 52 въпроса, от които последните 5 описват извадката. Сред тях са въпроси, които целят да обхванат актуални аспекти на делегирането⁵⁸ на поредни нови отговорности на местните органи за самоуправление, като например дълго забавяната реформа в система за сметосъбиране с въвеждане на екологичния принцип „замърсителят плаща“ в унисон с идеите за кръгова икономика⁵⁹. При оценката на способите за мостово финансиране на общински

⁵⁴ CANALETA, C. G., Pascual Arzoz, P., & Rapun Garate, M. (2004). Regional Economic Disparities and Decentralisation. *Urban Studies*, 41(1), 71-94. <https://doi.org/10.1080/0042098032000155696>

⁵⁵ NENKOVA, P. Fiscal Decentralization and Local Finance Reforms in Bulgaria: A Review of Ten Years' Experience. (2014). *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(23), 342. <https://www.richtmann.org/journal/index.php/mjss/article/view/4535>

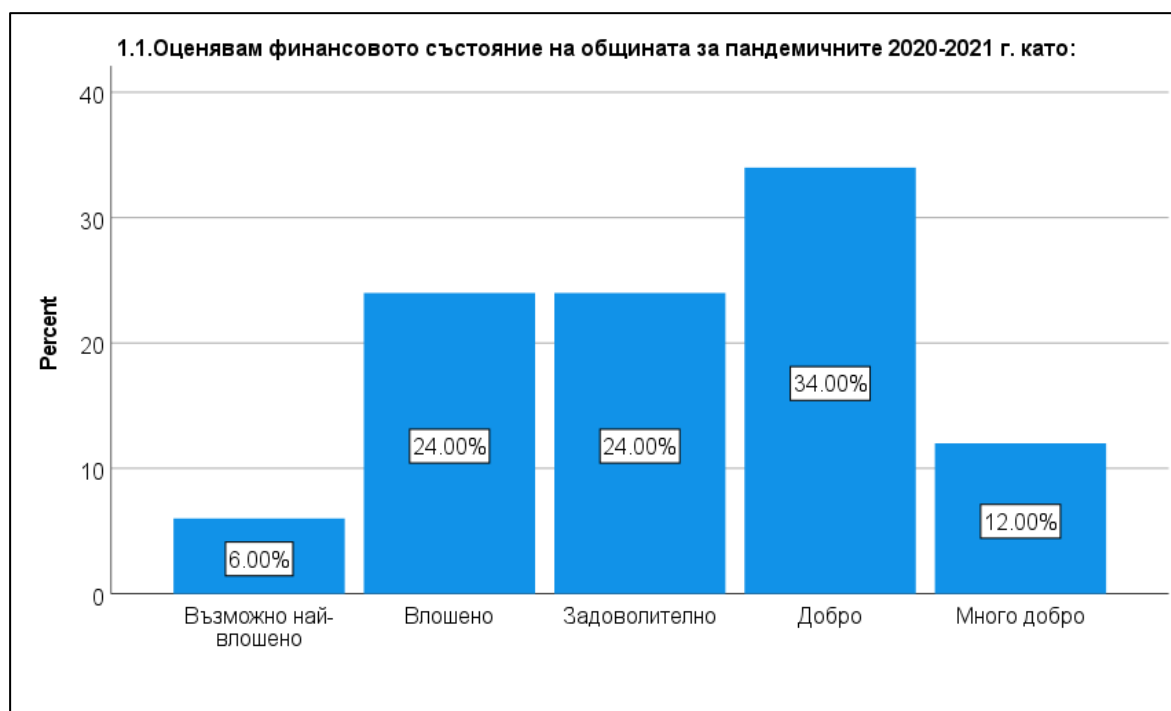
⁵⁶ MATIĆ, R. (2024). Fiscal decentralization and impact on economic growth in the Republic of Croatia. *Zbornik Veleučilišta u Rijeci*, 12 (1), 49-69. <https://doi.org/10.31784/zvr.12.1.10>

⁵⁷ DRĂGHICI, I.I., & VALDEBENITO, C. R. (2024). The Impact of Fiscal Transfer from the EU Budget on Economic Growth in CEE Countries. In *Proceedings of the International Conference on Economics and Social Sciences. The International Conference on Economics and Social Sciences*. Editura ASE. <https://doi.org/10.24818/ices/2024/075>

⁵⁸ Вж. подр. ВЕЛКОВА, Д., Кирилова, Я. (2025). Делегираните бюджети в училищата – същност, правомощия, финансови ресурси. София: ИИИ при БАН, 118 с., ISBN 978-954-9313-26-0 (pdf).

⁵⁹ Заб. По проблема вж. подр.: ЖЕЛЯЗКОВА, В. Кръгова икономика: финансови аспекти. ВУЗФ, София, 166 стр., 2017; ЗАХАРИЕВ, А., Manole, A.-L., Barbu, C.-M., Krstic, B., Dalay, I., Stefanovic, S., . . . Talic, M. Handbook on circular economy challenges for business and society. Svishtov: Tsenov Academic Publishing House, Svishtov. 168 pages, ISBN 978-954-23-2490-4, E-ISBN 978-954-23-2479-9, doi:10.13140/RG.2.2.16372.77445, 2024; ЗАХАРИЕВ, А., Manole, A.-L., Barbu, C.-M., Krstic, B., Dalay, I.,

инвестиционни проекти в добавянето на Фонд ФЛАГ, традиционния за 2011 год. набор от алтернативи по ЗОД се разширява, но вече засяга и преценката дали и доколко лихвените нива⁶⁰ от съответния финансов източник са на приемливо за общината ниво.

Фигура 3. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката по 5-степенната ликертова скала за финансовото състояние на общината за пандемичните 2020-2021 г.

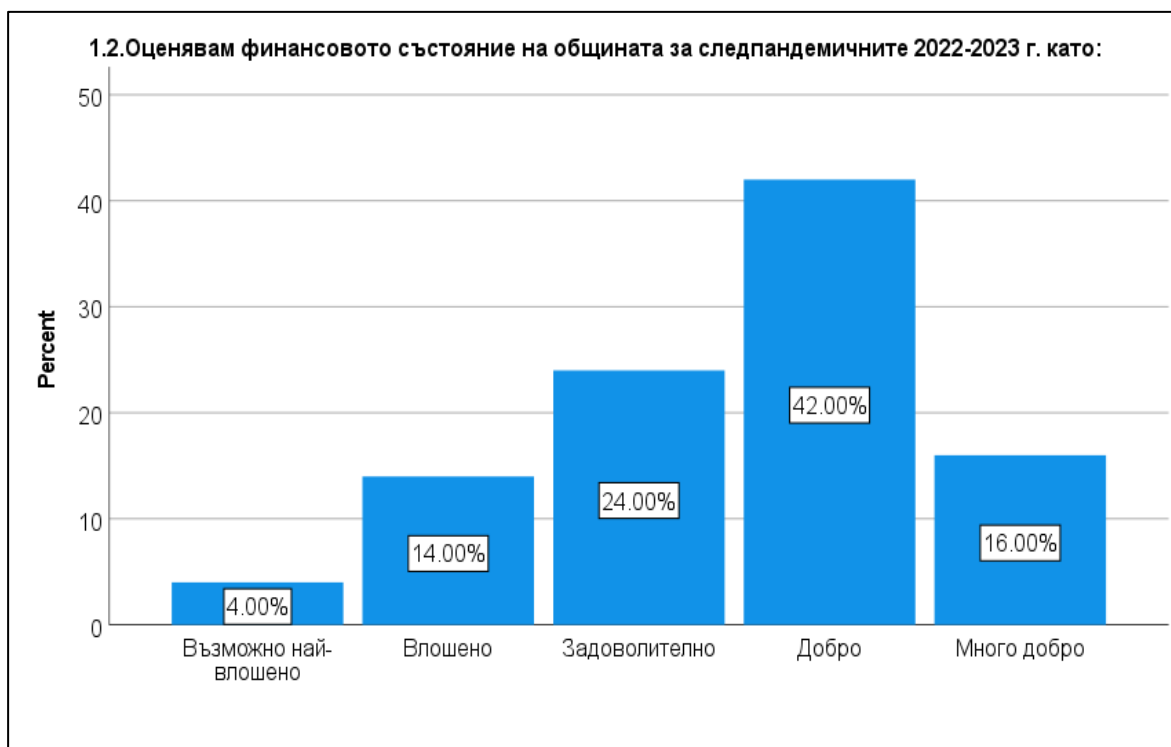
Допълнително са засегнати макротенденциите и тяхното влияние върху общините, вкл. приемането в Шенгенското пространство с практически свободния за бизнеса, хората и работната сила⁶¹ достъп до пазарите на страните от ЕС⁶².

Stefanovic, S., . . . Talic, M. Handbook on circular economy challenges for business and society. Svishtov: Tsenov Academic Publishing House, Svishtov. 150 pages, ISBN 978-954-23-2503-1, doi:10.13140/RG.2.2.16372.77445, 2024; ЙОЛОВСКИ, Дж. Зеленото бюджетиране като иновативна бюджетна методика – средство за постигане на глобалните климатичните цели, Счетоводството – наука, образование, практика. София. Издателски комплекс – УНСС. ISBN 978-619-232-627-2, с. 238-246, 2022 г.

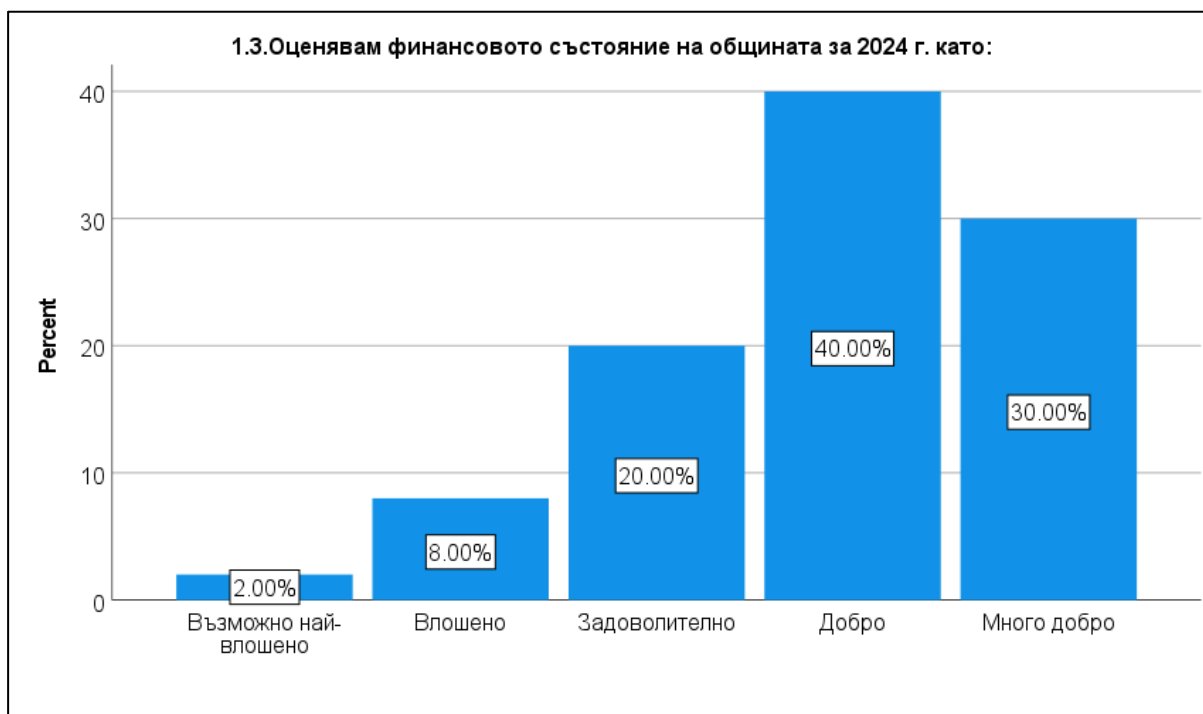
⁶⁰ По проблема вж. подр.: ДИМИТРОВ, Ст. (2012). Риск и доходност при инвестиране активите на допълнителните пенсионни фондове, Годишник на ВУЗФ том VIII 2012 г., Издателски комплекс „Св. Григорий Богослов”, София, 2012, ISSN 1312-7918, стр.309-379.

⁶¹ Заб. За аспектите на труда и трудовите отношения, вкл. в условията на свободно движение на работната сила в ЕС вж. подр.: ЕВГЕНИЕВ, Е. Необходимите промени в областта на труда и социалната политика, Панорама на труда – София: ИК ШАНС, 2003, ISSN 1312-305X ; ISSN 2683-0612, бр. 3, стр. 15-22.

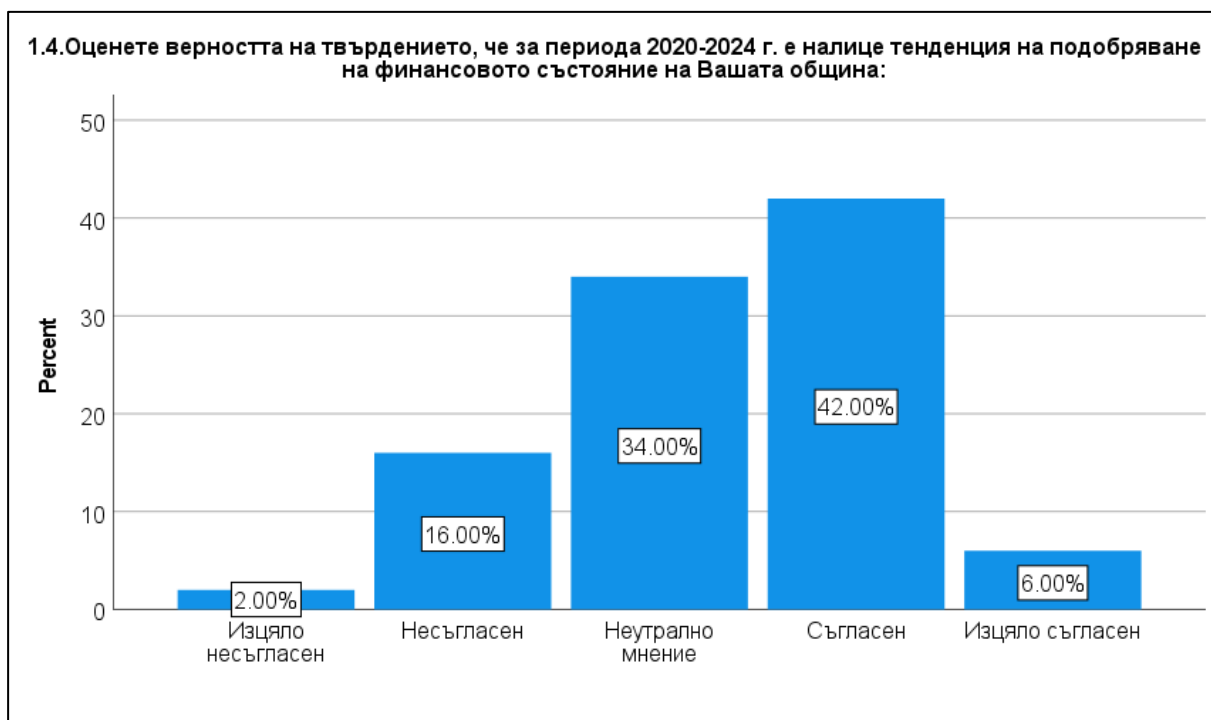
⁶² ONOFREI, M.; Oprea, F.; Iațu, C.; Cojocariu, L.; Anton, S.G. Fiscal Decentralization, Good Governance and Regional Development—Empirical Evidence in the European Context. *Sustainability* **2022**, *14*, 7093. <https://doi.org/10.3390/su14127093>

Фигура 4. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката по 5-степенната ликертова скала за финансовото състояние на общината за следпандемичните 2022-2023 г.

Фигура 5. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката по 5-степенната ликертова скала за финансовото състояние на общината за 2024 г.

Фигура б. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката по 5-степенната ликертова скала за наличие на тенденция на подобряване на финансовото състояние в общината

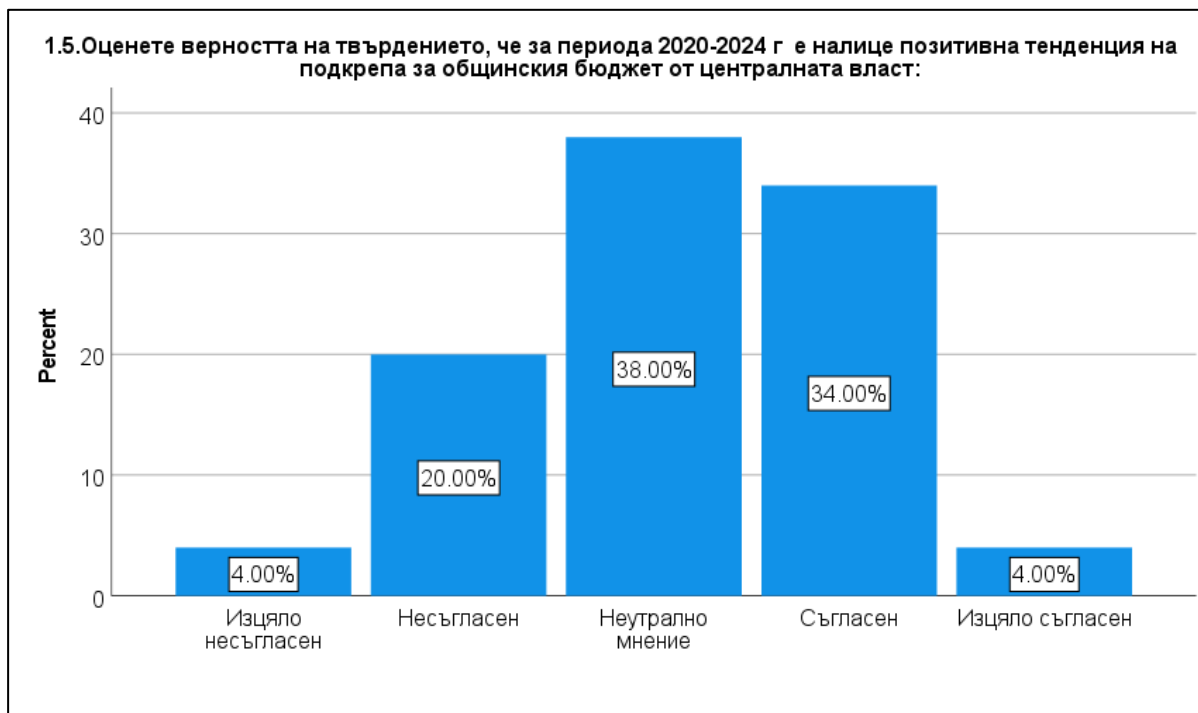
Първата група от анкетни въпроси е с фокус върху оценката на петгодишния период на множествени кризи от 2020 до 2024 год., където по методиката на 5-степенната ликертова скала респондентите са помолени да дадат своята експертна и политическа оценка на периода на пандемията 2020-2021 год. с изключително високите показатели на отрицателен прираст⁶³ на жителите във всяка община (въпрос 1.1), за периода на възстановяване след пандемията и понасяне на следващите две кризи – войната в Украйна и цените на енергийните ресурси (въпрос 1.2) и сравнителното устойчивата, но под знака на политическа нестабилност 2024 год., явяваща се първата календарна година след изборите за местни органи на самоуправление през есента на 2023 г. Тези кризи поставиха на изпитание капацитета на местната администрация да комуникира с местните общности и да лидира процесите на възстановяване след поредната криза⁶⁴.

При анализ на тренда за тези пет години е видно, че позитивните отговори „добро“ и „много добро“ финансово състояние на общината набират първоначално 46% подкрепа, преминават през 58% след епидемична подкрепа и достигат до 70% подкрепа през 2024 г. От своя страна контролният въпрос 1.4 от анкетата тества верността на установения тренд с искане за директно потвърждаване на итеративно натрупващите се позитивни нагласи за финансовото състояние на общината. Тук обаче подкрепата е едва

⁶³ Заб. По проблема вж. подр. ДИМИТРОВ, Гр. Институционални аспекти при реформирането и развитието на здравната система – проблеми, предизвикателства, решения. Годишник на ВУЗФ. 2021, Том XIII, стр. 8-38, София, Изд. „Св. Григорий Богослов“, ISSN: 1312-7918

⁶⁴ ИЛИЕВА. Д. (2022), Crisis Management - Ethical Dilemmas and Lessons Learned, Economy & Business Vol.16/ 2022, Pages: 306-312, ISSN 1314-7242.

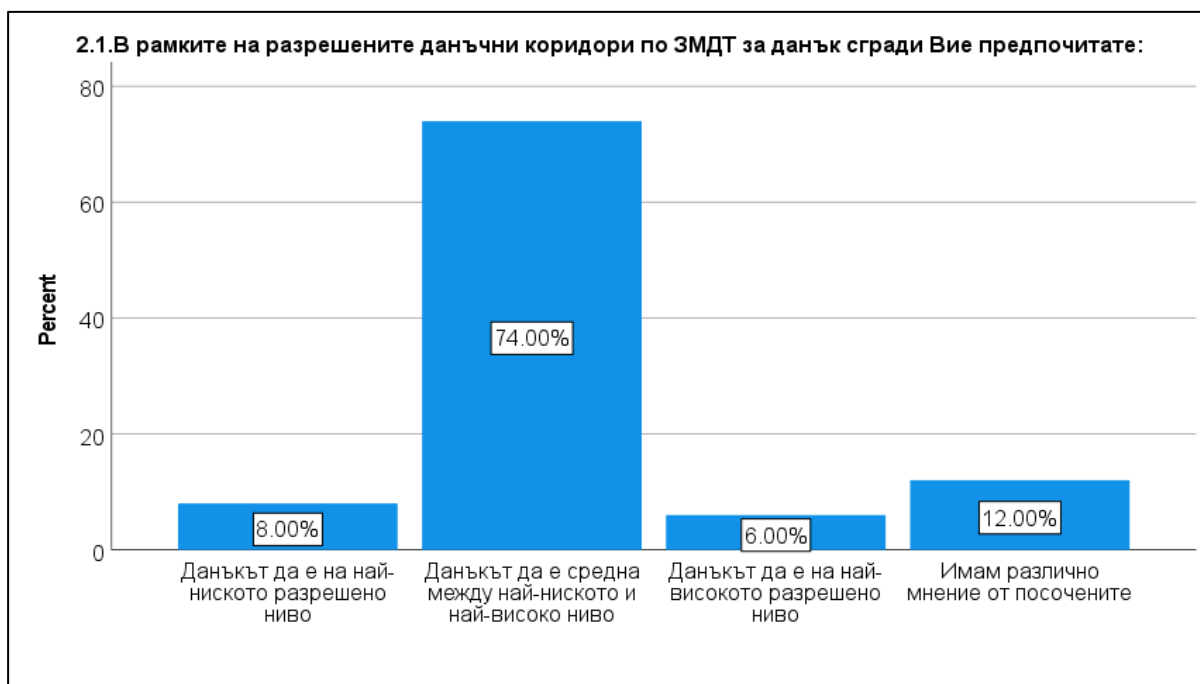
48%. Следващият финален за първата част от анкетата за 2025 г. въпрос 1.5 цели да установи наличието на позитивна тенденция в подкрепата за общинския бюджет от централната власт. Тук се достига отново до по-критична оценка от с оглед на класическата двураменна ликертова скала като позитивното рамо набира 36%, негативното рамо набира 24%, а неутралното мнение е също 38%.

Фигура 7. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката по 5-степенната ликертова скала за наличие на позитивна тенденция в подкрепата за общинския бюджет от централната власт

3. Оценка на общински приходи по ЗМДТ във времева точка 2025 г.

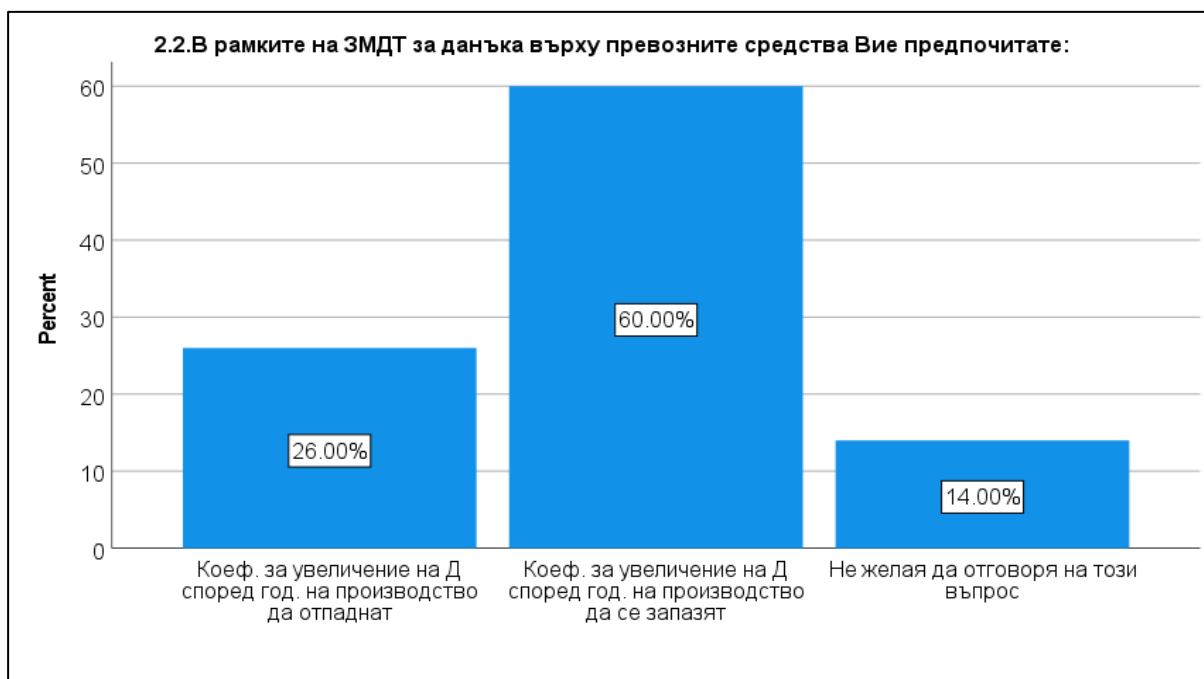
В условия на финансова децентрализация общинските приходи следва да бъдат основна база за набиране ресурси за текущи и капиталови нужди за общината и нейния бюджет. Модалният отговор и за петте оценявани местни данъка (въпроси 2.1, 2.3 до 2.6) е за избор на средната между най-ниската и най-високата в рамките на данъчния коридор. Тук най-висока е подкрепата за средната на данъчния коридор за патентния данък със 78%, следван от данъка върху таксиметровия превоз на пътници със 76% и данък сгради със 74% подкрепа.

Фигура 8. Стълбовидно разпределение в проценти на определянето размера на данък сгради в рамките на разрешения по ЗМДТ данъчен коридор

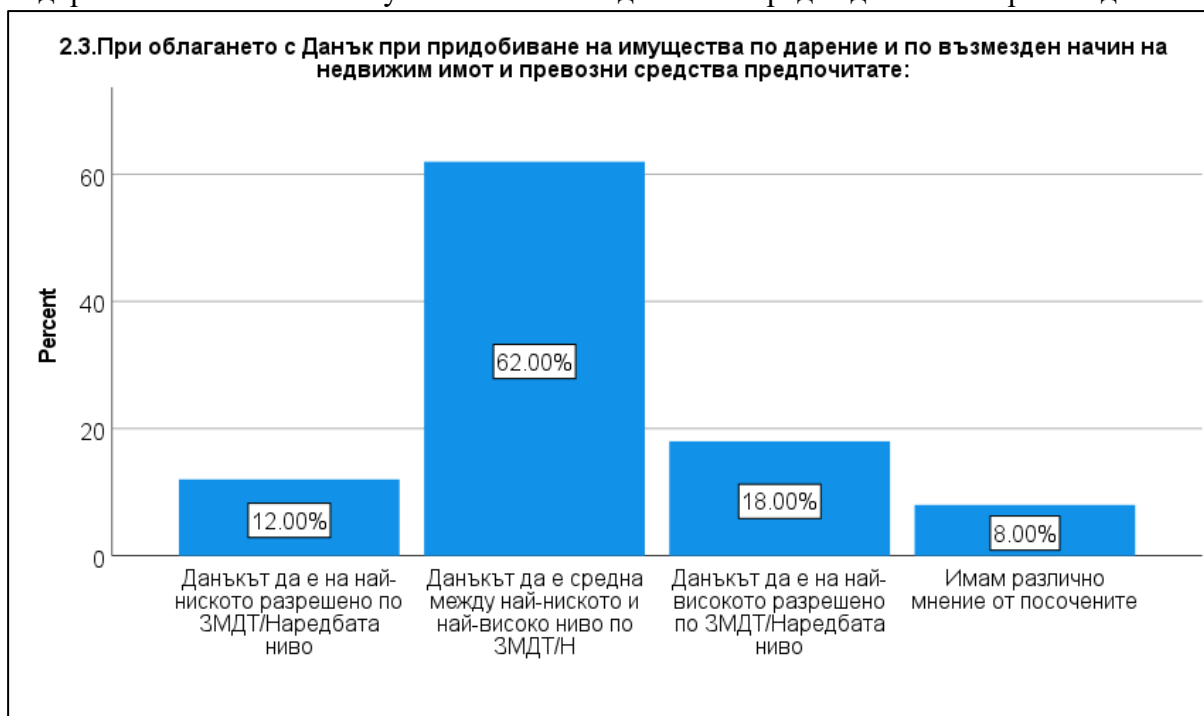
Туристическият данък, въпреки че се плаща от гостуващи в съответната община туристи, също е с подкрепа на 68% за средната ставка на данъчния коридор. Най-обвързания с инвестициите в покупка на недвижими имоти и превозни средства данък обаче има и най-голяма подкрепа от 18% за избора на най-високата ставка от данъчния коридор, при подкрепа от 62% за средната. А тук логично може да се търси и пряка обосновка с осигуряването на инвестиционните програми на общините⁶⁵! Изводът, който може да се направи за тези разпределения е, че все още нямаме реална междуобщинска данъчна конкуренция по линия на ставките по ЗМДТ в рамките на данъчните коридори.

⁶⁵ Вж. подр. KIRILOVA, Y., Velkova, D. (2025). Is a new model for financing municipal investments needed in Bulgaria? Economic Development and Policies: Realities and Prospects. European Integration, Convergence and Cohesion. Sofia: ERI at BAS, pp. 272-279, ISBN 978-954-9313-27-7 (pdf)

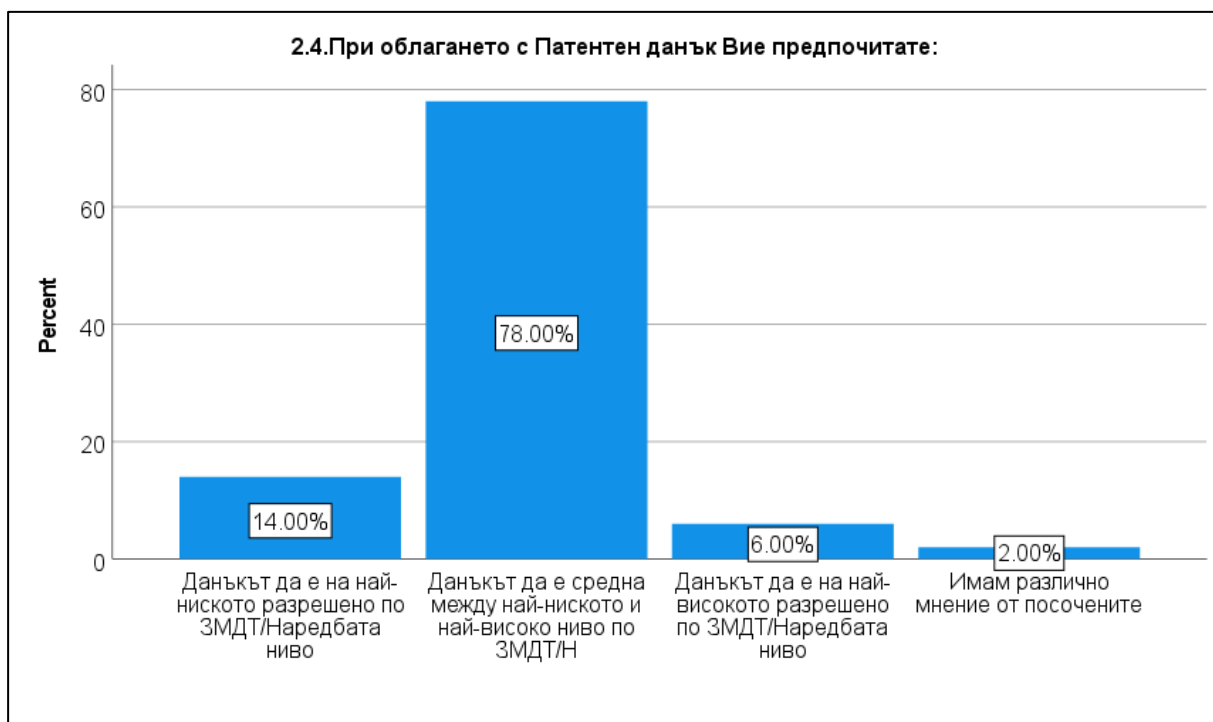

Фигура 9. Стълбовидно разпределение в проценти на участието на коефициентите за отчитане на годината на производство в методиката за определяне на данъка върху превозните средства по ЗМДТ

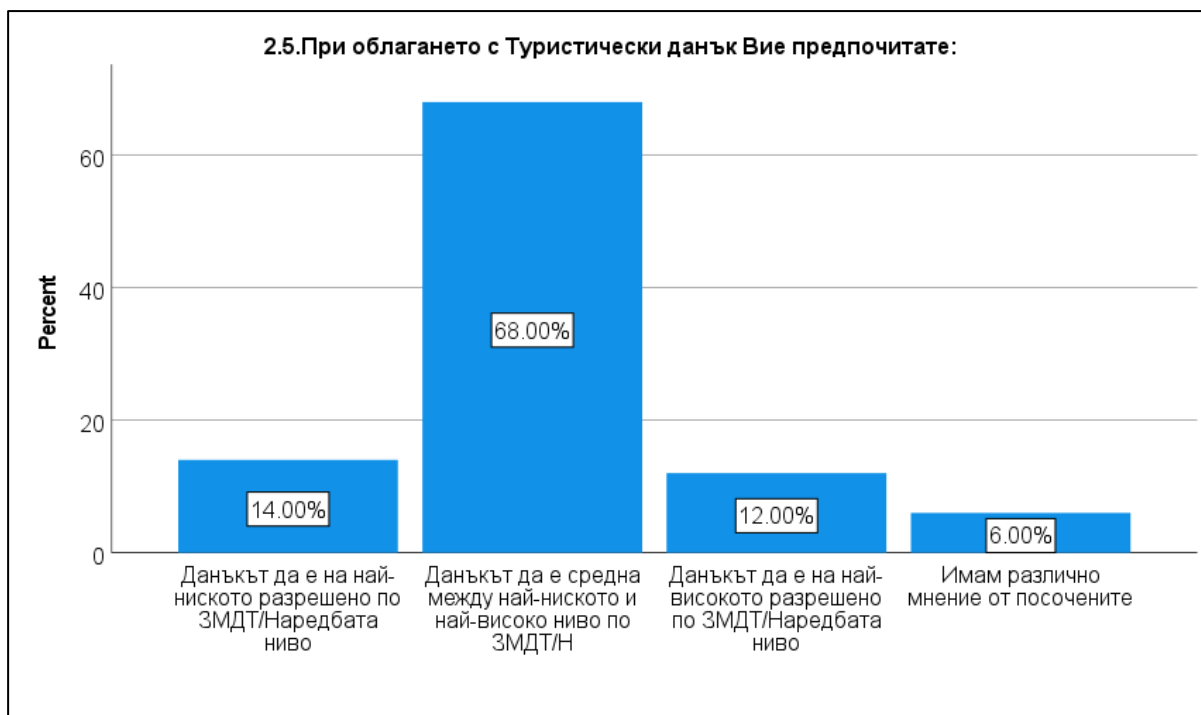
При облагането на превозните средства се запазва парадокса от глава четвърта с подкрепа за запазването на увеличението на данъка според годината на производство.

Фигура 10. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитания размер на данъка при придобиване на имущества по дарение и по възмезден начин на недвижим имот и превозни средства в рамките на данъчния коридор по ЗМДТ

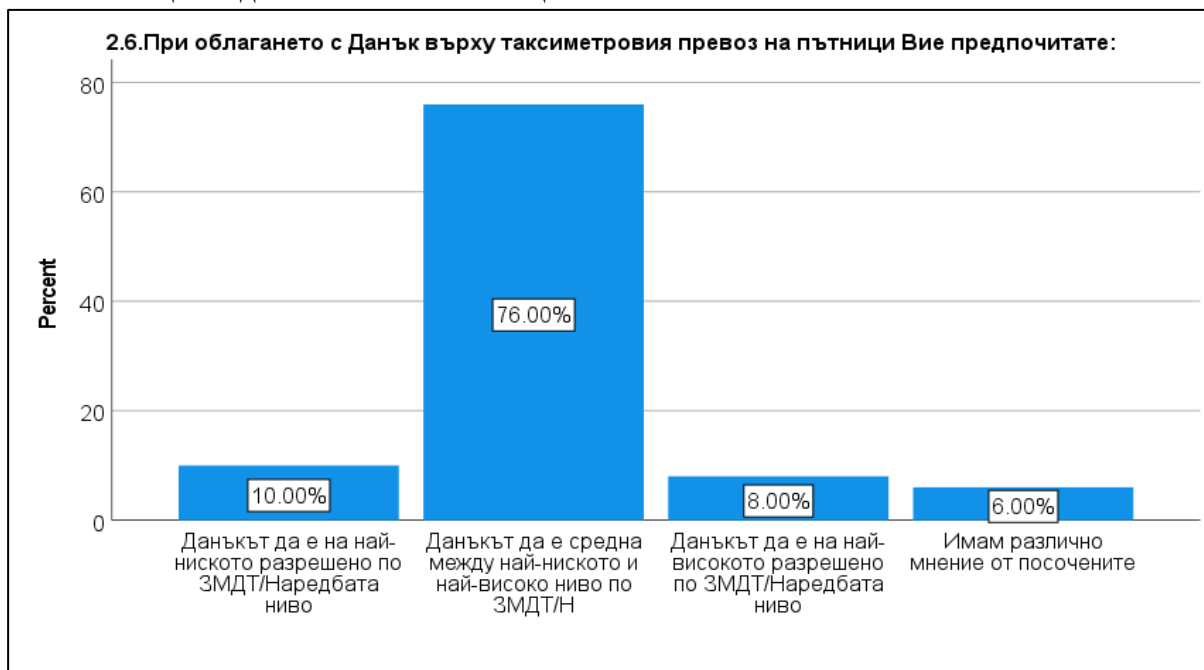
Фигура 11. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитания размер на патентния данък в рамките на данъчния коридор по ЗМДТ за 2025 г.

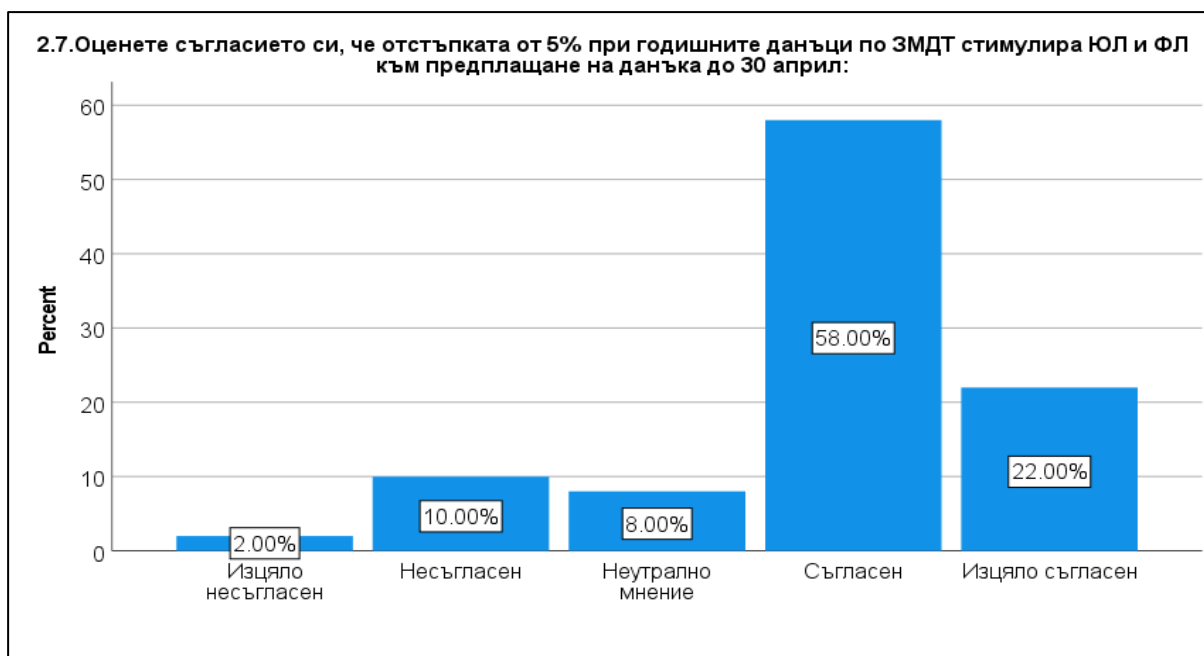
Фигура 12. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитания размер на туристическия данък в рамките на данъчния коридор по ЗМДТ за 2025 г.

Наличието на отстъпка от 5%, която стимулира ЮЛ и ФЛ към предплащане на дължимите данъци до 30 април по ЗМДТ, се оценява позитивно от мнозинството анкетирани (подкрепя сред 80%). Въпреки това, ако бъде направен разчет на годишна

база по формулния апарат за трансформиране на търговската отстъпка в лихвен процент ще се достигне до 7.9% времева стойност на парите на годишна база към 31 декември без капитализация и до 8.0% с капитализация⁶⁶.

Фигура 13. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитания размер на данъка върху таксиметровия превоз на пътници в рамките на данъчния коридор по ЗМДТ за 2025 г.

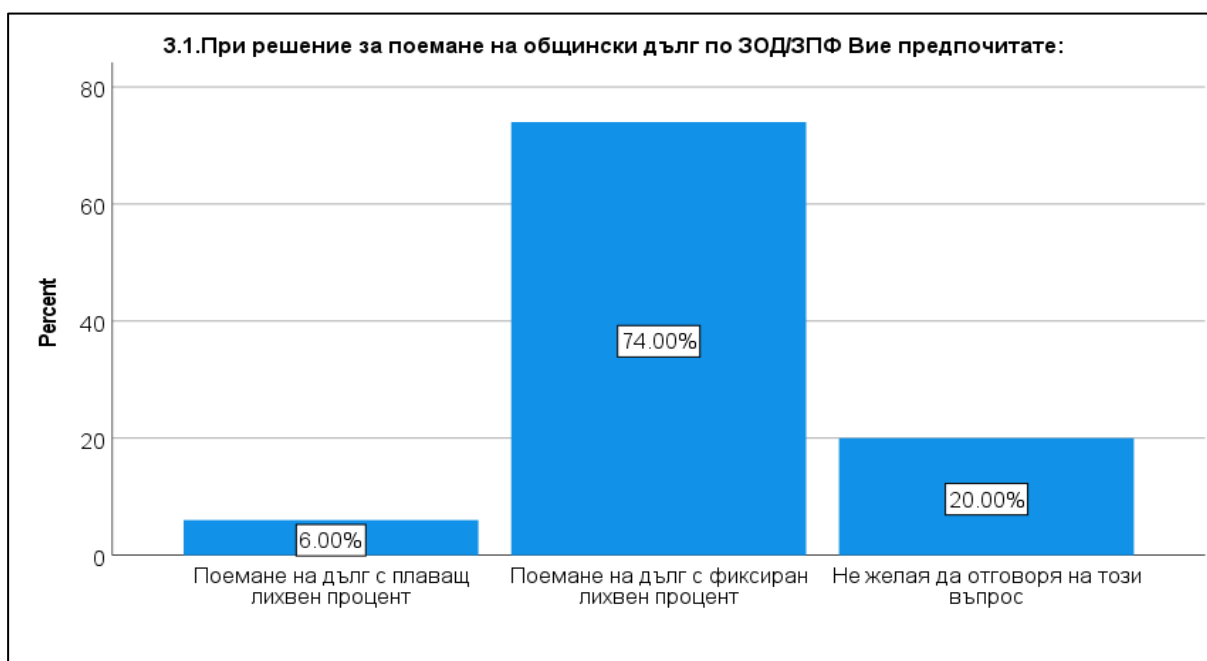
Фигура 14. Стълбовидно разпределение в проценти на съгласието по 5-степенната ликертска скала за наличие на стимулиращ характер на отстъпката от 5% за предплащане от ЮЛ и ФЛ на данъците по ЗМДТ до 30 април

⁶⁶ Заб. Приложимата калкулация, *ceteris paribus*, е: $(5/95) \times (360/(360-120))=7.9\%$.

Подобна „щедрост“ от страна на фиска⁶⁷ към данъчно задължените лица представлява пропуснати собствени приходи, който законодателят е уредил със съответни мотиви.⁶⁸

4. Оценка на общинския дълг за 2025 г.

Общинският дълг⁶⁹ се изследва като нагласи сред респондентите за 2025 г. чрез група от пет въпроса. Всеки от тях е с фокус най-популярните параметри на стандартна процедура по поемане на общински – лихвен процент по дълга, валута на дълга, форма на кредита и обезпечение по кредита. Важно е да се отбележи, че тази техника за подкрепя на инвестиционните програми на общините се наблюдава от Министерство на финансите чрез регистър „Общински дълг“⁷⁰, който е регламентиран в чл. 3 от Закона за общинския дълг и който търпи тримесечна актуализация⁷¹.

Фигура 15. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитания вид на договорен лихвен процент при поемане на общински дълг за 2025 г.

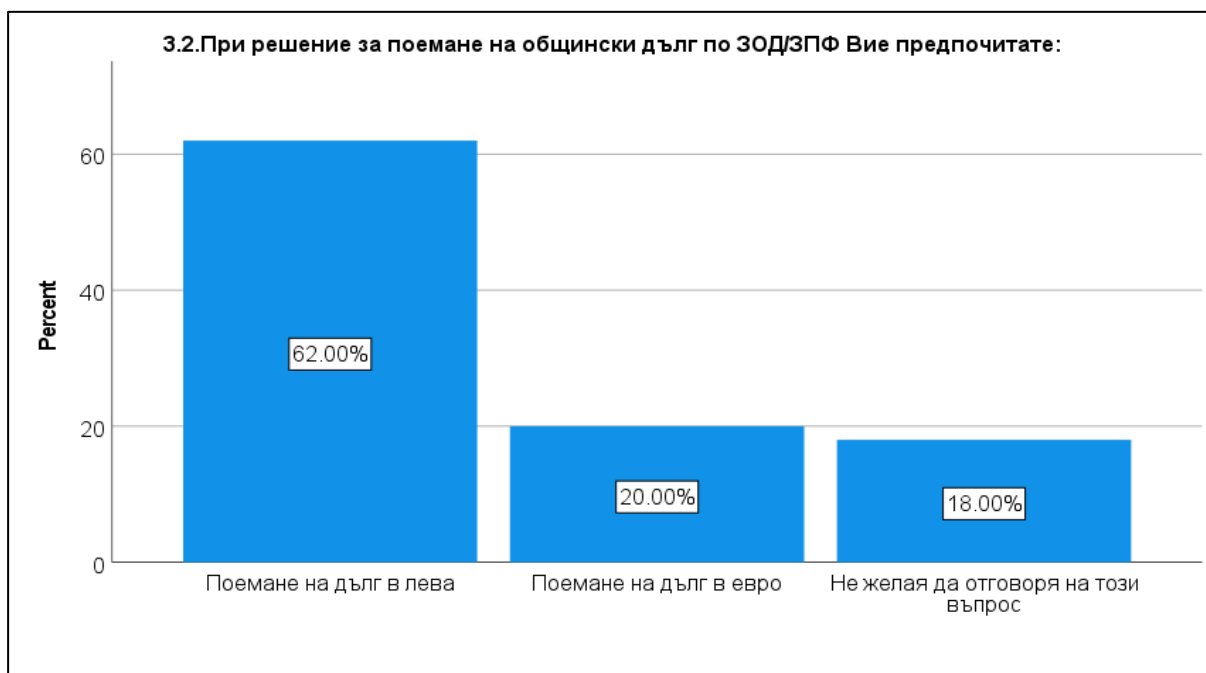
⁶⁷ НЕНКОВА, П. Приходната част на общинските бюджети: постигане на устойчиво икономическо развитие на местно ниво. Фискалната децентрализация в България – за по-голяма самостоятелност на местните власти. София, 2005, с. 23-50.

⁶⁸ ЗАХАРИЕВ, А. Проблеми и предизвикателства пред мениджмънта на местните фискални плащания в България. Сборник с доклади от юбилейна научнопрактическа конференция с международно участие „Съвременни измерения на търговския бизнес – комуникация между наука и практика“. Том I. 12-13 май 2011, с. 60-66.

⁶⁹ ZAHARIEV, A. Bulgarian External Debt – macrostability aspects and evidences. International Conference „Financial Stabilization and Economic Growth“ (26-27.X.2000). Svishtov, Conference proceedings.

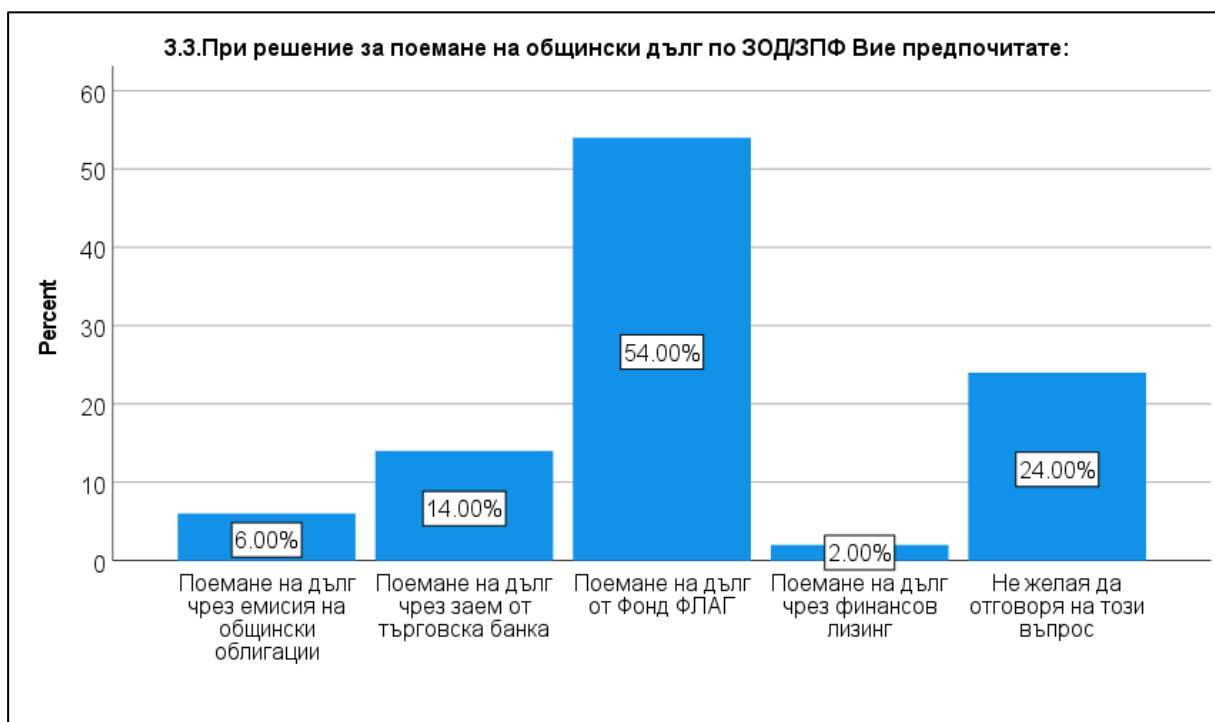
⁷⁰ ЗАХАРИЕВ, А. Фискалната децентрализация в България – национални особености и европейски практики. Сборник с доклади от международна юбилейна научна конференция „Икономиката и управлението в XXI век – решения за стабилност и растеж. 08-09.11.2011 г. Свищов, том 1, с. 286-293.

⁷¹ Вж. Министерство на финансите, <https://www.minfin.bg/bg/1127>

Фигура 16. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитаната валута на кредита при поемане на общински дълг за 2025 г.

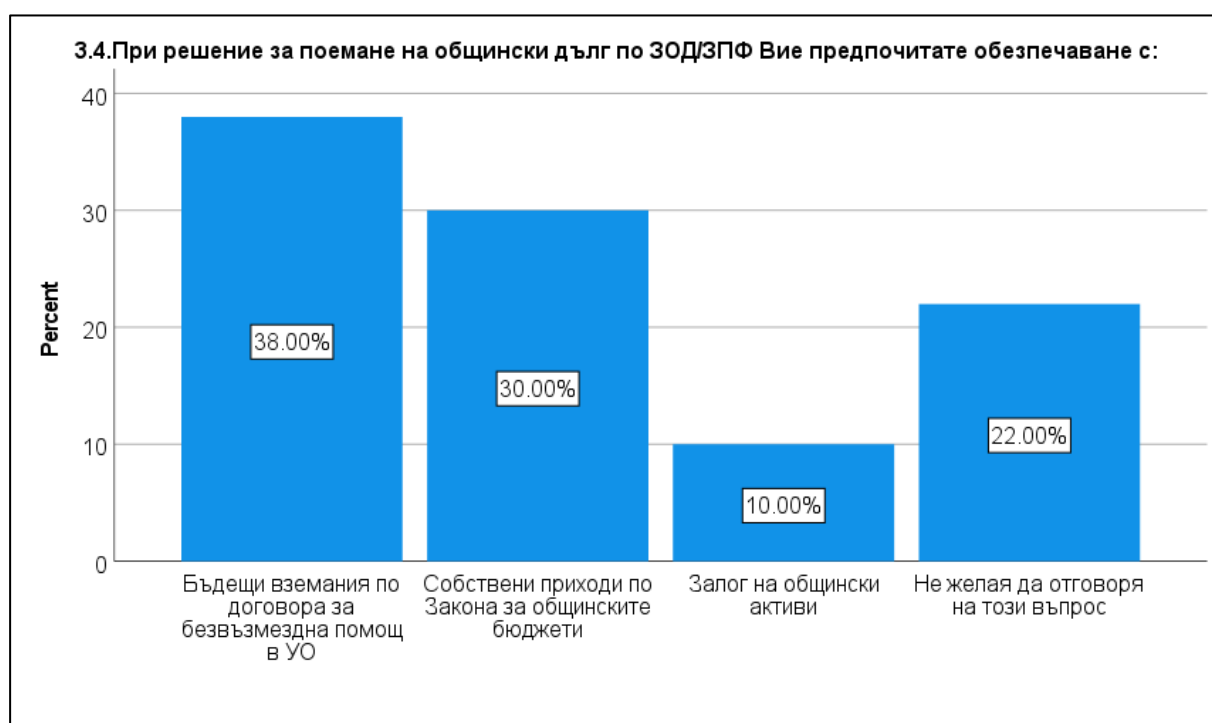
Под наблюдение в регистъра е остатъчният дълг към кредиторите, изразен като дължима главница към кредиторите за посочен отчетен период. Последните оповестени данни са за остатъчен дълг към 31.12.2023 г. в размер на 1.770 млрд. лв. Водеща по задължнялост е Столична община с дълг от 680 млн. лв., следвана от община Варна с дълг от 166 млн. лв. и община Пловдив с дълг от 108 млн. лв.

Фигура 17. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитаната форма и източник на кредитиране при поемане на общински дълг за 2025 г.

Сред посочените общини основен инструмент за поемане на дълг е емисията на общински облигации, където институционалните инвеститори силно подкрепят развитието на пазара в България⁷². Общо в регистъра на общинския дълг на МФ към края на 2023 г. с остатъчни суми над 10 млн. лв. са 27 общини, с остатъчни суми над 5 млн. лв. са 52 общини, с остатъчни суми над 1 млн. лв. са 117 общини и с остатъчни суми над 100 хил. лв. са 163 общини от общо 175 общини фигуриращи в базата данни.

От изведените графики със стълбовидно разпределение в проценти на отговорите на респондентите в проучването на „Финансовата децентрализация“ за 2025 г. подкрепата за дълг с фиксиран лихвен процент в 74% (въпрос 3.1). От гл. т. на валутата на кредита се запазва предпочитанието към българския лев (въпрос 3.2), като тук оказва влияние и потенциалния допълнителен разход при превалутиране при избор на друга парична единица – подкрепа от 62%.

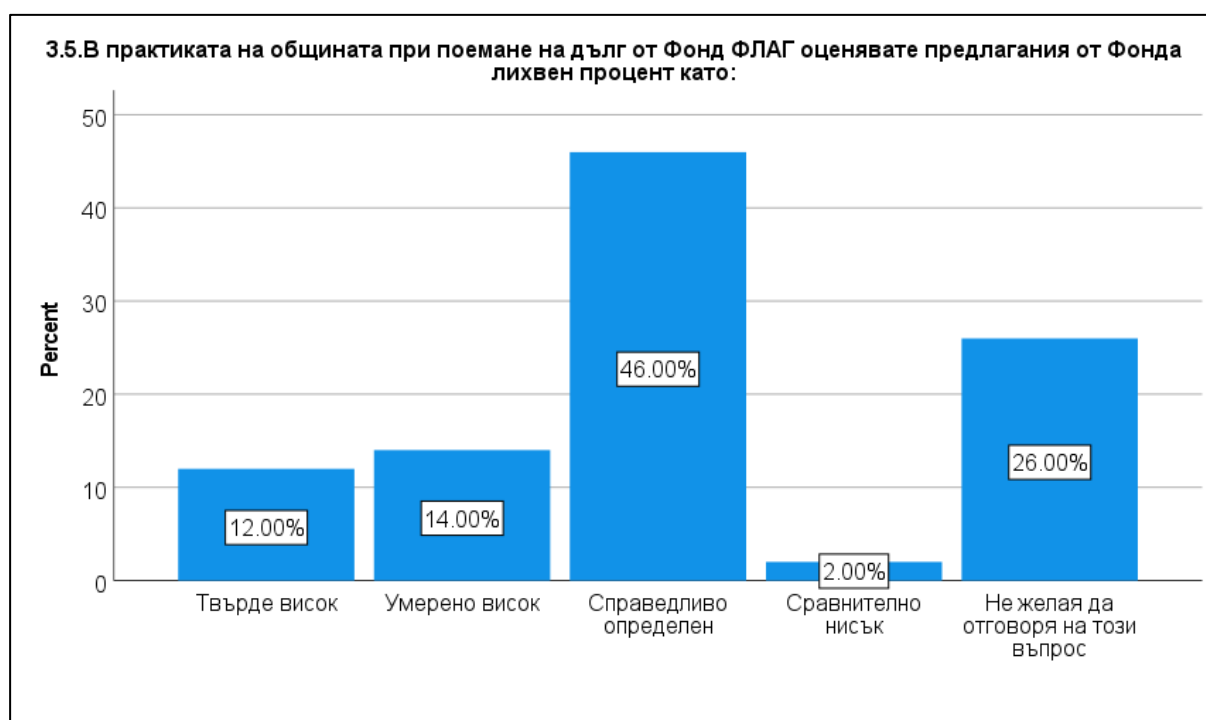
Фигура 18. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитаното обезпечение при поемане на общински дълг за 2025 г.

Следва да се отбележи, че за предпочитан източник на кредитиране при поемане на общински дълг (въпрос 3.3.) водещ е Фонд ФЛАГ с подкрепа от 54% сред

⁷² По проблема вж. подр.: ДИМИТРОВ, Ст. (2021) Персоналното пенсионно осигуряване като източник за увеличаване на пенсионното благосъстояние на населението в България и Европейския съюз (финансови аспекти, проблеми и перспективи), София, Издателство на ВУЗФ „Св. Григорий Богослов“, 143 стр., ISBN 978-954-8590-98-3; ДИМИТРОВ, Ст. (2021). Влияние на кризите на финансовите пазари върху резултатите на капиталовите пенсионни фондове, стр. 85 - 95, статия от сборник доклади от Шестнадесета международна научна конференция на младите учени “Икономиката на България и Европейския съюз: Предизвикателството COVID-19” (12.02.2021 г.), ISBN: 978-619-7622-04-1; БЕЛКОВА, Д., Кирилова, Я. (2023). Финансови инструменти за реализация на общински инвестиционни проекти, Клуб „Икономика 2000“, ISBN 978-619-91769-9-3 (за мека подвързия); ISBN 978-619-7740-00-4 (за PDF публикация)

респондентите. На следващо място са поставени търговските банки, а иновативните инструменти като облигационен заем и финансов лизинг имат подкрепа на едва 6% и 2% от респондентите. Въпросът за обезпечението на общинския дълг е с не по-малка важност с оглед добилите популярност няколко случая, когато общинската собственост става обект на разпореждане от ЧСИ, когато и доколкото е допуснато поемане на общински дълг със залог на общински активи. Ето защо именно общинските активи имат и най-малка подкрепа сред респондентите на въпрос 3.4 от едва 10% за сметка на водещата роля на вземанията по договора за безвъзмездна помощ от Управляващия орган (с подкрепа от 38%) и общия поток от собствени приходи по закона за общинските бюджети с подкрепа от 30%.

С оглед от предпочитанията за поемане на дълг от Фонд ФЛАГ интерес представлява въпрос 3.5, където за 46% от респондентите предлаганият от Фонда лихвен процент по дълга се определя за справедлив, но за 26% той се определя за „твърде висок“ или „умерено висок“. С оглед на процеса по присъединяване на страната към еврозоната⁷³ може да се очаква натиск в посока поетапно редуциране и предоговаряне на приложимото ниво на лихвен процент от Фонд ФЛАГ, доколкото в методиката на неговото определяне и договаряне има клаузи за подобно предоговаряне с оглед на макроикономически процеси.

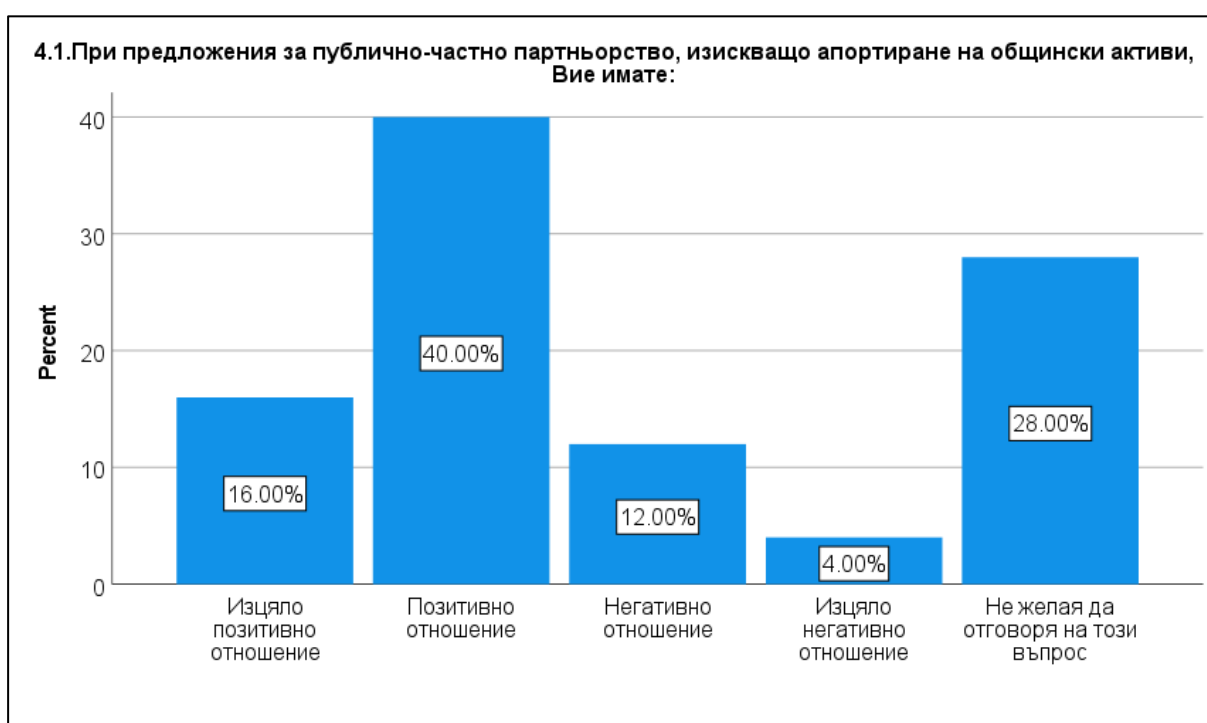

Фигура 19. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката за размера на предлагания от Фонд ФЛАГ лихвен процент

⁷³ РАДКОВ, Р. и Захариев, А. Международни финанси. В. Търново. ФАБЕР, 2016.

5. Оценка на потенциала за генериране на приходи от управление на общинската собственост за 2025 г.

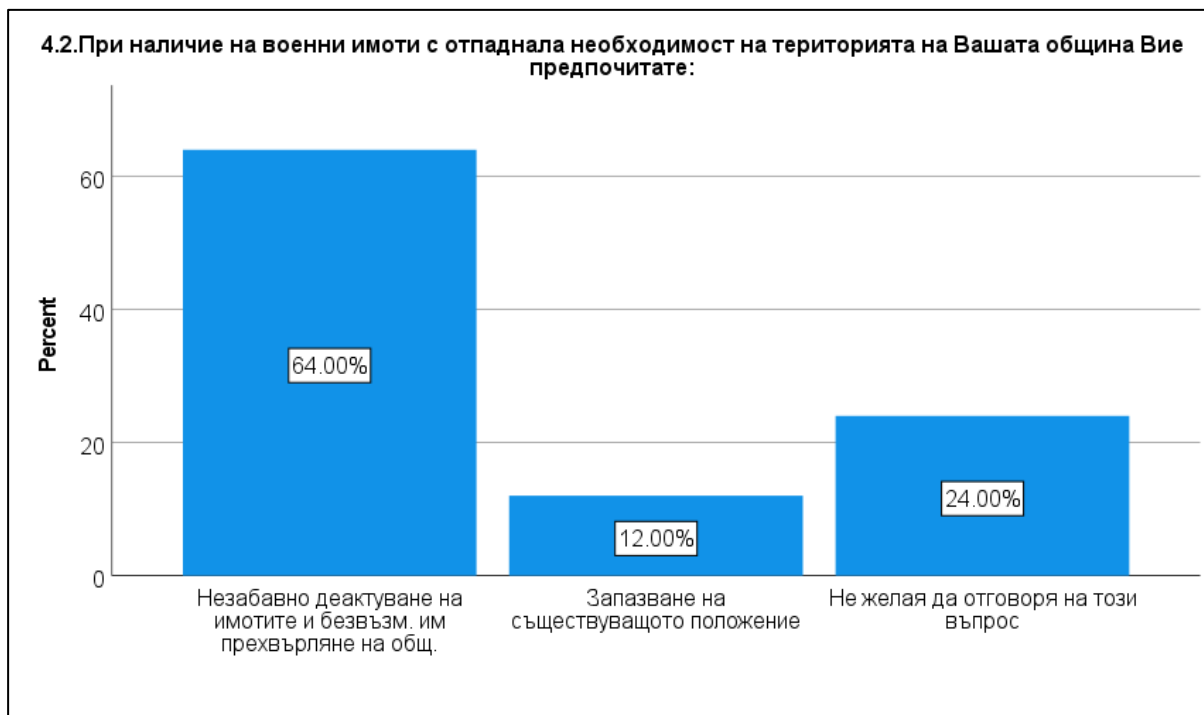
Управлението на общинската собственост е процес, в който двата публични регистъра – на имотите публична общинска собственост и имотите частна общинска собственост – формират база от активи, които могат да бъдат концесионирани или наети в зависимост от нормативните възможности и пазарното търсене от икономически оператори. Посочените два регистъра са разписани в Закона за общинската собственост (чл. 63) и следва да бъдат съставяни на база съответни актове за общинска собственост (АОС). Чрез съответна наредба, издадена от министъра на регионалното развитие и благоустройството, както и от министъра на правосъдието е предвидено да се определя ред за „съставяне, поддържане и съхраняване на актовете, досиетата и регистрите“⁷⁴.

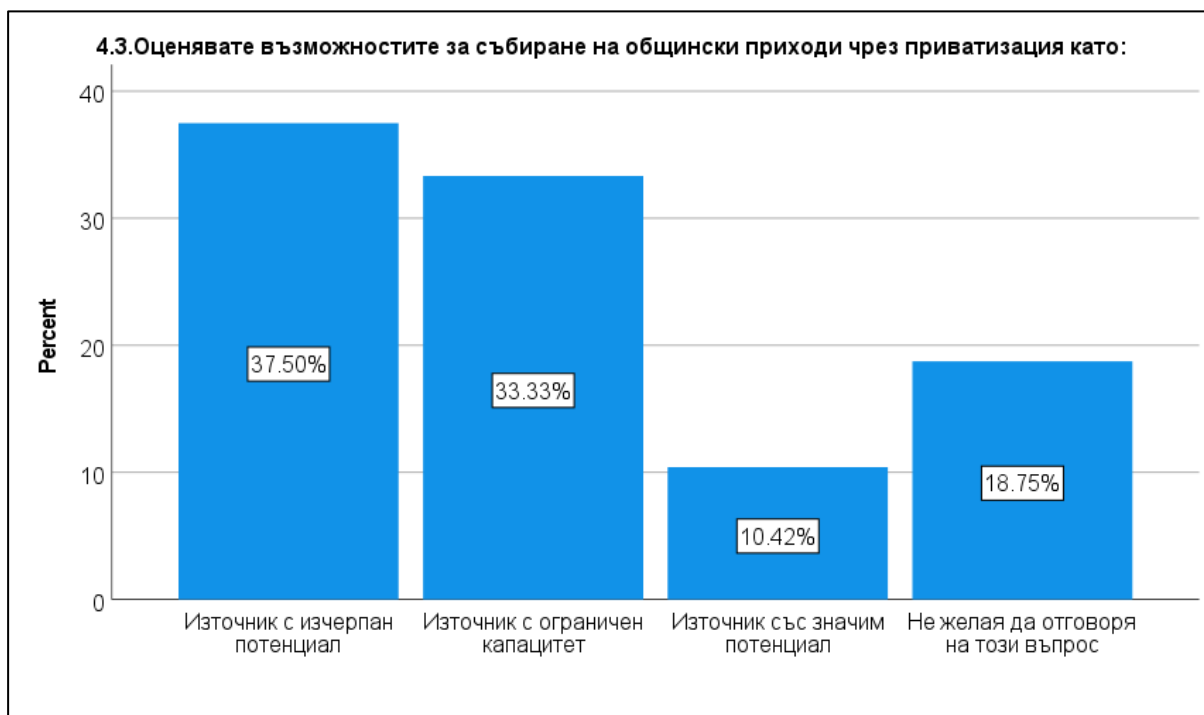
Фигура 20. Стълбовидно разпределение в проценти на отношението към публично-частното партньорство, изискващо апортиране на общински активи за 2025 г.

Оценките на респондентите на въпрос 4.1 от проучването през 2025 г. показват позитивно отношение към предложенията за публично-частно партньорство, изискващо апортиране на общински активи. Подкрепата е сред 46% спрямо 16% с критично отношение или пропорция 3:1, при 28% дял на респондентите, които не желаят да вземат отношение към поставения въпрос. Нагласата за разпореждане в полза на общината с военни имоти с отпаднала необходимост намира подкрепа на близо 2/3 от анкетираните, съпоставено с едва 12% желаещи да се запази съществуващото положение и 1/4 заявяващи отказ от отговор на поставения въпрос 4.2.

⁷⁴ Закон за общинската собственост, чл. 63 (3), <https://lex.bg/laws/ldoc/2133874691>

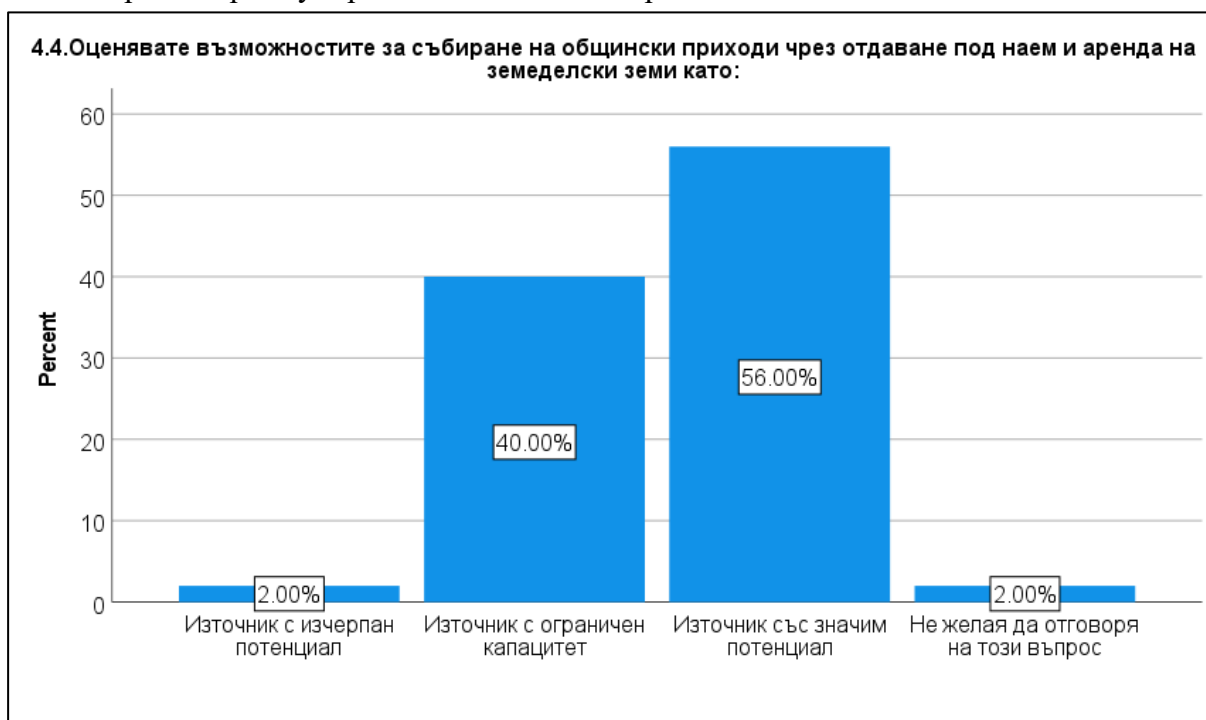
Фигура 21. Стълбовидно разпределение в проценти на нагласата за разпореждане при наличие на военни имоти с отпадна необходимост на територията на съответната община за 2025 г.

Фигура 22. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката на събирането на общински приходи чрез приватизация за 2025 г.

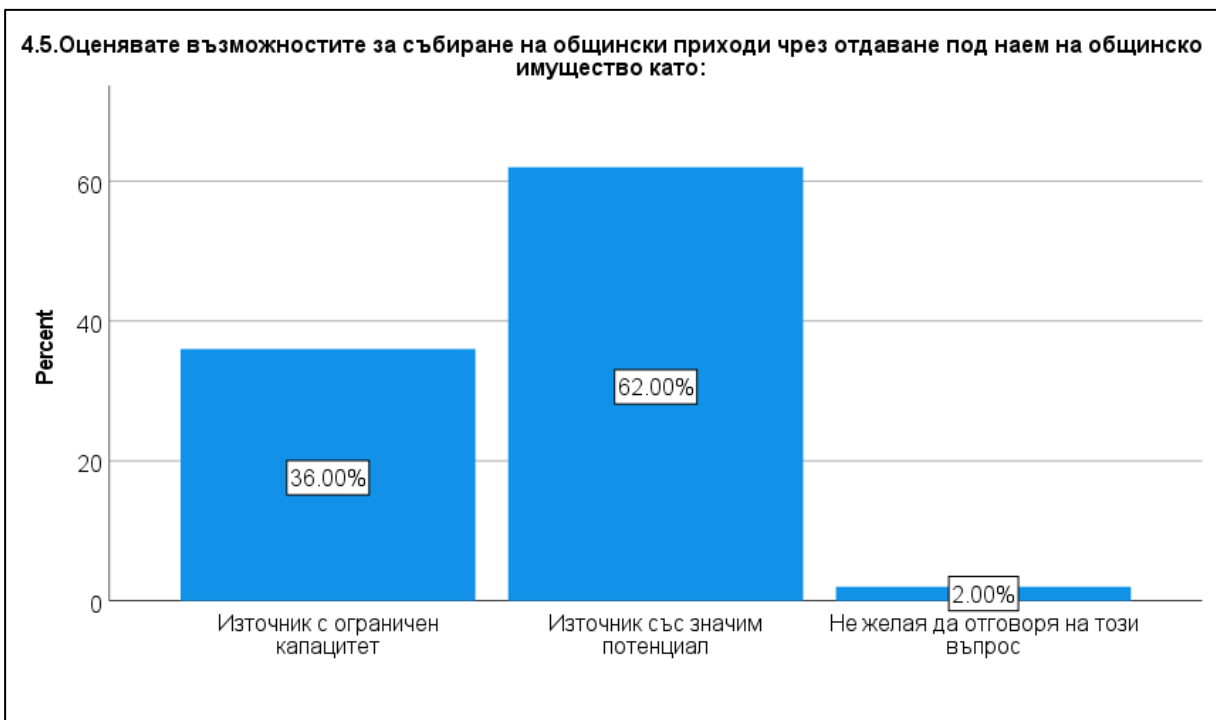
Съгласно разпределението на отговорите на въпрос 4.3 е видно, че приватизацията е източник с изчерпан потенциал за общински приходи за 38% от анкетираните, както и източник с ограничен капацитет за 1/3 от респондентите. За разлика от приватизацията събирането на общински приходи (въпрос 4.4.) чрез отдаване под наем и аренда на земеделски земи се оценява със значим потенциал за 56% от анкетираните и с ограничен капацитет за 40% от включилите се в анкетата през 2025 г. председатели на ОбС. Оценката за събиране на приходи чрез наем на общинско имущество е с позитивна подкрепа за 62% от респондентите (въпрос 4.5.), като за 1/3 от тях имаме анкетираните този източник се определя с ограничен капацитет.

Свързаният със застраховането въпрос 4.6 поставя на дебат проблема за нееднакъв нормативен ред на грижа на собственика към имотите в двата главни регистъра на общинската собственост. За разлика от имотите, публична общинска собственост, където застраховането⁷⁵ срещу природни бедствия е задължително, за имотите, които са частна общинска собственост е налице режим на одобрение от принципа – общинския съвет. Логично мнозинството анкетираните демонстрират грижа на „добри стопани“ и подкрепят изравняването на застрахователните изисквания за имотите от двата регистъра. Сумарната позитивна подкрепа достига 78%.

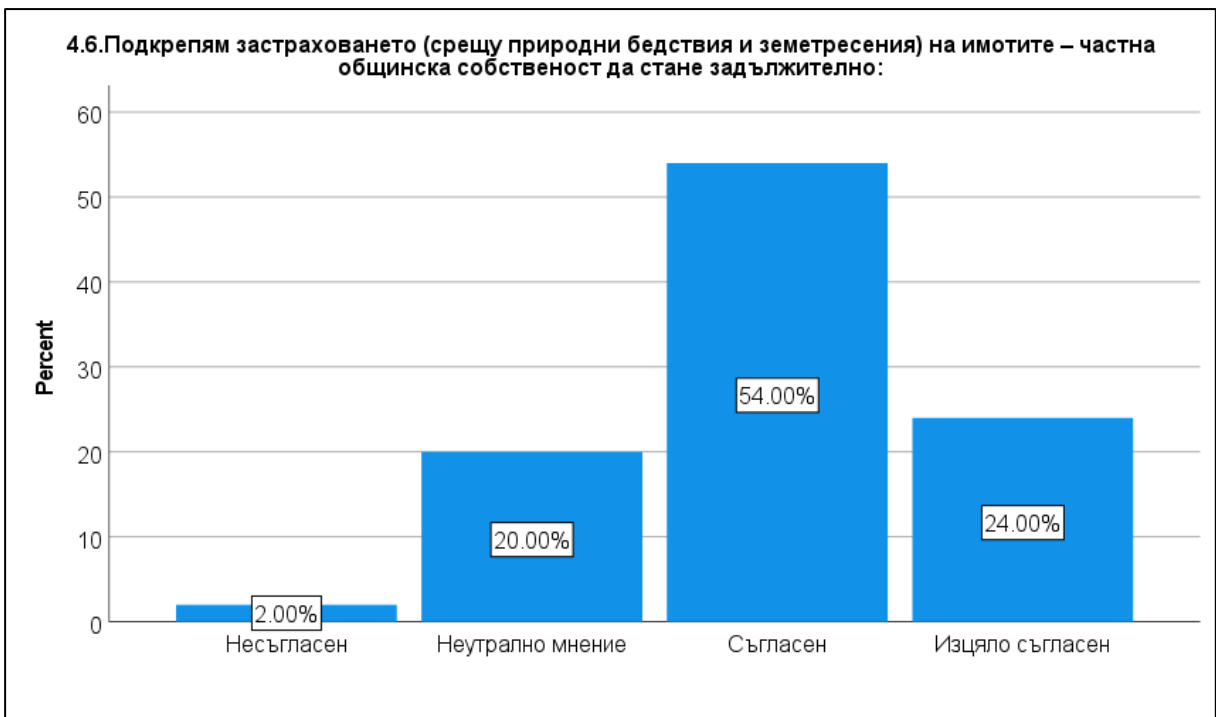

Фигура 23. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката на събирането на общински приходи чрез отдаване под наем и аренда на земеделски земи за 2025 г.

⁷⁵ МАРКОВА, И. (2021), Екологично застраховане и корпоративна сигурност в химическата индустрия, София, ИК – УНСС, ISBN 978-619-232-503-9, 220 с.

Фигура 24. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката на събирането на общински приходи чрез отдаване под наем на общинско имущество за 2025 г.

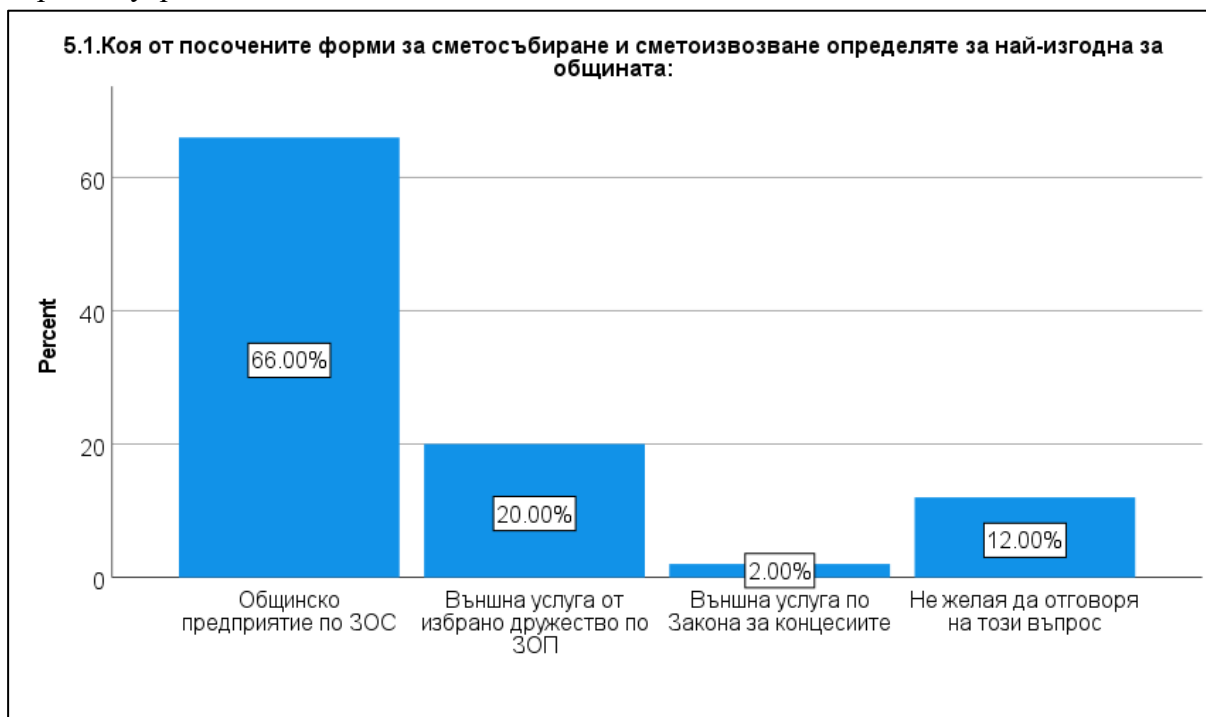
Фигура 25. Стълбовидно разпределение в проценти на въвеждането на задължително вместо избиращо застраховането (срещу природни бедствия и земетресения) на имотите – частна общинска собственост (по реда на чл. 9, ал. 2 от ЗОС) за 2025 г.

6. Кръговата икономика и такса битови отпадъци

Преминаването към разделно сметосъбиране и прилагането на принципа „замърсителят плаща“ е отдавна разписан регламент в ЕС. В България този процес отчете поредно отлагане, независимо от добрите примери със системата на разделно сметосъбиране.

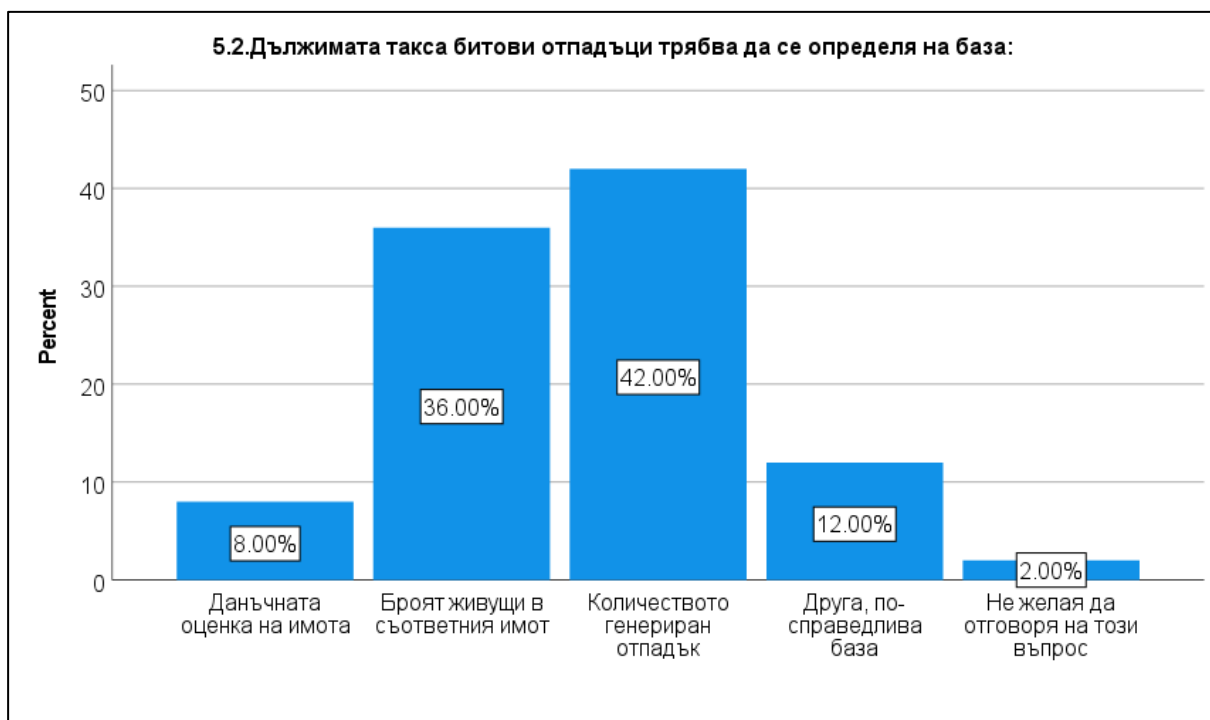
6.1. Оценка на услугите по сметосъбиране и сметоизвозване за 2025 г.

Проблемът с ТБО в България очевидно се крие и в начина на организиране на услугата, където към 2025 год. с най-голяма подкрепа се определя създаването на Общинско предприятие по ЗОС (с подкрепа от 2/3 от респондентите на въпрос 5.1). На следващо място е поставена външната услуга от дружество, избрано по Закона за обществените поръчки, като само 2 % от респондентите подкрепят външна услуга по закона за концесиите. Спорът за базата на определяне на дължимата такса за битови отпадъци (ТБО) продължава да бъде актуален (въпрос 5.2) и към 2025 г. С подкрепа от 42% е определянето на дължимата такса да бъде на база количеството генериран отпадък. Факт е обаче, че чисто методически този най-логичен и справедлив принцип ще намери трудна реализация в българските условия. Ето защо много близо като подкрепа стои отговора за плащане за услугата на база броя живущи в съответния имот, което обаче следва да борави с усреднени показатели за смет, изчислени на жител в съответната община.

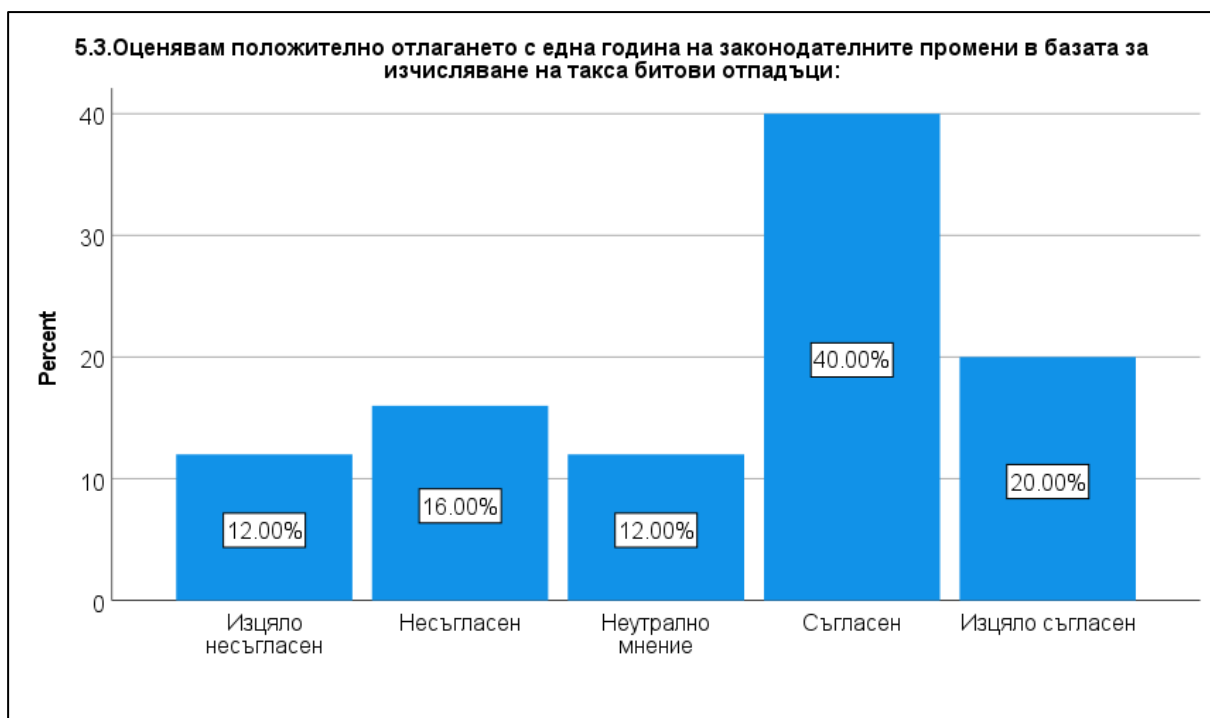

Фигура 26. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитаната форми за организация на сметосъбирането и сметоизвозването в общината за 2025 г.

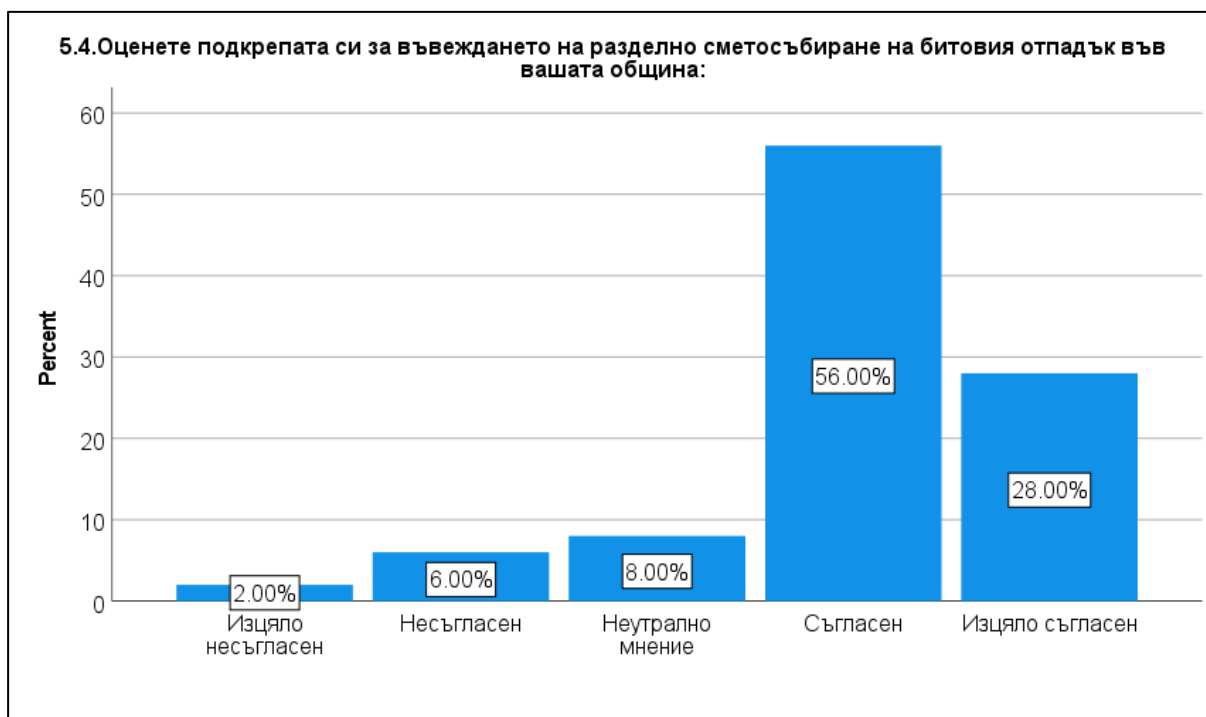
Досегашната система за определяне на ТБО на база данъчната оценка на имота продължава да намира подкрепа сред 8% от респондентите. За 12% от анкетираните все още следва да се търси друга, по-справедлива база.

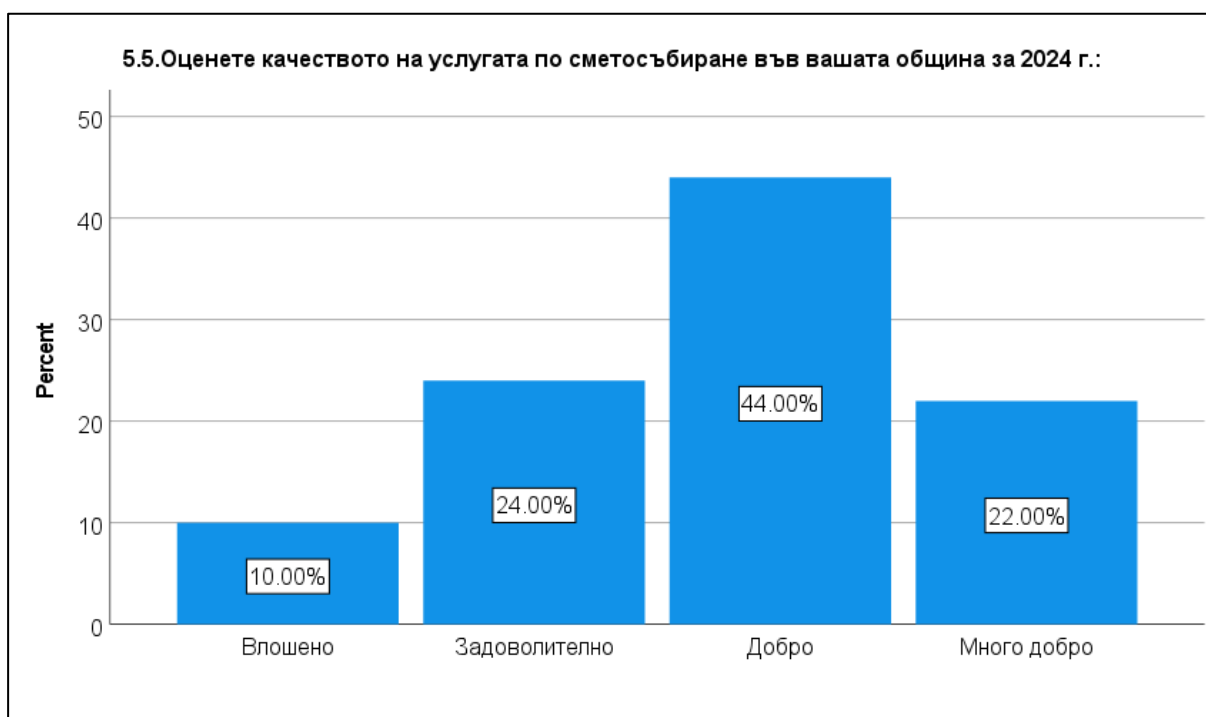
Фигура 27. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитаната база за калкулиране на дължимата такса битови отпадъци за 2025 г.

Фигура 28. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертска скала на положителна оценка на отлагането с една година на законодателните промени в базата за изчисляване на такса битови отпадъци

Фигура 29. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертска скала на подкрепата за въвеждането на разделно сметосъбиране на битовия отпадък в общината

Фигура 30. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертска скала на оценката за качеството на услугата по сметосъбиране и сметоизвозване в съответната община за 2024 г.

Отлагането с една година (въпрос 5.3) на въвеждането на промените в изчисляването на дължимата ТБО намира подкрепа сред 60% от анкетираните, при 12% неутрално мнение и 28% несъгласие с отлагането. Подкрепата за въвеждането на разделно сметосъбиране е на изключително високо ниво на одобрени от $\frac{3}{4}$ от респондентите (въпрос 5.4). По отношение на качеството на услугата към 2024 г. в съответната община преобладава добрата оценка с 44% подкрепа, която кумулативно с много добрата оценка от 22% формира близо $\frac{2}{3}$ одобрение. С критично отношение към качеството на услугата (въпрос 5.5) са 24% от анкетираните.

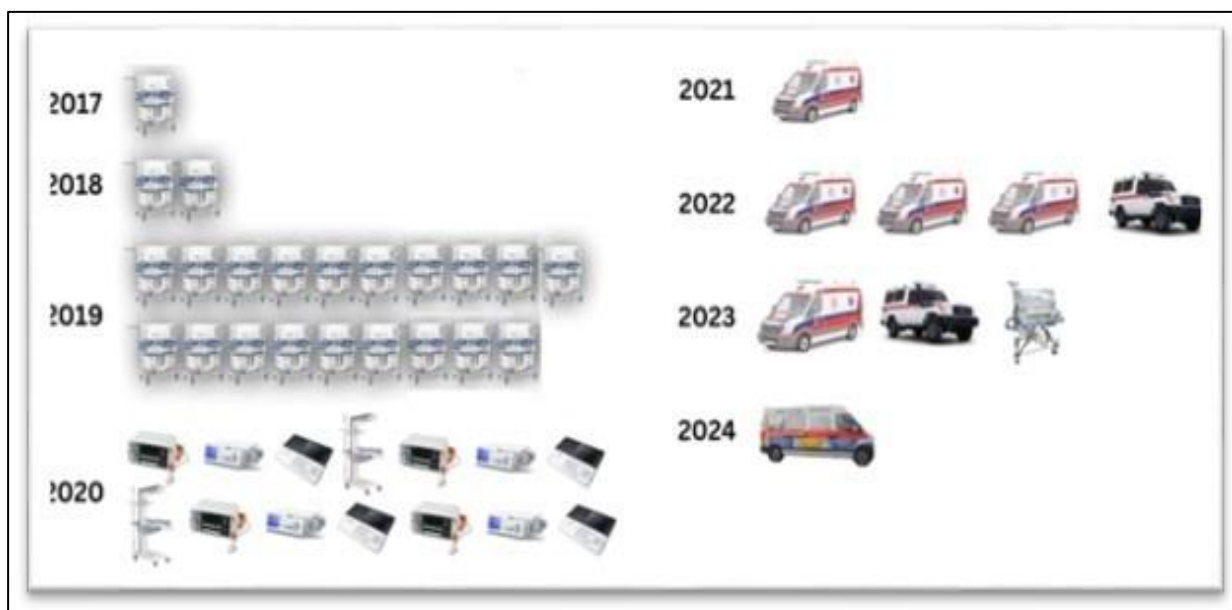
6.2. Социалното предприемачество в подкрепа на кръговата икономика и разделното сметосъбиране в България (по примера на кампанията „Капачки за Бъдеще“)

Дейностите, които попадат в обхвата на социалното предприемачество, се занимават с належащи обществени проблеми. Тези дейности генерират приходи за предприемача, които след това могат да бъдат насочени към благотворителни каузи. Такава дейност е инициативата "Капачки за бъдещето", която стартира през октомври 2017 г., от българския предприемач Лазар Радков.⁷⁶ Кампанията има за цел да събере пластмасови капачки, да ги рециклира и да използва приходите за закупуване на кувъзи и линейки. През 2020 г. инициативата се разшири, за да включи и пунктове за събиране на пластмасови бутилки. Резултатите са впечатляващи: стационарни съоръжения във формата на голямо сърце (за капачки) и голяма бутилка (за пластмасови бутилки) вече се намират във всеки български град и училище. Това усилие не само поддържа околната среда по-чиста, но и ангажира учениците в смислена кауза, като същевременно насърчава кръговата икономика.

Фигура 31. Пунктове за събиране "Голямо сърце" и "Голяма бутилка" за кампанията "Капачки за бъдещето", разположени в училища и на други обществени места

⁷⁶ Заб. Части от настоящата подточка са представени пред научната общност в рамките на публикацията: ZAHARIEV, Andrey. A social entrepreneurship approach towards the circular economy in Bulgaria – on the example of the “Caps for the future” initiative, Book of Proceedings of International Symposium “Experience. Knowledge. Contemporary Challenges: Transition towards the “green” economy and lessons not learned on a “good ecological status””, 2024, May 23rd – 24th, 2024, ARTIFEX University of Bucharest, Bucharest, pp. 50-58, ISBN 978-606-8716-78-7.

Фигура 32. Основен резултат от кампанията "Капачки за бъдещето" по години и доставено медицинско оборудване като дарение за социално предприемачество (2017-2024 г.)

Източник: Разработено от автора въз основа на публикациите, свързани със социалната инициатива

„Движещата сила“ на инициативата, вече като социален предприемач, Лазар Радков, обяснява пред българските национални медии: „Само през първите две години заменихме всички стари и неработещи бебешки кувьози в България – в 22 болници. През 2020 г. помогнахме на още 14 болници в 14 града да придобият ново оборудване за родилните си отделения. В края на 2020 г. стартирахме кампания за закупуване на неонатална линейка“.

Първата линейка беше дарена на УМБАЛ „Пловдив“. Линейката струваше 100 000 евро и беше закупена със средствата от 600 тона рециклирани капачки за бутилки, събрани за една година (BNR, 2021a). Според Българското национално радио: „Капачки за бъдещето“ може да се похвали с още едно постижение – събирането на капачки за бутилки повиши осведомеността сред младите хора в страната за това колко пластмаса се изхвърля. Хората събират всяка капачка и много от тях започват да избягват да купуват пластмаса. Българите, живеещи в чужбина, също се включват в кампанията, когато се върнат в страната“ (BNR, 2021b).

Така чрез социалното предприемачество в България се появява и налага една нова форма на симбиоза между кръгова икономика и екологично възпитание⁷⁷. Това е по своя характер нова и перспективна сфера на икономическа дейност, където балансът между социални и бизнес цели е от първостепенно значение. Когато инициативата има и екологична основа и финансовите средства впоследствие се инвестират в благотворителност, постигаме успешна симбиоза на социално предприемачество и

⁷⁷ ЖЕЛЯЗКОВА, В. (2013). Климатичните промени и екологичният риск в дейността на финансовите институции. Изд. „Св. Гр. Богослов“, 2013 г., ISBN 978-954-8590-23-5.

кръгова икономика. Опитът на България с инициативата „Капачки за бъдещето“, където за седем години (от 2017 г. насам) са събрани 1000 тона капачки за бутилки и са предадени на индустрията за рециклиране на пластмаса събира адмирации и зад граница. А ползата от закупуване на медицинско оборудване и детски линейки е безспорна.

6.3. Свидетелства за управлението на отпадъците в Столична община

След обявяването си за столица, град София непрекъснато се разширява и увеличава по население. Към 15 юли 2024 г. населението му е 1 426 575 души. В рамките на българската столица работят над 800 големи предприятия.⁷⁸

По данни на Националния статистически институт 84% от добавената икономическа стойност на София се създава в сектора на услугите, а останалите 16% идват от индустрията. София е най-големият икономически център в България, допринасящ за 41% от БВП на страната. През 2024 г. се очаква БВП на България да достигне 200 милиарда лева (102,25 милиарда евро).

В София има 239 детски градини, 5 начални училища, 77 основни училища и 187 гимназии. Столицата е дом и на кампусите на 22 от 51 акредитирани висши учебни заведения в България, в които се обучават над 100 000 студенти. Градът може да се похвали с добре развита транспортна система, като три от десетте паневропейски коридора (V, VIII и X) го пресичат, потвърждавайки стратегическото му значение от времето на Via Militaris. От София тръгват четири магистрала: А1 „Тракия“ (в посока Бургас и през А4 „Марица“ до Истанбул), А2 „Хемус“ (в посока Варна и през А7 „Велико Търново – Русе“ до Букурещ), А3 „Струма“ (в посока Солун и Атина) и А6 „Европа“ (в посока Ниш и Белград). С изграждането на софийското метро значително се подпомага екологичното равновесие на града. Към 2024 г. оперират четири основни линии с 61 метро станции с обща дължина 52 км. Десет нови станции са в процес на изграждане, а още 14 се проектират. До 2035 г. се очаква софийското метро да достигне 79,6 км и 75 станции.

Размерът на града също представлява предизвикателство по отношение на поддържането на чистотата, събирането, транспортирането и изхвърлянето на битовите отпадъци. По публично анонсирани сведения от администрацията на Столична община, 85% от отпадъците в София се оползотворяват, като 66% се рециклират. До 2023 г. от изгарянето на битови отпадъци са произведени 15 683 MWh електроенергия. С изграждането на най-голямото и модерно съоръжение за преработка на отпадъци на Балканите, градът вече депонира само 15% от битовите си отпадъци на сметища.

⁷⁸ Заб. Фрагменти от настоящата подточка са представени пред научната общност в рамките на колективно изследване: ЗАХАРИЕВ, Андрей, Александру-Луциан Маноле, Кристиан-Мариан Барбу, Боян Крстич, Исмаил Далай, Сузана Стефанович, Тамара Радженович, Петко Ангелов, Кристина-Елена Протопопеску, Каталин Дятку-Гаврил, Ахмет Мунир Гьокмен, Шабан Онур Вига, Ясемин Саричи, Миляна Талич. Наръчник за предизвикателствата на кръговата икономика пред бизнеса и обществото, 2024, АИ „Ценов“, 168 стр. ISBN 978-954-23-2506-2, стр. 40-44.

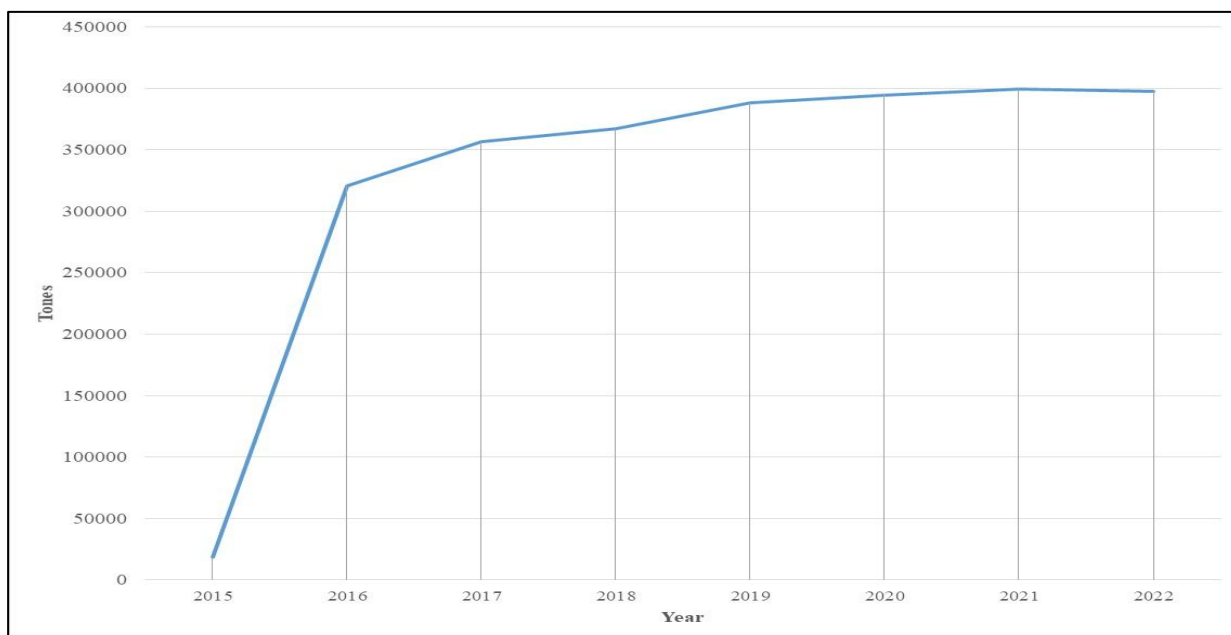

Фигура 33. Основно съоръжение на Софийския завод за третиране на отпадъци

През 2007 г. обаче, когато България стана пълноправен член на ЕС заедно с Румъния, столицата депонираше 100% от битовите си отпадъци. До 2024 г. количеството депонирани отпадъци е намаляло до по-малко от 15 % от общия събран тонаж. Между 2014 и 2025 г. са пуснати в експлоатация три основни съоръжения на Софийския завод за преработка на отпадъци:

- **Съоръжение за преработка на зелени отпадъци:** Това съоръжение произвежда компост, който се връща в парковете и градините на София в съответствие с принципите на кръговата икономика.
- **Съоръжение за преработка на хранителни отпадъци:** Това съоръжение обработва хранителни отпадъци от училища, търговски обекти и детски градини и служи за производство на електроенергия.
- **Съоръжение за преработка на смесени битови отпадъци:** Това съоръжение извлича рециклируеми компоненти – стъкло, метал и пластмаса – от смесени битови отпадъци и произвежда RDF (гориво, получено от отпадъци) от останалите отпадъци.

Всички стари депа практически вече се затварят и превръщат в безопасни зелени площи. Така Столична община отчита постигане на всички първоначални цели, поставени преди изграждането на завода за преработка на отпадъци – 66% рециклиране на битови отпадъци и 70% намаляване на количеството на депонираните биоразградими отпадъци. Внедрена е система за разделно събиране на отпадъци, обслужвана от три национално лицензирани компании. На разделно събиране подлежат отпадъците от хартия и картон, прозрачно и цветно стъкло, черни и цветни метали, както и пластмаси.

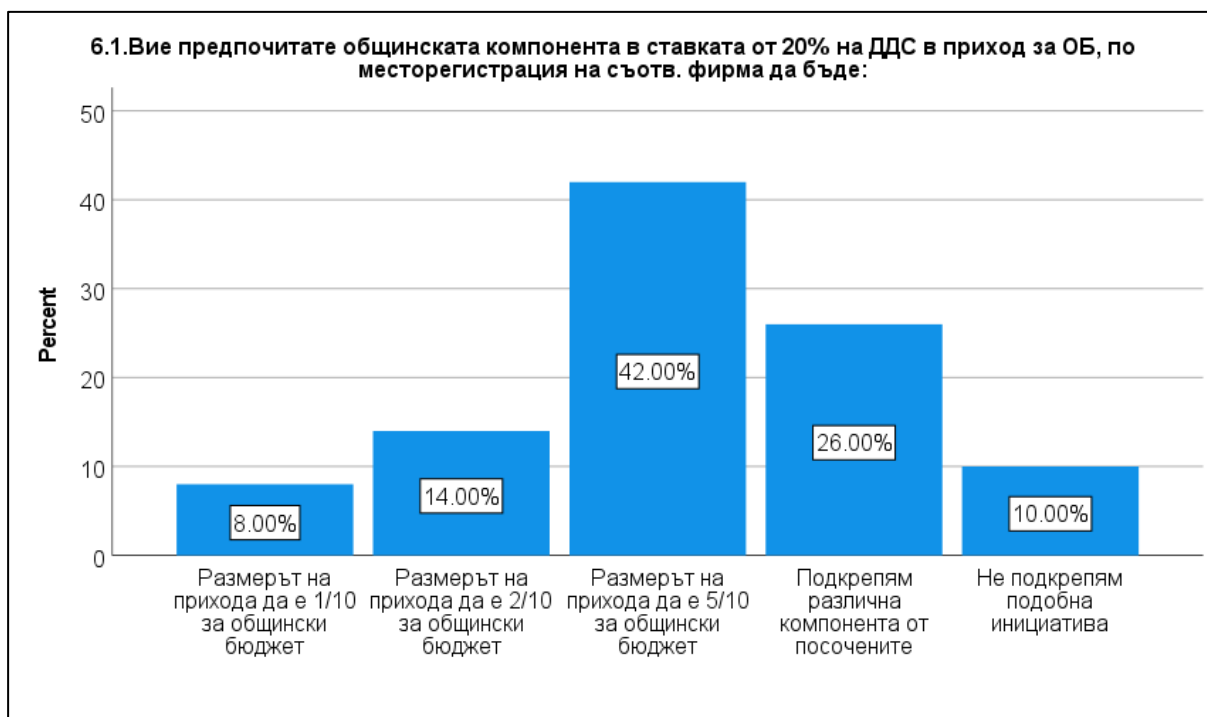
Фигура 34. Преработени отпадъци в Завода за механично и биологично третиране в София

Към 2023 г. контейнери са разположени в 2,810 обекта. Националните кампании като „Капачки за бъдещето“ се подкрепя с 1034 специални контейнера, поставени в 175 училища и 201 детски градини. Освен това е въведена първата система за разделно събиране на текстилни отпадъци със 159 контейнера за стари дрехи, осигуряващи извеждането им от общите битови отпадъци. Още в началото на кампанията през 2019 г. са събрани разделно 1 095 тона текстилни отпадъци. По данни на Столична община това количество се е увеличило до 1185 тона през 2020 г., 1205 тона през 2021 г. и 1473 тона през 2022 г. Вече се прилага и нова градоустройствена инициатива, която включва създаването на т.нар. „зелени острови“, където жителите на отделни квартали и големи жилищни комплекси използват контейнери за разделно събиране на отпадъци с контрол на достъпа, което гарантира, че само жителите на урбанизирания комплекс могат да използват.

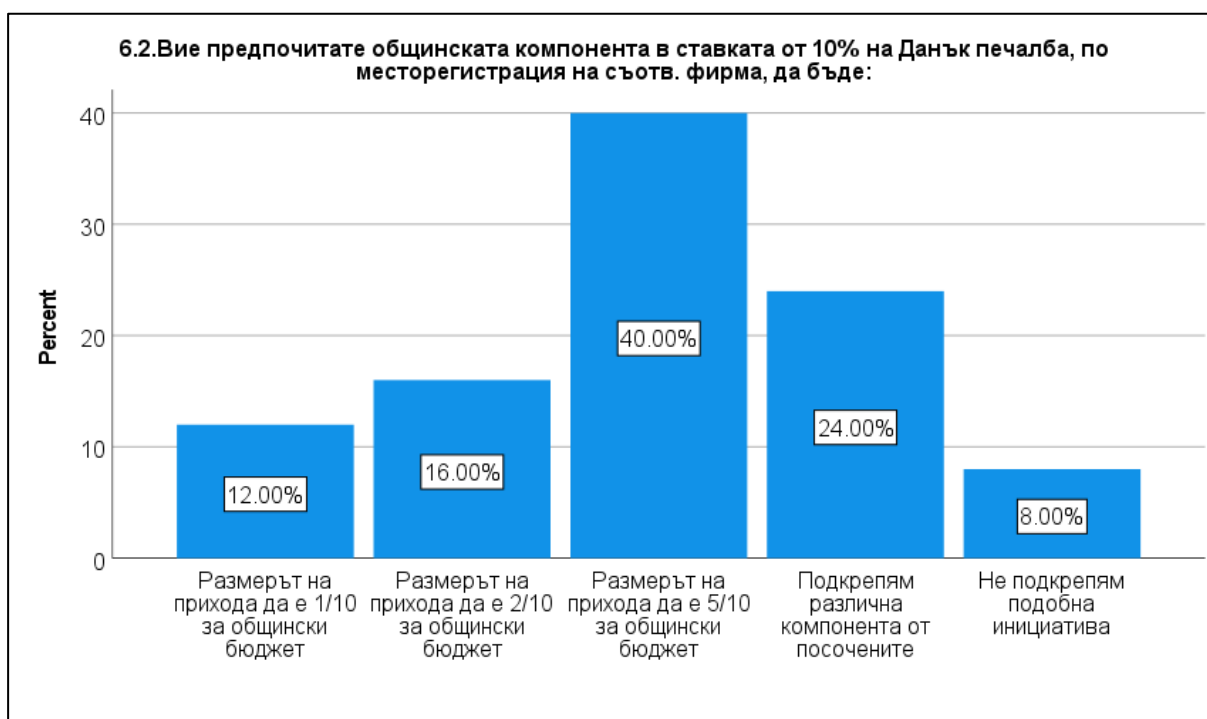
6. Оценка на респондентите на предпочитанията за въвеждане на споделени данъци към 2025 г.

С отпадането на данък общини от системата на корпоративното подоходно облагане и въвеждането на единни плоски подоходни ставки общинските бюджети бяха лишени от стабилен приходоизточник с характер на централен данък, събиран за местни цели. Трите централни данъка имат своя различна философия и фискални цели⁷⁹. И за трите обаче се отчита позитивна нагласа са прилагане на принципа на споделеност.

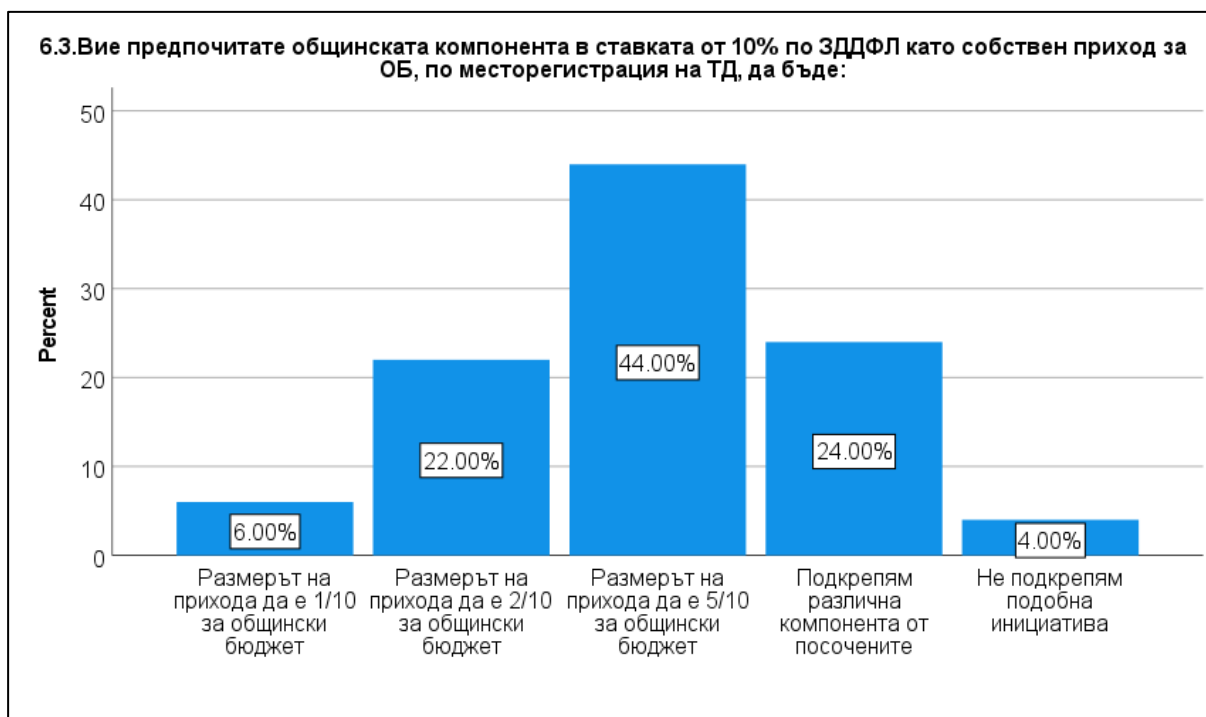
⁷⁹ Вж. подр. БРУСАРСКИ, Р., Захариев, А. и Манлиев, Г. Финансова теория. В. Търново. ФАБЕР, 2015

Фигура 35. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитания дял общинска компонента в ставката от 20% на ДДС в приход за общинския бюджет, по месторегистрация на съответната фирма за 2025 г.

Фигура 36. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитания дял общинска компонента в ставката от 10% на Данък печалба, по месторегистрация на съответната фирма

Фигура 37. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитания дял общинска компонента в ставката от 10% на Данък върху доходите на физическите лица като собствен приход за общинския бюджет, по месторегистрация на съответния трудов договор

С най-високо одобрение за паритетна пропорция на разпределение от 44% е данъка върху доходите на физическите лица (въпрос 6.3), следван от ДДС с подкрепа за 42% от анкетираните и данък печалба по ЗКПО с подкрепа от 40% от анкетираните. По данни от Закона за държавния бюджет за 2024 год. Корпоративният данък е с планиран принос към приходите в държавния бюджет от 5.816 млрд. лв., ДДС е с размер на акумулираните приходи от 18.626 млрд. лв., а данъка върху доходите на физическите лица е с планиран обем от приходите от 6.905 млрд. лв. В чл. 53 от Закона е посочено, че общата субсидия за делегираните от държавата дейности за 2024 год. ще възлезе на 6.928 млрд. лв., което е приблизително равно на приходите в държавния бюджет по ЗДДФЛ. Следователно всеки от посочените механизми на споделяне на централните данъци следва да бъде прецизно премерен и аргументиран преди да се пристъпи към възстановяване на режима на споделяне на приходите от поне от посочените данъци.

7. Оценка на предоставянето на общински услуги и услуги по ВиК към 2025 г.

Предоставянето на общински услуги изисква кадрова обезпеченост и формиране на професионален капацитет сред общинската администрация. Въпреки, че водещ следва да е принципа за „разходопокривния характер“ на осигуряващите съответните услуги

такси, често се наблюдава одобрение по общини на социални политики допускащи частично или пълно отпадане на такси.

Фигура 38. Стълбовидно разпределение в проценти на организацията на услугите по водоснабдяване и канализация

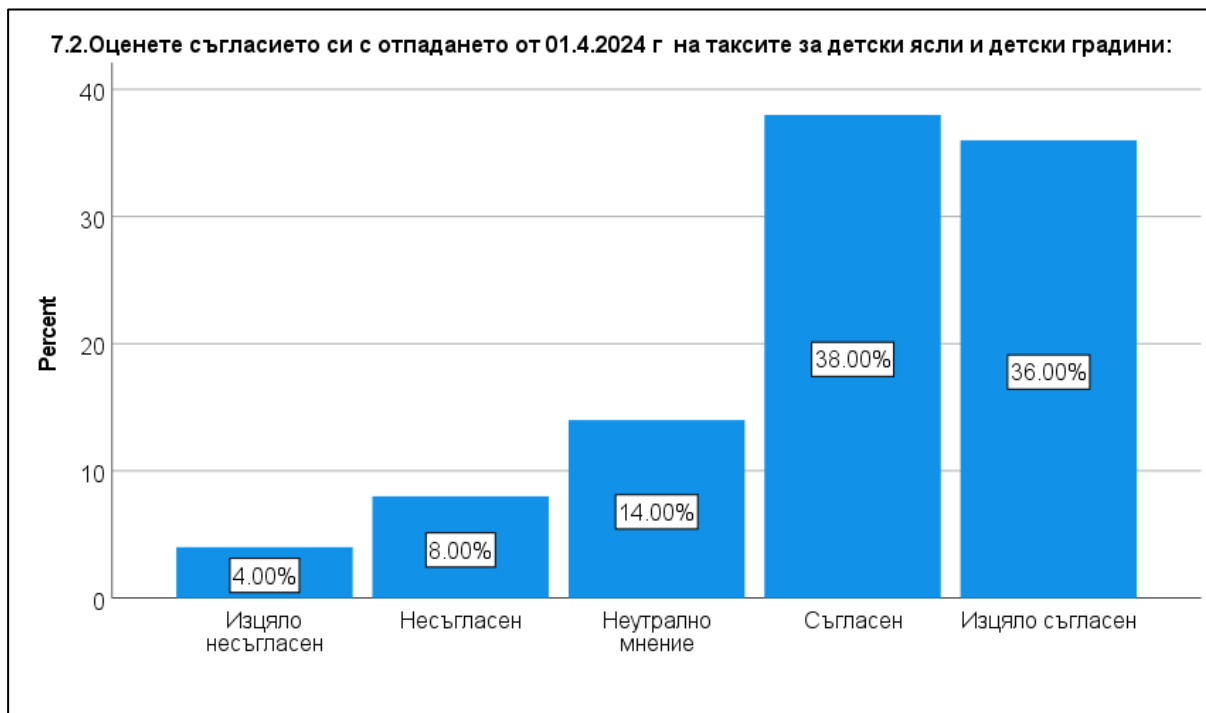
Не така стои обаче въпрос с ВиК услугите⁸⁰ (въпрос 7.1), където различните форми на организация на доставката на услугата формират разнообразие от алтернативи, сред които с най-голяма подкрепа е общинско дружество с принципал на 100% общината (подкрепа сред 32% от респондентите). Създаването през 2020 год. на „Български ВиК холдинг“⁸¹ съгласно разпоредбите на чл. 5 от Закона за публичните предприятия се очакваше да реши значителна част от наболелите проблеми в сектора. Безводието от горещото лято на 2024 г. и ниските обеми на питейна води в 43-те броя комплексни и значими язовири под наблюдението на МОСВ ясно показват, че сектора се нуждае от целева Оперативна програма, която да обезпечи дългосрочно този най-важен за домакинствата, живота и бита ресурс. Оценката за отпадането⁸² на таксата за детски ясли и детски градини от 1.4.2024 г. (въпрос 7.2) намира подкрепа сред близо $\frac{3}{4}$ от респондентите. Въпреки това анкетираните считат, че принципа за разходопокривност на услугите чрез такси е справедлив, което намира подкрепа сред 86% от председателите на ОБС (въпрос 7.3). Изключенията от посочения принцип (чл. 8, ал. 1, т. 1 от ЗМДТ)

⁸⁰ ЗАХАРИЕВ, А., Накатани, К. Сравнителен анализ и оценка на мерките за управление качеството на водите в Япония и България. Научно-практическа конференция с международно участие „Аграрният сектор в условията на финансова криза“ (Сборник с доклади), Свищов, 5-7 ноември 2009.

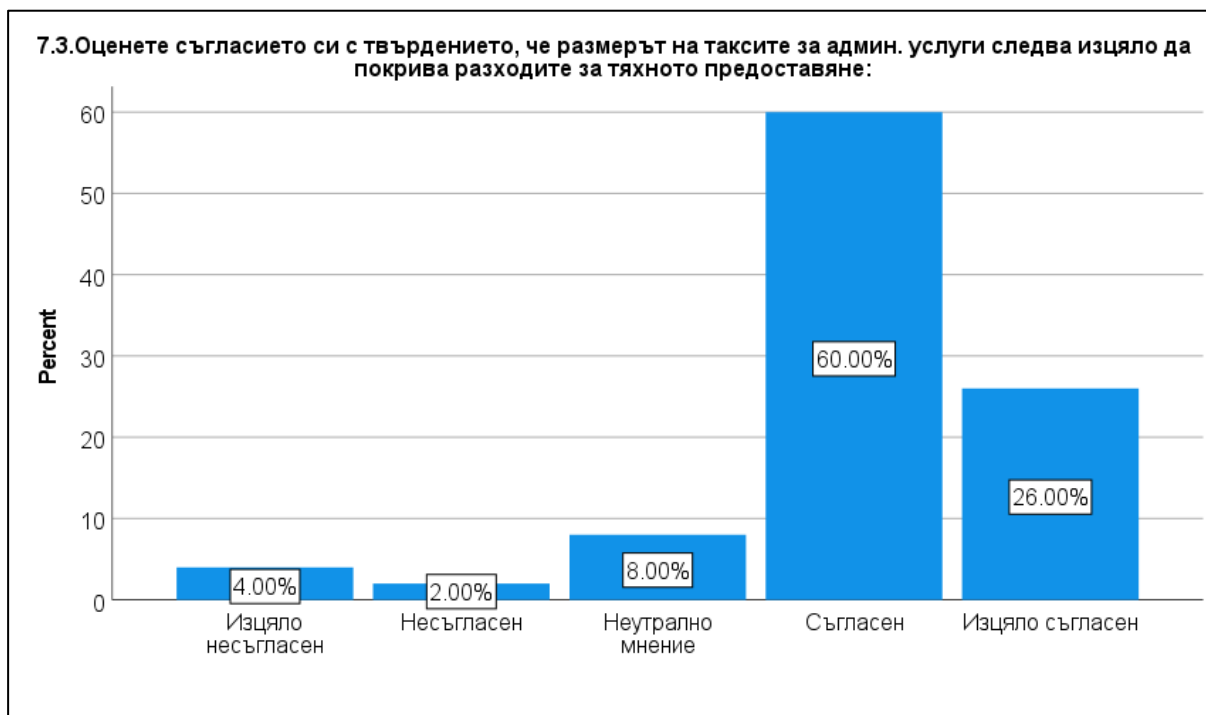
⁸¹ Вж. <https://www.vikholding.bg/>

⁸² ПРОДАНОВ, Ст., Захариев, А., Кузнецов, Ю., Цанов, Ем., Ганчев, Ал., Личев, Ал. Моделиране дълговия капацитет на общините в условията на фискална децентрализация. // Алманах научни изследвания, том 11, 2010, с. 144-199.

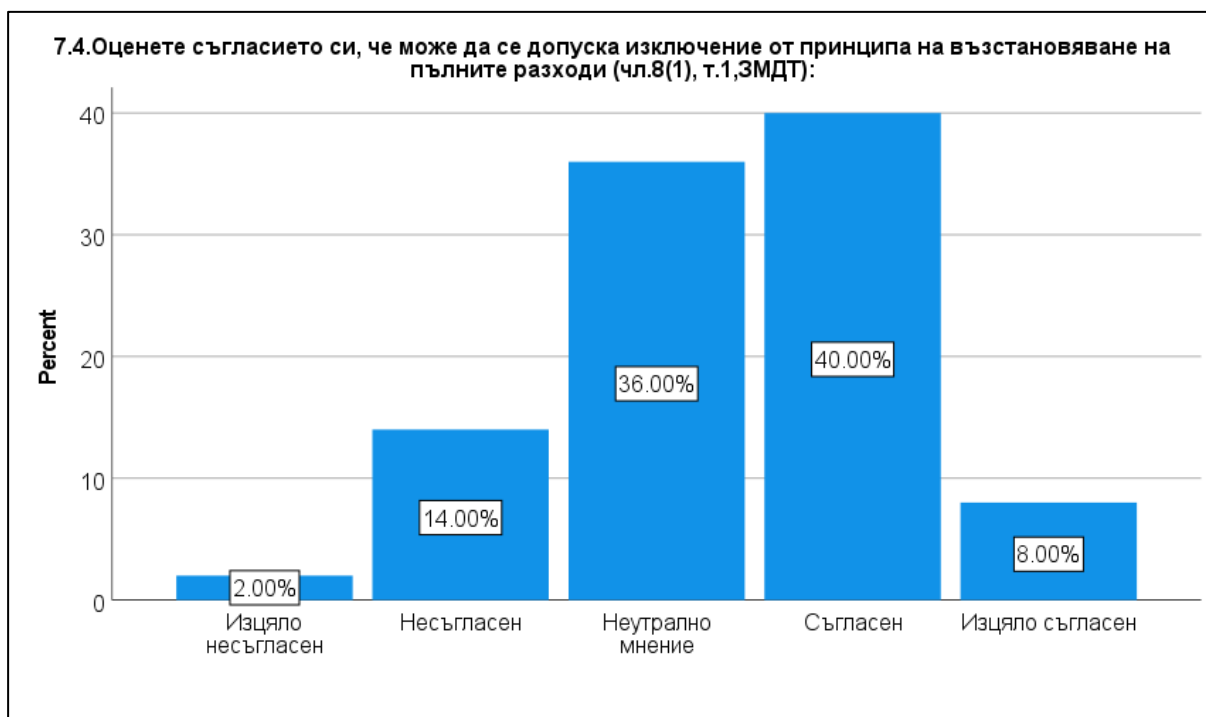
обаче също намират подкрепа (въпрос 7.4) за близо половината респонденти, с уговорката, че това трябва да става при определени условия.

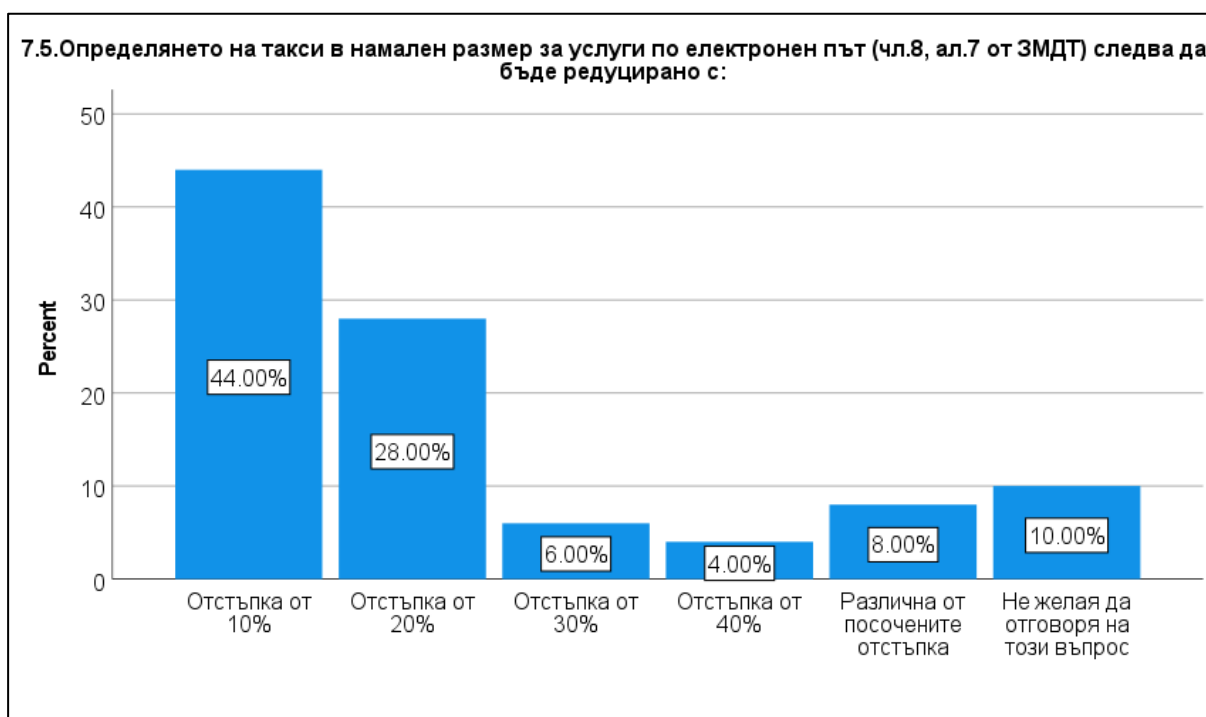
Фигура 39. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на съгласието с отпадането на 1.4.2024 г. на таксите за детски ясли и детски градини

Фигура 40. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на съгласието с твърдението, че размерът на таксите за административни услуги следва изцяло да покрива разходите за тяхното предоставяне

Фигура 41. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертска скала на съгласието с твърдението, че при определени условия може да се допуска изключение от принципа на възстановяване на пълните разходи на общината по предоставяне на услугата (чл. 8, ал. 1, т. 1 от ЗМДТ)

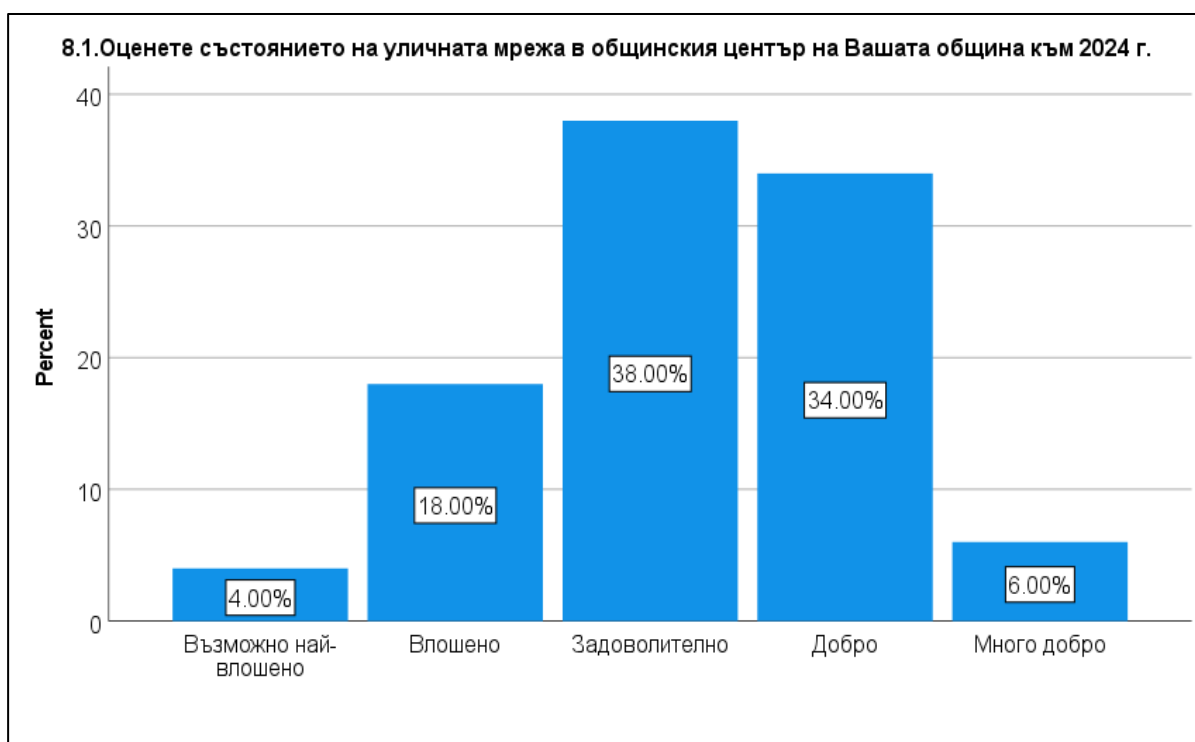

Фигура 42. Стълбовидно разпределение в проценти на съгласието с твърдението, че определянето на общински такси в намален размер за услуги по електронен път (чл. 8, ал. 7 от ЗМДТ) следва да бъде редуцирано спрямо стандартния размер с посочените алтернативи на размер на отстъпката

Неутралното мнение обаче също има значителната подкрепа на 36% от анкетираните, което ясно показва, че прилагането на твърде много изключения от принципа на разходопокривност като цяло вреди на финансовото състояние на общината и редуцира нейните приходи при ясно и неотменими разходи в подкрепа след гласуване за съответни програми и социални политики. Улесненията за гражданите при ползване на общински услуги по електронен път логично следва да води от по-нисък размер на таксата, като след определените чрез въпрос 7.5 алтернативи с най-голяма подкрепа е отстъпката от 10% (за 44% от респондентите), следвано от отстъпката от 20% (за 28% от анкетираните).

8. Оценка на състоянието на публична техническа инфраструктура в общините към 2025 г.

Публичната техническа инфраструктура е в основата на всички урбанистични решения. Сред тях водещи са оценките за уличната мрежа и подземната ВиК инфраструктура. Формулираните въпроси са насочени към сравнителни оценки, които противопоставят общинския център на населените места. Всички въпроси от раздел са по възходяща 5-степенна ликертова скала и позволяват последващо извеждане на корелограми за извадки с еднакъв брой алтернативи на отговорите.

Фигура 43. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на оценката за състоянието на уличната мрежа в общинския център за 2024 г.

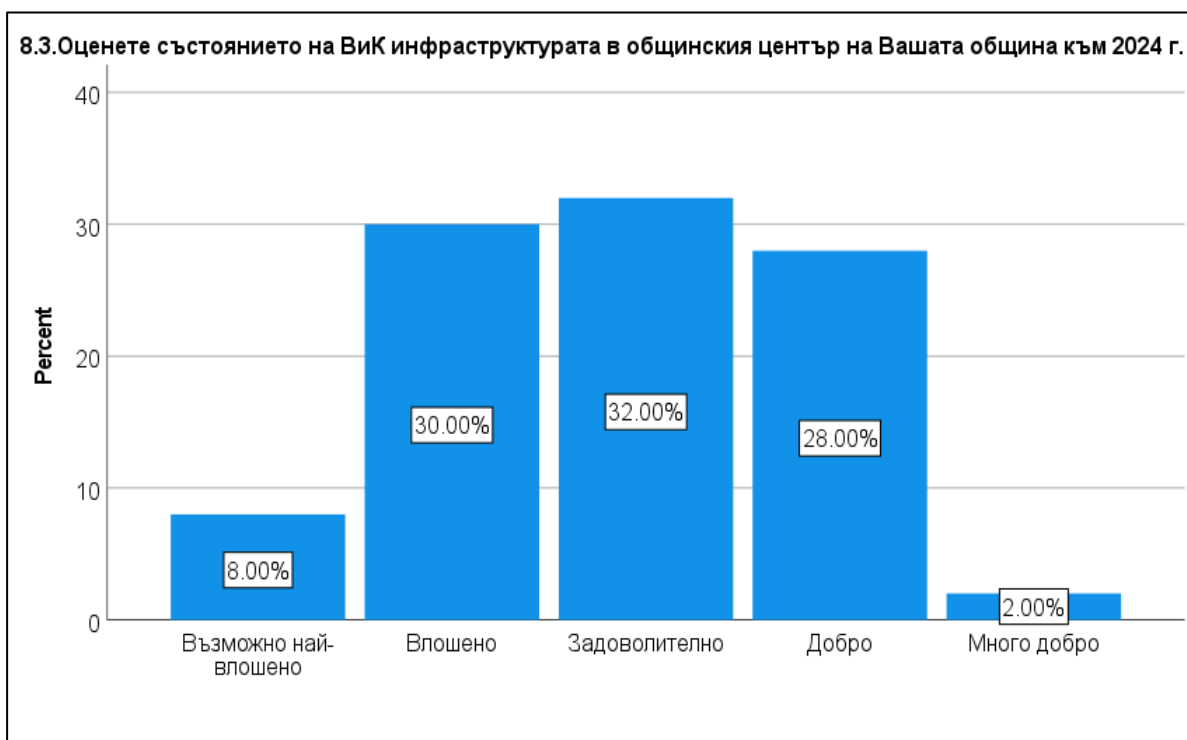

Фигура 44. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на оценката за състоянието на уличната мрежа в населените места извън общинския център към 2024 г.

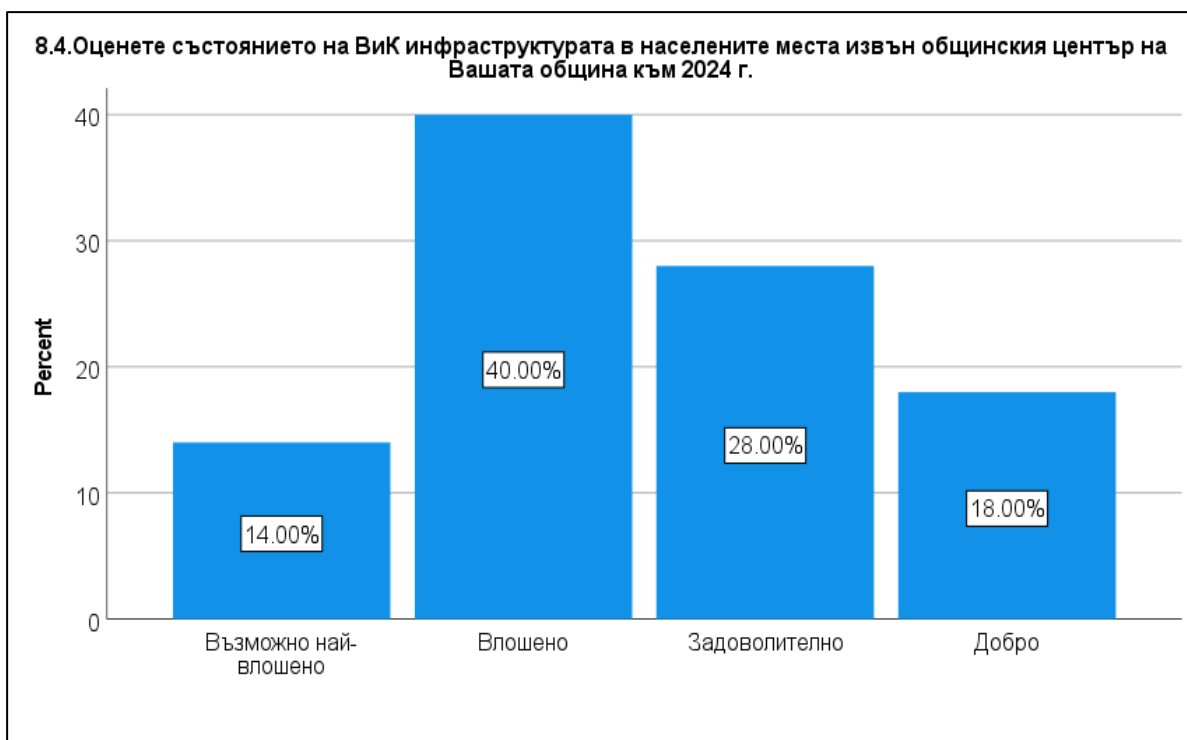
За 38% от респондентите състоянието на уличната мрежа в общинския център и в населените места е задоволително (въпрос 8.1 и 8.2). Общинският център обаче е с добра и много добра оценка за сумарно 40% от респондентите, съпоставено с 20% за състоянието уличната мрежа в населените места извън общинския център. Като влошено определят състоянието на уличната мрежа 36% от респондентите за населените места извън общинския център и 18% за общинския център. С оценка за възможно най-влошено дават отговори 4% от анкетираните на въпрос 8.1 (за общинския център) и 6% за въпрос 8.2 (за населените места).

Оценката на подземната техническа инфраструктура по водоснабдяване и канализация и цялостно с критичен и негативен характер. При задоволителна оценка от 32% за общинския център (въпрос 8.3) и 28% за населените места (въпрос 8.4) се достига до превес на негативните оценки за влошено (30%) и възможно най-влошено (8%) за общинските центрове, съпоставени с оценки за добро състояние за 28% и много добро за само 2%. За населените места извън общинския център няма нито един отговор за много добро състояние (въпрос 8.4).

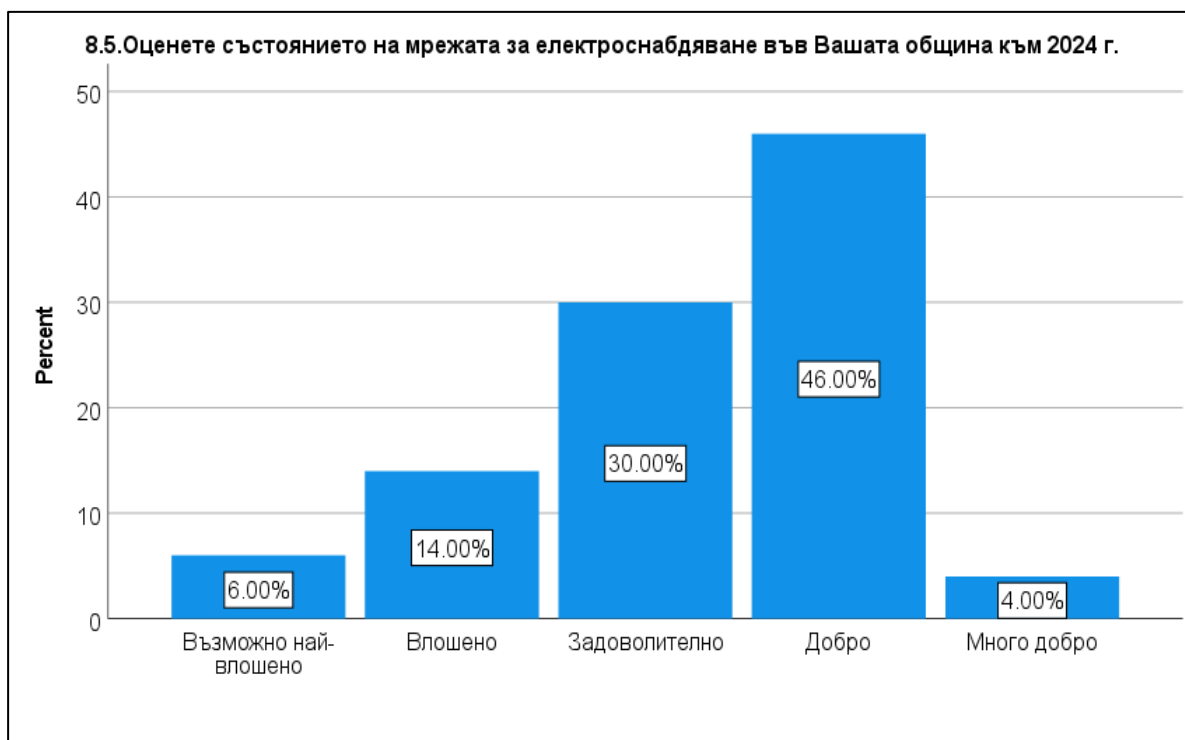
Като влошено състояние определят ВиК инфраструктурата в населените места 40% от анкетираните, а за 14% тя е с възможно най-влошени характеристики. След пораженията в електропреносната мрежа в края на 2024 год. в анкетата бе включен и въпрос за оценката на състоянието на мрежата за електроснабдяване (въпрос 8.5), където 50% от респондентите дават отговори за добро и много добро състояние, при 30% за задоволително състояние.

Фигура 45. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на оценката за състоянието на ВиК инфраструктурата в общинския център за 2024 г.

Фигура 46. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на оценката за състоянието на ВиК инфраструктурата в населените места извън общинския център за 2024 г.

Фигура 47. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертска скала на оценката за състоянието на мрежата за електроснабдяване на територията на съответната община за 2024 г.

9. Макро оценки от респондентите на интегрираното развитие и европейските процеси към 2025 г.

Оценките на респондентите за интегрираното развитие по Закона за регионалното развитие (ЗРР), въздействието на Плана за възстановяване и устойчивост, приемането на България в Шенгенското пространство и очакваните ефекти от еврозоната са във фокуса на финалния секторно ориентиран раздел от анкетата. За 56% от респондентите липсва видимо позитивно въздействие (въпрос 9.1) от разработването и прилагането на инструмента ПИРО, като елемент от стратегическото развитие по ЗРР.

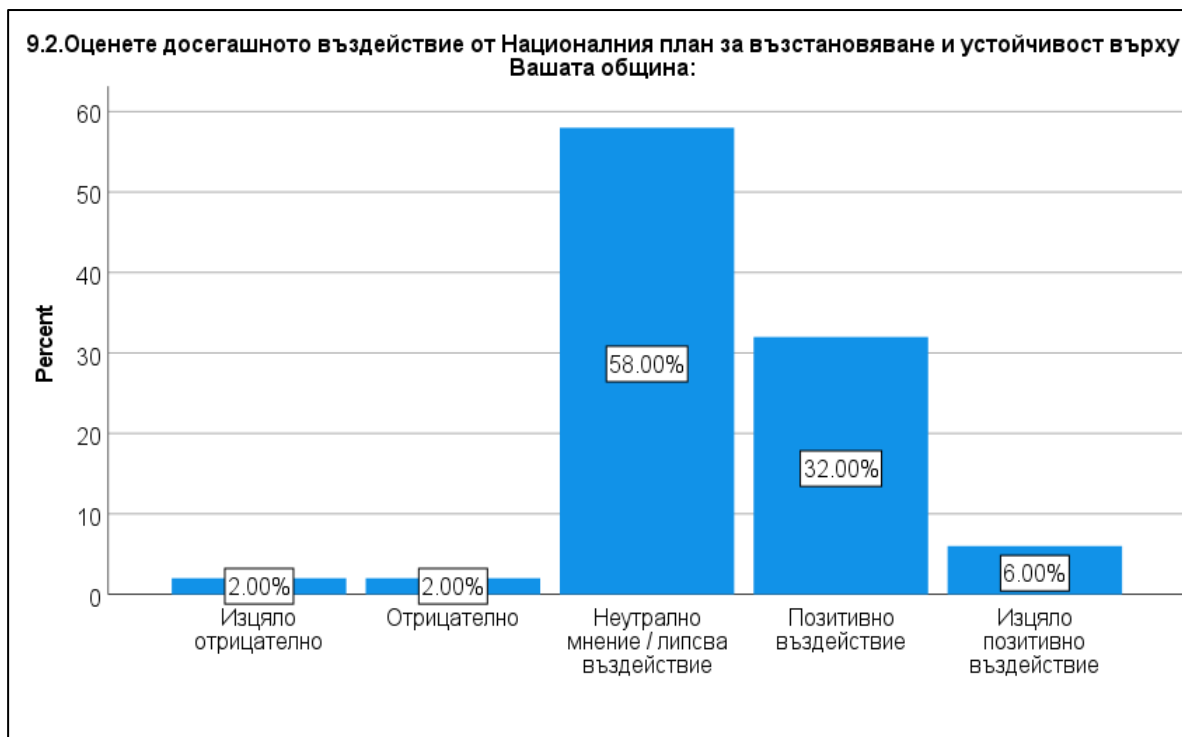
Позитивно въздействие на ПИРО се определя от 36% от анкетираните за позитивно и за едва 8% от анкетираните за изцяло позитивно. Подобен разрыв между стратегическо планиране, пространствено развитие, интегрирани със съседните общини проекти е рядко срещан и може да намери обяснение с критичния за общините период на разработване⁸³ и приемане на плановете, който съвпадна с поредицата вълни на пандемията. Съвпадението на разработването и приемането на ПИРО в българските

⁸³ Вж. подр. ЗАХАРИЕВ, Проданов, С., Радулова, А., Заркова, С., & Димитров, С. План за интегрирано развитие на община Пордим (2021-2027 г.). Свищов: АПС Планконсултинг, 2020, 250 стр., doi: <https://www.researchgate.net/publication/347985505>; ЗАХАРИЕВ, А.; Проданов, С.; Радулова, А.; Заркова, С. План за интегрирано развитие на Община Белене за периода 2021 - 2027 г. Белене, 2021 г., 220 стр. SSRN. doi: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3781635>

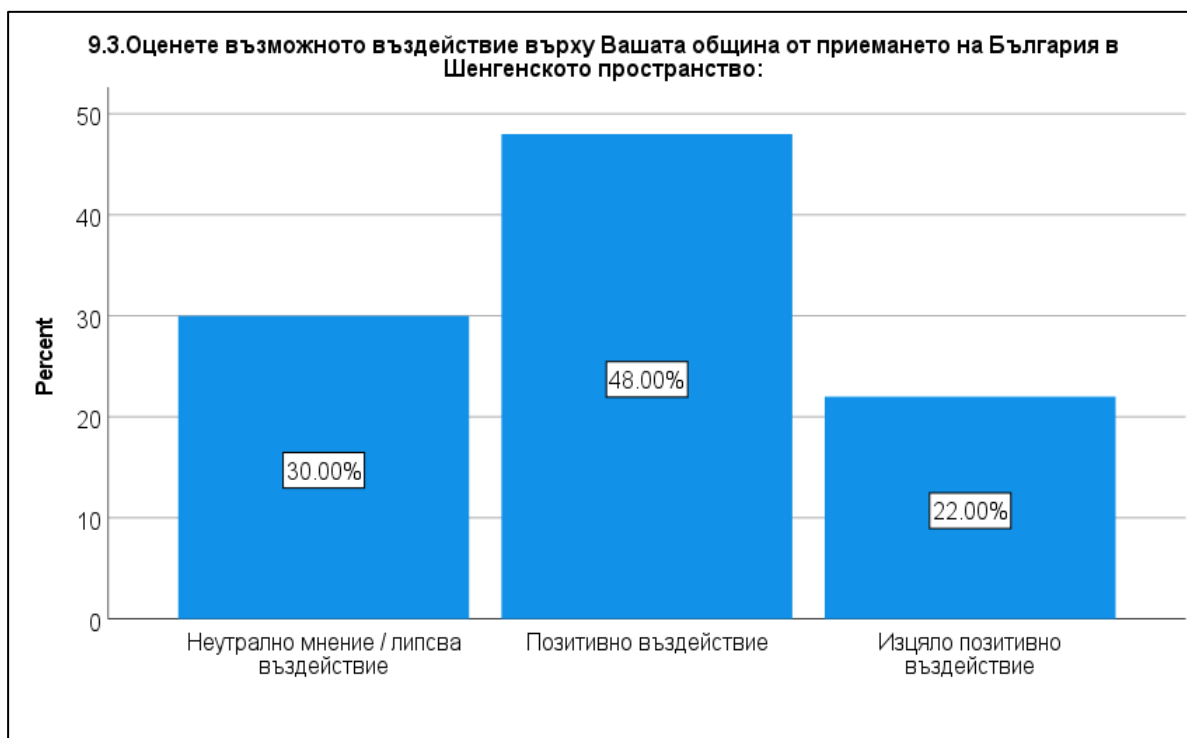
общини с пандемията като цяло ограничи публичността и информираността на населението за важността на този 7-годишен стратегически планов документ, макар да има и позитивни изключения.

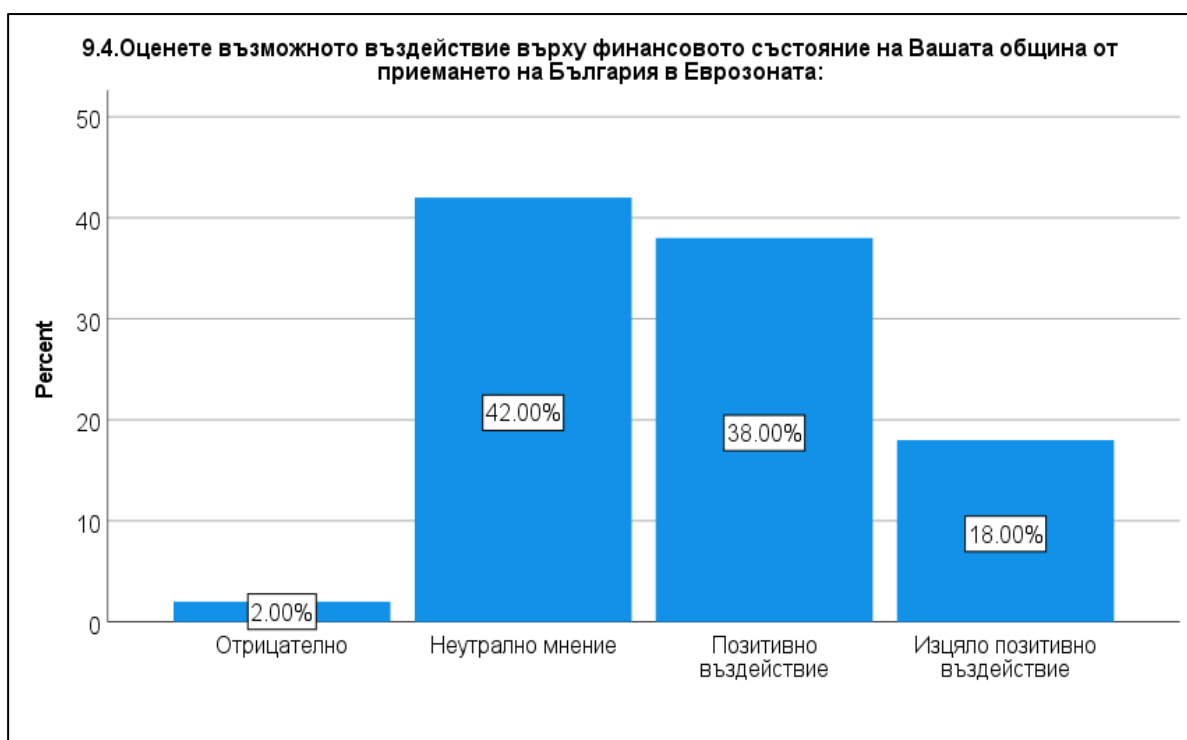
Фигура 48. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката за въздействието от разработването и прилагането на Плана за интегрирано развитие върху съответната община за 2025 г.

Фигура 49. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертска скала на оценката за досегашното въздействие на националния ПВУ върху съответната община

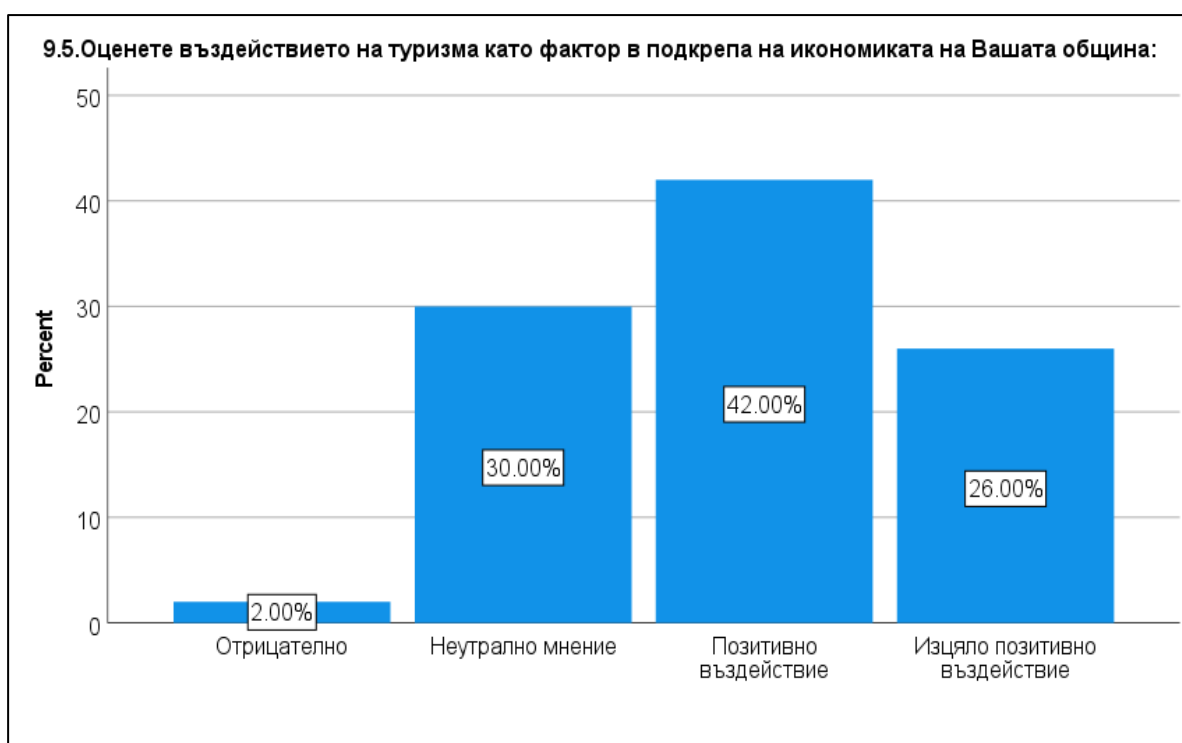
Фигура 50. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на оценката за възможното въздействие върху съответната община от приемането на България в Шенгенското пространство

Фигура 51. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на оценката за възможното въздействие върху финансовото състояние на съответната община от приемането на България в Еврозоната

С почти идентичен профил при оценките е мнението на респондентите (въпрос 9.2) за ефектите от Националния план за възстановяване и устойчивост, което ясно индикира неговата спорна обвързаност с местното устойчиво развитие⁸⁴. За 58% от анкетираните от ПВУ няма въздействие за българските общини. Позитивно въздействие и изцяло позитивно въздействие се оценяват респ. от 32% и 6% от анкетираните.

Приемането на страната в Шенгенското пространство доведе до отваряне на границите към Румъния и Гърция и ликвидиране на опашките от камиони и чакачи в леките автомобили туристи (въпрос 9.3). Подобен ефект вече бе установен и за Хърватия⁸⁵, където обаче приемането в Шенген и Евронзоната бе паралелен процес. Логично оценките за ефектите са позитивни за 48% от анкетираните и изцяло позитивни за 22% от респондентите. За под 1/3 от председателите на ОбС все още липсва въздействие и те запазват неутрално мнение.

Фигура 52. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертска скала на оценката за въздействие на туризма като фактор в подкрепа на икономиката на съответната община

Оценката на ефектите от приемането на страната в Евронзоната е категорично позитивна за 56% от анкетираните, при неутрално мнение за 42% и негативно мнение за 2% от респондентите (въпрос 9.4). Като цяло проведената кампания от БНБ и МФ през

⁸⁴ По проблема вж. подр.: DOBREVA, J. (2013). Strategic Approaches to Local Sustainable Development. Journal of International Scientific Publication: Economy & Business, Volume 7, Part 1, ISSN 1313-2555; pp 224 – 230.

⁸⁵ По проблема вж. изследването на: BOBEVA, D. It Is not about Croatia and Bulgaria: It Is about the Fundamentals of Membership of the Euro Area, SEER Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe, (2023): 50, pp. 195 – 202, DOI: <https://doi.org/10.5771/1435-2869-2022-2-195>

2024 г. за популяризиране на ефектите от еврото и еврозоната дават ефекти, но обострения политически дебат по темата също има своето влияние върху общественото мнение. Финалният секторен въпрос в анкетата е свързан със сектора на туризма, където над 2/3 от анкетираните виждат позитивно въздействие на туризма върху икономиката на общината (въпрос 9.5).

С провеждането на кампания под логото за туризъм в четири сезона се разкриват възможности за всички общини независимо от географската локация⁸⁶. Ето защо разкриването на потенциал на всяка община за привличане на туристи е част и от задължителното съдържание по Методическите указания на МРРБ на Планове за интегрирано развитие на общините (ПИРО), където междинните оценки за последния планов период 2021-2027 год. следва да отчетат отрасловото влияние и перспектива на сектора на туризма.

⁸⁶ Вж. подр. ДИМИТРОВА, Р. (2022), Промени в туристическото предлагане в условията на глобализация, София : Висше у-ще по застраховане и финанси "Св. Григорий Богослов", 2022. 188 с. ISBN 978-619-7622-27-0.

Приложение 1.1. Анкетен въпросник „Финансова децентрализация‘2025 г.“

Раздел първи. ФИНАНСОВО СЪСТОЯНИЕ НА ОБЩИНАТА

- 1. Оценявам финансовото състояние на общината за пандемичните 2020-2021 г. като:** Възможно най-влошено; Влошено; Задоволително; Добро; Много добро.
- 2. Оценявам финансовото състояние на общината за следпандемичните 2022-2023 г. като:** Възможно най-влошено; Влошено; Задоволително; Добро; Много добро.
- 3. Оценявам финансовото състояние на общината за 2024 г. като:** Възможно най-влошено; Влошено; Задоволително; Добро; Много добро.
- 4. Оценете верността на твърдението, че за периода 2020-2024 г. е налице тенденция на подобряване на финансовото състояние на Вашата община:** Изцяло несъгласен; Несъгласен; Неутрално мнение; Съгласен; Изцяло съгласен.
- 5. Оценете верността на твърдението, че за периода 2020-2024 г. е налице позитивна тенденция на подкрепа за общинския бюджет от централната власт:** Изцяло несъгласен; Несъгласен; Неутрално мнение; Съгласен; Изцяло съгласен.

Раздел втори. ОБЩИНСКИ ПРИХОДИ ПО ЗМДТ

- 1. В рамките на разрешените данъчни коридори по ЗМДТ за данък сгради Вие предпочитате според определеното в ЗМДТ/Наредбата данъкът да е:** На най-ниското ниво; Средна между най-ниското и най-високо ниво; На най-високото ниво; Имам различно мнение
- 2. В рамките на ЗМДТ за данъка върху превозните средства Вие предпочитате:** Коефициентите за увеличение на данъка според годината на производство да отпаднат; Коефициентите за увеличение на данъка според годината на производство да се запазят; Не желая да отговоря на този въпрос.
- 3. При облагането с Данък при придобиване на имущества по дарение и по възмезден начин на недвижим имот и превозни средства Вие предпочитате данъкът да е:** На най-ниското ниво; Средна между най-ниското и най-високо ниво; На най-високото ниво; Имам различно мнение.
- 4. При облагането с Патентен данък Вие предпочитате данъкът да е:** На най-ниското ниво; Средна между най-ниското и най-високо ниво; На най-високото ниво; Имам различно мнение.

5. При облагането с Туристически данък Вие предпочитате данъкът да е: На най-ниското ниво; Средна между най-ниското и най-високо ниво; На най-високото ниво; Имам различно мнение.

6. При облагането с Данък върху таксиметровия превоз на пътници Вие предпочитате данъкът да е: На най-ниското ниво; Средна между най-ниското и най-високо ниво; На най-високото ниво; Имам различно мнение.

7. Оценете съгласието си с твърдението, че отстъпката от 5% при годишните данъци по ЗМДТ стимулира ЮЛ и ФЛ към предплащане на данъка до 30 април: Изцяло несъгласен; Несъгласен; Неутрално мнение; Съгласен; Изцяло съгласен.

Раздел трети. ОБЩИНСКИ ДЪЛГ

1. При решение за поемане на общински дълг по ЗОД/ЗПФ Вие предпочитате с лихвен процент, който е: Плаващ; Фиксиран; Не желая да отговоря на този въпрос.

2. При решение за поемане на общински дълг по ЗОД/ЗПФ Вие предпочитате за валута на дълга: Лева; Евро; Друга валута; Не желая да отговоря на този въпрос.

3. При решение за поемане на общински дълг по ЗОД/ЗПФ Вие предпочитате: Емисия на общински облигации; Заем от търговска банка; Дълг от Фонд ФЛАГ; Дълг чрез финансов лизинг; Не желая да отговоря на този въпрос.

4. При решение за поемане на общински дълг по ЗОД/ЗПФ Вие предпочитате обезпечаване с: Бъдещи вземания по договора за безвъзмездна помощ в УО; Собствени приходи по Закона за общинските бюджети; Залог на общински активи; Не желая да отговоря.

5. В практиката на общината при поемане на дълг от Фонд ФЛАГ оценявате предлагания от Фонда лихвен процент като: Твърде висок; Умерено висок; Справедливо определен; Сравнително нисък; Не желая да отговоря на този въпрос.

РАЗДЕЛ ЧЕТВЪРТИ. ОБЩИНСКА СОБСТВЕНОСТ

1. При предложения за публично-частно партньорство, изискващо апортиране на общински активи, Вие имате: Изцяло позитивно отношение; Позитивно отношение; Негативно отношение; Изцяло негативно отношение; Не желая да отговоря на този въпрос.

2. При наличие на военни имоти с отпаднала необходимост на територията на Вашата община Вие предпочитате: Незабавно деактуване на имотите и

безвъзмездното им прехвърляне на общината; Запазване на съществуващото положение; Не желая да отговоря.

3. Оценявате възможностите за събиране на общински приходи чрез приватизация като: С изчерпан потенциал; С ограничен капацитет; Със значим потенциал; Не желая да отговоря.

4. Оценявате възможностите за събиране на общински приходи чрез отдаване под наем и аренда на земеделски земи като: С изчерпан потенциал; С ограничен капацитет; Със значим потенциал; Не желая да отговоря.

5. Оценявате възможностите за събиране на общински приходи чрез отдаване под наем на общинско имущество като: С изчерпан потенциал; С ограничен капацитет; Със значим потенциал; Не желая да отговоря.

6. Подкрепям застраховането (срещу природни бедствия и земетресения) на имотите – частна общинска собственост (по реда на чл. 9, ал. 2 от ЗОС) да стане задължително: Изцяло несъгласен; Несъгласен; Неутрално мнение; Съгласен; Изцяло съгласен.

РАЗДЕЛ ПЕТИ. СМЕТОСЪБИРАНЕ И СМЕТОИЗВОЗВАНЕ

1. Коя от посочените форми за сметосъбиране и сметоизвозване определяте за най-изгодна за общината: Общинско предприятие по ЗОС; Външна услуга от избрано дружество по ЗОП; Външна услуга по Закона за концесиите; Не желая да отговоря на този въпрос.

2. Дължимата такса битови отпадъци трябва да се определя на база: Данъчната оценка на имота; броя живущи в съответния имот; Количеството отпадък; Друга, по-справедлива база; Не желая да отговоря на този въпрос.

3. Оценявам положително отлагането с една година на законодателните промени в базата за изчисляване на такса битови отпадъци: Изцяло несъгласен; Несъгласен; Неутрално мнение; Съгласен; Изцяло съгласен.

4. Оценете подкрепата си за въвеждането на разделно сметосъбиране във вашата община: Изцяло несъгласен; Несъгласен; Неутрално мнение; Съгласен; Изцяло съгласен.

5. Оценете качеството на услугата по сметосъбиране във вашата община за 2024 г.: Възможно най-влошено; Влошено; Задоволително; Добро; Много добро.

РАЗДЕЛ ШЕСТИ. СПОДЕЛЕНИ ДАНЪЦИ

1. При нормативна промяна за общинска компонента в ставката от 20% на ДДС в приход за общинския бюджет, по месторегистрация на съответната фирма, Вие предпочитате: Размерът на прихода да е 1/10 за общината; Размерът на прихода да е 2/10 за

общински бюджет; Размерът на прихода да е 5/10 за общински бюджет; Подкрепям различна компонента от посочените; Не подкрепям подобна инициатива.

2. При нормативна промяна за общинска компонента в ставката от 10% на Данък печалба, по месторегистрация на съответната фирма, Вие предпочитате: Размерът на прихода да е 1/10 за общината; Размерът на прихода да е 2/10 за общински бюджет; Размерът на прихода да е 5/10 за общински бюджет; Подкрепям различна компонента от посочените; Не подкрепям подобна инициатива.

3. При нормативна промяна за общинска компонента в ставката от 10% на Данък върху доходите на физическите лица като собствен приход за общинския бюджет, по месторегистрация на съответния трудов договор, Вие предпочитате: Размерът на прихода да е 1/10 за общината; Размерът на прихода да е 2/10 за общински бюджет; Размерът на прихода да е 5/10 за общински бюджет; Подкрепям различна компонента от посочените; Не подкрепям подобна инициатива.

РАЗДЕЛ СЕДМИ. ОБЩИНСКИ УСЛУГИ

1. Услугите по водоснабдяване и канализация трябва да се организират чрез:

Общинско дружество със 100% принципал общината; **Чрез** регионален оператор с участие на всички общини в областта; **Чрез** регионален оператор с участие на държавата и общините в областта; **Чрез** национален оператор със 100% участие на държавата; **Чрез** концесия, предоставяна от общината; **Не желая** да отговоря на този въпрос.

2. Оценете съгласието си с отпадането от 01.4.2024 г на таксите за детски ясли и детски градини: Изцяло несъгласен; Несъгласен; Неутрално мнение; Съгласен; Изцяло съгласен.

3. Оценете съгласието си с твърдението, че размерът на таксите за административни услуги следва изцяло да покрива разходите за тяхното предоставяне: Изцяло несъгласен; Несъгласен; Неутрално мнение; Съгласен; Изцяло съгласен.

4. Оценете съгласието си с твърдението, че при определени условия може да се допуска изключение от принципа на възстановяване на пълните разходи на общината по предоставяне на услугата (чл. 8, ал. 1, т. 1 от ЗМДТ): Изцяло несъгласен; Несъгласен; Неутрално мнение; Съгласен; Изцяло съгласен.

5. Определянето на общински такси в намален размер за услуги по електронен път (чл. 8, ал. 7 от ЗМДТ) следва да бъде редуцирано спрямо стандартния размер с: Отстъпка от 10%; Отстъпка от 20%; Отстъпка от 30%; Отстъпка от 40%; Различна от посочените отстъпка; Не желая да отговоря.

РАЗДЕЛ ОСМИ. ПУБЛИЧНА ТЕХНИЧЕСКА ИНФРАСТРУКТУРА

1. Оценете състоянието на уличната мрежа в общинския център на Вашата община към 2024 г.: Възможно най-влошено; Влошено; Задоволително; Добро; Много добро.

2. Оценете състоянието на уличната мрежа в населените места извън общинския център на Вашата община към 2024 г.: Възможно най-влошено; Влошено; Задоволително; Добро; Много добро.

3. Оценете състоянието на ВиК инфраструктурата в общинския център на Вашата община към 2024 г.: Възможно най-влошено; Влошено; Задоволително; Добро; Много добро.

4. Оценете състоянието на ВиК инфраструктурата в населените места извън общинския център на Вашата община към 2024 г.: Възможно най-влошено; Влошено; Задоволително; Добро; Много добро.

5. Оценете състоянието на мрежата за електроснабдяване във Вашата община към 2024 г.: Възможно най-влошено; Влошено; Задоволително; Добро; Много добро.

РАЗДЕЛ ДЕВЕТИ. ИНТЕГРИРАНО РАЗВИТИЕ И ЕВРОПЕЙСКИ ПРОЦЕСИ

1. Оценете въздействието от разработването и прилагането на Плана за интегрирано развитие върху Вашата община: Изцяло отрицателно; Отрицателно; Неутрално мнение / липсва въздействие; Позитивно въздействие; Изцяло позитивно въздействие.

2. Оценете досегашното въздействие от Националния план за възстановяване и устойчивост върху Вашата община: Изцяло отрицателно; Отрицателно; Неутрално мнение / липсва въздействие; Позитивно въздействие; Изцяло позитивно въздействие.

3. Оценете възможното въздействие върху Вашата община от приемането на България в Шенгенското пространство: Изцяло отрицателно; Отрицателно; Неутрално мнение / липсва въздействие; Позитивно въздействие; Изцяло позитивно въздействие.

4. Оценете възможното въздействие върху финансовото състояние на Вашата община от приемането на България в Евронзоната: Изцяло отрицателно; Отрицателно; Неутрално мнение; Позитивно въздействие; Изцяло позитивно въздействие.

5. Оценете въздействието на туризма като фактор в подкрепа на икономиката на Вашата община: Изцяло отрицателно; Отрицателно; Неутрално мнение / липсва въздействие; Позитивно въздействие; Изцяло позитивно въздействие.

РАЗДЕЛ ДЕСЕТИ. ПРОФИЛ НА РЕСПОНДЕНТА

1. Вие сте председател на Общински съвет в община с население: До 10 хиляди жители (11 или 13 съветници); От 10 хиляди до 30 хиляди жители (17 или 21 съветници); От 30 хиляди до 75 хиляди жители (29 или 33 съветници); Над 75 хиляди жители (37 и повече съветници).

2. Вашият пол: Мъж; Жена; Не желая да отговоря

3. Председателствам Общински съвет за: Първи мандат; Втори мандат; Трети мандат; Четвърти и следващ мандати; Не желая да отговоря на този въпрос.

4. Мнението Ви за организирането и провеждането от НАПОС-РБ на национални конференции с подкрепа на висши училища / БАН е: Изцяло отрицателно; Отрицателно; Неутрално мнение; Позитивно въздействие; Изцяло позитивно въздействие.

5. Мнението Ви за организирането и провеждането от НАПОС-РБ на регионални семинари с подкрепа на висши училища / БАН е: Изцяло отрицателно; Отрицателно; Неутрално мнение; Позитивно въздействие; Изцяло позитивно въздействие.

6. Вие сте председател на Общинския съвет в Община (незадължителен отговор):

.....

Резюме на глава първа

Проведеното в началото на 2025 год. анкетно проучване сред председатели на Общински съвети в Република България формира срезова времева точка за оценка на процеса на финансова децентрализация. С извеждането на графичните профили на разпределения на отговорите в анкетата се дава визуално представяне на разпределението на предпочитанията на респондентите в няколко посоки. Първата посока на оценка е процесна и установява дали и доколко имаме тенденция на подобрене или влошаване в политики, които маркират финансовата децентрализация не само като разписан стратегически документ, но и като реални ефекти, измерени през призмата на финансовото състояние на българските общини (първият раздел с въпроси). Втората посока на оценка е статична и формира оценка към избраната втора времева точка – преди приемането на страната в еврозоната и след приемането в шенгенското пространство (раздел девети в анкетата). Този раздел обаче тества перспективата за развитие и основните фактори, които могат да подкрепят подобряването на състоянието на общинска икономика на база политически решения на централната власт.

С разделението на дейностите в общините на делегирани от държавата дейности и местни дейности се постигна един първоначален баланс в публичния сектор на икономиката на местно ниво, който обаче вече изчерпва своя първоначален позитивен замисъл. Дадените правомощия за определяне размера на местните данъци в рамките на данъчен коридор по ЗМДТ генерира компромисното решение за избор на средната между най-високата и най-ниската данъчни ставки за съответния налог (раздел втори от анкетата). Подкрепата за общинската инвестиционна програма чрез различни източници за кредитиране ясно показва модални предпочитания за поемане на дълг в лева, с фиксирана лихва, с кредитор Фонд ФЛАГ, гарантирани чрез бъдещи вземания по договора за безвъзмездна помощ в Управляващия орган (раздел трети от въпросника). Способността на органите за местно самоуправление да увеличават масата на местните данъци и такси обаче среща преградата на източници с изчерпаем характер каквато се явява приватизацията или отдаването под наем на общинска собственост, каквито се явяват терени и имоти в регулацията, както и общинския поземлен фонд (раздел четвърти от анкетата).

Дейностите по администриране на такса битови отпадъци показват консенсус за належаща реформа в сектора и подкрепа за разделното сметосъбиране и принципите на кръговата икономика (раздел пети) с елементи на самокритичност към качеството на услугата и оценка за най-висока ефективност при нейната организация чрез общинско предприятие по ЗОС. С кампания „Капачки за бъдеще“ се постига ефект на симбиоза между кръгова икономика и екологично възпитани. От 2020 г. кампанията се разширява и включва пунктове за събиране на пластмасови бутилки. Вече във всеки български град и училище има стационарни съоръжения във формата на сърце (за капачките) и във формата на голяма бутилка (за пластмасовите бутилки). На местно ниво доброволци управляват процеса на събиране и последващо доставяне на събраните капачки и бутилки до централните точки. Това поддържа околната среда по-чиста, ангажира учениците в значим социален случай и подобрява кръговата икономика чрез инициативата за социално предприемачество „Капачки за бъдещето“. Силната подкрепа

за въвеждане на споделени приходи от централните данъци ясно демонстрира, че мястото където се създава и разпределя БВП са именно общините (раздел шести от анкетата). Ето защо дебатът за това приходите от кой точно данък в най-голяма степен може да бъде разпределен в консенсусна пропорция между общинските бюджети и държавния бюджет е особено актуален. Именно на територията на общините, мотивираните за администриране на приходите от централни данъци контролни органи на местната администрация ще ускорят процесите на изсветляване на икономиката и силно ще ограничат опити за „бягство от данъка“ и „данъчни измами“.

Отпадането на определени такси, базирано на социална и демографска политика, обаче не изключва прилагането и съблюдаването на принципа за разходопокривния характер на таксите, които са обвързани с конкретни услуги, кодифицирани във функциите и дейностите, отговорност на местната администрация и общинския съвет (раздел седми от въпросника). Подкрепата за предоставянето на общински услуги по електронен път е налице, но тя определено изисква и прилагане на отстъпки, спрямо стандартния размер. Състоянието на публичната техническа инфраструктура е оценено с видимо различие в оценките на общинския център и населените места. За разлика от пътната инфраструктура, където разпределението на отговорите от респондентите попълва скалата с всички предложени алтернативи в позитивното и негативното рамо на 5-степенната ликертова скала, при ВиК инфраструктурата за населените места няма нито един отговор за много добро състояние в населените места (раздел осми).

ГЛАВА ВТОРА. КРОС АНАЛИЗ НА ТЕНДЕНЦИИТЕ ВЪВ ФИНАНСОВАТА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ (2020-2025 г.)

С избора на началото на 2025 г. за времева точка за провеждане на анкетно проучване сред стратифицирана група представители на местните органи за самоуправление се следва методическите правила, определени в по-ранно срезово изследване от автора с фокус върху периода 2007–2011 г. Като водеща **хипотеза** се формулира твърдението, че различните характеристики на общините като социално-икономически единици са предпоставка за диференциация в оценките на финансовата децентрализация в техния бюджетен, фискален и регулаторен аспект. За изследователска **задача** в глава втора се поставя прилагането на метода на крос анализа към резултатите от анкетното проучване на финансовата децентрализация (2020–2025 г.) за установяване на специфики в оценките на процеса сред четири категории респонденти, групирани по брой население и брой общински съветници по ЗМСМА.

1. Методика и тествани вторични работни хипотези при крос анализа на финансовата децентрализация от 2025 г.

Използваният крос анализ в изследването на данните от 2020-2025 г. е базиран върху метода за сегментиране на извадката по категории, определени на база отговорите на въпрос 10.1 от анкетата през 2025 г. На база формираните четири категории респонденти са представени аналитични разрези за всеки от въпросите от първите девет раздела чрез използване на графично визуализиране на разпределението на отговорите. Използвания метод за графично илюстриране на дистрибуцията на отговорите е от типа 100% stacked column⁸⁷ и генериран в среда IBM SPSS.

Чрез метода на крос анализа се тестват приоритетно няколко вторични **хипотези**:

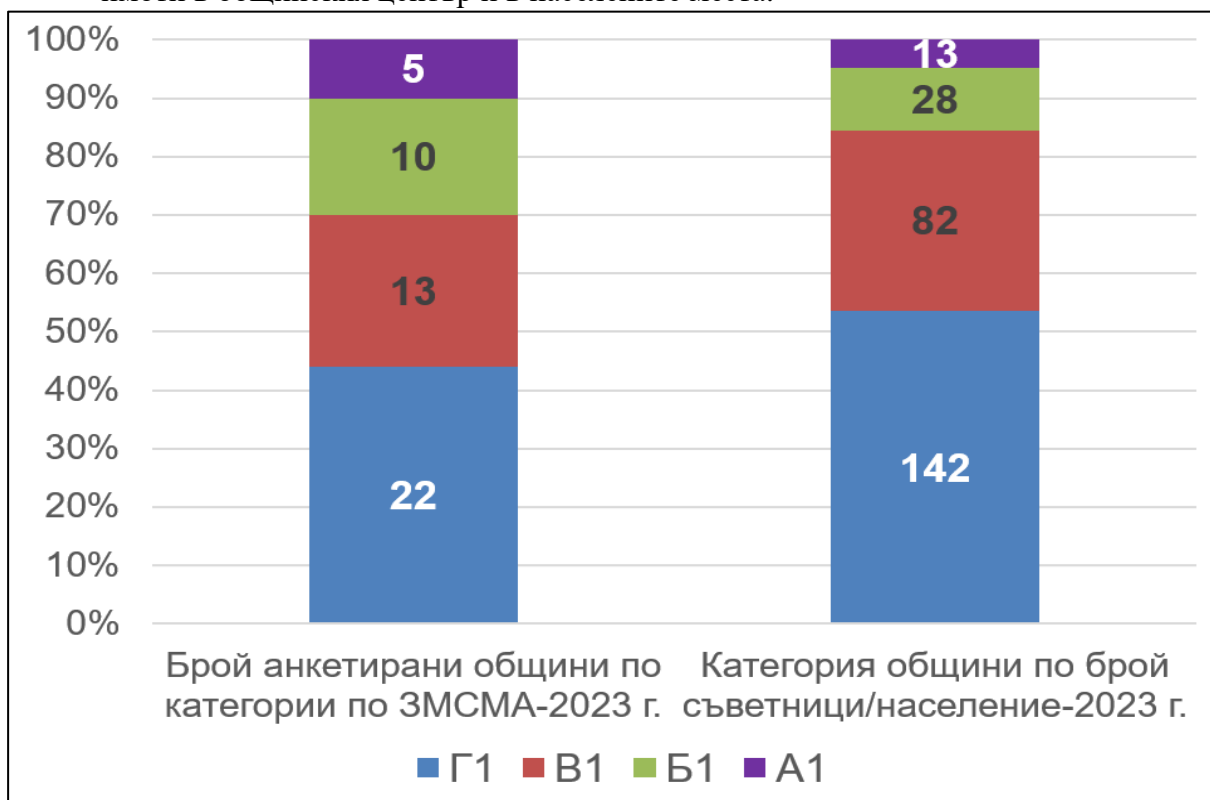
- **Алфа** вторична хипотеза – съществува по-голяма зависимост за финансовото състояние на малките общини (Г1)⁸⁸ и средните общини (В1) от подкрепата от централната власт, съчетано с последваща склонност за по-големи претенции за финансови трансфери, включително чрез способа на споделените данъци.
- **Бета** вторична хипотеза – поради наличието на по-голям поземлен фонд малките оцени оценяват позитивно ресурсни капацитет за местни приходи от отдаване на

⁸⁷ Заб. Чрез 100% подредена колонна диаграма (100% stacked column) се илюстрирани във вид на вертикални колони със сегменти, които указват пропорциите на всеки от отговорите в анкетата в идентичен височинен мащаб равен на 100% за всяка категория респонденти. С този метод на графичен анализ се показва визуално процента от цялото, което представлява групировката на отговори за всеки въпрос, като цялото винаги е 100% за различни категории респонденти.

⁸⁸ Заб. Използвана е кодификация във фигурите на 4-те основни категории общини, както следва: малки общини – Г1 (11 или 13 съветници при население до 10 хил. души), средни общини – В1 (17 или 21 съветници при население от 10 хил. до 30 хил. души); големи общини – Б1 (29 или 33 съветници при население от 30 хил. до 75 хил. съветници); и много големи общини (областни центрове и столица) – А1 (37 и повече съветници при население над 75 хил. души).

земи под наем и аренда, докато големите и много големите общини разчитат на капацитета за приходи от актуване на военни имоти с отпаднала необходимост.

- **Делта** вторична хипотеза – респондентите от всички категории общини прилагат консервативен подход за избор на размер на данъка в рамките на данъчния коридор по ЗМДТ, консенсусно избирайки средната величина на данъка от разрешението най-нисък и най-висок данъчен размер.
- **Гама** вторична хипотеза – реформата в администрирането на ТБО и базата за определяне на дължимата такса има специфична подкрепа за различните категории общини с оглед естеството и количеството на генерирания отпадък от имоти в общинския център и в населените места.

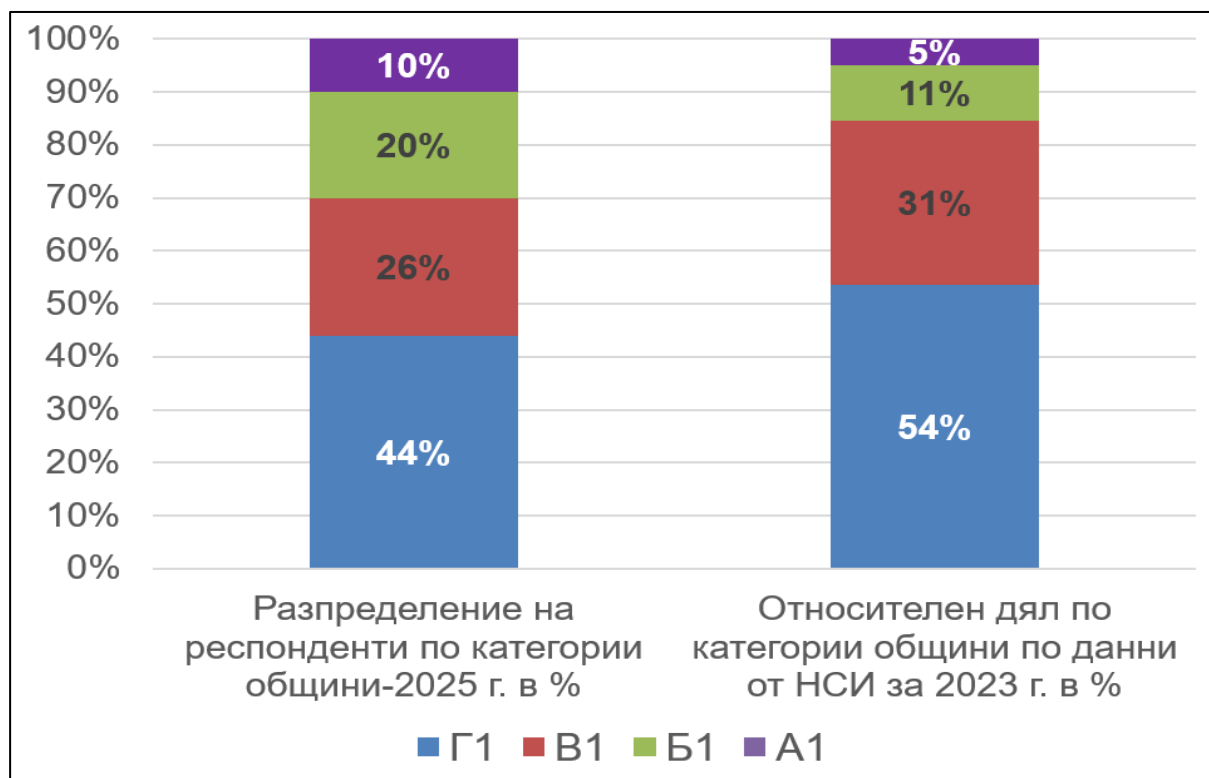
Фигура 53. Разпределение на извадката спрямо действителното групиране на 265-те общини в България към 2025 год. (в бр.)

За целите на потвърждаване представителния характер на извадката през 2025 год. при следване логиката на нейното формиране и групиране през 2011 год. е направена съпоставка в разпределението на анкетираната извадка по четирите групи общини спрямо ситуацията с генералната съвкупност от 265 общини в България (по данни на НСИ)⁸⁹. При проучването през 2025 год. данните са групирани първоначално по брой общини и в последствие по дял на съответните общини в генералната съвкупност.

От сравнението на анкетната съвкупност спрямо действителното разпределение на 265-те общини в България може да се направи извод за методически издържана анкетна групировка и извеждане на изводи с характер на репрезентативни, които обаче

⁸⁹ ЗАХАРИЕВ, А. Фискална децентрализация и финансово управление на общините в България, 2012, Свищов: Библиотека "Образование и наука". Том 13, 256 стр., Извлечено от www.researchgate.net/publication/313576435

търпят влиянието на демографски процеси на депопулация, в резултат на което в извадката от 2025 год. делът на големите общини пада от 8.7% през 2011 г. на 5% през 2025 г., за сметка на рязкото увеличени на делът на малките (до 10 хил. жители) общини, които от 1/3 през 2011 г. (34%) вече достигат 54%. С най-голямо приближение между анкетираните председатели на ОбС и категория население по данни на НСИ е втората група (В1) с население от 10 хил. до 30 хил. души. Големите и много големите общини имат приблизително двойно участие като квота, но и техните органи за местно самоуправление имат и по-мощни отговорности за общинските финанси⁹⁰.

Фигура 54. Разпределение на извадката спрямо действителното групиране на 264-те общини в България към 2011 год. (в %.)

В изследваните малки общини живеят 769742 жители или 11.94% от населението на страната към края на 2023 г. В средните общини по категориалната система на анкетата живеят 1373943 души или 21.31% от населението на страната. В големите общини живеят 1269889 жители или 19.7% от населението на страната и в най-големите общини живеят 3033022 души или 47.08% от населението на страната. Само в Столична община живеят 1283650 души или 19.91% от населението на България, което изравнява столицата като население на категории средни и големи общини и почти двукратно превишава категория Г1 – малките общини.

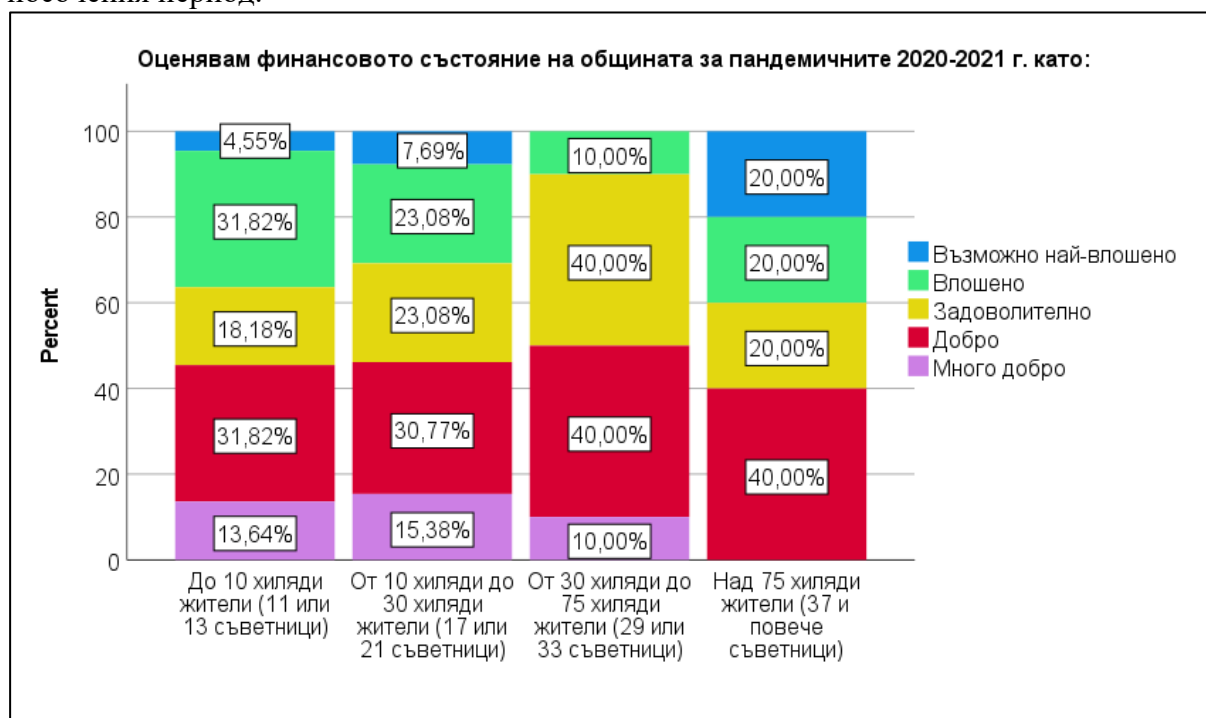
⁹⁰ЛИЛОВА, Р., Симеонов, Ст., Захариев, А., Проданов, Ст., Пътев, Пл., Иванов, Г. Общински финанси. София, Петекстон, 2000.

2. Резултати, изводи и обобщения от крос анализа на тенденциите във финансовата децентрализация в България (2020–2025 г.)

За целите на анализа на фискалната децентрализация в страната ще използваме графичния метод (процентна слойна стълбовидна диаграма, генерирана с SPSS) за представяне на взаимовръзките между големината на общините и отделните изследвани аспекти. Общините, както и в предходното емпирично изследване, са категоризирани в четири групи:

- малки – до 10 хиляди жители (11 или 13 съветници);
- средни - от 10 хиляди до 30 хиляди жители (17 или 21 съветници);
- големи - от 30 хиляди до 75 хиляди жители (29 или 33 съветници);
- много големи - над 75 хиляди жители (37 и повече съветници).

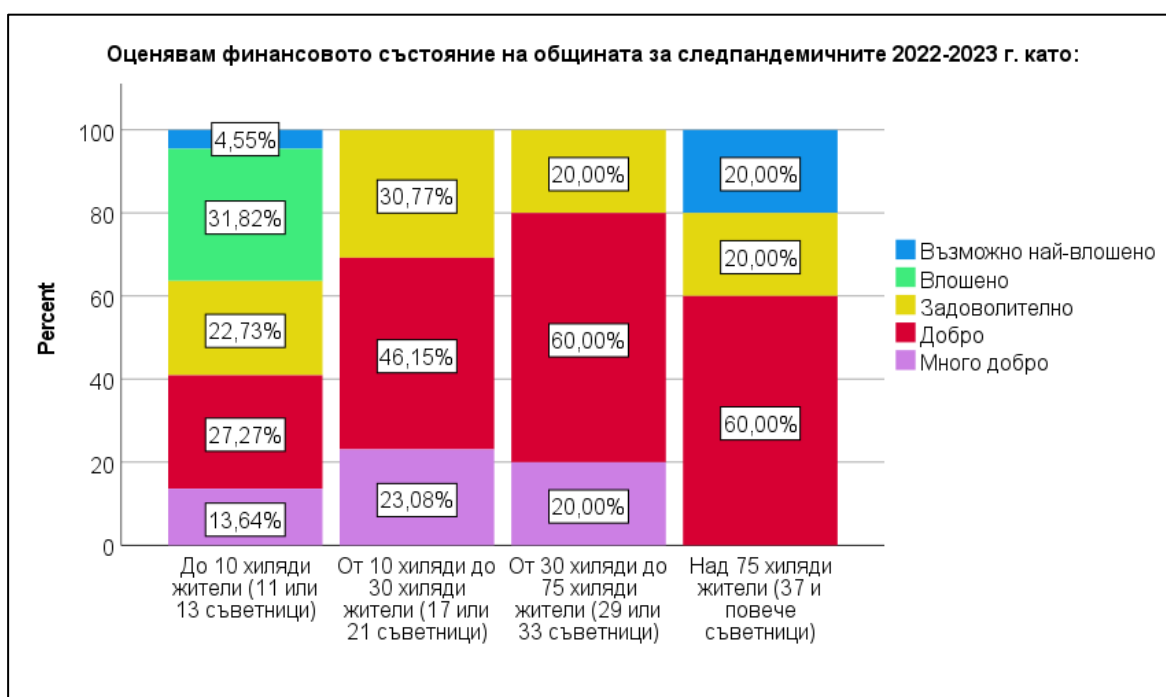
Важно място в изследването заемат въпросите, свързани с оценката на финансовото състояние на общините, като те са с различен времеви обхват. Първият въпрос е свързан с оценка на финансовото състояние в пандемичните 2020-2021 г. Данните показват, че за най-големите общини преобладават негативните оценки за посочения период.

Фигура 55. Разпределение по групи на оценките за финансовото състояние на общините в България за периода (2020-2021 г.) по категории респонденти (Анкетен въпрос №1.1)

Около 40% от анкетираните определят финансовото състояние като добро, а останалите в равни пропорции го оценяват като задоволително, влошено и възможно най-влошено (фиг. 55). Това може да се обясни с по-големите негативни ефекти от пандемията върху тях както по линия на здравеопазването, така и по линия на

икономиката. В пандемичния период заболяемостта и натискът върху здравеопазната система в тези общини бяха по-големи, разходите за предоставяне на транспортни и социални услуги също, а приходите значително намалени в сравнение с предходни периоди. В съпоставителен план, половината от представителите на големите общини са оценили финансовото състояние като добро и много добро, 40% като задоволително, а малка част като влошено. При останалите две категории общини позитивните оценки са над 45%, като за малките се установява влошаване на финансовото състояние в 36% от случаите, а за средните в около 30%. Данните за следпандемичния период (фиг. 56) очертават различни тенденции по отношение на финансовото състояние на общините. При най-големите се запазва дялът от 20% респонденти, които го оценяват като особено влошено, като в същото време се увеличава дялът на далите добра оценка от 40% на 60% (фиг. 55 и фиг. 56).

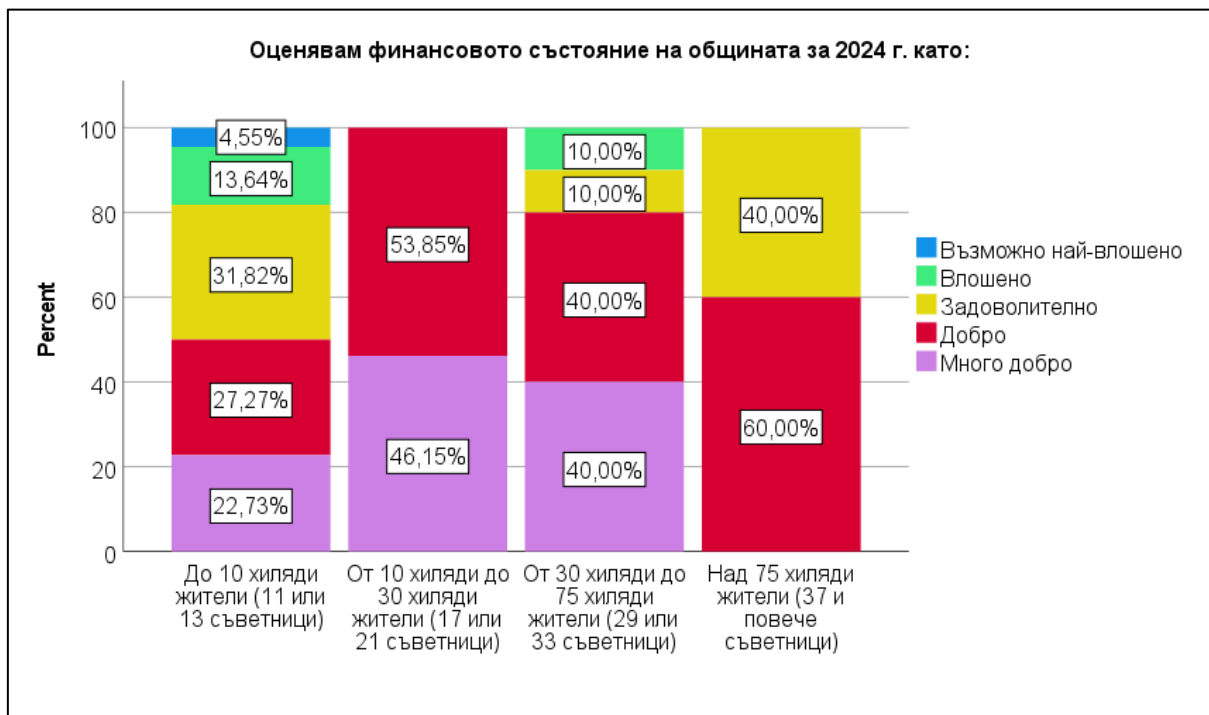

Фигура 56. Разпределение по групи на оценките за финансовото състояние на общините в България за периода (2022-2023 г.) по категории респонденти (Анкетен въпрос №1.2)

Подобряване на финансовото състояние се установява за средните и големи общини. Данните от проучването показват значително увеличение на позитивните оценки, за сметка на намаляване на негативните такива при тези две категории. Голям е дялът на положителните оценки и в големите общини. Резултатите сочат, че 80% от респондентите са го определили като добро или много добро. При средните общини такива оценки са дали 69% от анкетираните представители. Единствено при малките общини се установява влошаване на финансовото състояние. Това може да се обясни в определена степен на продължаващото намаляване на населението, вследствие на

миграция и застаряване на населението и затварянето или преместването на малки бизнеси в по-големи населени места.

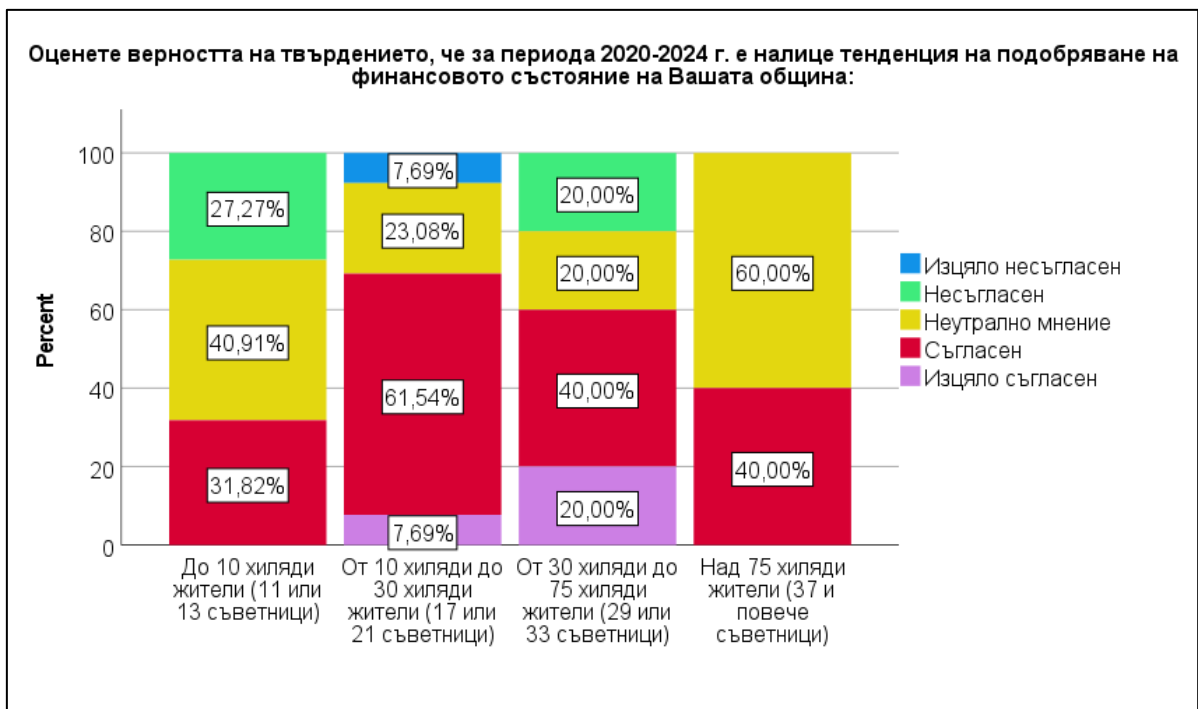
През 2024 г. финансовото състояние на общините като цяло се подобрява. Това подобрене е най-отчетливо за средните общини. Според данните около 54% от респондентите определят финансовото състояние на своята община като добро, а 46% като много добро. Подобрене се установява и за най-големите общини, макар и в по-малка степен. В сравнение с предходния период при тях нараства делът на респондентите, оценяващи финансовото състояние като задоволително, за сметка на негативните оценки, които липсват (фиг. 57, Анкетен въпрос №1.3).

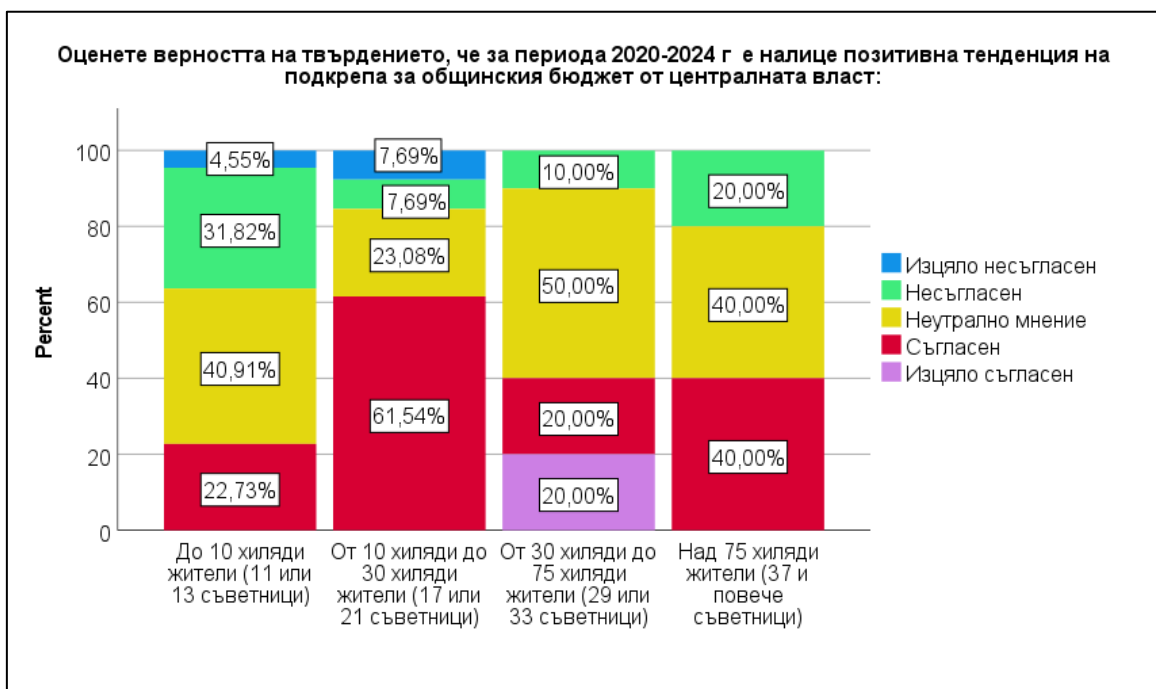
Фигура 57. Разпределение на оценките за финансовото състояние на общините в България за 2024 г. по категории респонденти (Анкетен въпрос №1.3)

Резултатите показват позитивни промени и в малките общини. Отрицателните оценки за финансовото състояние на общините от тази категория намаляват, а в същото време нараства броя на положителните. В сравнение с предходния период делът на респондентите оценили финансовото състояние като „много добро“ нараства от 13,64% на 22,73%, а на тези дали оценка „задоволително“ от 22,73% на 31,83%. Противоположни тенденции се очертават за категорията големи общини. При сравняване на фиг. 56 и фиг. 57 се установява нарастване дела на определилите финансово състояние като много добро и намаляване дела на оценилите го като „добро“. За разлика от предходно срезово изследване⁹¹ 10% от респондентите са дали негативна оценка.

⁹¹ ЗАХАРИЕВ, А. Фискална децентрализация и финансово управление на общините в България, 2012, Свищов: Библиотека "Образование и наука". Том 13, 256 стр.

Фигура 58. Разпределение по групи на оценките за финансовото състояние на общините в България за периода 2020-2024 г. по категории респонденти (Анкетен въпрос №1.4)

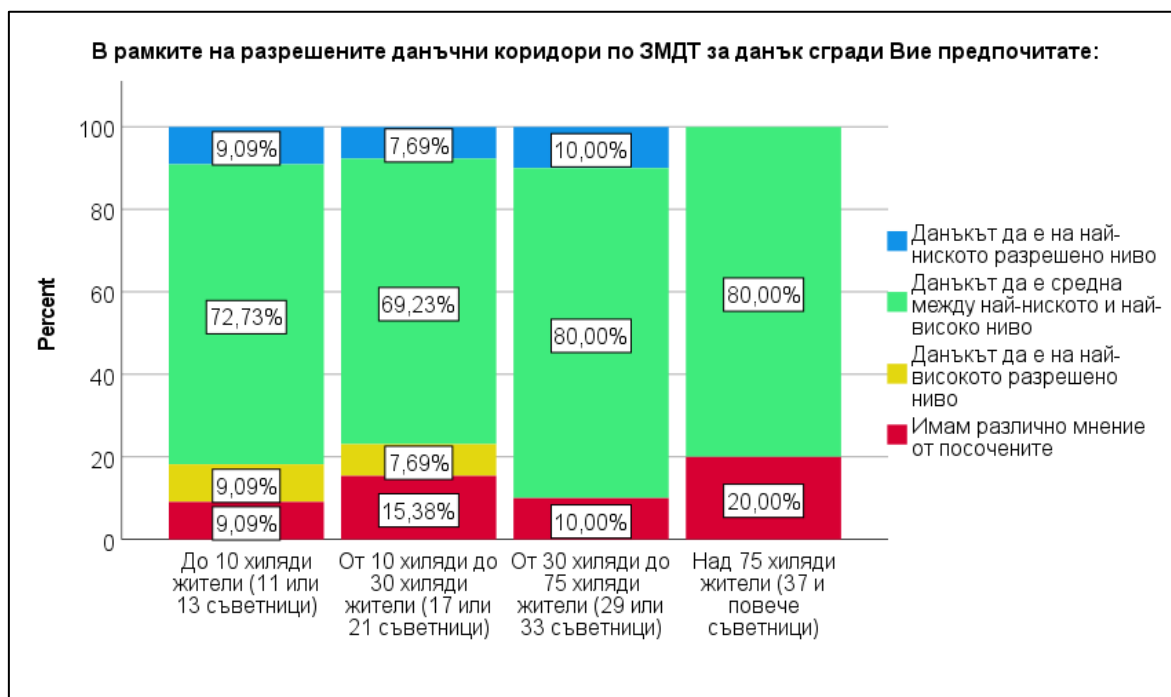

Фигура 59. Разпределение по групи на оценките, касаещи подкрепата на общинските бюджети от централната власт за периода 2020-2024 г. по категории респонденти (Анкетен въпрос №1.5)

По-голямата част (над 60%) от представителите на средните и големите общини са на мнение, че през периода 2020 – 2024 г. е налице тенденция на подобряване на

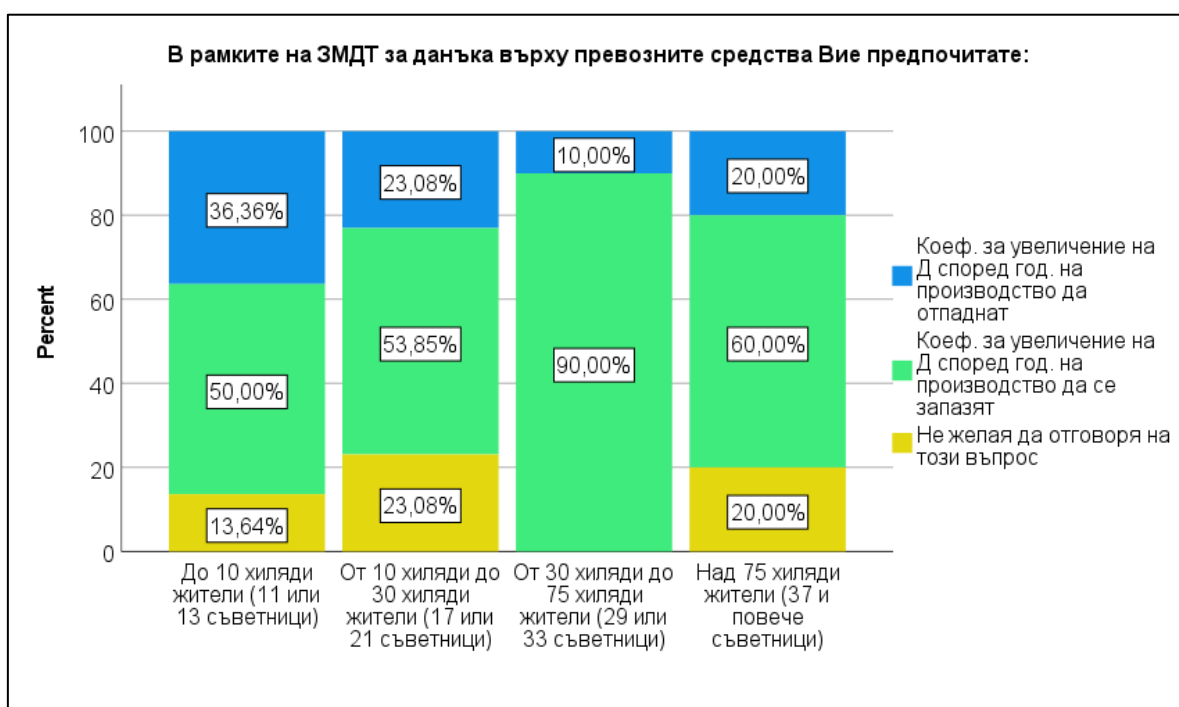
финансовото състояние на тяхната община, докато представителите на малките и най-големите изразяват несъгласие и/или неутрално мнение по този въпрос (фиг. 58, Анкетен въпрос №1.4). Според данните, около 27% от представителите на малките общини смятат, че няма подобна тенденция, а около 41% изразяват неутрално мнение. На подобно мнение са и 60% от представителите на най-големите общини. Различно е мнението на представителите на отделните категории общини по отношение на получаваната за общинските бюджети подкрепа от централната власт. Резултатите показват, че 60% от анкетираните в средните общини смятат, че има позитивна тенденция на подкрепа от страна на централната власт. На подобно мнение са 40% от респондентите, представляващи най-големите общини, 20% от представляващите големите и 22,73% от представляващите малките общини. Значителна част от респондентите от най-големите, големите и малки общини (и около 23% от средните) изразяват неутрално мнение по въпроса (фиг. 59, Анкетен въпрос №1.5). Подобна тенденция не се установява в над 30% от малките, в над 15% от средните, в 10% от големите и в 20% от най-големите общини.

На въпроса за размера на данък сгради повечето анкетирани от четирите категории общини заявяват предпочитание към средната величина на разрешените данъчен коридор по ЗМДТ (фиг. 60, Анкетен въпрос №2.1). Малка част от тях (представители на малки, средни и големи общини) смятат, че трябва да се определят на най-ниското разрешено ниво според закона/наредбата и още по-малко дават предпочитание на най-високото разрешено ниво.

Фигура 60. Разпределение по групи на предпочитаното ниво на данък сгради в рамките на разрешените по ЗМДТ данъчни коридори по категории респонденти (Анкетен въпрос №2.1)

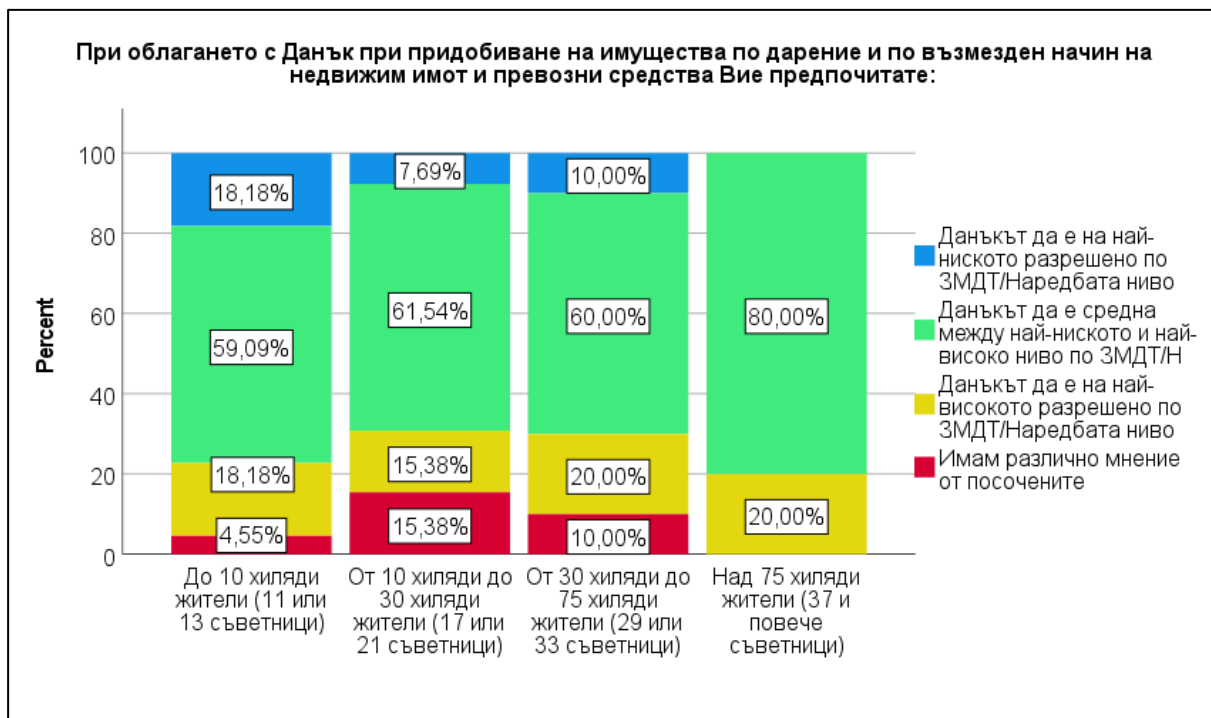
Данъкът върху превозните средства е един от основните приходоизточници за общинските бюджети⁹². През 2019 г. бе направена актуализация на формулата за изчисляването, като бе добавен екологичен коефициент и бе намален един от коефициентите за годината на производство. Въпреки екологосъобразната насоченост на последните промени, те не се възприемат еднакво от граждани и експерти по отношение на реалните ефекти. В същото време трябва да отбележим, че на фона на останалите местни данъци, данъкът върху превозните средства не се променя често в голяма част от общините. Според изследване на Националното сдружение на общините в България⁹³ за периода 2020-2023 г. по-голямата част от общините задържат ниски нива на данъчните ставки и са ги определили близо до и на минимума. Това според нас обяснява в определена степен разпределението на отговорите на Анкетен въпрос №2.2, касаещ запазването или отпадането на коригиращите коефициенти за годината на производство на автомобилите. От фиг. 61 се вижда, че значителна част от респондентите от всички категории общини смятат, че коефициентите трябва да се запазят, най-вече тези от големите общини. Има обаче и една част от анкетираните, които са на мнение, че тези коефициенти следва да отпаднат. В тази група попадат 36% от представителите на малките общини, 23% от тези на средните, 10% на големите и 20% на най-големите общини (фиг. 61, Анкетен въпрос №2.2).

Фигура 61. Разпределение по групи на мненията за корекции в данъка върху превозни средства по категории респонденти (Анкетен въпрос №2.2)

⁹² ИВАНОВ, Ст. В търсене на синергия: хоризонтални и вертикални аспекти на общинското бюджетиране. Фискалната децентрализация в България – за по-голяма самостоятелност на местните власти. София, 2005, с. 65-78.

⁹³ НСОРБ. Анализ на ставките на местните данъци и размерите на местните такси през 2023 г. <https://bit.ly/4k32dIo>

Фигура 62. Разпределение по групи на мненията за определяне размера на придобиване на имущество по дарение и по безвъзмезден начин по категории респонденти (Анкетен въпрос №2.3)

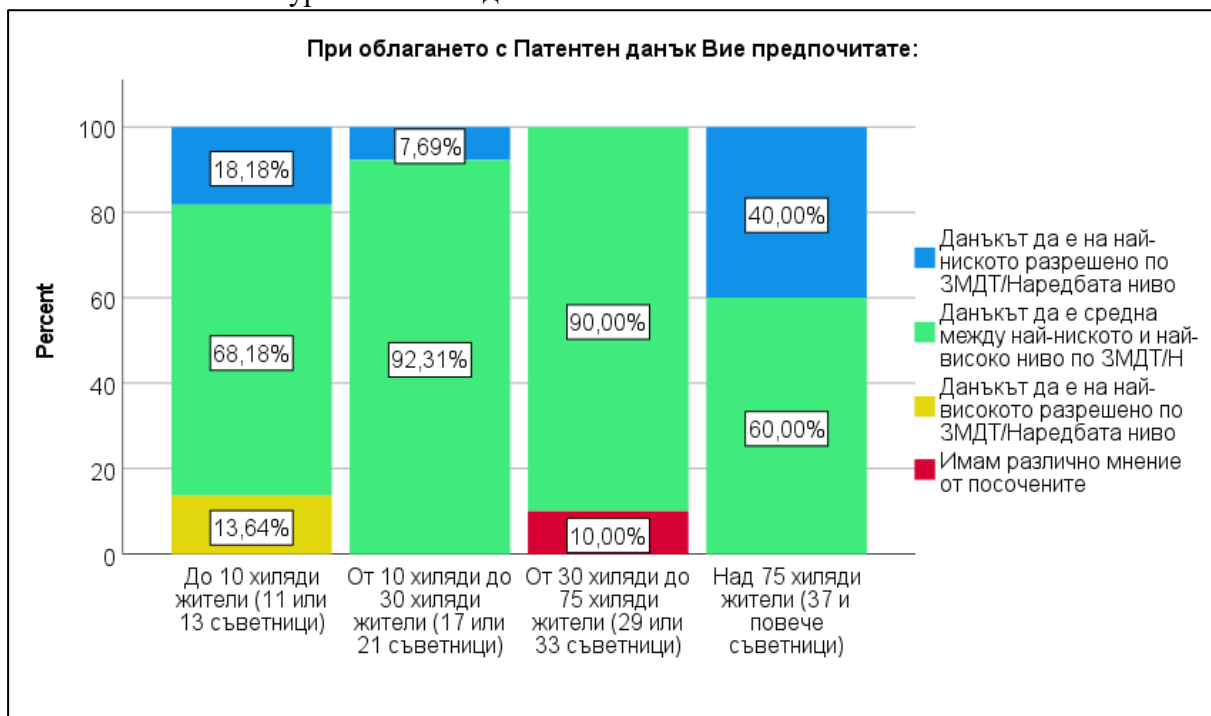
Основното струпане на отговори е около предпочитанието данъкът при придобиване на имущество по дарение и по безвъзмезден начин да се определи на равнището на осреднения законов диапазон. Около 18% от представителите на малките общини, приблизително 8% на средните и 10% на големите смятат, че равнището на този данък трябва да е определено на възможно най-ниското, позволено от закона ниво, а над 15% във всички категории – на най-високото (фиг. 62, Анкетен въпрос №2.3). Част от предпоставките за това са високите нива на този данък определени от общините⁹⁴, както и по-високите цени на имотите в най-големите общини.

Около равнището на осреднения законов диапазон на патентния данък се обединяват и мненията на представителите на всички категории общини, най-вече на големите и средните (фиг. 63, Анкетен въпрос №2.4). Близко до най-ниското възможно равнище на този данък искат 40% от представителите на големите общини, 18% от представителите на малките и около 8% от тези на средните общини.

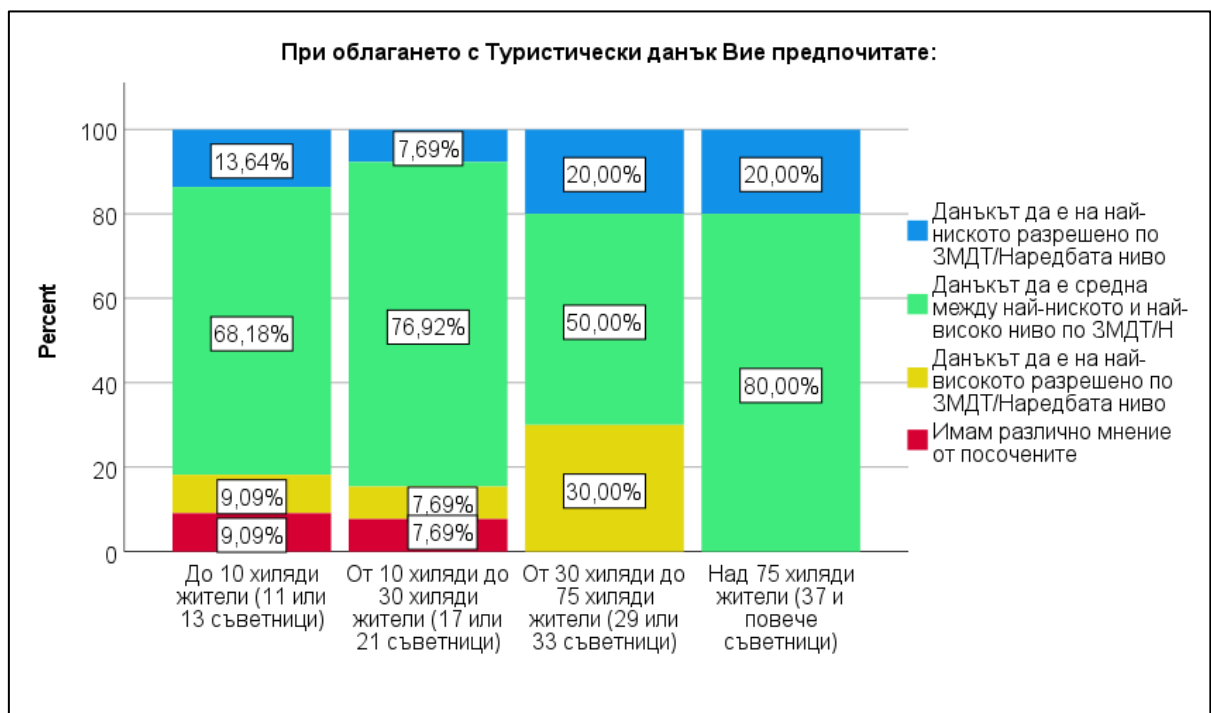
От 50% до 80% от анкетираните, представляващи отделните категории общини, смятат, че туристическият данък трябва да е на равнището на средната величина между най-ниското и най-високото ниво по ЗМДТ/Наредбата. По-ниски равнища се предпочитат от 20% от представляващите големите и най-големи общини, респективно от около 8% и 14% от средните и малки общини (фиг. 64, Анкетен въпрос №2.5). Около 1/3 от анкетираните, представляващи големите общини, респективно 9% и 8% от

⁹⁴ Заб Според доклада на НСОРБ 99% от включените в изследването за 2023 г. общини са определили размери на данъка над осреднения законов диапазон, а останалият 1% - размери, които доближават тези стойности. <https://bit.ly/4k32dIo>

представляващите съответно малките и средни подкрепят решения за най-високите законови ставки на туристическия данък.

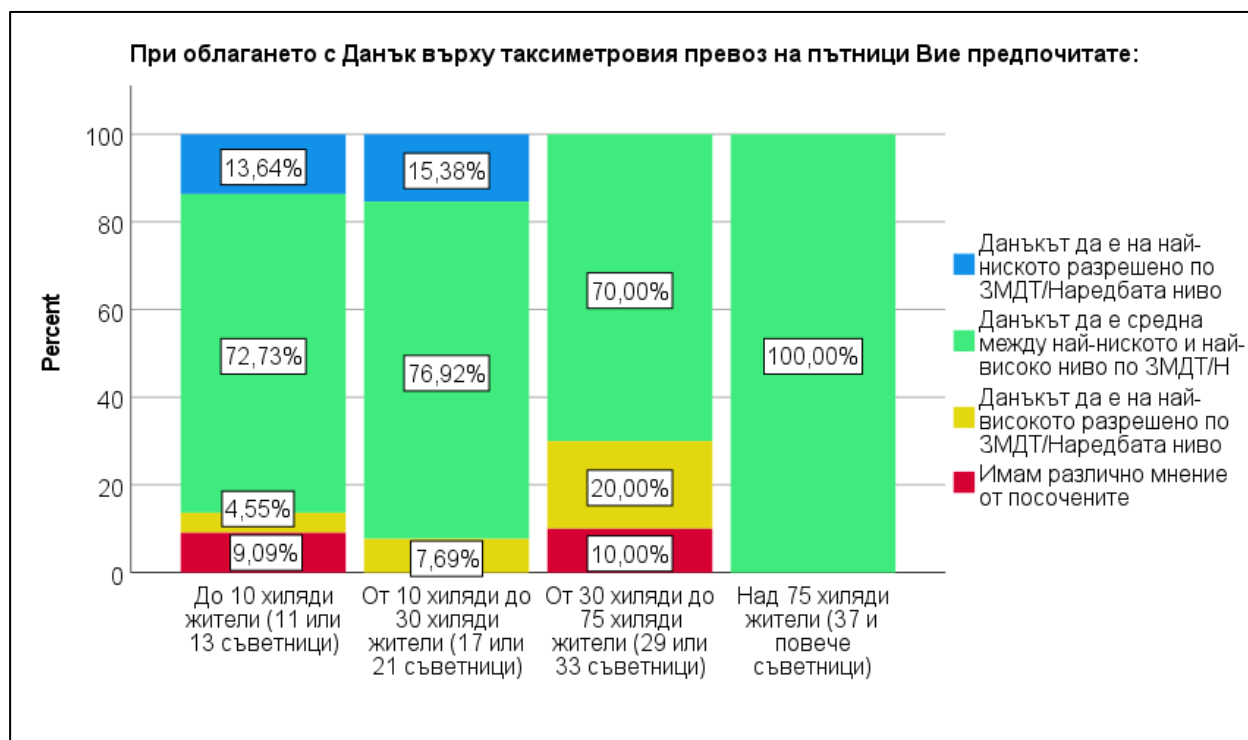

Фигура 63. Разпределение по групи на предпочитанията при облагане с патентен данък (Анкетен въпрос №2.4)

Фигура 64. Разпределение по групи на предпочитанията при облагане с туристически данък (Анкетен въпрос №2.5)

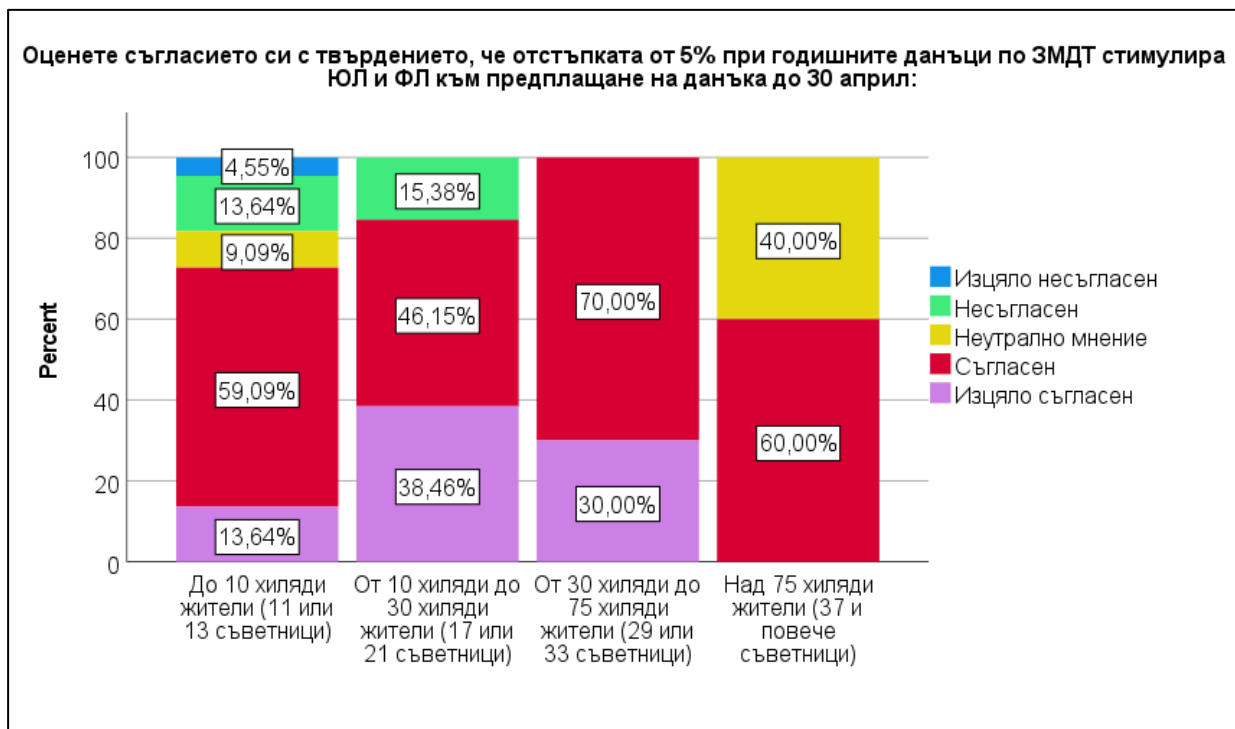
Около 2/3 и повече от анкетиранияте, представляващи отделните категории общини, считат, че данъкът върху таксиметровия превоз трябва да е на равнището на средната величина между най-ниското и най-високото ниво по ЗМДТ/Наредбата. Около 14% и 15% от представителите на малките и средни общини, смятат че този данък следва да се определи на най-ниското разрешено от закона ниво, а 20% от тези на големите общини са за най-високите ставки. На подобно мнение са малка част от представителите на малките и средни общини, а друга имат различно мнение от посочените опции (фиг. 65, Анкетен въпрос №2.6).

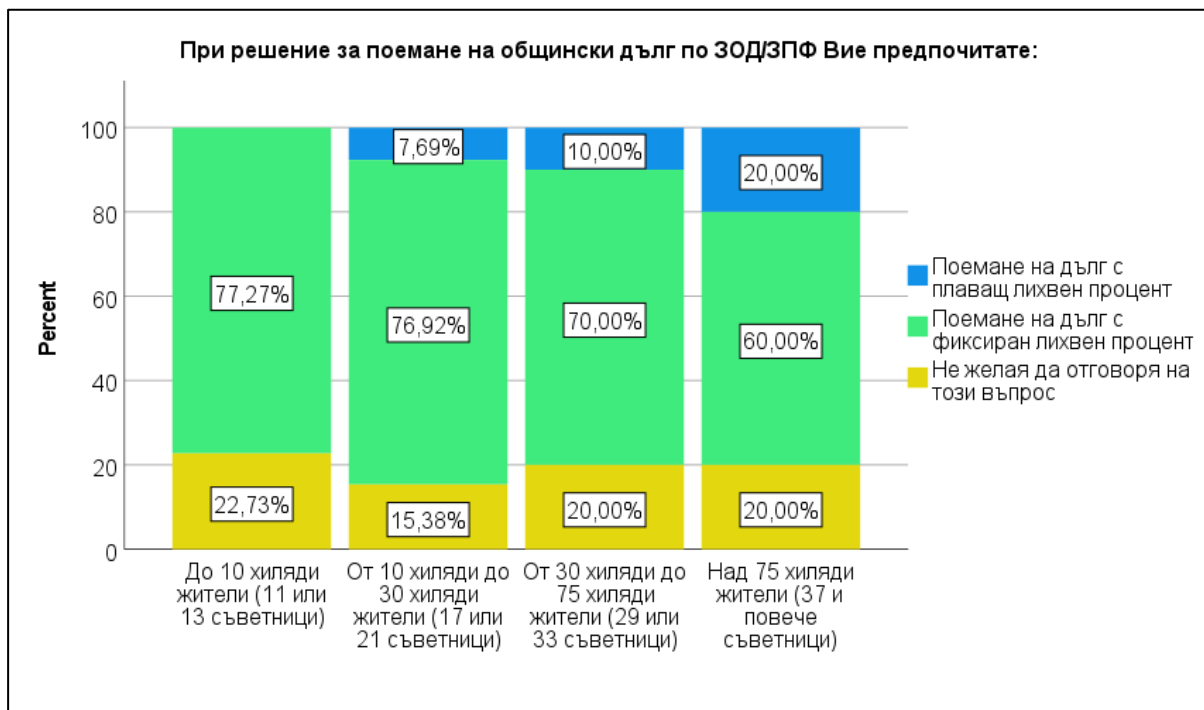
Фигура 65. Разпределение по групи на предпочитанията при облагане с данък върху таксиметровия превоз (Анкетен въпрос №2.6)

Отстъпката от 5% при ранно заплащане на дължимите данъци⁹⁵, очевидно има стимулиращ ефект върху събираемостта на данъците от физически и юридически лица. Това виждане се валидира от данните от изследването, според които преобладават положителните отговори, в най-голяма степен за големите и средни общини и в по-малка за най-големите и малки такива. Все пак има и малка част от малките и средни общини (около 15% от всяка), които не споделят валидността на това твърдение (фиг. 66, Анкетен въпрос №2.7).

⁹⁵ ИЛИЕВ, П. Местните разходи: граници на самостоятелността и поемането на отговорност. Фискалната децентрализация в България – за по-голяма самостоятелност на местните власти. София, 2005, с. 51-64.

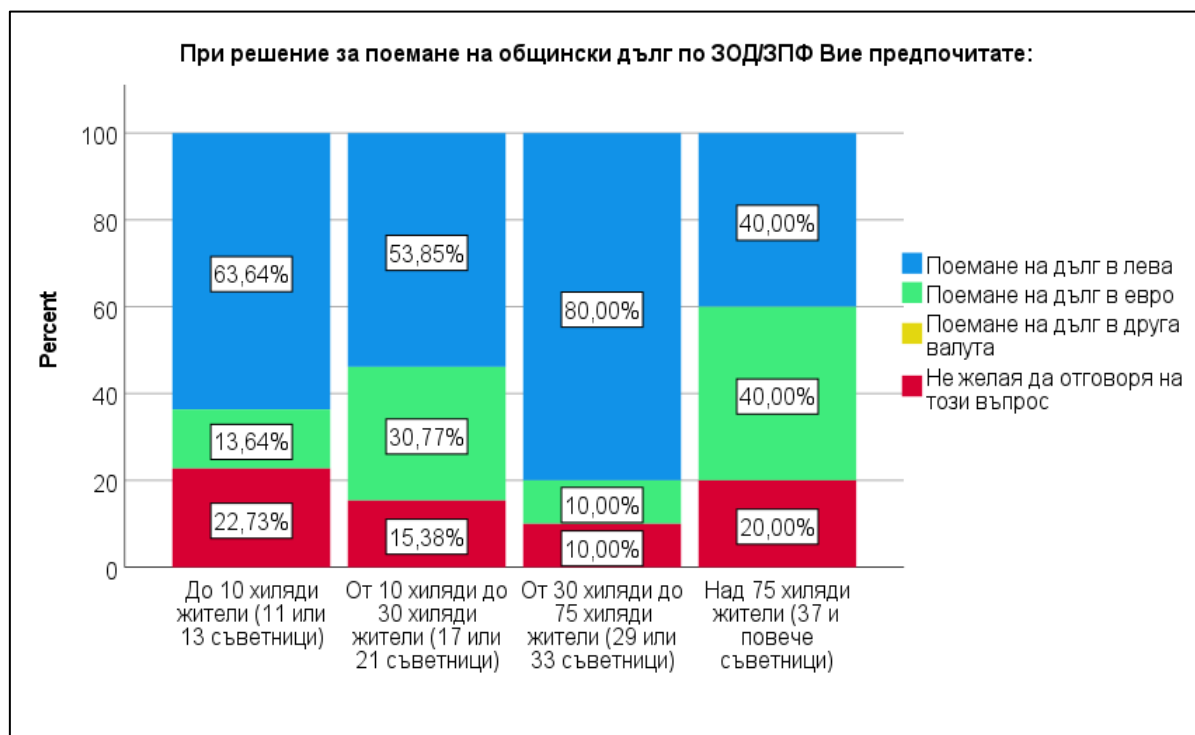

Фигура 66. Разпределение по групи на мненията за отстъпката от 5% при годишните данъци по ЗМДТ като стимул за предплащане на данъка до 30 април (Анкетен въпрос №2.7)

Фигура 67. Разпределение по групи на мненията относно вида на лихвения процент с поемането на общински дълг по ЗОД/ЗПФ (Анкетен въпрос №3.1)

При анализа на данните, свързани с поемането на общински дълг в контекста на вида лихвен процент, се установява слаба разсеяност от модалните отговори. Поемането на общински дълг с фиксиран лихвен процент се подкрепя между 60% до 77% от 4-те категории респонденти. Това не е много учудващо, тъй като фиксираният лихвен процент дава възможност за по-голяма предвидимост на разходите и би бил предпочетен при ниски лихвени нива (фиг. 67, Анкетен въпрос №3.1).

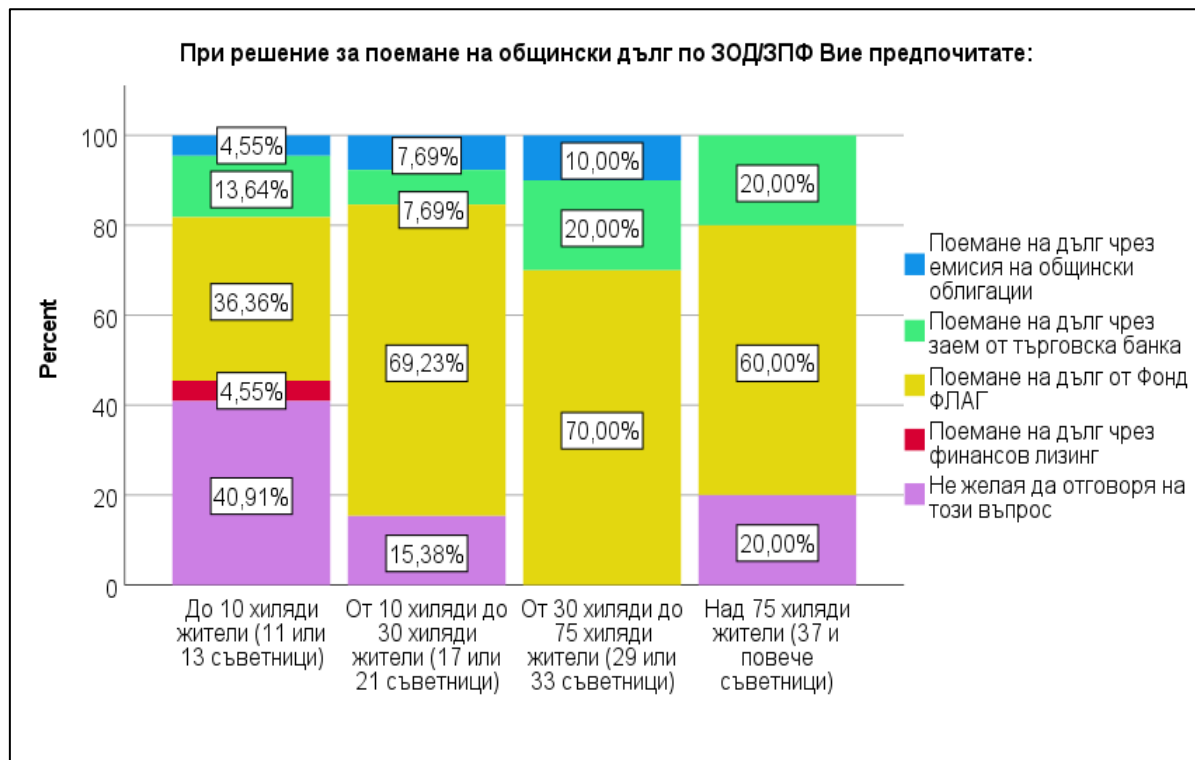
Фигура 68. Разпределение по групи на предпочитанията за валута на общинския дълг (Анкетен въпрос №3.2)

По отношение на валутата на дълга има по-голяма диференциация между отделните категории респонденти. В големите, средните и малки общини предпочитание се дава на поемането на дълг в местна валута, а в най-големите отношения между дълг в лева и дълг в евро е равно (фиг. 68, Анкетен въпрос №3.2). Предпочитанието за емитиране на дълг в евро е най-голямо в най-големите и средните общини и сравнително малко в големите и малки такива. Нито един от респондентите не е посочил друга предпочитана валута при вземането на общински дълг.

От съществена важност за общините е въпросът за източника на заемни финансови средства⁹⁶ в подкрепа на местните бюджети и дейности. Тук ясно се вижда превеса на използването на средства от специализирания финансов инструмент Фонд ФЛАГ. Той често се използва от общините за мостово финансиране при изпълнение на проекти финансирани със средства от Европейския съюз. Обичайно лихвите по заемите

⁹⁶ ТРИФОНОВА, С. Развитие на банковата система в България през периода 2007-2015 г. Влияние на световните кризисни процеси, „Икономически и социални алтернативи”, бр. 2/2016, УНСС, Издателски комплекс – УНСС, София, 2016 г., с. 5-23, ISSN (Print) – 1314-6556.

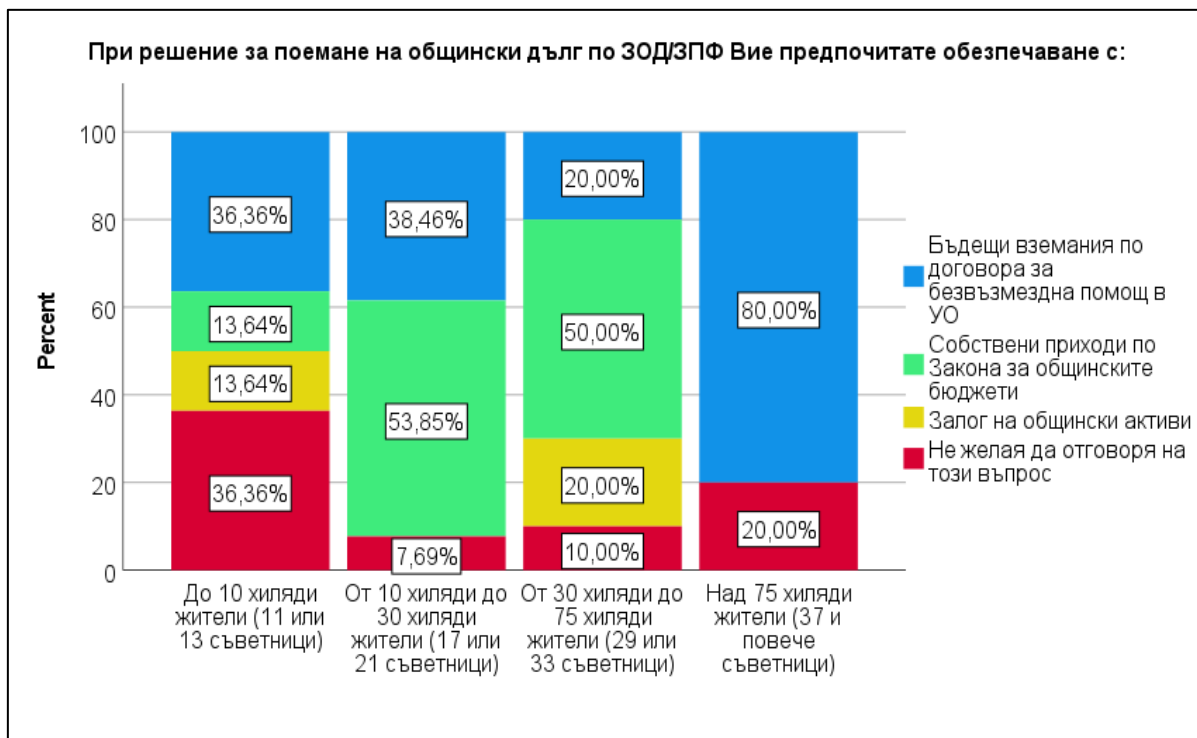
предоставени от Фонда са по-ниски в сравнение с тези по банковите кредити и са съобразени с възможностите на общините и целите за които се предоставят средствата. Всичко това обяснява и по-малкия интерес към другите форми на дългово финансиране (фиг. 69, Анкетен въпрос №3.3).

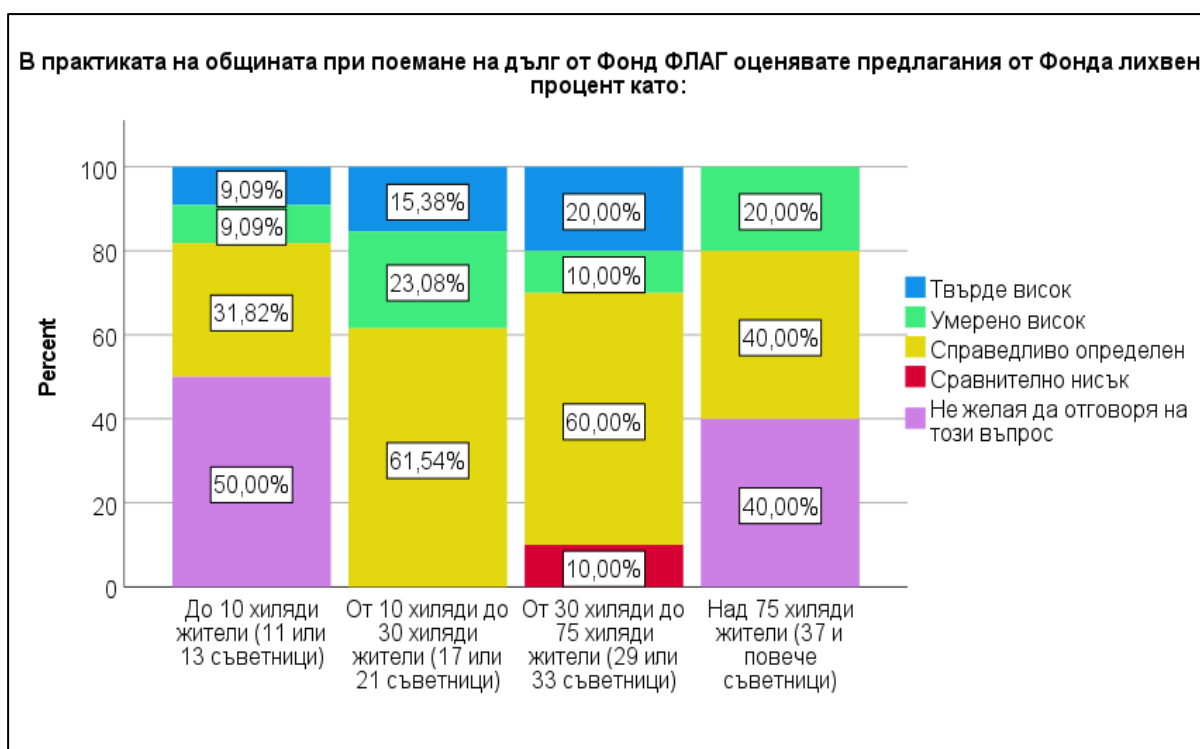
Фигура 69. Разпределение по групи на предпочитанията за формата на общинския дълг (Анкетен въпрос №3.3)

Най-предпочитаната форма на обезпечаване на поеманите външни дългове в най-големите и малките общини е използване на бъдещи вземания по договора за безвъзмездна помощ в Управляващия орган (УО) (фиг. 70, Анкетен въпрос №3.4). В съпоставителен план интересът към тази форма е по-малък в другите две категории общини. Данните за тях наклоняват везните към собствените приходи по Закона за общинските бюджети. Залогът на общински активи се посочва като опция от около 14% от представителите на малките и 20% от представителите на големите общини.

Това донякъде е разбираемо на фона на отговорите на предходния Анкетен въпрос № 3.3. При използване на средства от Фонд ФЛАГ общините трябва да представят гаранции като например бъдещи вземания по договори с УО или собствени приходи. В по-голямата част от общините лихвените проценти предоставени от Фонда се смятат за справедливо определени. Част от респондентите обаче ги смятат умерено високи или твърде високи. Такова мнение изразяват 38% от анкетираните респонденти от средните общини, 30% - от големите и 18% - от малките (фиг. 71, Анкетен въпрос №3.5).

Фигура 70. Разпределение по групи на предпочитанията формите на обезпечаване на общинския дълг (Анкетен въпрос №3.4)

Фигура 71. Разпределение по групи на мненията за лихвената тежест при поемане на дълг от Фонд ФЛАГ (Анкетен въпрос №3.5)

Модалните величини за отношението към публично-частното партньорство, изискващо апортиране на общински активи са вариращи между отделните категории респонденти. Позитивно отношение са заявили 45% от анкетираните представители на малките, около 54% от анкетираните представители на средните и 20% от анкетираните представители на големите и най-големи общини. Най-голям дял представители изразили негативно отношение принадлежи на големите общини и по-малък такъв на другите категории (фиг. 72, Анкетен въпрос №4.1). Подобни хоризонтални различия в отношението на общините към базисни техники в подкрепа на икономическото развитие са потвърдени и в сродни изследвания в областта на фискалната децентрализация⁹⁷.

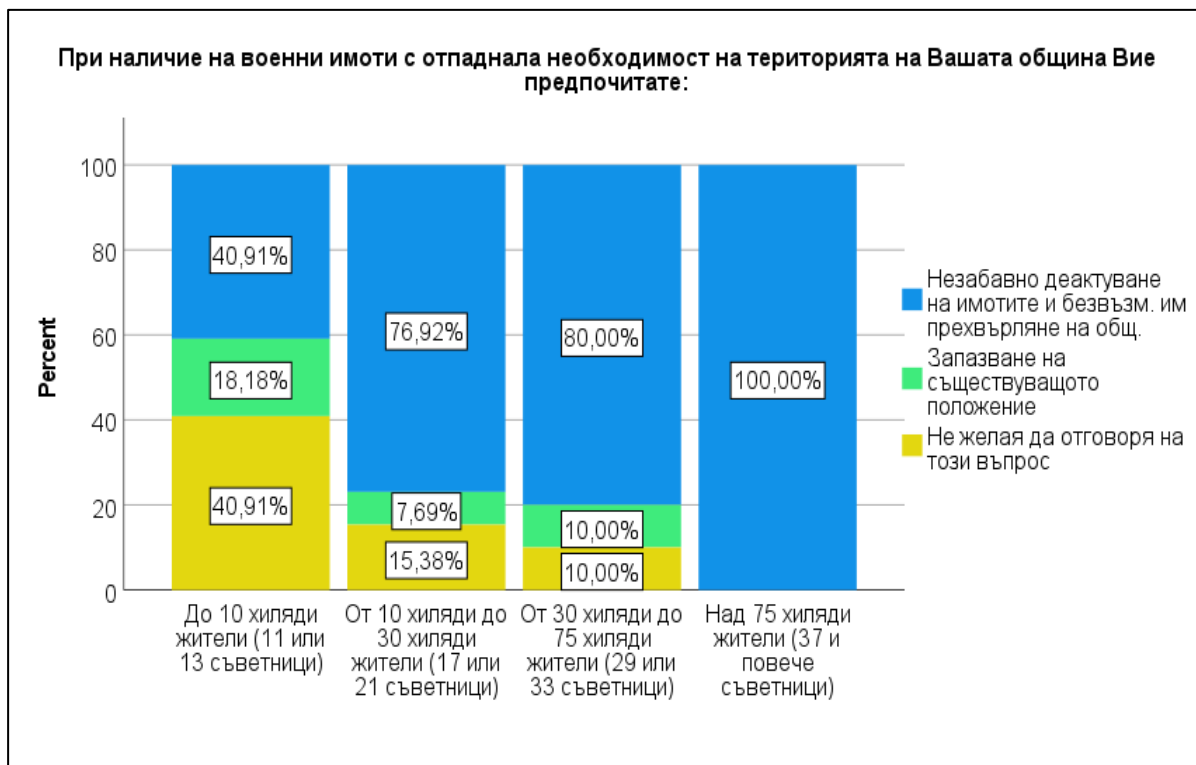

Фигура 72. Разпределение на мненията за публично-частното партньорство, изискващо апортиране на общински активи (Анкетен въпрос №4.1)

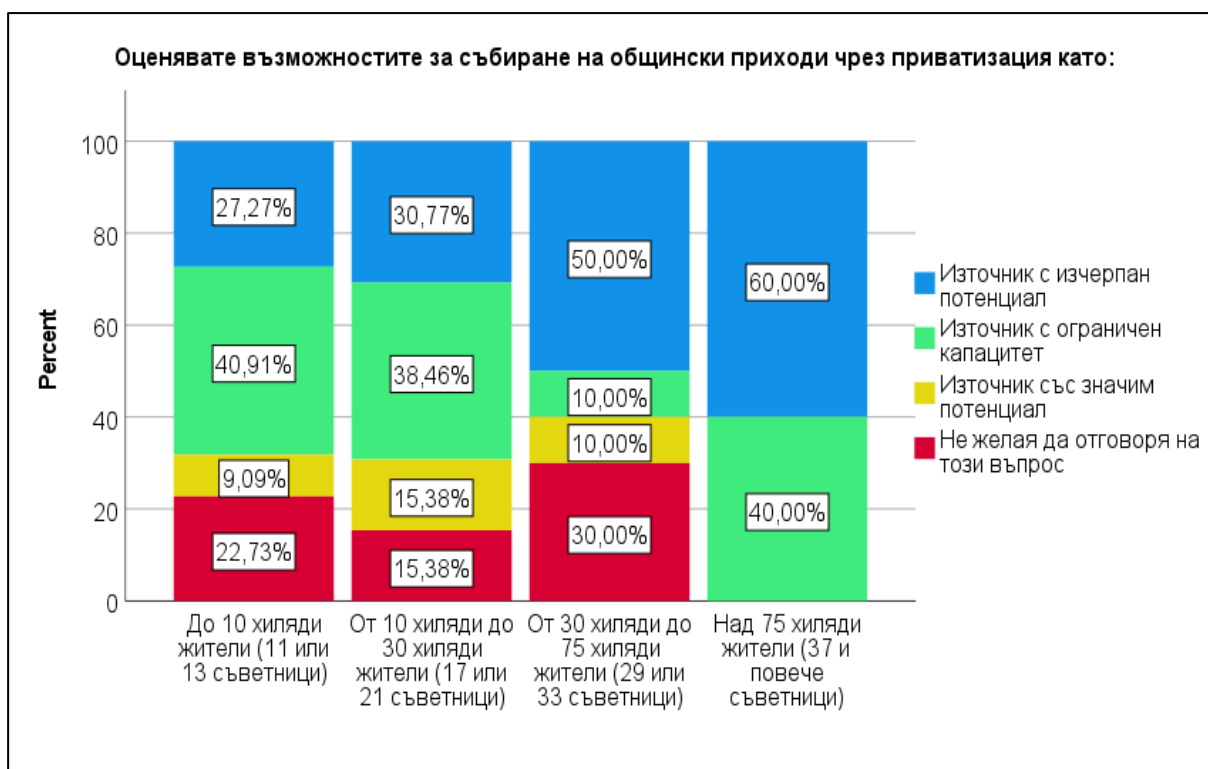
С изключение на малките общини, в останалите се възприема в голяма част виждането, че при наличие на военни имоти с отпаднала необходимост на общинската територия те да бъдат незабавно деактивирани и безвъзмездно прехвърлени на съответната общината (фиг. 73, Анкетен въпрос №4.2). Най-малък е дялът на респондентите с подобно мнение в малките общини (42%), а най-голям (100%) в най-големите. Голям е дялът и на не отговорилите представители на малките общини, където бюджетните ограничения си остават обективни⁹⁸.

⁹⁷ Заб. По проблема вж.подр. НЕНКОВА, Пр. Фискална децентрализация в България (вертикални несъответствия и хоризонтални различия), 2021, ИК на УНСС, ISBN 978-619-232-474-2.

⁹⁸ ЛИЛОВА, Р., Симеонов, Ст. и Радулова, А. Бюджет и бюджетна политика. В. Търново, Фабер, 2016.

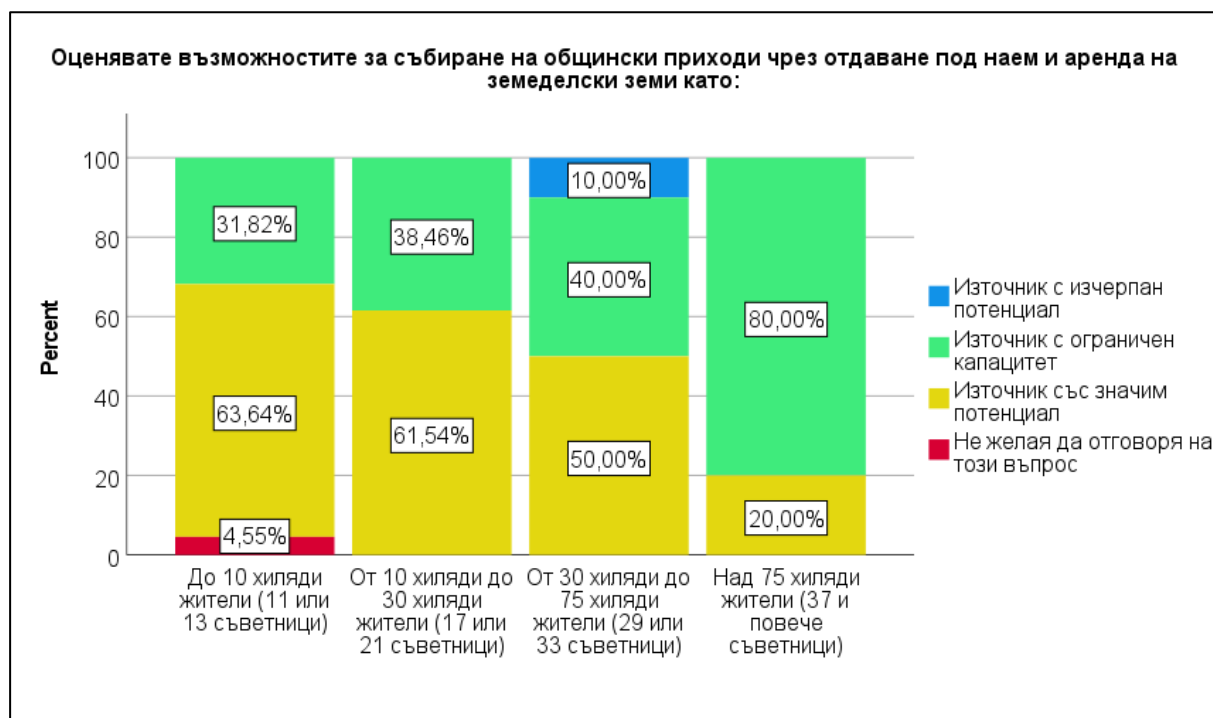

Фигура 73. Разпределение по групи на мненията за процедуране на военни имоти с отпаднала необходимост на територията на Общината (Анкетен въпрос №4.2)

Фигура 74. Разпределение по групи на мненията за възможността на събиране на общински приходи чрез приватизация (Анкетен въпрос №4.3)

В недалечното миналото приватизацията беше един от важните източници на доходи за държавата и общините. В днешно време нейният потенциал не е толкова голям. Резултатите от крос анализа показват, че в големите и най-големите общини на приватизацията се гледа най-често като на източник с изчерпан потенциал за генериране на приходи, а в малките и в средните като на източник с ограничен капацитет (фиг. 74, Анкетен въпрос №4.3). Малка част от анкетиранияте представители на малките, средните и големи общини смятат, че приватизацията е източник със значим потенциал.

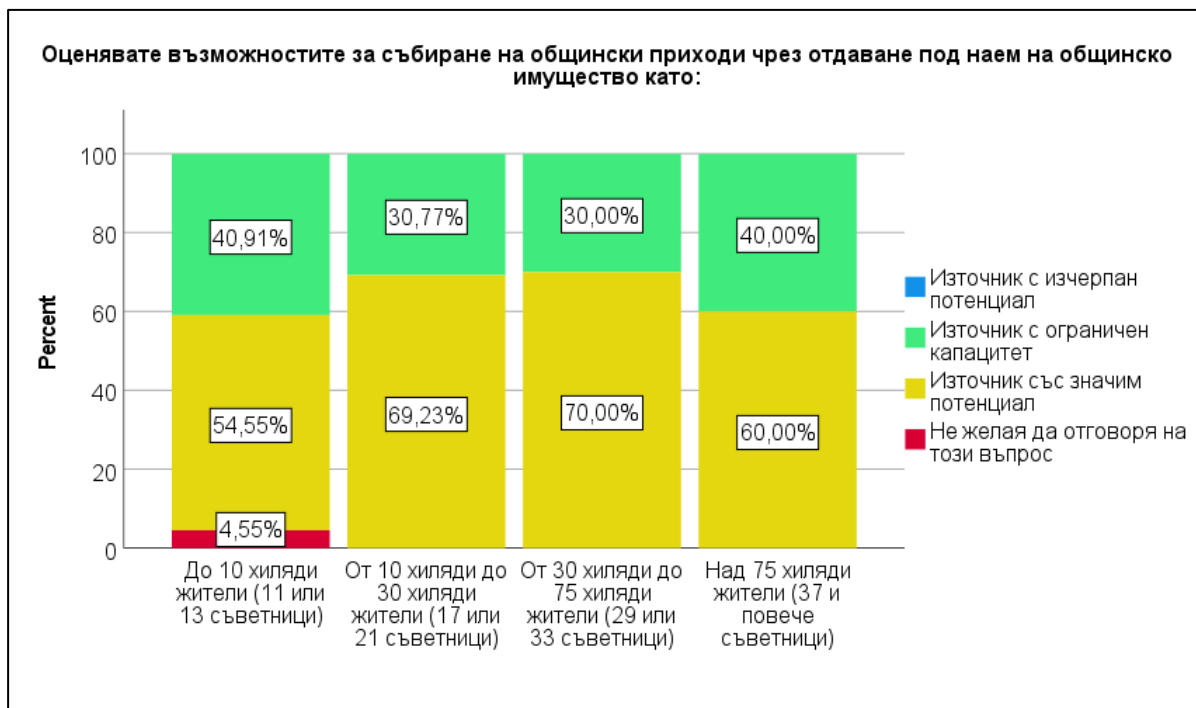

Фигура 75. Разпределение по групи на мненията за потенциала на отдаването под наем и арендата на земеделски земи за събиране на приходи в общинския бюджет (Анкетен въпрос №4.4)

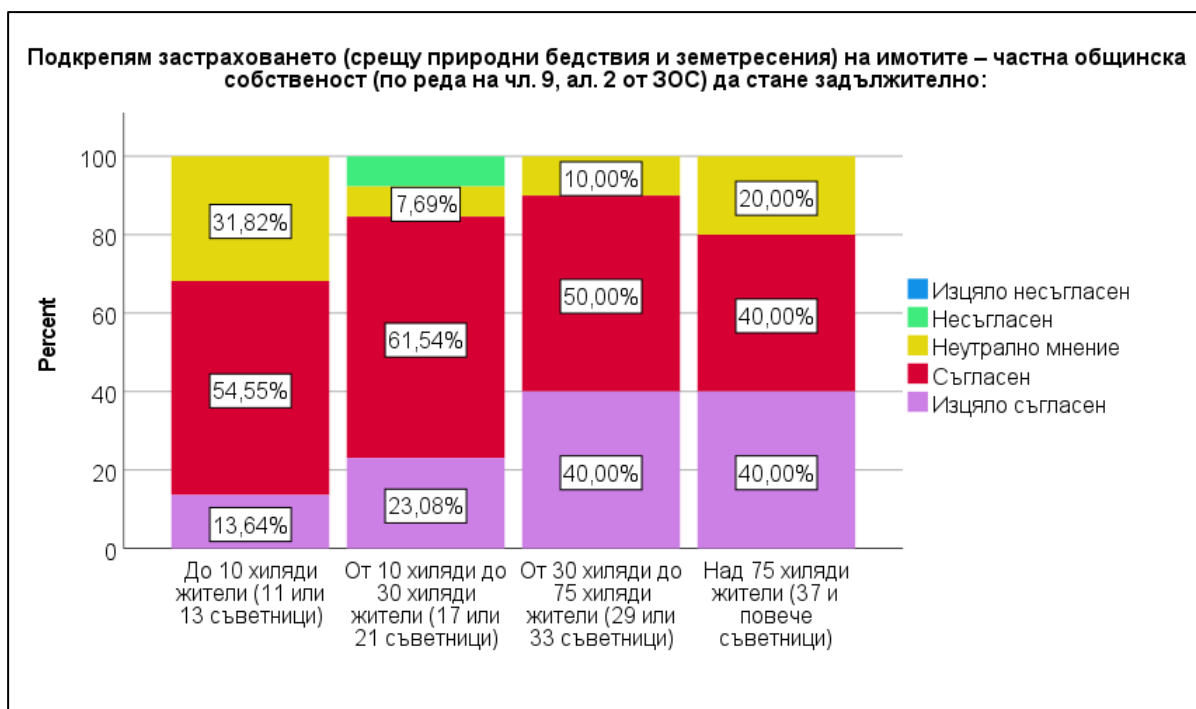
Мнението за потенциала на отдаването под наем и арендата на земеделски земи за събирането на приходи в общинския бюджет се различава между отделните категории общини. Най-голям потенциал за генериране на приходи виждат респондентите от малките общини, 64% от които са посочили, че това е източник със значим потенциал, а около 32% - с ограничен капацитет. Подобно на това е и разпределението на мненията на респондентите от средните общини. Половината от анкетиранияте представители на големите общини и 20% на най-големите посочват, че отдаването на земеделски земи под наем и аренда е източник на доходи със значим потенциал за генериране на общински приходи (фиг. 75, Анкетен въпрос №4.4).

Общинското имущество се смята за източник с добър потенциал за генериране на приходи в общинските бюджети. Данните сочат, че по-голямата част от анкетиранияте представители от четирите групи респонденти (в диапазона 55% - 70%) виждат в отдаването му под наем значим потенциал. Друга част (най-много в малките и най-

големи общини) в рамките на 30% до 41% смятат, че това е източник с ограничен капацитет (фиг. 76, Анкетен въпрос №4.5).

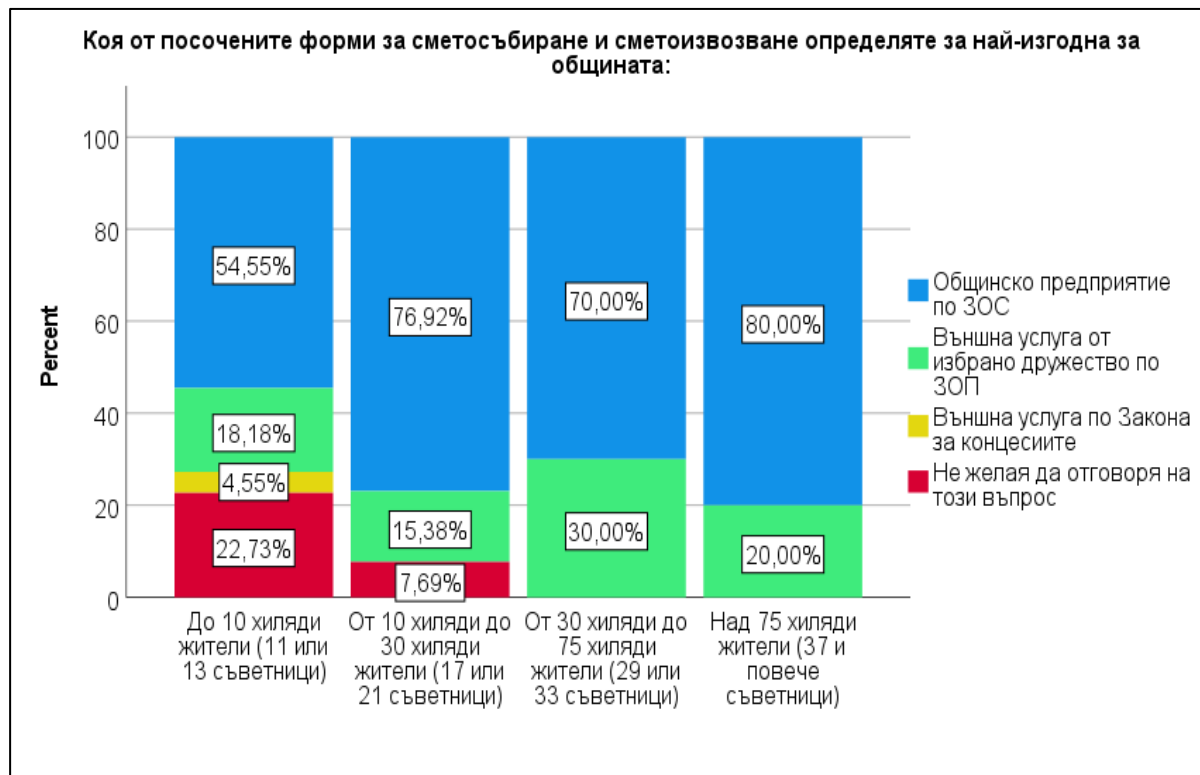

Фигура 76. Разпределение по групи на мненията за потенциала на отдаването под наем на общинско имущество за събиране на приходи (Анкетен въпрос №4.5)

Фигура 77. Разпределение по групи на мненията относно застраховането на общинско имущество срещу природни бедствия (Анкетен въпрос №4.6)

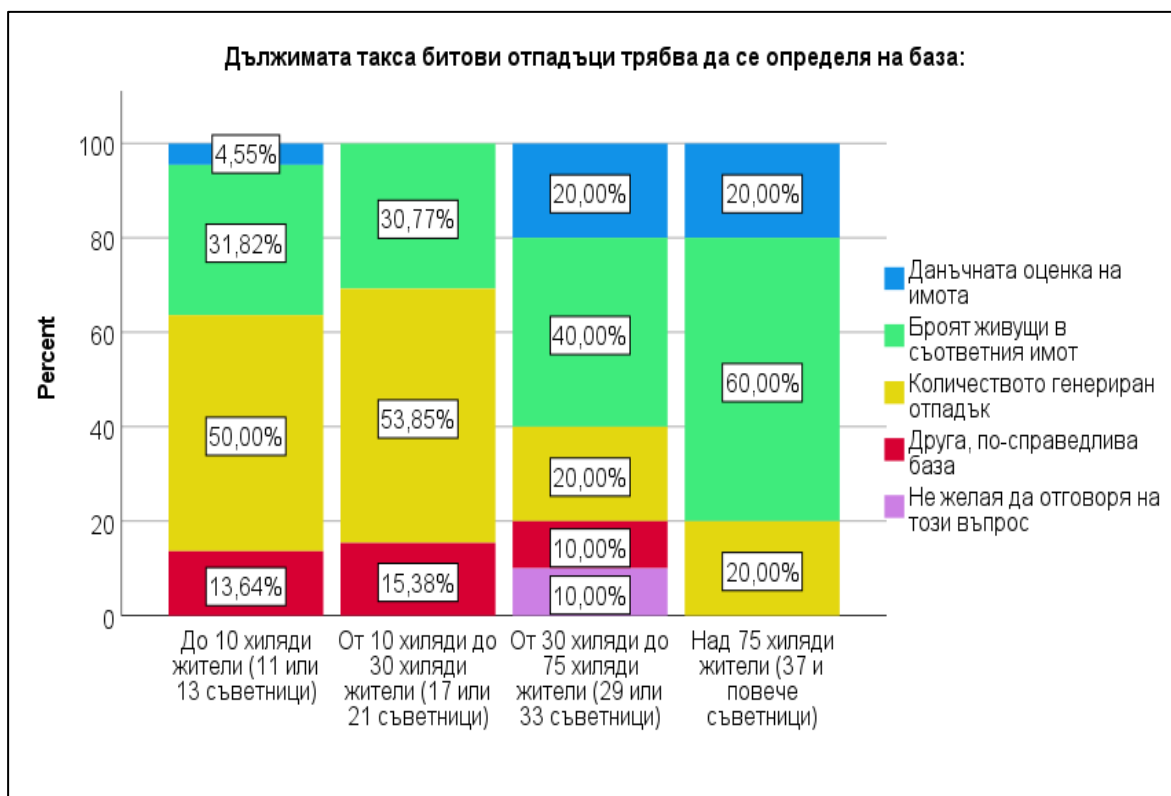
Застраховането на общинските имоти намира широка подкрепа сред представителите и на четирите групи респонденти. Делът на позитивните отговори по този въпрос се движи между 68% и 90% (фиг. 77, Анкетен въпрос №4.6). Неутрална позиция имат около 32% от респондентите от малките общини, 20% от тези от най-големите, както и 10%, респ. около 8% от големите и средните.

Фигура 78. Разпределение по групи на мненията за организационните форми на сметосъбиране (Анкетен въпрос №5.1)

Като най-изгоден начин за сметосъбиране и сметоизвозване за по-голямата част от общините се определя извършването на тази услуга от общинско предприятие по ЗОС (фиг. 78, Анкетен въпрос №5.1). Тази опция е избрана от повечето анкетиращи от четирите категории. Около 30% от представителите на големите общини, 20% на най-големите, 18% на малките и 15 на средните посочват, че е най-изгодно в сметосъбирането и сметоизвозването да се извършва като външна услуга от дружество избрано по ЗОП и само 4,55% от тези на малките общини смятат концесията за най-добрата опция.

Модалните величини за начина на формиране на такса битови отпадъци варират за отделните категории общини. В средните и малки такива най-голямо предпочитание се дава на количеството на генерирания отпадък като база за нейното формиране, докато в големите и най-големи на броя на живущите (фиг. 79, Анкетен въпрос №5.2). Малък е процента на отговорилите, че таксата трябва да се формира на базата на данъчната оценка на имота или на друга основа.

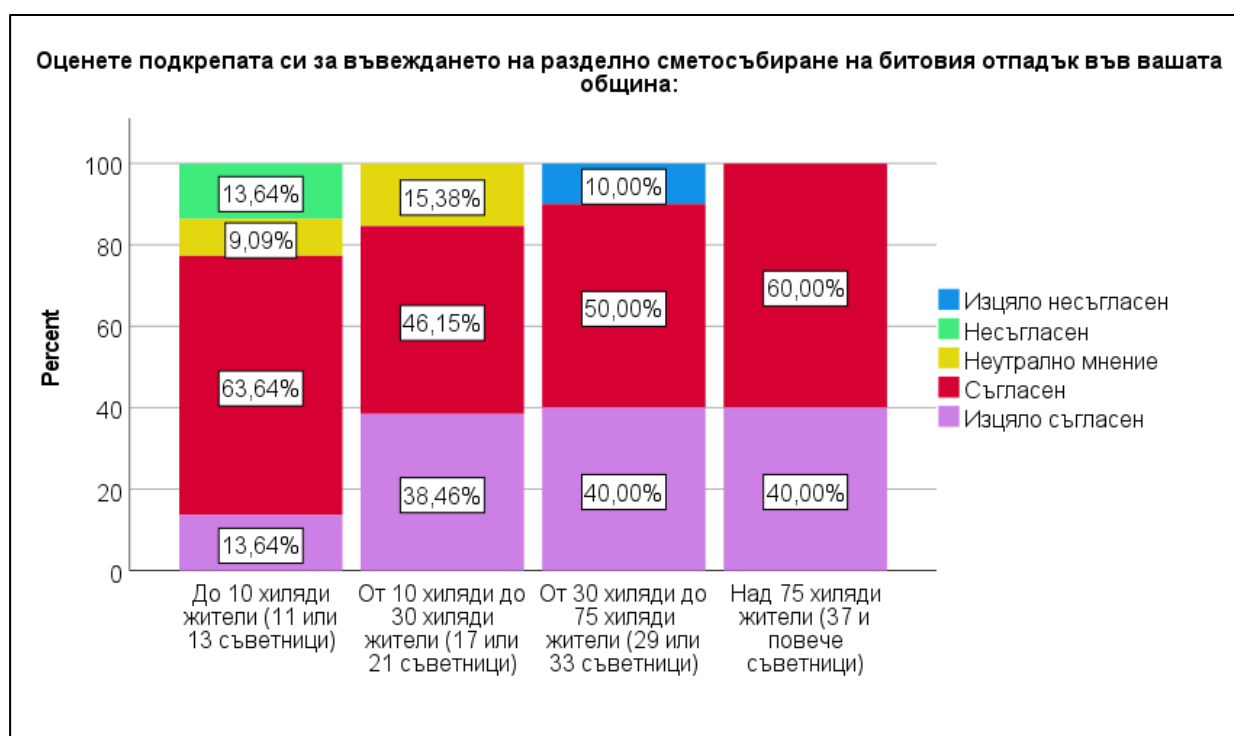
Фигура 79. Разпределение по групи на мнението за базата за определяне на такса битови отпадъци (Анкетен въпрос №5.2)

Фигура 80. Разпределение по групи на мнението за отлагане с една година на законодателните промени в базата за изчисляване на такса битови отпадъци (Анкетен въпрос №5.3)

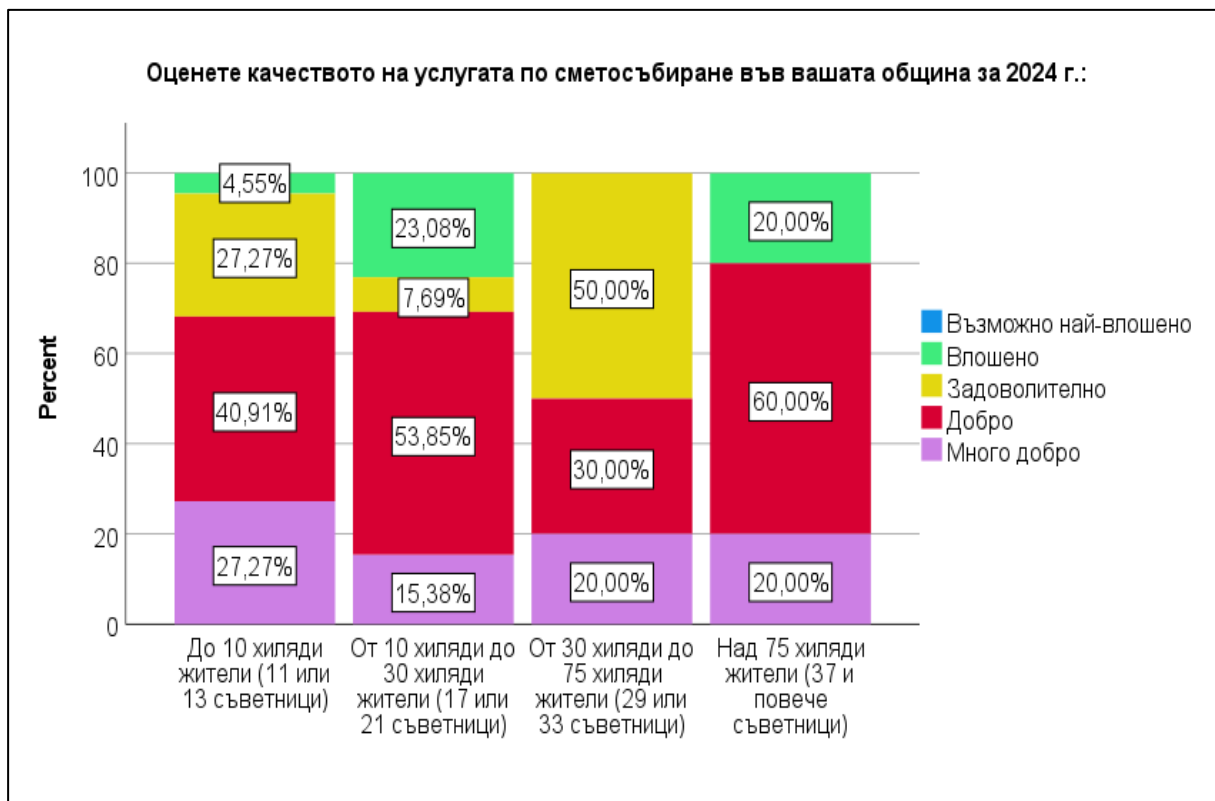
Отлагането една година на законодателните промени в базата за изчисляване на такса битови отпадъци се одобрява от повече от половината представители на малките, средните и големи общини (фиг. 80, Анкетен въпрос №5.3). Делът на одобряващите това решение от големите общини е 40%, а на несъгласните 60%. По-малки са дяловете на анкетираните от останалите категории общини, които изразяват неутрално мнение, несъгласие и пълно несъгласие с него.

Политиката по въвеждане на разделно сметосъбиране на битови отпадъци (фиг. 81, Анкетен въпрос №5.4) се одобрява от почти всички респонденти на проучването. Данните сочат, че само 10% от представителите на големите общини изразяват крайно несъгласие, а около 14% от тези на малките несъгласие. Около 20% общо от малките и средни общини имат неутрално мнение по въпроса.

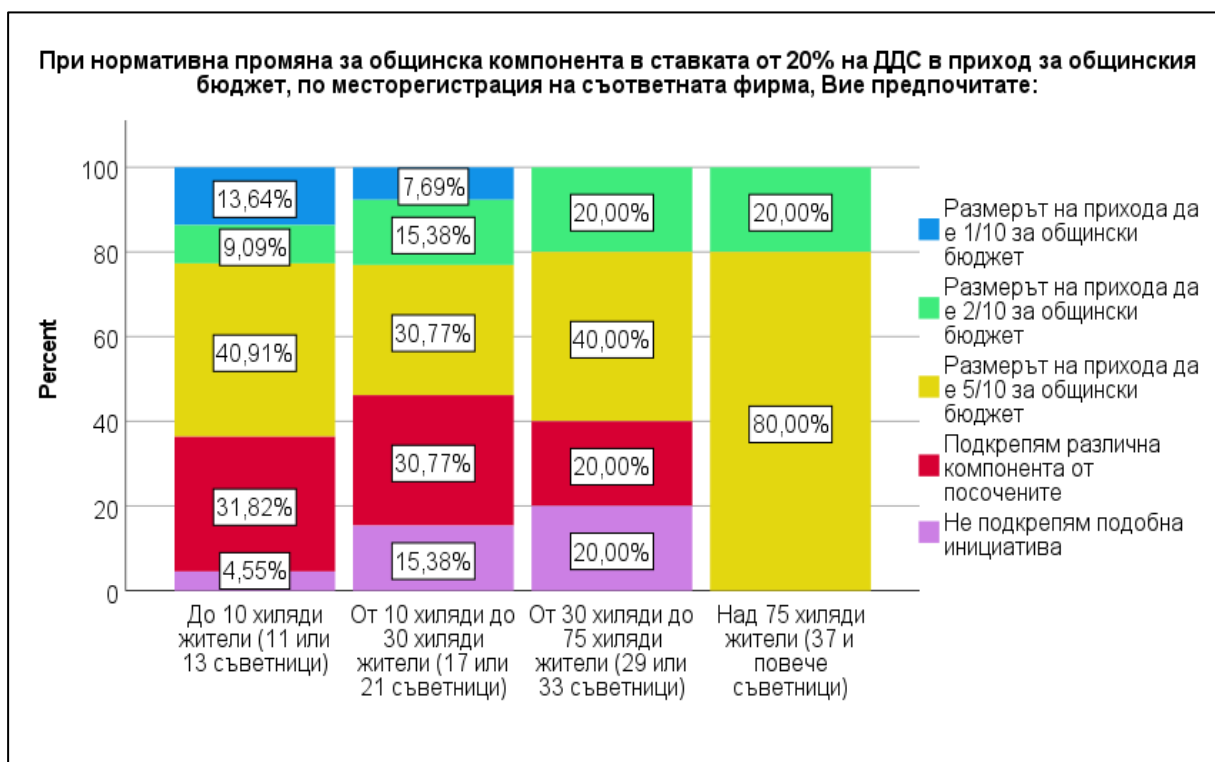

Фигура 81. Разпределение по групи на мненията за въвеждане на разделно сметосъбиране на битови отпадъци (Анкетен въпрос №5.4)

Качеството на общинските услуги по сметосъбиране се оценява различно в общините в България. Като добро то се определя в 60% от най-големите, в 30% от големите, в около 54% от средните и в приблизително 41% от малките общини. Представителите на общините от различните категории определят качеството на тази услуга като много добро в диапазон от 15% до 27%. Като задоволително го определят 50% от анкетираните, представящи големите общини, 27% - малките и около 8% - средните. В 20% и нагоре качеството се смята за влошено в средните и най-големи общини и в малък процент (4,55%) от малките общини (фиг. 82, Анкетен въпрос №5.5).

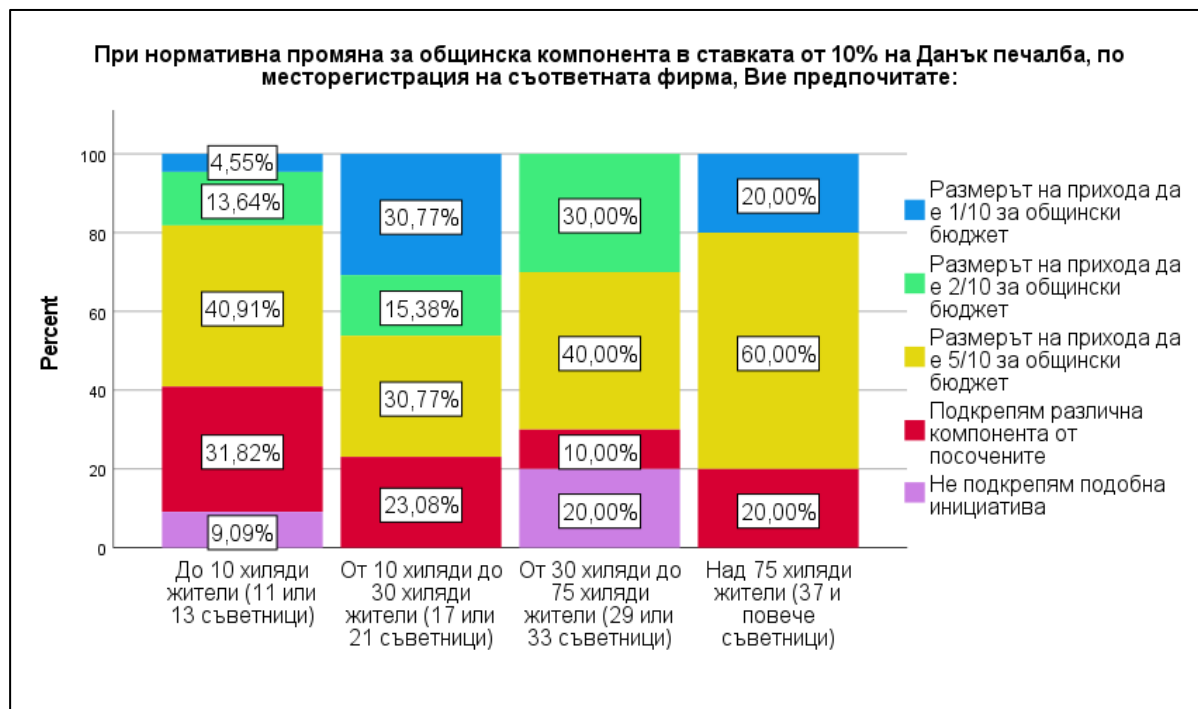

Фигура 82. Разпределение по групи на оценките за качеството на услугата по сметосъбиране в общините (Анкетен въпрос №5.5)

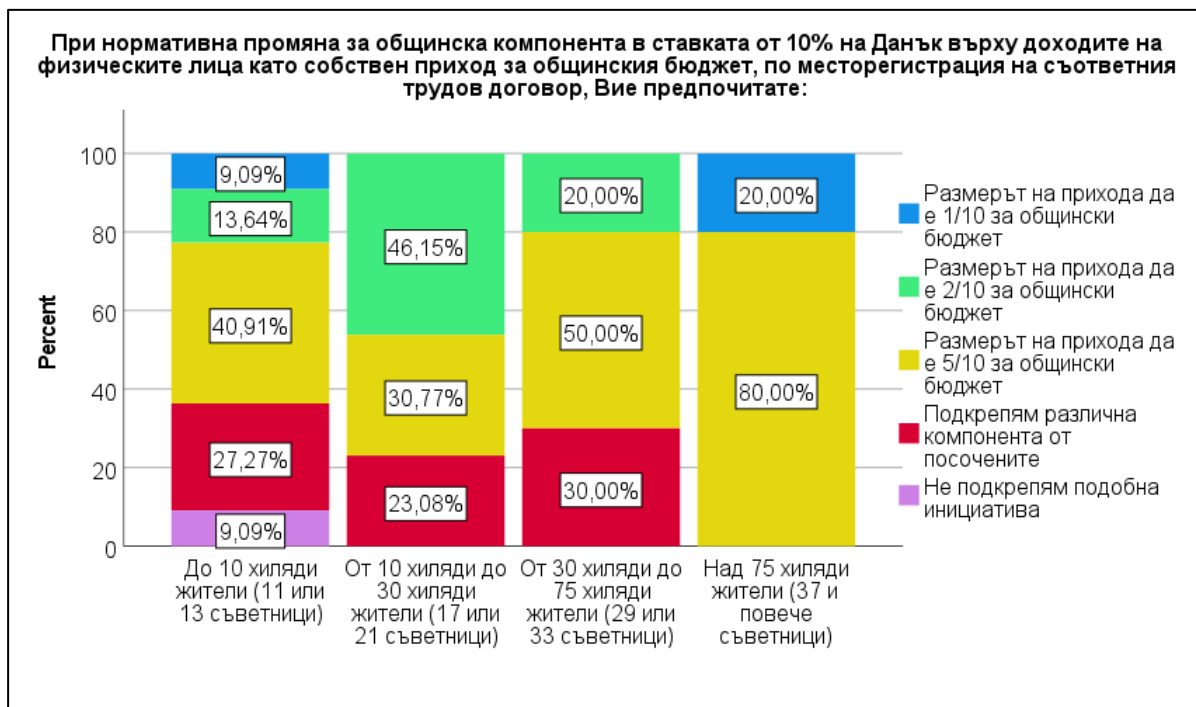
Фигура 83. Разпределение по групи на мненията за частта от ДДС за внасяне в общинския бюджет, по месторегистрация на съответната фирма (Анкетен въпрос №6.1)

Структура на мненията за частта от ДДС за внасяне в общинския бюджет, по месторегистрация на съответната фирма е различна за отделните категории общини. Между 30% и 80% са привържениците на това при законодателна промяна касаеща ДДС 5/10 от размера на прихода да е в полза на общинския бюджет (фиг. 83, Анкетен въпрос №6.1). Между 9% и 20% са тези, които смятат че 2/10 от размера на прихода трябва да бъде заделен за общинския бюджет, а част от анкетираните представители на малките, средни и големи общини имат различно виждане по въпроса като или подкрепят, различна от посочените компоненти или изобщо не подкрепят подобно решение.

Фигура 84. Разпределение по групи на мненията за частта от данък печалба за внасяне в общинския бюджет, по месторегистрация на съответната фирма (Анкетен въпрос №6.2)

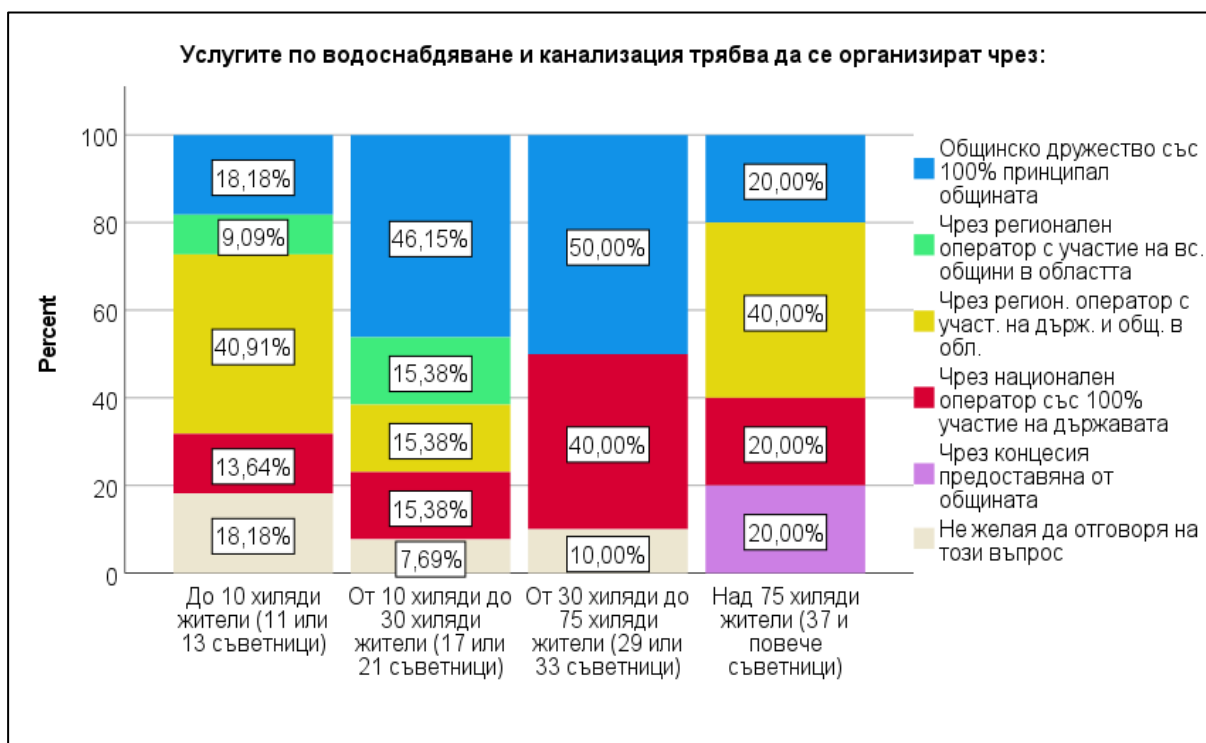
Подобно на въпроса за разпределението на ДДС и по отношение на въпроса за разпределението на данък печалба вариации на отговорите на респондентите от различните категории. Между 30% и 60% са привържениците на това при законодателна промяна касаеща данък печалба 5/10 от размера на прихода да е в полза на общинския бюджет (фиг. 84, Анкетен въпрос №6.2). Между 10% и 32% са тези, които подкрепят прилагането на различна от посочените компонента. Между 14% и 30% от представителите на малките средни и големи общини смятат че 2/10 от размера на прихода от данък печалба трябва да бъде заделен за общинския бюджет. Част от анкетираните представители на малките, средни и най-големи общини подкрепят заделянето на 1/10 от размера на прихода.

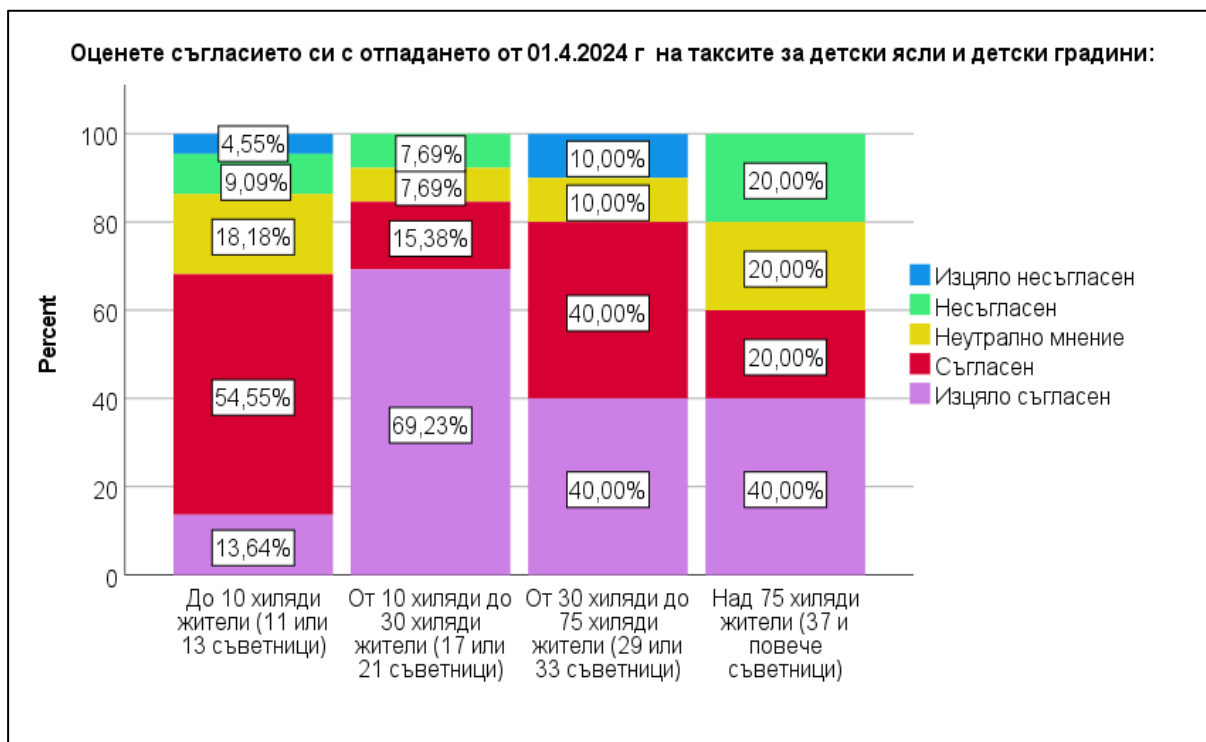
Фигура 85. Разпределение по групи на мненията за частта за заделяне от Данъка върху доходите на физическите лица като собствен приход за общинския бюджет, по месторегистрация на съответния трудов договор, (Анкетен въпрос №6.3)

С изключение на 9% от анкетираните представители от малките общини, всички останали подкрепят една или друга схема за разпределение на данъка върху доходите между общинските и централната власт. Между приблизително 31% и 80% са привържениците на това, при законодателна промяна, свързана с данъка върху доходите, 5/10 от размера на прихода да е в полза на общинския бюджет (фиг. 85, Анкетен въпрос №6.3). Около 9% от анкетираните от малките и 20% от най-големите общини подкрепят заделянето на 1/10 от размера на прихода в полза на общинския бюджет. Между 23% и 30% са респондентите от малките, средните и големи общини, които подкрепят прилагането на различна от посочените компонента, а между 14% и 46% тези, които смятат че 2/10 от размера на прихода от данъка върху доходите трябва да бъде заделен за общинския бюджет.

Изключително разнообразни са мненията за това, как трябва да се организира предоставянето на услугите по водоснабдяване и канализация. Почти по равно са разделени мненията на представителите на големите общини като 50% от тях посочват, че това трябва да се прави от общинско дружество със 100% принципал общината, а 40% от национален оператор със 100% участие на държавата. Най-голяма част от анкетираните, представляващи малките и най-големи общини посочват, че тези услуги следва да се предоставят чрез регионален оператор с участие на държавата и общините в областта, а от тези в средните – чрез общинско дружество със 100% принципал общината. Концесията е вариант само за част от най-големите общини (фиг. 86, Анкетен въпрос №7.1).

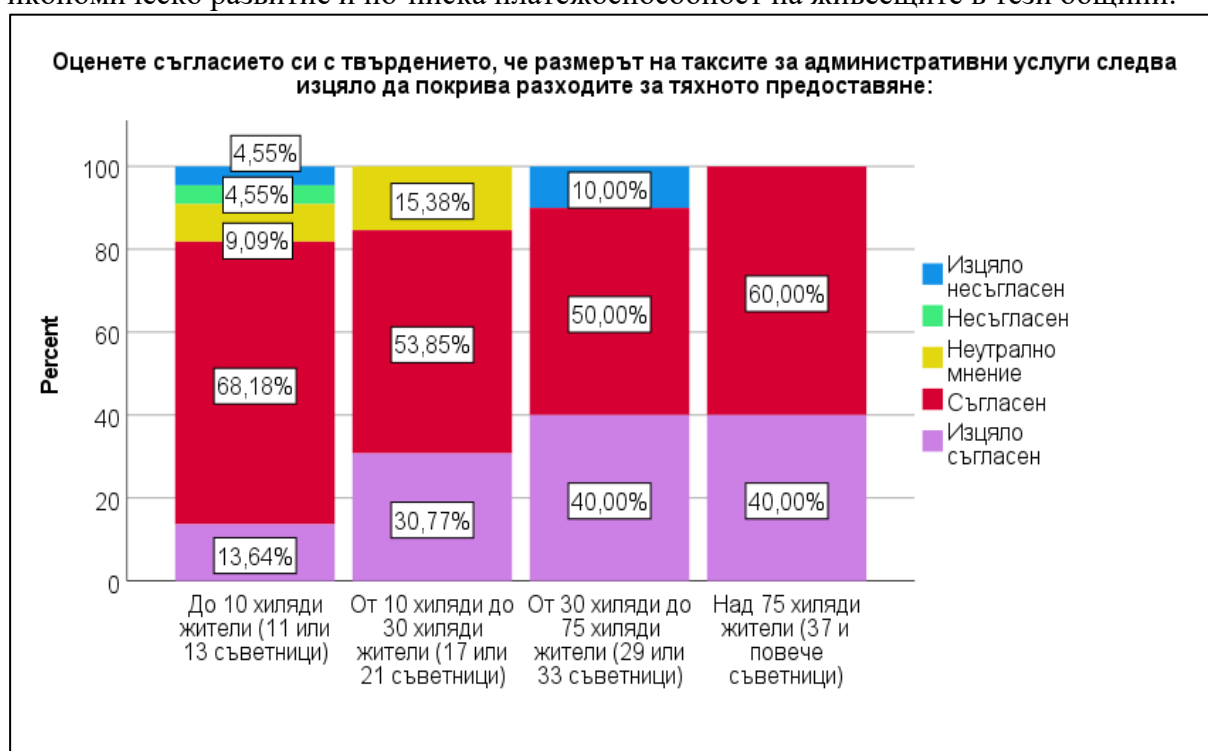
Фигура 86. Разпределение по групи на мненията за организация на услугите по водоснабдяване и канализация (Анкетен въпрос №7.1)

Фигура 87. Разпределение по групи на мненията за отпадане на таксите за детските градини ясли от 01.04.2024 г. (Анкетен въпрос №7.2)

Данните от проучването сочат че повечето представители на общините от всички категории подкрепят решението за отпадане на таксите за детските ясли и градини (фиг. 87, Анкетен въпрос №7.2). Делът на изцяло съгласните с него от анкетираните в четирите категории е в рамките на 14% до 69%, а на съгласните от 15% до 55%. Делът на несъгласните е значително по-малък и е разположен в диапазона от 8% до 20% за малките, средни и най-големите общини, а изцяло несъгласни са само около 5% от представителите на малките и 10% от тези на големите общини.

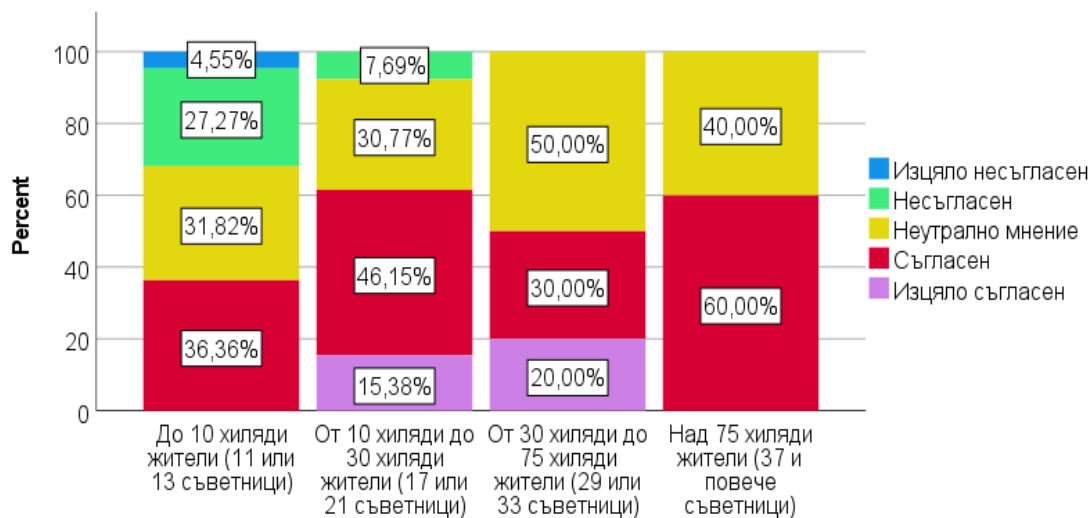
Резултатите от изследването очаквано очертават подкрепата за това цената на предоставяните услуги да е разходопокривна. Те показват, че между 82% и 100% от анкетираните подкрепят подобен подход (фиг. 88, Анкетен въпрос №7.3). Въпреки това има един дял, макар и малък, от представителите на малките общини, които не са съгласни с него. Това може да се обясни със застаряващо население, по-слабо икономическо развитие и по-ниска платежоспособност на живеещите в тези общини.

Фигура 88. Разпределение по групи на съгласието с твърдението, че размерът на таксите за административни услуги следва изцяло да покрива разходите за тяхното предоставяне (Анкетен въпрос №7.3)

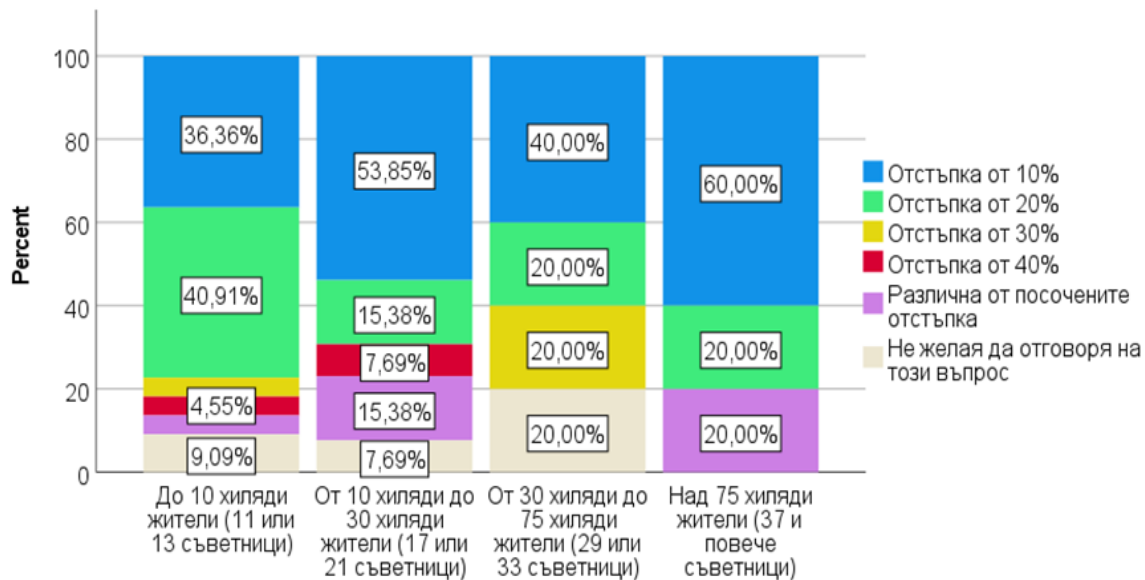
Половината и повече от анкетираните представители на средните, големи и най-големи общини са съгласни с твърдението, че при определени условия може да се допуска изключение от принципа на възстановяване на пълните разходи на общината по предоставяне на услугата по чл. 8, ал. 1, т. 1 от ЗМДТ (фиг. 89, Анкетен въпрос №7.4). Около 36% е делът на съгласните с твърдението представители на малките общини. Не е малък броят и на представителите с неутрално мнение от всички категории анкетираните, като те са с най-голям дял при големите общини. Несъгласни с това предложение са над 30% от представителите на малките общини и около 8% от тези на средните такива.

Оценете съгласието си с твърдението, че при определени условия може да се допуска изключение от принципа на възстановяване на пълните разходи на общината по предоставяне на услугата (чл. 8, ал. 1, т. 1 от ЗМДТ):

Фигура 89. Разпределение по групи на съгласието с твърдението, че при определени условия може да се допуска изключение от принципа на възстановяване на пълните разходи на общината по предоставяне на услугата (чл. 8, ал. 1, т. 1 от ЗМДТ) (Анкетен въпрос №7.4)

Определянето на общински такси в намален размер за услуги по електронен път (чл. 8, ал. 7 от ЗМДТ) следва да бъде редуцирано спрямо стандартния размер с:

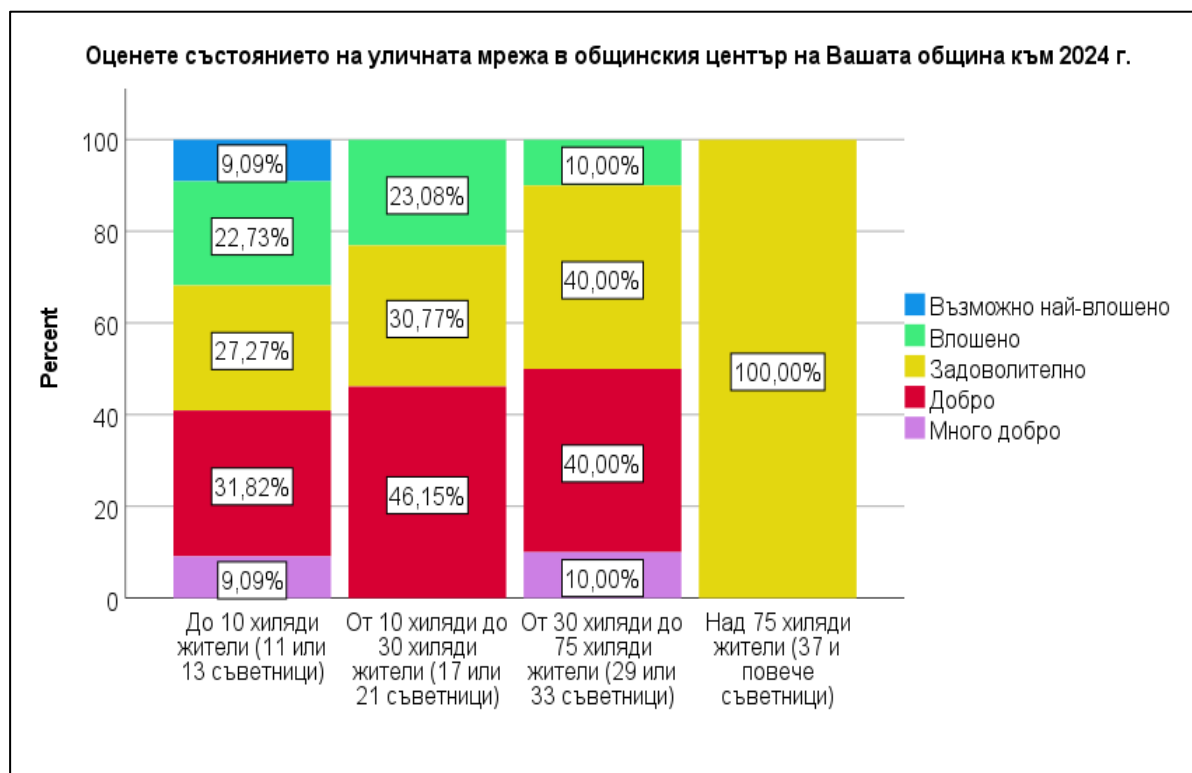

Фигура 90. Разпределение по групи на мнението относно определянето на общински такси в намален размер за услуги по електронен път (чл. 8, ал. 7 от ЗМДТ) (Анкетен въпрос №7.5)

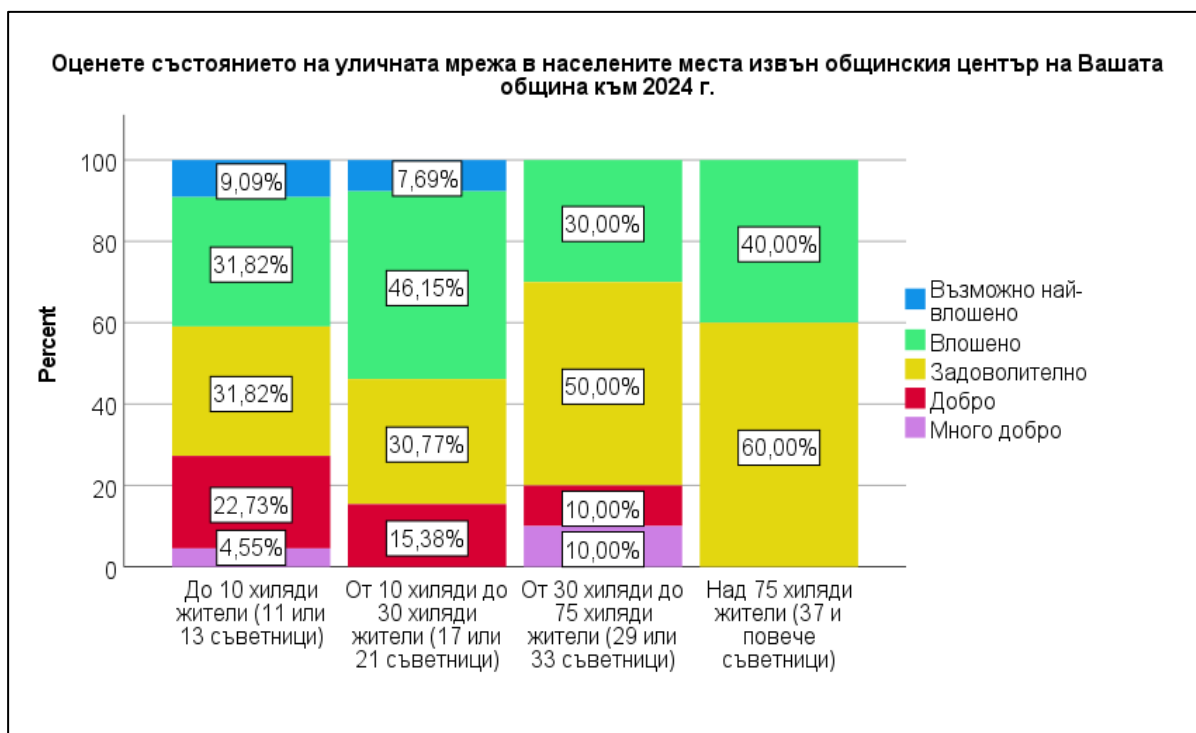
Голяма част от представителите на общините подкрепят виждането за намалени ставки за предоставянето на услуги по електронен път в сравнение с обичайното такова. (фиг. 90, Анкетен въпрос №7.5). Най-голям е дялът на респондентите, които смятат, че следва да се направи отстъпка от 10%, след това се нареждат тези, които смятат, че отстъпката трябва да е 20% и с по-малък процент са привържениците на други предложения за отстъпки.

Прави впечатление че в малките общини най-голяма част съставляват привържениците на 20% отстъпка, а в големите на 10% отстъпка. Състоянието на уличната мрежа в общинския център се оценява по-различен начин, според представителите на най-големите общини то е задоволително.

Като такова го определят и между 27% и 40% от представителите на останалите категории общини (фиг. 91, Анкетен въпрос №8.1). То е добро според 40% от респондентите от средните общини, 40% от тези от големите и около 32% от малките. В малките общини е най-голям процента на недоволните от състоянието на пътната мрежа – над 30%, след това в средните – 23% и 10% в големите.

Фигура 91. Разпределение по групи на оценките за състоянието на уличната мрежа в общинския център на съответната община (Анкетен въпрос №8.1)

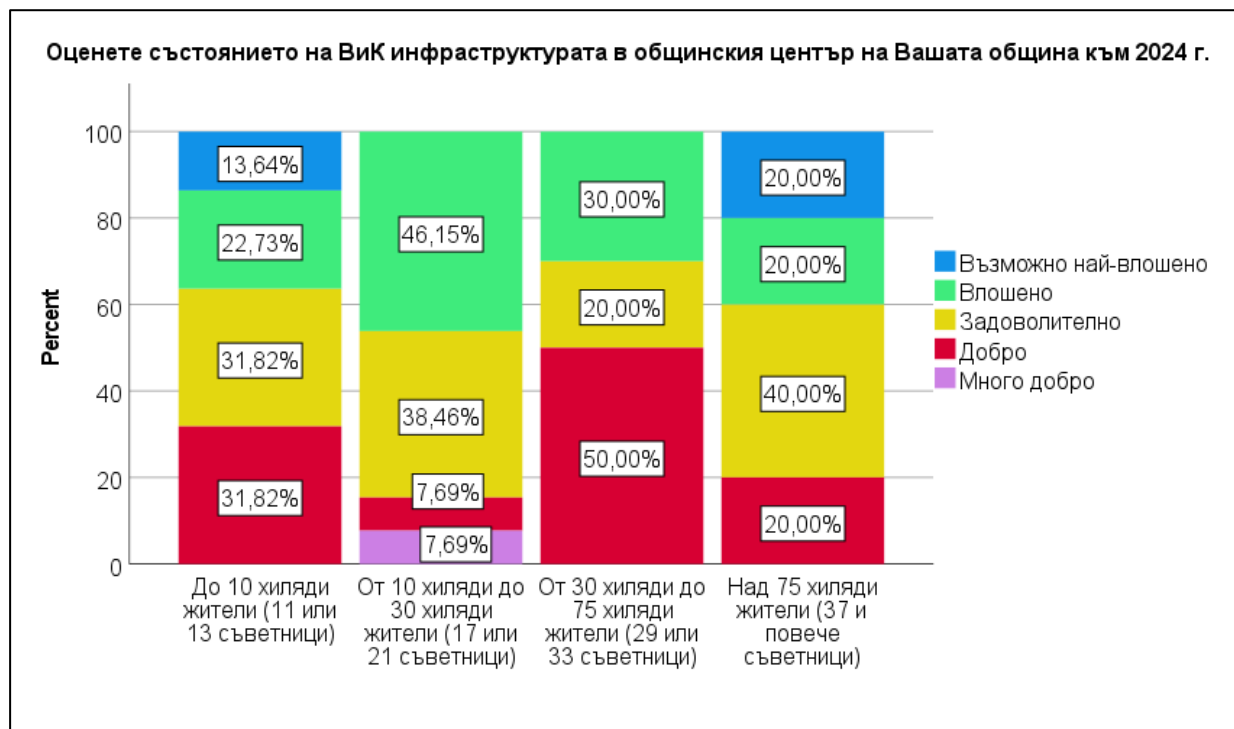

Фигура 92. Разпределение по групи на оценките за състоянието на уличната мрежа в населените места извън общинския център (Анкетен въпрос №8.2)

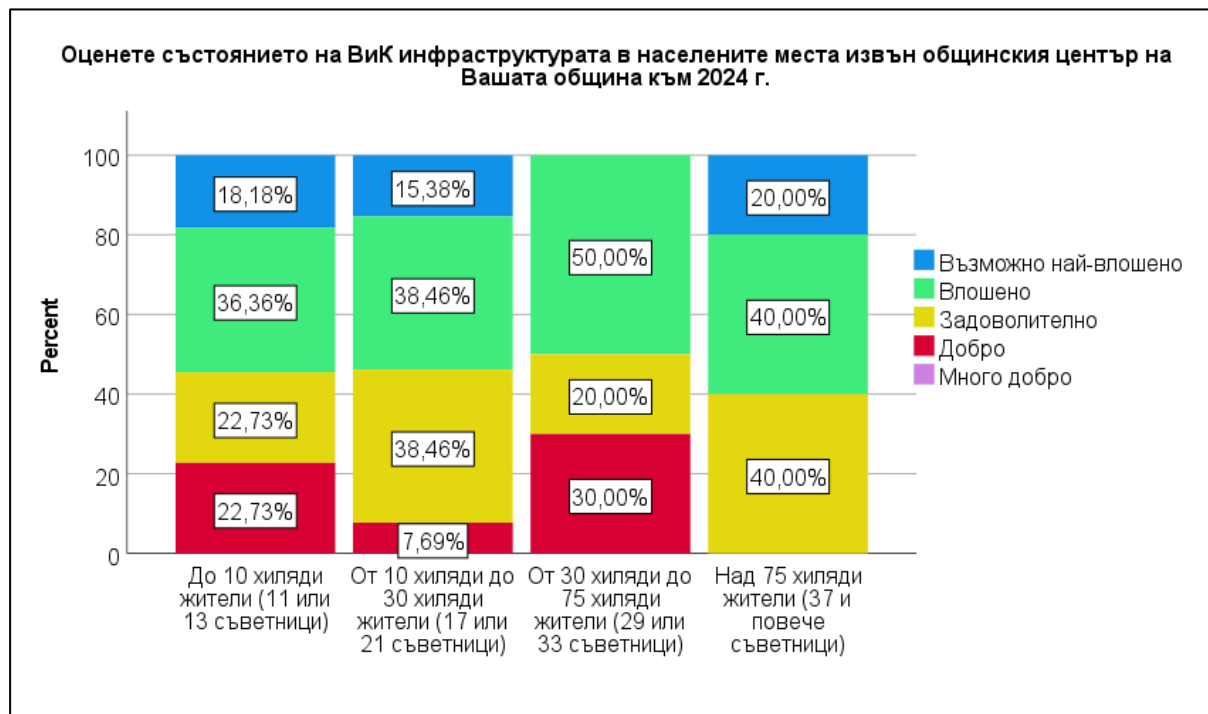
По отношение на състоянието на уличната мрежа в населените места извън общинския център оценките са доста по-ниски. Негативни оценки се дават от представителите на всички общини – най-вече в средните и малки общини. Само 15% от анкетираните представители на средните общини оценяват състоянието като добро, 10% от представителите на големите и около 23% от тези на малките. Много добра оценка дават приблизително 5% от респондентите, представящи малките и 10% от тези, представящи големите общини (фиг. 92, Анкетен въпрос №8.2).

Подобно на пътната инфраструктура и тази на ВиК се оценява диференцирано в общините от четирите категории. Като влошено или крайно влошено се оценява състоянието ѝ в над 36% от малките, в 46% от средните, в 30% от големите и в 40% от най-големите общини (фиг. 93, Анкетен въпрос №8.3). Около 31% от представителите на малките, 50% от тези на големите, 20% - на най-големите считат, че състоянието е добро. Над 15% от анкетираните представители на средните общини го оценяват като добро или много добро.

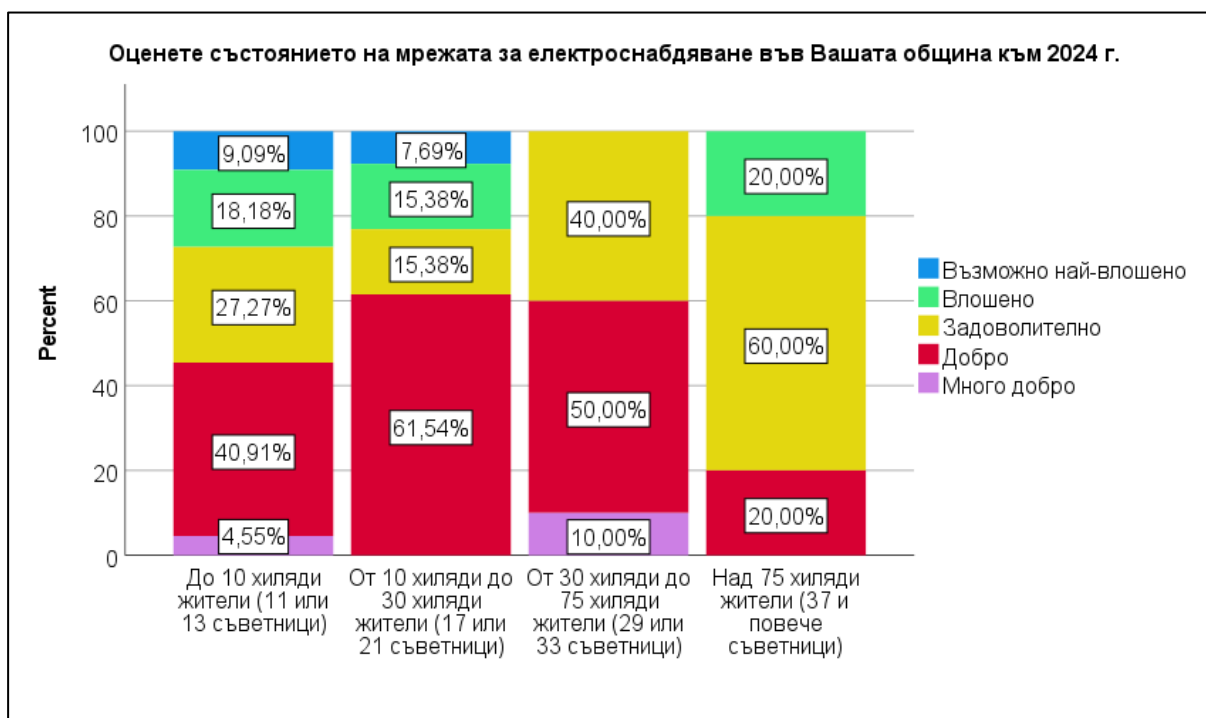
Що се отнася до ВиК инфраструктурата в населените места извън общинския център на съответната община към 2024 г. данните от изследването сочат, че положението е доста по-лошо. Над 50% от анкетираните смятат, че тази инфраструктура е в лошо състояние. Между 20% и 40% от представителите посочват, че състоянието на ВиК инфраструктурата е задоволително, а около 23% от представителите на малките, 8% на средните и 30% на големите, че то е добро общини (фиг. 94, Анкетен въпрос №8.4).

Фигура 93. Разпределение по групи на оценките за състоянието на ВиК инфраструктурата в общинския център на съответната община към 2024 г. (Анкетен въпрос №8.3)

Фигура 94. Разпределение по групи на оценките за състоянието на ВиК инфраструктурата в населените места извън общинския център на съответната община към 2024 г. (Анкетен въпрос №8.4)

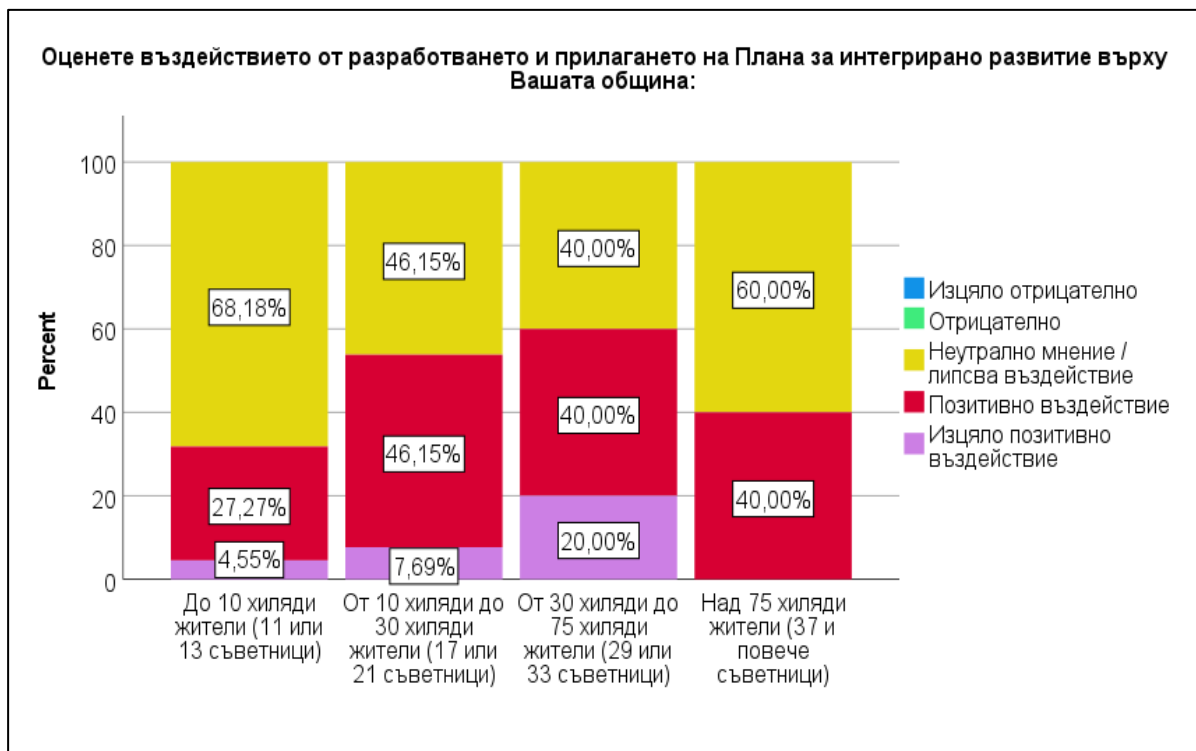

Фигура 95. Разпределение по групи на оценките за състоянието на мрежата за електроснабдяване в съответната община към 2024 г. (Анкетен въпрос №8.5)

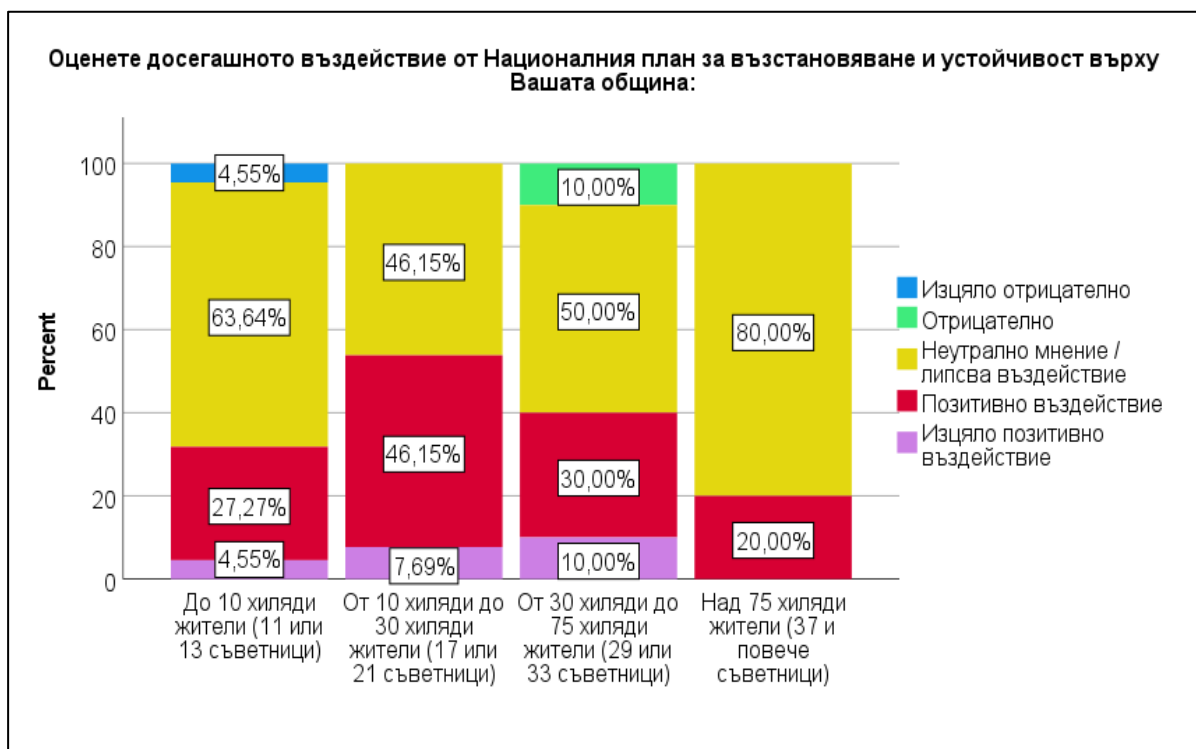
Структурата на оценките за състоянието на мрежата за електроснабдяване на общините от четирите категории към 2024г. е доста различна. Добра оценка дават 41% анкетираните от малките общини, 62% от средните, 50% от големите и 20% от най-големите общини. Като много добра я оценяват по-малко от 5% от представителите на малките и 10% на големите общини (фиг. 95, Анкетен въпрос №8.5).

Голям е делът и на респондентите с неутрално мнение от големите и най-големи за въздействието от разработването и прилагането на Плана за интегрирано развитие върху съответната община.

Оценките за въздействието от разработването и прилагането на Плана за интегрирано развитие върху общините в скалата от неутрално мнение или липсата на въздействие до изцяло позитивно такова. Между 40% и 68% се разполагат дяловете на респондентите с неутрално мнение, като най-висок е той за малките, а най-нисък за големите общини (фиг. 96, Анкетен въпрос №9.1). Между 27% и 40% от анкетираните респонденти по групи общини смятат, че въздействието е позитивно. Значително по-малко анкетираните представители на малките, средните и големите такива дават най-високата положителна оценка за влиянието от прилагането на Плана за интегрирано развитие върху развитието на общината.

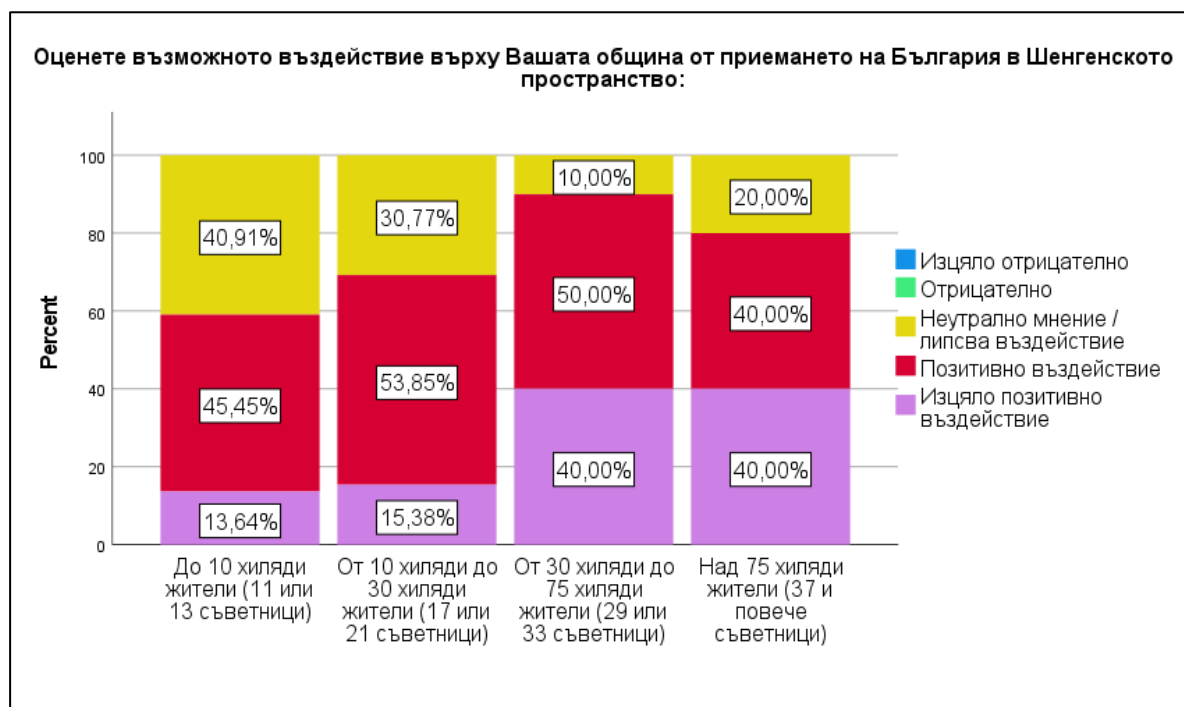

Фигура 96. Разпределение по групи на оценките за въздействието от разработването и прилагането на Плана за интегрирано развитие върху съответната община (Анкетен въпрос №9.1)

Фигура 97. Разпределение по групи на оценките за въздействие от Националния план за възстановяване и устойчивост върху съответната община (Анкетен въпрос №9.2)

Оценките за въздействието на Националния план за възстановяване и устойчивост върху общините показват, че голяма част от респондентите не виждат положителни ефекти от прилагането му в общините, които представляват. Делът на тази група анкетираните по категории се движи между 46% и 80%. Между 20% и 46% от респондентите от четирите категории общини оценяват влиянието като позитивно, а между 4,55% и 10% като изцяло позитивно (фиг. 97, Анкетен въпрос №9.2). Много малък дял от малките и големи общини дават отрицателна оценка.

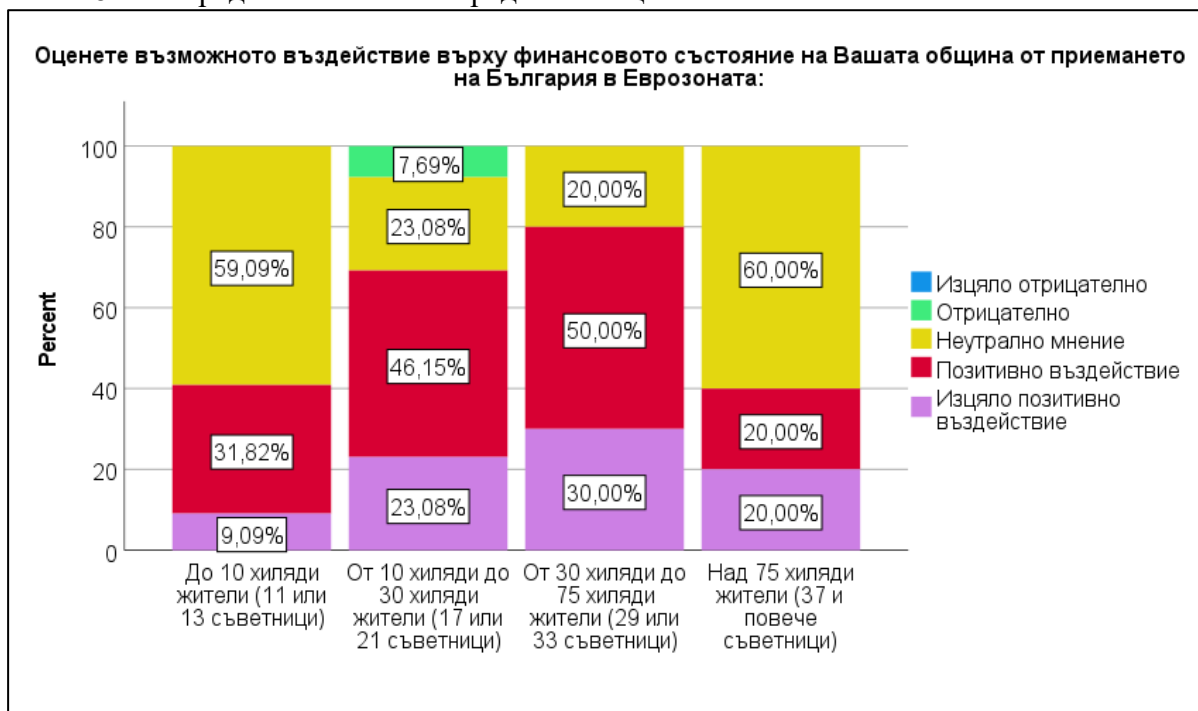

Фигура 98. Разпределение по групи на оценките за очакваното влияние върху общините от приемането на България в Шенгенското пространство (Анкетен въпрос №9.3)

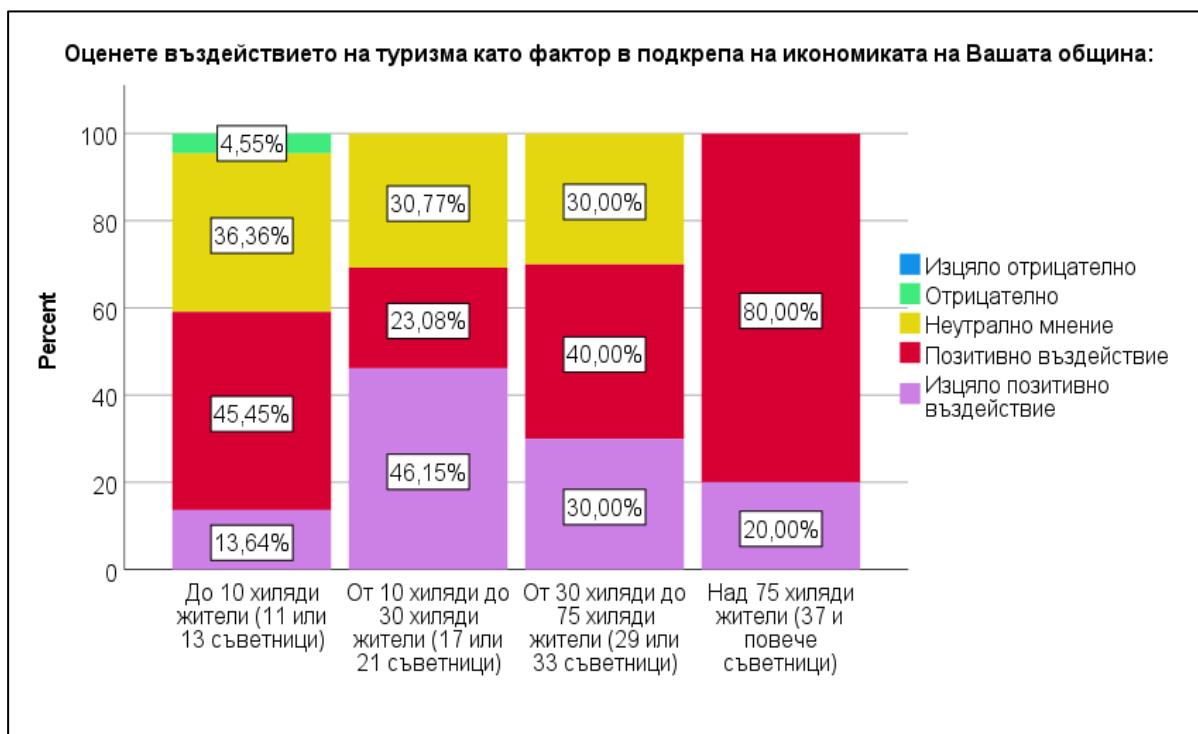
Големи са очакванията за позитивните ефекти върху националната икономика от приемането на страната в Шенгенското пространство. По отношение на отделните общини очакванията са също позитивни. Данните от проучването показват, че между 40% и 54% от анкетираните представители на четирите категории общини очакват въздействието да е позитивно, а между 14% и 40% - изцяло позитивно. Има и респонденти, които споделят неутрално мнение. Това са около 41% от представителите на малките общини, около 31% на средните, 10% на големите и 20% на най-големите. че по-оптимистични са очакванията на представителите на средните и големи общини и не толкова оптимистични на голяма част от малките и най-големи общини (фиг. 98, Анкетен въпрос №9.3).

Членството в Еврозоната не се възприема еднозначно от анкетираните от гл. т. на очакваните ефекти върху финансовото състояние на общините. Данните сочат, че по-оптимистични са очакванията на представителите на средните и големи общини и не толкова оптимистични на голяма част от малките и най-големи общини (фиг. 99, Анкетен

въпрос №9.4). От фигура 99 се вижда, че отрицателно въздействие се очаква само от около 8% от представителите на средните общини.

Фигура 99. Разпределение по групи на оценките за очакваното влияние на членството в Еврозоната върху икономиките за общините (Анкетен въпрос №9.4)

Фигура 100. Разпределение по групи на оценките за въздействие на туризма като фактор в подкрепа на общинската икономика (Анкетен въпрос №9.5)

По-голяма част от общините оценяват позитивно влиянието на туризма върху развитието на местната икономика. Изцяло положителни са оценките в най-големите общини. Прави впечатление, че в големите и средни общини има приблизително еднакъв дял на неутралните оценки, като изцяло позитивно се определя въздействието от 46% от представителите на средните общини и от 30% от тези на големите. Обратно е съотношението на позитивните оценки, чийто дял е по-голям за големите спрямо този за средните общини (фиг. 100, Анкетен въпрос №9.5). Тези оценки имат профил близък до тези за Евророната⁹⁹.

⁹⁹ ЛИЛОВА, Р. Финансови аспекти на политиката на сближаване в ЕС. Сборник с доклади от международна юбилейна научна конференция „Икономиката и управлението в XXI век – решения за стабилност и растеж. 08-09.11.2011 г. Свищов, том 1, с. 152-160.

Резюме на глава втора

Финансовото състояние на общините е динамична величина, която зависи от влиянието на много и различни фактори. Данните от крос анализа показват, че периода на пандемията от COVID – 19 финансовото състояние на общините е по-лошо в сравнение с това през следпандемичния период и през 2024 г. Изключение правят малките общини, чието положение показва подобрене през 2024 г. Тенденции за подобряване на финансовото състояние за периода 2020-2025 г. се установяват в повечето от средните и големи общини и в по-малка част от малките и най-големи общини. Малките общини се смятат също и за най-малко подкрепени от централната власт в стремежа им за развитие. Това отчасти потвърждава алфа вторичната хипотеза за по-голямата зависимост на финансовото състояние на малките и средни общини от подкрепата на централната власт, защото от данните на въпросите за разпределението на някои данъци (данък, печалба, данък върху доходите и др.) в полза на общинските бюджети и централната власт се вижда, че всички категории общини имат най-голямо предпочитание към най-големия възможен дял 5/10 от приходите.

Данните от крос анализа показват че по-голяма част от общините от всички категории се обединяват около мнението, че размерите на местните данъци трябва да се определят като средна от законово определените минимуми и максимуми, което потвърждава в голяма степен делта вторичната хипотеза. Консенсус има и около разбирането за стимулиращата роля на данъчните отстъпки при внасянето им в рамките на определен срок.

Поемането на общински дълг в лева и фиксиран лихвен процент остават предпочитани параметри, когато става дума за външното заемно финансиране на всички общини. Най-отличаващи се тук са най-големите общини, за които не се установява толкова изразена приоритизация. Най-предпочитания начин за финансиране на повечето категории общини е ползването на заеми от фонд ФЛАГ. Повечето от респондентите смятат, че тези заеми с предоставени на ниски или справедливи лихвени проценти. Малките общини правят тук изключение, защото само около 1/3 от тях го посочват като избор, както толкова смятат, че лихвените проценти, предоставени от фонда, са справедливи. Използването на този източник на финансиране предопределя в голяма степен и предпочитаните от общините обезпечения, които често са нормативно предписани. Тук средните и големи общини се отличават, защото предпочитат да използват собствени приходи за покриване на задълженията.

По-голяма част от малките общини имат позитивно отношение към публично-частното партньорство. Такова имат и средните и най-големи общини, докато големите са по-резервирани към потенциала му. Много голяма част от общините, с изключение на малките, са за моменталното деактуване на военни имоти в тяхна полза. В противовес последните виждат по-голям потенциал в приватизацията като източник на доходи в сравнение останалите категории общини. И четирите категории разчитат на отдаването под наем на общинския имуществен като източник на приходи за общинския бюджет. Те са и групата общини, които разчитат в най-голяма степен на приходите от аренда на земи. Това потвърждава формулираната от нас бета вторична хипотеза.

Има обединение на мненията на общините около въпросите за организацията на сметосъбирането, като по-голямата част предпочитат то да се осъществява от общинско предприятие по ЗОС. Общините не са единодушни обаче на каква база трябва да се определя данък битови отпадъци. Обединение на мненията на общините има и около въвеждането на разделното сметосъбиране и оценката за качеството на тази услуга.

По-голямата част от общините от четирите категории подкрепят спазването на принципа на разходопокривна цена на общинските услуги, но по-големите общини са по-склонни да допускат и отклонения от това правило.

Различните видове инфраструктура (ВиК и електро) и в четирите категории общини се оценява като по-добра в общинските центрове, в сравнение с тази в териториите извън тях.

Средните и големите общини в най-голяма степен оценяват позитивните ефекти от разработването и прилагането на Плана за интегрирано развитие върху съответната община, както и тези от Националния план за възстановяване и устойчивост, докато малките и най-големите в по-малка. Прави впечатление, че значителен дял от общините не усещат все още положителните ефекти от приложението на тези инструменти.

По-големите общини са по-позитивно настроени по отношение позитивното въздействие на влизането на страната в Шенгенското пространство, в сравнение с малките. Същото се наблюдава и по отношение на влизането на страната в Евронзоната, макар по този въпрос скептицизма да е по-голям. Данните сочат, че всички категории общини разчитат на туризма като фактор за развитие, особено най-големите.

Реформата в администрирането на ТБО и базата за определяне на дължимата такса срещна поредно отлагане. Изправени пред неизвестното политици и местни администратори за пореден път предпочетоха по още от същото и така България продължи да бъде единствената страна-членка на ЕС с нереформиран сектор на сметосъбиране и сметоизвозване. Логиката на изведените зависимости отговаря на профила на общините от строго градски урбанизиран тип и такива с множество имоти в населени места с дворно място. Последните именно ще се сблъскат с тежестта на принципа „замърсителят плаща“ и с оглед на количеството и спецификата на битовия отпадък е напълно възможно сметката, която следва да се плати да бъде непосилна за домакинства с ниски доходи.

ГЛАВА ТРЕТА. ДЕСКРИПТИВНА СТАТИСТИКА И КОРЕЛАЦИОНЕН АНАЛИЗ НА АНКЕТНИТЕ РЕЗУЛТАТИ ЗА ФИНАНСОВОТО СЪСТОЯНИЕ НА ОБЩИНИТЕ И ФИНАНСОВАТА ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ

Изведените по-горе оценки за състоянието и тенденциите във финансовата децентрализация в българските общини илюстрират специфично отношение на респондентите, отговарящо на причинно-следствени връзки чиято сила и посока на зависимост изискват използване на следващо ниво на иконометричен инструментариум – дескриптивна статистика и корелационен анализ. На тази основа в глава трета се поставя за доказване **третата хипотеза** в монографичния труд, която гласи, че доброто финансово състояние на общините в условия на множествени кризи в периода 2020-2024 г. е резултат от баланс между данъчни правомощия, социални ангажменти и капацитет за генериране на собствени приходи. **За доказване на така формулираната хипотеза се поставя задачата да се приложи инструментариума на дескриптивна статистика и секторния корелационен анализ на анкетните резултати преди приемането в еврозоната за установяване на степените на експес и симетрия, силата на корелация и статистическата значимост на връзките между отделните отговори на респондентите, подадени от тях в анкетното проучване на финансовата децентрализация в началото на 2025 г.**

1. Оценка чрез дескриптивна статистика на анкетните резултати за финансовата децентрализация към 2025 г.

Дескриптивният анализ в среда IBM SPSS на резултатите от анкетното проучване на финансовата децентрализация към 2025 г. генерира 16 показателя. Всеки от тях варира в определен диапазон и има своята аналитична ценност и принос за формулирането на научно базирани изводи. По-долу е представен в табличен вид, адаптираните за целите на анкетата инструментариум за тълкуване на дескриптивната статистика и извличане на съответните изводи.

Таблица 1. Параметри за иконометрична оценка на резултати от дескриптивен анализ на анкетно проучване на анкета за финансовата децентрализация към 2025 г.

N Valid	N Valid (Валиден брой данни) е показател за брой валидни анкетни отговори, които се обработват иконометрично чрез показателите за дескриптивна статистика.
N Missing	N Missing (Липсващ брой данни) е показател за брой невалидни или липсващи (непопълнени) отговори на включен в анкетата въпрос, който се обработва иконометрично чрез показателите за дескриптивна статистика.

Mean	Mean (Средна стойност) е показател, измерващ в среда IBM SPSS средноаритметичната стойност на всички наблюдения в извадката. Средната стойност в иконометричен контекст представлява фундаментална мярка за централна тенденция, която варира в целия диапазон на набраните данни от анкетното проучване. Нейната чувствителност към екстремни стойности я прави особено информативна при симетрични разпределения, докато при асиметрични разпределения медианата предоставя по-надеждна оценка на централната тенденция.
Std. Error of Mean	Std. Error of Mean (Стандартна грешка на средната) е показател за точността на изчислената средна стойност. Стандартната грешка на средната, винаги е положителна величина. Той служи като прецизен индикатор за точността на извлечената средна стойност. Възможните резултативни стойности на показателя се подчиняват на правилото за обратната зависимост спрямо размера на извадката. По-малките ѝ стойности (близки до 0) са доказателство за по-висока прецизност на оценката. По-големи стойности показват по-голяма несигурност. Стойността на показателя има тенденция да намалява с увеличаване на размера на извадката.
Median	Median (Медиана) е стойността, която разделя възходящо подредените данни на две равни части. Медианата, като устойчива мярка за централна тенденция, притежава силна неутралност към екстремни стойности. При нормално разпределение тя проявява сближаване по величина към показателя за средната стойност (Mean), което я прави особено ценна при анализа на асиметрични разпределения. Чрез нея успешно оценяваме централната тенденция, която е независима към влиянието на екстремни стойности или отклонения в данните. Мярката успешно игнорира абсолютните стойности на екстремните наблюдения като отчита само тяхната позиция в подредените във възходящ ред данни.
Mode	Mode (Мода) е показател, указващ коя е най-често срещаната стойност в данните. Измерителят, дори и в ситуация на мултимодалност или множественост на модата, има съществено значение при анализа на категорийни данни. При непрекъснати разпределения нейната информативност намалява, но запазва значението си като показател за локални максимуми в плътността на разпределението на анкетните отговори.
Std. Deviation	Std. Deviation (Стандартно отклонение) е мярка за разсейването на стойностите около средната. Измерителят играе роля на положителна мярка за дисперсия, измерена при нормално разпределение като дефинира фундаменталните интервали на доверителност. То определя прецизни граници, в които попадат съответно 68%, 95% и 99.7% от наблюденията при отдалечаване съответно на едно, две и три стандартни отклонения от средната. Получените при анализа резултати могат да попаднат в следните три интервала при нормално разпределение: ± 1 SD, което обхваща 68% от

	данните; ± 2 SD, което обхваща 95% от данните; и ± 3 SD, което обхваща 99.7% от данните.
Variance	Variance (Дисперсия) представлява втората степен на стандартното отклонение и е друга мярка за разсейване, имаща фундаментално значение в статистическите изчисления. Заради квадратичната ѝ природа, дисперсията винаги е положителна величина, защото изчислява чрез повдигане на втора степен на стандартното отклонение.
Skewness	Skewness (Асиметрия) е показател за измерване на степента на асиметрия на разпределението спрямо нормалното. Асиметрията, варира в интервала от -3 до +3, като измерва отклонението от симетричността на разпределението. Нулевата стойност показва наличие на перфектна симетрия, докато отрицателните и положителните стойности характеризират посоката и степента на асиметрия на разпределението. Така стойност на асиметрията равна на 0 показва симетрично разпределение. При отрицателна стойност на показателя, отчитаме извлечена наляво хистограмна опашка. При положителни стойности на показателя имаме разположена надясно хистограмна опашка. В зависимост от величината на показателя в диапазона -3 до +3, следва да формираме извод за слаба асиметрия при отчитане на резултат от ± 0.5 ; умерена асиметрия при отчитане на резултат в границите на ± 1 ; и силна асиметрия, която е $> \pm 1$.
Std. Error of Skewness	Std. Error of Skewness (Стандартната грешка на асиметрията) е показател за оценка на статистическата значимост на наблюдаваната асиметрия. Отношението на асиметрията към нейната стандартна грешка, свидетелства за значима асиметрия, когато извлечената аналитично стойност на показателя превишава по абсолютна стойност числото 2.
Kurtosis	Kurtosis (Ексцес) е показател за характеризиране на относителната островърхост на хистограмното разпределение спрямо нормалното. Нулевата стойност на показателя е индикатор за отчетено нормално разпределение. Отклоненията в положителна или отрицателна посока са индикатор за съответно по-островърхо или по-плоско (близко до абсцисата) разпределение. Когато стойността на показател е отрицателна, тогава имаме хистограма на фактическото разпределение на отговорите, която е по-плоска от нормалното разпределение. Когато имаме положителна стойност на показателя, тогава отчитаме хистограма на фактическото разпределение, която е по-островърха от нормалното разпределение. Маркираме наличие на слаб ексцес при стойности на показателя близки или равни до ± 1 . Респ. отчитаме умерен ексцес при стойности на показателя от ± 2 . Във всички останали случаи на стойности $> \pm 2$ отчитаме наличие на силен ексцес.
Std. Error of Kurtosis	Std. Error of Kurtosis (Стандартната грешка на ексцеса) е показател за оценка на значимостта на отклонението от нормалния ексцес. При отчитане на абсолютна стойност над 2 следва да отчетем наличие на

	статистически значимо отклонение. При по-малки стойности на показателя от 2 отчитаме оценка на ексцеса с по-висока надеждност и достоверност.
Range	Range (Размах) е показател, измерващ по най-разбираем и лесен за изчисляване начин отклоненията в изследваната съвкупност. Той обаче е силно податлив на включването в извадката на екстремни стойности, които „изкривяват“ оценките и изводите. Изчислява се като от най-високата отчетена стойност в извадката се извади най-ниската отчетена стойност. По-големият размах дава основание за извод за наличие на по-голяма вариация и обратното. Недостатък на измерителя е, че не дава информация за разпределението на стойностите в извадката разположени между отчетените крайни (най-висока и най-ниска) величини. Въпреки ограничената информативност относно посочената структура и интензитет на вътрешното разпределение, този показател предоставя бърза оценка на общата вариабилност на данните.
Minimum	Minimum (Минимум) и Maximum (Максимум) са показатели за маркиране на абсолютните граници на разпределението. Това е показател който установява екстремни стойности в извадката и успоредно служи за оценка при валидация на данните от гл. т. на тяхната достоверност. Има характер на индикатор за граничните стойности на вариране на променливите в изследването. При отчитане на по-голяма от граничната стойност се отчита, че има допусната грешка при въвеждането на данните. Чрез техните стойности при графичния метод за анализ се определят подходящи скали на оста O, Y за визуализация на аналитичните данни.
Maximum	Sum (Сума) е показател идентифициращ мащаба на обработваните данни. При финансови и количествени анализи може да достигне екстремни стойности. Има относително малка информативност за естеството и вида на разпределение на данните, тъй като при показателя имаме сбиране на натрупване на всички включени в извадката стойности на изследваната променлива.
Sum	Mean (Средна стойност) е показател, измерващ в среда IBM SPSS средноаритметичната стойност на всички наблюдения в извадката. Средната стойност в иконометричен контекст представлява фундаментална мярка за централна тенденция, която варира в целия диапазон на нараните данни. Нейната чувствителност към екстремни стойности я прави особено информативна при симетрични разпределения, докато при асиметрични разпределения медианата предоставя по-надеждна оценка на централната тенденция.

Източници: ZAHARIEV, A. Financial analysis, Tsenov Academic Publishing House, 2022, 238 pages, ISBN 978-954-23-2296-2; ЗАХАРИЕВ, А., Ангелов, А., Ганчев, А., Братанов, П., Тодоров, Ж., Илиев, Н., & Петков, К. Финансов анализ с MS Excel (Първо изд.). В. Търново: ФАБЕР, 2016, 328 стр., ISBN 978-619-00-0382-3; ГАНЕВА, З. Да преоткрием статистиката с IBM SPSS Statistics, 2016, Elestra, ISBN 978-619-7292-01-5

На база така систематизираният инструментариум за оценка чрез методиката на дескриптивната статистика е проведена иконометрична обработка на първоначалните данни от анкетата чрез програмния продукт IBM SPSS, като са получени следните резултати, обособени за всеки от деветте основни раздела на анкетата.

Таблица 2. Дескриптивна статистика на разпределението на отговорите на респондентите от раздел първи от анкетата за 2025 г. – финансово състояние на общината

		Statistics				
		1.1.	1.2.	1.3.	1.4.	1.5.
N	Valid	50	50	50	50	50
	Missing	0	0	0	0	0
Mean		3.22	3.52	3.88	3.34	3.14
Std. Error of Mean		.160	.149	.142	.127	.131
Median		3.00	4.00	4.00	3.00	3.00
Mode		4	4	4	4	3
Std. Deviation		1.130	1.054	1.003	.895	.926
Variance		1.277	1.112	1.006	.800	.858
Skewness		-.189	-.544	-.762	-.385	-.289
Std. Error of Skewness		.337	.337	.337	.337	.337
Kurtosis		-.845	-.237	.191	-.213	-.304
Std. Error of Kurtosis		.662	.662	.662	.662	.662
Range		4	4	4	4	4
Minimum		1	1	1	1	1
Maximum		5	5	5	5	5
Sum		161	176	194	167	157

За всички пет въпроса от първия раздел са налични валидно попълни отговори от респондентите, като няма липсващи данни. Средната за отделните въпроси варира от ниво 3.14 за въпрос 1.5 (подкрепата от правителството за общините) до ниво 3.88 за въпрос 1.3 (оценката за финансовото състояние на общината през 2024 год.). Стандартните грешки на средната определя като най-точни извлечените средни стойности на отговори на въпрос 1.4 (Std. Error of Mean = 0.127) и въпрос 1.5 (Std. Error of Mean = 0.131). С най-отдалечена от нулата стойност на стандартната грешка на средната е показателят за отговорите на въпрос 1.1 (Std. Error of Mean = 0.160), отнасящ се до финансовото състояние на общината в пандемичните 2020-2021 г.

Показателят за медиана е със стойност 3.00 (при скала от 1 до 5) за въпроси 1.1, 1.4 и 1.5 и със стойност 4.00 за въпроси 1.2 и 1.3. При модата преобладаващо е значение 4 в оценките (добро финансово състояние за въпроси 1.1 – 1.3 и съгласие с позитивните тенденции за въпрос 1.4). Само при въпрос 1.5. модата дава водещо значение като най-

често срещана стойност за неутралното мнение по отношение на тенденцията за позитивна тенденция на подкрепа за общинския бюджет от централната власт. Показателят за стандартно отклонение показва най-голямо разсейване на стойностите около средната за въпрос 1.1, където влиянието на пандемията за състоянието на общинските финанси, варира значително в зависимост от наличието или отсъствието на общински или окръжни лечебни заведения, изискващи непрестанна подкрепа за опазване живота и здравето на пациентите в системата на болничната помощ. С най-ниска степен на разсейване е показателят за въпрос 1.4, което говори за относителна устойчивост и консенсус по отношение на тенденцията за подобряване на финансовото състояние на общината за периода 2020-2024 г. Вторичният измерител на разсейването на дадените отговори е дисперсията, която като квадратична стойност на стандартното отклонение има логична обвързаност с по-горе изведените изводи.

Показателите за асиметрия на въпросите от първия раздел сочат наличие на хистограми на фактическото разпределение на отговорите, които са с извлечена наляво хистограмна опашка за отговорите и на петте въпроса. Стойността на показателя индикира относително слаба асиметрия, която е най-близо до нулата за въпрос 1.1 (Skewness = -0.189), което ни дава основания за извод за най-близо до нормалното разпределение¹⁰⁰ и най-отдалечена от нулата за въпрос 1.3 (Skewness = -0.762). Показателят за стандартна грешна на асиметрията е с относително ниска величина и за петте въпроса от раздел първи, което потвърждава извода за слаба асиметрия (Std. Error of Skewness=0.337).

Показателите за ексцес на групировките на отговорите на въпросите от раздел първи от анкетата за финансовата децентрализация сочат положително отклонение за въпрос 1.3 и отрицателни отклонения (по-плоски хистограми) за всички останали случаи. С най-висока отрицателна и близка до -1 стойност е показателя за ексцес на въпрос 1.1 (Kurtosis = -0.845), което се определя като разпределение с хистограмна форма със слаб ексцес. Според данните за стандартната грешка на ексцеса отчитаме оценка на ексцеса с по-висока надеждност и достоверност (Std. Error of Kurtosis = 0.662 < 2.000).

Финалната група показатели отчитат при приложената 5-степенна оценъчна скала показатели за размах = 4 с минимална стойност 1 и максимална стойност 5, като сумите на дадените отговори са с най-висок сбор за въпрос 1.3 и най-нисък сбор за въпрос 1.5.

На всички формулирани седем въпроса от втория раздел са налични валидно попълни отговори от респондентите, като няма липсващи данни (Missing = 0). За въпроса с три алтернативи на отговора (въпрос 2.2) средната е 1.88. Средната за отделните въпроси с 4 алтернативи на отговора варира от ниво 1.96 за въпрос 2.1.4 (патентен данък) до ниво 2.22 за въпроси 2.1 и 2.3 (данък сгради и данък върху придобиването на имущество). Финалният въпрос с алтернативи по 5-степенната двуполусна ликертова скала¹⁰¹ е със средна 3.88. Стандартните грешки на средната определят като най-точни

¹⁰⁰ ГАНЕВА, З. Да преоткрием статистиката с IBM SPSS Statistics, 2016, Elestra, ISBN 978-619-7292-01-5

¹⁰¹ JACOBY, J., & Matell, M. S. Three-Point Likert Scales Are Good Enough. *Journal of Marketing Research*, 8(4), 1971, 495-500. doi:<https://doi.org/10.2307/3150242>

извлечените средни стойности на отговори на въпрос 2.4 (Std. Error of Mean = 0.075) и въпрос 2.3 (Std. Error of Mean = 0.089). С най-отдалечена от нулата стойност на стандартната грешна на средната е показателят за отговорите на въпрос 2.7 (Std. Error of Mean = 0.133), отнасящ се до стимулиращият ЮЛ и ФЛ характер на отстъпката от 5% при предплащане на дължимите налози по ЗМДТ до 30 април.

Таблица 3. Дескриптивна статистика на разпределението на отговорите на респондентите от раздел втори от анкетата за 2025 г. – общински приходи по ЗМДТ

		Statistics						
		2.1.	2.2.	2.3.	2.4.	2.5	2.6	2.7.
N	Valid	50	50	50	50	50	50	50
	Missing	0	0	0	0	0	0	0
Mean		2.22	1.88	2.22	1.96	2.10	2.10	3.88
Std. Error of Mean		.108	.089	.108	.075	.100	.091	.133
Median		2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	2.00	4.00
Mode		2	2	2	2	2	2	4
Std. Deviation		.764	.627	.764	.533	.707	.647	.940
Variance		.583	.393	.583	.284	.500	.418	.883
Skewness		1.317	.088	.745	.797	.938	1.320	-1.135
Std. Error of Skewness		.337	.337	.337	.337	.337	.337	.337
Kurtosis		1.573	-.389	.662	4.460	1.724	3.271	1.271
Std. Error of Kurtosis		.662	.662	.662	.662	.662	.662	.662
Range		3	2	3	3	3	3	4
Minimum		1	1	1	1	1	1	1
Maximum		4	3	4	4	4	4	5
Sum		111	94	111	98	105	105	194

Показателят за медиана е със стойност 2.00 (при скала от 1 до 4), със стойност също 2.00 за въпроса 2.2, но със стойност 4 за въпроса с ликертова скала на отговорите. При модата се установяват идентични числови величина, както при медианата. Показателят за стандартно отклонение показва най-голямо разсейване на стойностите около средната за въпрос 2.7, където по-широката скала от отговори логично предполага и повече алтернативи за избор от респондентите и респ. по-голямо разсейване около средната. С най-ниска степен на разсейване е показателят за въпрос 2.4 при патентния данък. Въпросът с 3 алтернативи е със стандартно отклонение от 0.627, която ясно показва колебанията сред респондентите между екологичните принципи за стимулиране на покупките на нови (но скъпи) автомобили и продължаващото поддържане в автопарка на домакинствата на стари, замърсяващи околната среда, но с ниска данъчна оценка

МПС. Вторичният измерител на разсейването на дадените отговори е дисперсията. Нейната квадратична стойност на стандартното отклонение има логична обвързаност с изведените изводи за стандартното отклонение, като потвърждава изводите за хомогенност около средната на отговорите за отделните въпроси от раздел втори.

Показателите за асиметрия на въпросите от втория раздел сочат наличие на хистограми на фактическото разпределение на отговорите, които са с извлечена наядсно хистограмна опашка за отговорите и на първите шест въпроса, с алтернативна асиметрично разположение на кривата на отговорите за въпрос 2.7. Стойността на показателя индикира относително слаба асиметрия, която е най-близо до нулата за въпрос 2.2 ($Skewness = 0.088$) и най-отдалечена от нулата за въпрос 2.1 ($Skewness = 1.317$, където отчитаме относително силна асиметрия). При въпрос 2.7, също отчитаме относително силна асиметрия ($Skewness = -1.135$). Показателят за стандартна грешна на асиметрията е с относително ниска величина и за седемте въпроса от раздел втори, което потвърждава извода за слаба до умерена асиметрия ($Std. Error of Skewness=0.337$).

Показателите за ексцес на групировките на отговорите на въпросите от раздел втори от анкетата за финансовата децентрализация сочат положително отклонение за всички въпроси, без въпрос 2.2, където отчитаме отрицателно отклонение (по-плоска хистограма). С най-висока положителна стойност за ексцес е въпрос 2.4 (патентния данък), където може да направим извод за наличие на хистограма със силен ексцес ($Kurtosis = 4.460$). Със силен ексцес ($Kurtosis = 3.271$), квалифицираме хистограмата на въпрос 2.6 (данъка върху таксиметровия превоз на пътници). Във всички останали случай оценката на хистограмите е за слаб ексцес ($Kurtosis \approx \pm 1$). Извлечените данни за стандартната грешка на ексцеса оценяваме с висока надеждност и достоверност ($Std. Error of Kurtosis = 0.662 < 2.000$). Финалната група показатели отчитат при приложените оценъчни скали очакваните стойности на индикаторите. За въпросите с идентичен брой алтернативи на отговорите (4 алтернативи), сумите на дадените отговори са с най-висок сбор за въпроси 2.1 и 2.3, а с най-нисък сбор за въпрос 2.4.

За всички формулирани пет въпроса от третия раздел констатираме валидно попълнени отговори от респондентите, като няма липсващи данни ($Missing = 0$). Въпрос 3.1 е с три алтернативи, въпроси 3.2 и 3.4 с четири алтернативи, а въпроси 3.3 и 3.5 са с пет алтернативи. За въпроса с три алтернативи на отговора (въпрос 3.1) средната е 2.14. Средната за отделните въпроси с 4 алтернативи на отговора варира от ниво 1.74 за въпрос 3.2 (валута на дълга) до ниво 2.16 за въпрос 3.4 (обезпечение по дълга). Въпросите с пет алтернативи имат средна от 3.16 за въпрос 3.5 (оценката за лихвения процент на Фонд ФЛАГ) и 3.24 (въпроса за предпочитания източник на общинско кредитиране). Стандартните грешки на средната определят като най-точни извлечените средни стойности на отговори на въпрос 3.1 ($Std. Error of Mean = 0.070$) и въпрос 3.2 ($Std. Error of Mean = 0.161$). С най-отдалечена от нулата стойност на стандартната грешна на средната е показателят за отговорите на въпрос 3.5 ($Std. Error of Mean = 0.184$). Като цяло всички стойности в раздел трети за показателя стандартна грешка на средната попадат в диапазона близък до нулата, което показва висока прецизност на оценката.

Таблица 4. Дескриптивна статистика на разпределението на отговорите на респондентите от раздел трети от анкетата за 2025 г. – общински дълг

		Statistics				
		3.1.	3.2.	3.3	3.4.	3.5.
N	Valid	50	50	50	50	50
	Missing	0	0	0	0	0
Mean		2.14	1.74	3.24	2.16	3.16
Std. Error of Mean		.070	.161	.163	.165	.184
Median		2.00	1.00	3.00	2.00	3.00
Mode		2	1	3	1	3
Std. Deviation		.495	1.139	1.153	1.167	1.299
Variance		.245	1.298	1.329	1.362	1.688
Skewness		.317	1.315	.256	.559	.098
Std. Error of Skewness		.337	.337	.337	.337	.337
Kurtosis		.852	.148	-.481	-1.165	-.823
Std. Error of Kurtosis		.662	.662	.662	.662	.662
Range		2	3	4	3	4
Minimum		1	1	1	1	1
Maximum		3	4	5	4	5
Sum		107	87	162	108	158

Показателят за медиана е със стойности 2.00 (за въпрос 3.1 при скала от 1 до 3), със стойност също 2.00 за въпроса 3.4 (при скала с четири възможни отговора), със стойност 3.00 за въпроси 3.3. и 3.5 (със скала от 5 алтернативи), но категорично със стойност 1.00 за въпрос 3.2 (със скала от четири отговора), но с предпочитана националната валута – българския лев при поемане на нов общински дълг. При модата се установяват идентични числови величини, както при медианата с изключение на въпрос 3.4, където най-срещаният отговор е първата алтернатива – „Бъдещи вземания по договора за безвъзмездна помощ от УО“. Показателят за стандартно отклонение с най-голямо разсейване на стойностите около средната за въпрос 3.5 (Std. Deviation=1.299), където логично по-широката скала от отговори формира и повече алтернативи за избор от респондентите. С най-ниска степен на разсейване е показателят за въпрос 3.1 с подкрепа за фиксираната лихва (Std. Deviation=0.495). Останалите въпроси са със стандартно отклонение около единица. При дисперсията отчитаме близки изводи с оглед квадратичния резултат спрямо предходния показател.

Показателите за асиметрия на въпросите от третия раздел сочат наличие на хистограми на фактическото разпределение на отговорите, които са с надясно разположена хистограмна опашка за всички отговори петте въпроса. Стойността на показателя показва много слаба асиметрия, със стойност най-близка до нулата за въпрос 3.5 (Skewness = 0.098) и най-отдалечена от нулата за въпрос 3.2 (Skewness = 1.315, където

отчитаме силна асиметрия). При въпрос 3.4 отчитаме умерена асиметрия ($Skewness = -0.559$). Показателят за стандартна грешна на асиметрията и при петте въпроса за раздел трети с ниска величина, което води до извода за слаба до умерена асиметрия ($Std. Error of Skewness=0.337$).

Показателите за ексцес на групировките на отговорите на въпросите от раздел трети от анкетата за финансовата децентрализация сочат положително отклонение за въпроси 3.1 и 3.2, където имаме по-островърха хистограма. За останалите три въпроса се отчита отрицателно отклонение (по-плоска хистограма). С най-висока положителна стойност за ексцес е въпрос 3.1 (вида лихва), където може да направим извод за наличие на хистограма със слаб ексцес ($Kurtosis = 0.852$). Също с умерен ексцес ($Kurtosis = -1.165$) квалифицираме хистограмата на въпрос 3.4 (обезпечението на общинския дълг). С най-нисък до нулата показател за ексцес е въпрос 3.2 ($Kurtosis = 0.148$). Данните за стандартната грешка на ексцеса в изчисленията за дескриптивната статистика на раздел трети от анкетата дават основание за извод за висока надеждност и достоверност ($Std. Error of Kurtosis = 0.662 < 2.000$). Финалната група показатели отчитат очакваните стойности на индикаторите, явяващи се производна на приложените оценъчни скали. За въпросите с пет алтернативи на отговорите, сумите на дадените отговори са с най-висок сбор за въпрос 3.3. С най-нисък сбор на отговорите е въпрос 3.2, където кодифицираната с единица първа алтернатива на отговора е тази с модална характеристика.

Формулираните шест въпроса от четвърти раздел са с валидно попълнени отговори от респондентите, като няма липсващи данни ($Missing = 0$). Въпрос 4.2 е с три алтернативи, въпроси 4.3, 4.4 и 4.5 са с четири алтернативи, а въпроси 4.1 и 4.6 са с пет алтернативи. За въпроса с три алтернативи на отговора (въпрос 4.2) средната е 1.60. Средната за отделните въпроси с четири алтернативи на отговора варира от ниво 2.14 за въпрос 4.3 приватизацията, като източник на общински приходи) до ниво 2.66 за въпрос 4.5 (общински приходи от отдаване под наем на общинско имущество). Въпросите с пет алтернативи имат средна от 2.88 за въпрос 4.1 (оценката за публично-частните партньорства, изискващи апортиране на общински активи) и 4.00 (въпроса за въвеждане на задължителен режим на застраховане за активите, актувани като ЧОС).

Стандартните грешки на средната определят като най-точни извлечените средни стойности на отговори на въпрос 4.5 ($Std. Error of Mean = 0.073$) и въпрос 4.4 ($Std. Error of Mean = 0.081$). С най-отдалечена от нулата стойност на стандартната грешна на средната е показателят за отговорите на въпрос 4.1 ($Std. Error of Mean = 0.211$). Всички стойности в раздел четвърти от анкетата са със стандартна грешка на средната в диапазона близо до нулата и дават основание за извод за висока прецизност на оценката.

Показателят за медиана е със стойности 1.00 (за въпрос 4.2 при скала от 1 до 3), със стойност също 2.00 за въпроси 4.1 и 4.3, със стойност 3.00 за въпроси 4.4. и 4.5 (със скала от 4 алтернативи). Отчитаме медиана 4.00 за въпрос 4.6, където отговорите са по 5-степенната ликертова скала и позицията на респондентите попада в позитивното рамо на скалата. При модата се установяват идентични числови величини от 1 при въпроси 4.2 и 4.3. Във всички останали случаи модата съвпада с извлечената стойност за медианата.

Таблица 5. Дескриптивна статистика на разпределението на отговорите на респондентите от раздел четвърти от анкетата за 2025 г. – общинска собственост

		Statistics					
		4.1.	4.2.	4.3.	4.4	4.5.	4.6
N	Valid	50	50	50	50	50	50
	Missing	0	0	0	0	0	0
Mean		2.88	1.60	2.14	2.58	2.66	4.00
Std. Error of Mean		.211	.121	.159	.081	.073	.103
Median		2.00	1.00	2.00	3.00	3.00	4.00
Mode		2	1	1	3	3	4
Std. Deviation		1.493	.857	1.125	.575	.519	.728
Variance		2.230	.735	1.266	.330	.270	.531
Skewness		.443	.891	.609	-.326	-.235	-.330
Std. Error of Skewness		.337	.337	.337	.337	.337	.337
Kurtosis		-1.348	-1.039	-.992	-.351	-.957	-.079
Std. Error of Kurtosis		.662	.662	.662	.662	.662	.662
Range		4	2	3	3	2	3
Minimum		1	1	1	1	2	2
Maximum		5	3	4	4	4	5
Sum		144	80	107	129	133	200

Показателят за стандартно отклонение е с най-голямо разсейване на стойностите около средната за въпрос 4.1 (Std. Deviation=1.493). С най-ниска степен на разсейване е показателят за въпрос 4.5 (Std. Deviation=0.519). Останалите въпроси са със стандартно между 0.575 и 1.125. Дисперсията е с производни изводи на тези за стандартното отклонение.

Показателите за асиметрия на въпросите от четвъртия раздел сочат наличие на хистограми на фактическото разпределение на отговорите, които са с надясно разположена хистограмна опашка за първите три въпроса и наляво разположена хистограмна опашка за въпроси 4.4, 4.5 и 4.6. Стойността на показателя показва много слаба асиметрия, със стойност най-близка до нулата за въпрос 4.5 (Skewness = -0.235) и най-отдалечена от нулата за въпрос 4.2 (Skewness = 0.891), където отчитаме умерена асиметрия). С умерена асиметрия е и въпрос 4.3. Всички останали въпроси имат слаба асиметрия (Skewness < ±0.5). Показателят за стандартна грешна на асиметрията и при шестте въпроса за раздел четвърти е с ниска величина, потвърждаващо извода за слаба до умерена асиметрия (Std. Error of Skewness=0.337).

Показателите за ексцес на групировките на отговорите на въпросите от раздел четвърти от анкетата за финансовата децентрализация сочат отрицателно отклонение за всички въпроси, което говори за по-плоски хистограми. С най-висока отрицателна

стойност за ексцес е въпрос 4.1 (ППП с апортиране на активи), където може да направим извод за наличие на хистограма със слаб ексцес (Kurtosis = -1.348). Със слаб ексцес квалифицираме останалите хистограми, като с най-нисък до нулата показател за ексцес е въпрос 4.6 (Kurtosis = -0.079). Данните за стандартната грешка на ексцеса в изчисленията за дескриптивната статистика на раздел четвърти от анкетата са основание за извеждане на извод за висока надеждност и достоверност (Std. Error of Kurtosis = 0.662 < 2.000).

Финалната група показатели отчитат стойностите на индикаторите, функционално релевантни на оценъчните скали. За въпросите с пет алтернативи на отговорите, сумите на дадените отговори са с най-висок сбор за въпрос 4.6. С най-нисък сбор на отговорите е въпрос 4.2, където и първата алтернатива на отговора е тази с модалната характеристика (Mode = 1).

Таблица 6. Дескриптивна статистика на разпределението на отговорите на респондентите от раздел пети от анкетата за 2025 г. – сметосъбиране и сметоизвозване

		Statistics				
		5.1.	5.2.	5.3.	5.4	5.5
N	Valid	50	50	50	50	50
	Missing	0	0	0	0	0
Mean		1.60	2.64	3.40	4.02	3.78
Std. Error of Mean		.143	.124	.185	.126	.129
Median		1.00	3.00	4.00	4.00	4.00
Mode		1	3	4	4	4
Std. Deviation		1.010	.875	1.309	.892	.910
Variance		1.020	.766	1.714	.796	.828
Skewness		1.633	.217	-.568	-1.299	-.386
Std. Error of Skewness		.337	.337	.337	.337	.337
Kurtosis		1.403	.106	-.853	2.288	-.534
Std. Error of Kurtosis		.662	.662	.662	.662	.662
Range		3	4	4	4	3
Minimum		1	1	1	1	2
Maximum		4	5	5	5	5
Sum		80	132	170	201	189

Формулираните пет въпроса от пети раздел са с валидно попълнени отговори от респондентите, като няма липсващи данни (Missing = 0). Въпрос 5.1 е с четири алтернативи, всички останали въпроси са пет възможни отговора. За въпроса с четири алтернативи на отговора средната е 1.60. Средната за отделните въпроси варира от ниво

2.64 за въпрос 5.2 (избор на база за определяне на ТБО) до ниво 4.02 за въпрос 5.4 (подкрепа за разделното сметосъбиране).

Стандартните грешки на средната определят като най-точни средните стойности на отговори на въпрос 5.2 (Std. Error of Mean = 0.124). С най-отдалечена от нулата стойност на стандартната грешка на средната е показателят за отговорите на въпрос 5.3 (Std. Error of Mean = 0.185). Всички стойности в раздел пети от анкетата са със стандартна грешка на средната в диапазона близък до нулата и дават основание за извод резултати с висока прецизност на оценката. Показателят за медиана е със стойности 1.00 (за въпрос 5.1 при скала от 1 до 4), със стойност също 3.00 за въпрос 5.2 и със стойност 4.00 за останалите три въпроса. Стойността на модата съвпада със всички пет показателя за медиана.

Показателят за стандартно отклонение е с най-голямо разсейване на стойностите около средната за въпрос 5.3 (Std. Deviation=1.309), с оценка за поредното отлагане с една година на промените в организацията и базата за определяне на ТБО. С най-ниска степен на разсейване е показателят за въпрос 5.2 (Std. Deviation=0.875). Останалите въпроси са със стандартно отклонение между 0.892 и 1.010. Стойностите за дисперсия следват логиката за вариране по въпроси на тези за стандартното отклонение.

Показателите за асиметрия на въпросите от петия раздел сочат наличие на хистограми на фактическото разпределение на отговорите, които са с наляво разположена хистограмна опашка за последните три въпроса и надясно разположена хистограмна опашка за въпроси 5.1 и 5.2. Стойността на показателя показва много слаба асиметрия, със стойност най-близка до нулата за въпрос 5.2 (Skewness = 0.217) и най-отдалечена от нулата за въпрос 5.1 (Skewness = 1.633), където отчитаме силна асиметрия). Със силна асиметрия е и въпрос 5.4 (Skewness = - 1.299). Останалите въпроси имат слаба (Skewness < ± 0.5) до умерена асиметрия. Показателят за стандартна грешка на асиметрията и при петте въпроса за раздел пети е с ниска величина (Std. Error of Skewness=0.337).

Показателите за ексцес на групировките на отговорите на въпросите от раздел пети от анкетата за финансовата децентрализация варират както в положителна, така и в отрицателна посока. С най-висока отрицателна стойност за ексцес е въпрос 5.3, където може да направим извод за наличие на хистограма със слаб ексцес (Kurtosis = -0.853) и по-плоска и близка до абсцисата форма. Хистограмата на въпрос 5.2 е с най-близко до нормалното разпределение и отчита близка до нулата стойност на ексцес (Kurtosis = 0.106). Умерен ексцес се наблюдава при хистограмата на въпрос 5.4, където стойността на показателя е над 2 (Kurtosis = 2.288). На следващо място по стойност и респ. островърха форма на хистограмата е величината на показателя за въпрос 5.1 (Kurtosis = 1.403). Стойностите за стандартната грешка на ексцеса в изчисленията за дескриптивната статистика на раздел пети от анкетата извеждат отново извод за висока надеждност и достоверност (Std. Error of Kurtosis = 0.662 < 2.000).

Финалната група показатели отчитат стойностите на индикаторите, в зависимост от оценъчните скали. За въпросите с пет алтернативи на отговорите, сумите на дадените отговори са с най-висок сбор за въпрос 5.4. С най-нисък сбор на отговорите е въпрос 5.1.

При този въпрос първата алтернатива на отговора е тази с модалната характеристика (Mode = 1), както бе констатирано при изводите за раздел четвърти.

Таблица 7. Дескриптивна статистика на разпределението на отговорите на респондентите от раздел шести от анкетата за 2025 г. – споделени данъци

		Statistics		
		6.1.	6.2.	6.3.
N	Valid	50	50	50
	Missing	0	0	0
Mean		3.16	3.00	2.98
Std. Error of Mean		.149	.156	.132
Median		3.00	3.00	3.00
Mode		3	3	3
Std. Deviation		1.057	1.107	.937
Variance		1.117	1.224	.877
Skewness		-.225	-.188	-.114
Std. Error of Skewness		.337	.337	.337
Kurtosis		-.168	-.424	-.118
Std. Error of Kurtosis		.662	.662	.662
Range		4	4	4
Minimum		1	1	1
Maximum		5	5	5
Sum		158	150	149

Формулираните три въпроса от шести раздел са с валидно попълнени отговори от респондентите, като няма липсващи данни (Missing = 0). Всички въпроси са с пет възможни отговора. Средната за отделните въпроси варира от ниво 2.98 за въпрос 6.3 (споделяне на приходите от данъка по ЗДДФЛ) до ниво 3.16 за въпрос 6.1 (споделяне на приходите от ДДС).

Стандартните грешки на средната определят като най-точни средните стойности на отговори на въпрос 6.3 (Std. Error of Mean = 0.132). С най-отдалечена от нулата стойност на стандартната грешка на средната е показателят за отговорите на въпрос 5.2 (Std. Error of Mean = 0.156). Практически стойностите за със стандартна грешка в раздел шести от анкетата са със стандартна грешка близка до нулата и са основание за извод за изведени резултати с висока прецизност на оценката. Показателите за медиана е със стойности 3.00 за всички въпроси. Стойността на модата съвпада със всички пет показателя за медиана. Показателят за стандартно отклонение е с най-голямо разсейване на стойностите около средната за въпрос 6.2 (Std. Deviation=1.107). С най-ниска степен на разсейване е показателят за въпрос 6.3 (Std. Deviation=0.937. Стойностите за дисперсия имат идентична вариабилност.

Показателите за асиметрия на въпросите от шестия раздел сочат наличие на хистограми на фактическото разпределение на отговорите, които са с наляво

разположена хистограмна опашка и за трите отговора. Стойността на показателя показва много слаба асиметрия, със стойност най-близка до нулата за въпрос 6.3 (Skewness = -0.114) и най-отдалечена от нулата за въпрос 6.1 (Skewness = -0.225). Показателите за стандартна грешна на асиметрията и при трите въпроса за раздел шести е с ниска величина (Std. Error of Skewness=0.337).

Показателите за ексцес на групировките на отговорите на въпросите от раздел шести от анкетата за финансовата децентрализация варират в отрицателна посока. С най-висока отрицателна стойност за ексцес е въпрос 6.2 (споделени приходи от Данък печалба), където може да направим извод за наличие на хистограма със слаб ексцес (Kurtosis = -0.424) и по-плоска и близка до абсцисата форма. Хистограмите на останалите два въпроса са с близки до нормалното разпределение разположение и отчита стойности на ексцес между -0.118 (въпрос 6.3) и -0.168 (въпрос 6.1). Стойностите за стандартната грешка на ексцеса в изчисленията за дескриптивната статистика на раздел шести от анкетата са основание за заключение за висока надеждност и достоверност (Std. Error of Kurtosis = 0.662 < 2.000). Финалната група показатели отчитат стойностите на индикаторите, в зависимост от идентичните оценъчните скали с по пет алтернативи. Сумите на дадените отговори са с най-висок сбор за въпрос 6.1 и с най-нисък сбор на отговорите за въпрос 6.3.

Таблица 8. Дескриптивна статистика на разпределението на отговорите на респондентите от раздел седми от анкетата за 2025 г. – общински услуги

		Statistics				
		7.1	7.2	7.3	7.4	7.5
N	Valid	50	50	50	50	50
	Missing	0	0	0	0	0
Mean		2.88	3.94	4.02	3.38	2.34
Std. Error of Mean		.235	.155	.126	.127	.242
Median		3.00	4.00	4.00	3.00	2.00
Mode		1	4	4	4	1
Std. Deviation		1.662	1.096	.892	.901	1.710
Variance		2.761	1.200	.796	.812	2.923
Skewness		.449	-1.041	-1.658	-.322	1.178
Std. Error of Skewness		.337	.337	.337	.337	.337
Kurtosis		-.751	.558	4.073	-.100	.005
Std. Error of Kurtosis		.662	.662	.662	.662	.662
Range		5	4	4	4	5
Minimum		1	1	1	1	1
Maximum		6	5	5	5	6
Sum		144	197	201	169	117

Петте въпроса от раздел седми са с валидно попълнени отговори от респондентите и няма липсващи данни (Missing = 0). Въпроси 7.1 и 7.5 са с шест алтернативи, всички останали въпроси са пет възможни отговора по стандарта на двураменната ликертова скала. За въпросите с шест алтернативи на отговора средната е 2.34 за въпрос 7.1 (отстъпка за общинските услуги по електронен път) и 2.88 за въпрос 7.1 (организация на ВиК услугите). Средната за останалите три въпроса варира от 3.38 за въпрос 7.4 (подкрепа за изключения от принципа на възстановяванена пълните разходи на общината по предоставяне на местната услуга) до 4.02 за въпрос 7.3 (разходопокривен характер на таксите).

Стандартните грешки на средната определят като най-точни средните стойности на отговори на въпрос 7.3 (Std. Error of Mean = 0.126). С най-отдалечена от нулата стойност на стандартната грешна на средната е показателят за отговорите на въпрос 7.5 (Std. Error of Mean = 0.242). Всички стойности в раздел седми от анкетата са със стандартна грешка на средната в диапазона близък до нулата и дават основание квалифициране на всички оценки като изведени с висока прецизност.

Показателят за медиана е със стойности 2.00 (за въпрос 7.5 при скала от 1 до 6), със стойност също 4.00 за въпроси 7.3 и 7.4 и със стойност 3.00 за останалите два въпроса. Стойността на модата е единица за първия и последния въпрос от раздела и със стойност 4 за трите въпроса по ликертовата скала.

Показателят за стандартно отклонение е с най-голямо разсейване на стойностите около средната за въпрос 7.5 (Std. Deviation=1.701) и въпрос 7.1 (Std. Deviation=1.662). С най-ниска степен на разсейване е показателят за въпрос 7.3 (Std. Deviation=0.892). Останалите въпроси са със стандартно отклонение между 0.901 и 1.096. Стойностите за дисперсия варират съобразно резултатите за стандартното отклонение.

Показателите за асиметрия на въпросите от седмия раздел сочат наличие на хистограми на фактическото разпределение на отговорите, които са с наляво разположена хистограмна опашка за въпросите по ликертовата скала и надясно разположена хистограмна опашка за останалите два въпроса. С относително слаба асиметрия, със стойност най-близка до нулата е въпрос 7.4 (Skewness = -0.322), а с най-голяма отдалеченост от нулата е въпрос 7.3 (Skewness = -1.658), която величина индикира силна асиметрия. Със силна асиметрия над единица отклонение са въпроси 7.5 и 7.2 (Skewness $>\pm 1$). Останалите въпроси имат слаба (Skewness $< \pm 0.5$) асиметрия. Показателят за стандартна грешна на асиметрията и при петте въпроса за раздел седми е с ниска величина (Std. Error of Skewness=0.337).

Резултатите за ексцес на групировките на отговорите на въпросите от раздел седми от анкетата за финансовата децентрализация отчитат стойност, съвпадаща с профила на хистограмата за нормално разпределение при въпрос 7.5 (Kurtosis = 0.005). При останалите въпроси имаме две положителни и две отрицателни отклонения. С най-висока отрицателна стойност за ексцес е въпрос 7.1, където може да направим извод за наличие на хистограма със слаб ексцес (Kurtosis = -0.751) и по-плоска и близка до абсцисата форма.

Хистограмата на въпрос 7.4 е също изключително близко до нормалното разпределение (Kurtosis = -0.100). Силен ексцес се наблюдава при хистограмата на

въпрос 7.3, където стойността на показателя е над 2 (Kurtosis = 4.073). Стойностите за стандартната грешка на ексцеса в изчисленията за дескриптивната статистика на раздел седми от анкетата дават оценка за висока надеждност и достоверност (Std. Error of Kurtosis = 0.662 < 2.000).

Финалната група показатели са числово зависими от стойностите на оценъчните скали за отделните въпроси. За групата въпроси с ликертова скала сумите на дадените отговори са с най-висок сбор за въпрос 7.3. С най-нисък сбор на отговорите е въпрос 7.5 (Sum=117). При този въпрос първата алтернатива на отговора е тази с модалната характеристика (Mode = 1), което вече бе установено като зависимост и при анализа на дескриптивната статистика за предходни раздели.

Таблица 9. Дескриптивна статистика на разпределението на отговорите на респондентите от раздел осми от анкетата за 2025 г. – публична техническа инфраструктура

		Statistics				
		8.1	8.2	8.3	8.4	8.5
N	Valid	50	50	50	50	50
	Missing	0	0	0	0	0
Mean		3.20	2.76	2.86	2.50	3.28
Std. Error of Mean		.134	.133	.140	.135	.137
Median		3.00	3.00	3.00	2.00	3.50
Mode		3	3	3	2	4
Std. Deviation		.948	.938	.990	.953	.970
Variance		.898	.880	.980	.908	.940
Skewness		-.270	.354	-.103	.147	-.741
Std. Error of Skewness		.337	.337	.337	.337	.337
Kurtosis		-.218	-.091	-.774	-.868	.032
Std. Error of Kurtosis		.662	.662	.662	.662	.662
Range		4	4	4	3	4
Minimum		1	1	1	1	1
Maximum		5	5	5	4	5
Sum		160	138	143	125	164

Петте въпроса от раздел осми са с валидно попълнени отговори от респондентите и няма липсващи данни (Missing = 0). Всички въпроси са с пет алтернативи и оценяват качество на публична техническа инфраструктура от „възможно най-влошено“ (оценено с 1) до „много добри“ състояние (оценено с 5). Най-високата средна е 3.28 за въпрос 8.5 (състояние на мрежата за електрообезпечаване) и най-ниска средна от 2.50 за въпрос 8.4 (ВиК инфраструктура в населените места).

Стандартните грешки на средната варират в много тесен диапазон с най-ниска граница за въпрос 8.2 (Std. Error of Mean = 0.133) и най-висока стойност за въпрос 8.3 (Std. Error of Mean = 0.140). Тези стойности на показателя за стандартна грешка на средната в раздел осми от анкетата са в много близкия до нулата диапазон, което формира извод за висока прецизност на всички иконометрични оценки.

Показателят за медиана е със стойности 3.00 (за първите три въпроса от раздела), със стойност 2.00 за въпрос 8.4 и със стойност 3.50 за последния въпрос 8.5. Стойността на модата е идентична за първите четири въпроса и равна на 4 за последния въпрос, оценяващ като добро състоянието на мрежата за електроснабдяване в съответната община.

Показателят за стандартно отклонение е с най-голямо разсейване на стойностите около средната за въпрос 8.3 (Std. Deviation=0.980) и въпрос 8.5 (Std. Deviation=0.940). С най-ниска степен на разсейване е показателят за въпрос 8.2 (Std. Deviation=0.880). Стойностите за дисперсия следват логиката на изводите за стандартното отклонение.

Показателите за асиметрия на въпросите от осмия раздел сочат наличие на хистограми на фактическото разпределение на отговорите, които са с наляво разположена хистограмна опашка за въпроси 8.1, 8.3 и 8.4 и надясно разположена хистограмна опашка за останалите два въпроса. С относително слаба асиметрия, със стойност най-близка до нулата е въпрос 8.3 (Skewness = -0.103), а с най-голяма отдалеченост от нулата е въпрос 8.5 (Skewness = -0.741), която величина индикира умерена асиметрия. Останалите въпроси имат слаба (Skewness < ± 0.5) асиметрия. Показателят за стандартна грешка на асиметрията и при петте въпроса за раздел осми е с ниска величина (Std. Error of Skewness=0.337).

Всички резултати за ексцес на групировките на отговорите на въпросите от раздел осми от анкетата за финансовата децентрализация отчитат стойност в границата за умерен ексцес (Kurtosis<1.0). С най-близък профил на хистограмата до този за нормално разпределение се отчита при въпрос 8.5 (Kurtosis = 0.032). При останалите въпроси имаме отрицателни отклонения.

С най-висока отрицателна стойност за ексцес е въпрос 8.4, където може да направим извод за наличие на хистограма с умерен ексцес (Kurtosis = -0.868) и по-плоска и близка до абсцисата форма. Хистограмата на въпрос 8.2 също е разположена много близко до нормалното разпределение (Kurtosis = -0.091). Умерен ексцес се наблюдава при хистограмата на въпрос 8.3 (Kurtosis = -0.774). Стойностите за стандартната грешка на ексцеса в изчисленията за дескриптивната статистика са база за висока надеждност и достоверност в резултатите, извлечени чрез дескриптивната статистика (Std. Error of Kurtosis = 0.662 < 2.000) за раздел осми от анкетата.

Финалната група показатели следват числовата зависимост от стойностите на скалите за отделните въпроси. С най-висок сбор са отговорите при въпрос 8.5 (резултат от позитивните високи оценки за качеството на мрежата за електроснабдяване в общините) . С най-нисък сбор на отговорите е въпрос 8.4 (Sum=125). При този въпрос втората алтернатива на отговора е тази с модалната характеристика (Mode = 2).

Таблица 10. Дескриптивна статистика на разпределението на отговорите на респондентите от раздел осми от анкетата за 2025 г. – интегрирано развитие и европейски процеси

		Statistics				
		9.1.	9.2	9.3.	9.4	9.5
N	Valid	50	50	50	50	50
	Missing	0	0	0	0	0
Mean		3.52	3.38	3.92	3.72	3.92
Std. Error of Mean		.091	.103	.102	.111	.114
Median		3.00	3.00	4.00	4.00	4.00
Mode		3	3	4	3	4
Std. Deviation		.646	.725	.724	.784	.804
Variance		.418	.526	.524	.614	.647
Skewness		.867	-.063	.123	.281	-.097
Std. Error of Skewness		.337	.337	.337	.337	.337
Kurtosis		-.262	1.753	-1.033	-.826	-.874
Std. Error of Kurtosis		.662	.662	.662	.662	.662
Range		2	4	2	3	3
Minimum		3	1	3	2	2
Maximum		5	5	5	5	5
Sum		176	169	196	186	196

Петте въпроса от раздел девети са с валидно попълнени отговори от респондентите и няма липсващи данни (Missing = 0). Всички въпроси са по 5-степенната двураменна ликертова скала и оценяват интегрираното развитие и европейските процеси. Скалата е с оценки за въздействие от „изцяло отрицателно“ (оценено с 1) до „Изцяло позитивно въздействие“ (оценено с 5). Най-високата средна е 3.92 за въпроси 9.3 (Шенгенско пространство) и 9.5 (позитиви от туризма за общината) и най-ниска средна от 3.38 за въпрос 9.2 (позитиви от ПВУ).

Стандартните грешки на средната варират отново, както при раздел осми в много тесен диапазон с най-ниска граница за въпрос 9.1 (Std. Error of Mean = 0.091) и най-висока стойност за въпрос 9.5 (Std. Error of Mean = 0.114). Стойностите на показателя за стандартна грешка на средната в раздел девети от анкетата са разположени близко до нулата, което е основание да се направи извода за висока прецизност извлечените оценки.

Показателят за медиана е със стойности 3.00 (за първите два въпроса от раздела) и със стойност 4.00 за следващите три въпроса. Стойността на модата е идентична с тези за медианата, с изключение на въпрос 9.4 (Евронзоната), където медианата е 3.

Показателят за стандартно отклонение е с най-голямо разсейване на стойностите около средната за въпрос 9.5 (Std. Deviation=0.804) и въпрос 9.4 (Std. Deviation=0.784). С

най-ниска степен на разсейване е показателят за въпрос 9.1 (Std. Deviation=0.646). Стойностите на показателите за дисперсия на петте въпроса от раздел девети следват тези за стандартното отклонение.

Показателите за асиметрия на въпросите от деветия раздел сочат наличие на хистограми на фактическото разпределение на отговорите, които са с наляво разположена хистограмна опашка за въпроси 9.2 и 9.4 и надясно разположена хистограмна опашка за останалите три въпроса. С относително слаба асиметрия, със стойност най-близка до нулата е въпрос 9.2 (Skewness = -0.063), а с най-голяма отдалеченост от нулата е въпрос 9.1 (Skewness = 0.867), която величина показва наличие на умерена асиметрия. Останалите въпроси имат слаба или нулева асиметрия (Skewness < ±0.5). Показателят за стандартна грешна на асиметрията и при петте въпроса за раздел девети и е с много ниска величина (Std. Error of Skewness=0.337).

Резултати за ексцес на групировките на отговорите на въпросите от раздел девети от анкетата за финансовата децентрализация отчитат стойност в границата за умерен – въпроси 9.1, 9.4 и 9.5 (Kurtosis<1.0) до силен ексцес - въпроси 9.2 и 9.3 (1.0<Kurtosis<2.0). С най-близък профил на хистограмата до този за нормално разпределение се отчита при въпрос 9.1 (Kurtosis = -0.262). С най-висока отрицателна стойност за ексцес е въпрос 9.2, където може да направим извод за наличие на хистограма с висок ексцес (Kurtosis = 1.753) и по-островърха и отдалечена от абсцисата форма. Умерен ексцес се наблюдава при хистограмата на въпроси 9.4 (Kurtosis = -0.826) и 9.5 (Kurtosis = -0.874). Стойностите за стандартната грешка на ексцеса в изчисленията за дескриптивната статистика за раздел девети от анкетата са аргумент в подкрепа на извода за висока надеждност и достоверност в резултатите, извлечени чрез дескриптивната статистика (Std. Error of Kurtosis = 0.662 < 2.000).

Финалната група показатели следват числовата зависимост от стойностите на скалите за отделните въпроси, като размаха на вариране се ограничава до само два отговора за въпроси 9.1 и 9.2 и до 3 алтернативи за въпроси 9.4 и 9.5. С най-висок сбор са отговорите при въпроси 9.3 (Шенген) и 9.5 (туризма), следвани от въпрос 9.4 (Евронзоната) . С най-нисък сбор на отговорите е въпрос 9.2 (Sum=169).

2. Корелационен анализ на селектирани фактори и показатели за финансовата децентрализация към 2025 г.

2.1. Аналитични секторни колерограми на финансовата децентрализация към 2025 г.

Като първа стъпка в прилагането на методите за корелационен анализ¹⁰² трябва да изберем вида на корелационния тест по отношение на това дали да бъде едностранен или двустранен. Основната разлика между двата теста (означени като едностранен и

¹⁰² Вж. подр.: ZAHARIEV, A. Financial analysis, Tsenov Academic Publishing House, 2022, 238 pages, ISNM 978-954-23-2296-2; 9; ГАНЕВА, З. Да преоткрием статистиката с IBM SPSS Statistics, 2016, Elestra, ISBN 978-619-7292-01-5.

двустранен) с извеждането на корелограма се отнася до начина, по който се проверява статистическата значимост, за да се установи корелацията между две променливи.

Едностранный тест (1-tailed) трябва да се използва, когато имаме предварително предположение, че посоката на връзката между променливите е едностранна. Следователно, ако имаме предположение за положителна или отрицателна корелация, трябва да приложим едностранный тест. В този случай нулевата хипотеза ще твърди, че няма корелация между изследваните променливи или че корелацията не е в очакваната посока. Алтернативната хипотеза от своя страна ще твърди, че има корелация в предварително определената посока (или $(1 > R > 0)$, или $(-1 < R < 0)$). В този тест Р-стойността се изчислява само за една математическа „опашка“ на разпределението – негативната или позитивната.

Двустранен (2-tailed) тест се използва, когато нямаме предварително предположение за посоката на очакваната корелация. В този случай индикаторът за корелация ще варира в диапазона от -1 до +1. Нулевата хипотеза в двустранния тест ще заяви, че няма корелация. На свой ред алтернативната хипотеза ще твърди, че има корелация, като нейната посока на положителна или отрицателна корелация все още предстои да бъде изяснена. В този тест Р-стойността ще бъде изчислена и за двете „опашки“ на разпределението. При анкетното изследване смятаме, че изграждането на корелограмите трябва да става чрез двустранен (двустранен) тест, тъй като не е важно дали и в каква степен ще се установи положителна или отрицателна корелация между отделните редове с отговорите на респондентите.

За целите на извеждането на аналитичните секторни корелограми на финансовата децентрализация към 2025 г. ние избираме двустранния тест, независимо от очакването за отчитане на множество стойности на R, които да потвърждават наличието на позитивна корелация в отговорите на респондентите. Търсената корелация се изчислява като Pearson Correlation и варира в границите от -1 до +1, т.е. $R \in [-1; 0; +1]$. Тълкуванието на отчитаните резултати е както следва: в границите над +0.70 като силна позитивна корелация, от 0.50 до 0.70 като голяма (висока) корелация, от +0.30 до 0.49 като умерена позитивна корелация и между 0.00 и 0.29 като слаба корелация по Pearson.

По-долу са развити аналитични секторни корелограми на въпроси от отделните групи които имат пряко отношение към финансовото състояние, неговото подобрене или оценка – по въпросника това са раздели първи, втори, четвърти и пети, където и диапазона на отговорите съответства в най-голяма степен на 3 или 5-степенните ликертови скали. Тестването за значимост се извежда при 95% интервал на доверителност с P-value < 0.05 (*) и 99% доверителност с P-value < 0.01 (**). С други думи при тълкуване на значимостта (Sig. или p-value) ние следва да установяваме дали и доколко корелацията се дължи на случайност. Колкото по-ниска е изчислената с иконометричния софтуер стойност на p, толкова по-голяма ще е увереността, че корелацията между изследваните отговори на въпроси в анкетата за финансовата децентрализация няма да е случайна.

Първият обект на изследване са въпросите от раздел първи на анкетния въпросник, където целта е да се установи доколко моментите оценки за финансовото състояние (въпроси 1.1, 1.2 и 1.3) намират потвърждение в отговорите за оценка на

възможното подобрение във финансовото състояние на общината като тенденция в периода 2020-2024 г.

Таблица 11. Корелограма на отговорите на въпроси от раздел първи от анкетата за 2025 г. – финансово състояние на общината

		Correlations				
		1.1.	1.2.	1.3.	1.4.	1.5.
1.1.	Pearson Correlation	1	.861**	.582**	.550**	.360*
	Sig. (2-tailed)		.000	.000	.000	.010
	N	50	50	50	50	50
1.2.	Pearson Correlation	.861**	1	.755**	.609**	.446**
	Sig. (2-tailed)	.000		.000	.000	.001
	N	50	50	50	50	50
1.3.	Pearson Correlation	.582**	.755**	1	.706**	.436**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000		.000	.002
	N	50	50	50	50	50
1.4.	Pearson Correlation	.550**	.609**	.706**	1	.606**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000		.000
	N	50	50	50	50	50
1.5.	Pearson Correlation	.360*	.446**	.436**	.606**	1
	Sig. (2-tailed)	.010	.001	.002	.000	
	N	50	50	50	50	50
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).						
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).						

Резултатите от корелограмата потвърждават статистическата значимост на корелационните връзки (с $P\text{-value}<0.01$ (**)) и с $P\text{-value}<0.05$ (*) за корелацията с последния въпрос) на отговора на първия въпрос за финансовото състояние на общината в пандемични условия с останалите въпроси от раздела. Коефициентът на Пийърсън индикира много висока положителна корелация ($0.70 < R < 1.00$) между отговорите на въпроси 1.1 за финансово състояние на общината в епидемичния период 2020-2021 г. и 1.2 за следепидемично финансово състояние на общината в периода 2022-2023 г., висока корелация на въпрос 1.1 с отговорите на въпроси 1.3 (за 2024 г.) и 1.4 (тренда за периода), както и средна корелация с отговора на въпрос 1.5 (подкрепата от централната власт).

По отношение на въпроса за периода на следепидемично възстановяване (въпрос 1.2) се наблюдава много висока положителна корелация с въпрос 1.3. (финансовото състояние на общината през 2024 г.), голяма корелация ($0.50 < R < 0.70$) с въпрос 1.4 (положителния тренд във финансовото състояние за периода) и умерена корелация с въпрос 1.5 (подкрепата от централната власт). Всички корелационни връзки на втория въпрос с отговорите на въпросите от първия раздел са валидни при ниво на статистическа значимост от 0.01.

Въпросът за моментната оценка на финансовото състояние към 2024 г. (въпрос 1.3) е с много висока степен на корелация с въпрос 1.4 и умерена корелация на въпрос 1.5. Всички корелационни връзки на третия въпрос с отговорите на въпросите от първия раздел са статистически значими при интервал на доверителност от 99% (значимост 0.01). Отговорите на въпроса за позитивната тенденция във финансовото състояние на общината за периода 2020-2024 г. (въпрос 1.4) има голяма положителна корелация с отговорите на въпроса за подкрепата от централната власт (въпрос 1.5), като връзката е статистически значима с интервал на доверителност от 99%.

Горните данни потвърждават извода, че общините, които са имали устойчиво финансово състояние по време и след пандемията (моментните наблюдения) са имали и позитивна оценка за наличието на тенденцията към подобряване на това финансово състояние, както и че са установили тенденция на подкрепа на общинския бюджет от централната власт.

Таблица 12. Корелограма на отговорите на въпроси от раздел втори от анкетата за 2025 г. – общински приходи по ЗМДТ

		Correlations				
		2.1.	2.3.	2.4.	2.5.	2.6.
2.1.	Pearson Correlation	1	.405**	-.028	.374**	.326*
	Sig. (2-tailed)		.004	.847	.007	.021
	N	50	50	50	50	50
2.3.	Pearson Correlation	.405**	1	.373**	.147	.326*
	Sig. (2-tailed)	.004		.008	.307	.021
	N	50	50	50	50	50
2.4.	Pearson Correlation	-.028	.373**	1	.065	.189
	Sig. (2-tailed)	.847	.008		.654	.188
	N	50	50	50	50	50
2.5.	Pearson Correlation	.374**	.147	.065	1	.022
	Sig. (2-tailed)	.007	.307	.654		.878
	N	50	50	50	50	50
2.6.	Pearson Correlation	.326*	.326*	.189	.022	1
	Sig. (2-tailed)	.021	.021	.188	.878	
	N	50	50	50	50	50
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).						
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).						

За корелационна оценка от раздел втори са поставени пет въпроса, пряко свързани с отношението към определянето на размера на данъка в рамките на данъчния коридор в ЗМДТ. Изключен е въпросът за облагането на МПС, поради специфичната система за изчисляване на дължимия налог с влияние на екологични регулации и годините след производството на автомобила. Резултатите от корелограмата потвърждават при статистическата значимост 0.01 наличие на линейна еднопосочна връзка между отговора

на първия въпрос (2.1) за данъчния коридор на данък сгради и втория въпрос (2.2.) от раздела за данъка при придобиване на имущество, респективно петия въпрос (2.5) за патентния данък. Средна положителна корелация се установява между първия и шестия въпрос (2.6) за данъка върху таксиметровия превоз при ниво на статистическа значимост 0.05. Между първия и четвъртия въпрос няма статистически значима връзка. Коефициентът на Пийърсън индикира средна положителна корелация между отговорите на въпроси 2.1 с въпроси 2.3, 2.5 и 2.6. С въпрос 2.3 корелацията е несъществена и има отрицателен знак. Обяснението е в обхвата на данъчно облагаемите лица с патентния данък, основно микробизнеси, където възможността за личен контакт между респондентите и обхванатите с данъка лица вероятно изкривява връзката.

Връзките на въпроса за придобиването на имущество по възмезден начин (2.3) са с ниво на статистическа значимост 0.01 с четвъртия въпрос (2.4) за патентния данък и ниво на статистическа значимост 0.05 с шестия въпрос за данъка върху таксиметровия превоз на пътници (2.6). С петия въпрос връзката няма статистическа значимост. Коефициентът на Пийърсън индикира средна положителна корелация между отговорите на въпроси 2.3 с въпроси 2.4 и 2.6. С въпрос 2.5 (туристическия данък) корелацията е слаба, но с положителен знак. Връзките на въпроса за патентния данък (2.4) с останалите дясно разположени по диагонала на корелограмата въпроси индикира липса статистическа значимост с петия и шестия въпроси. Също така корелационната връзка между въпроси 2.4 и 2.5 е пренебрежимо ниска, а с шестия въпрос е слаба. Последната връзка в корелограмата е между петия и шестия въпроси, където стойността на коефициента на Пийърсън е пренебрежимо нисък, p-value не потвърждава статистическата ѝ значимост.

Горните данни потвърждават извода, че сред ръководителите на местните парламенти има сериозни различия относно възможностите за осъществяване на данъчна конкуренция и определяне на данъците в рамките на данъчния коридор, на нива, които да носят високи приходи в общинския бюджет.

Раздел трети „Общинския дълг“ от анкетата, посветен на общинския дълг¹⁰³ не е включен в корелационния анализ поради силно специфичния характер на скалите за оценка и генерирането на връзки, които имат пренебрежимо ниска или липсваща статистическа значимост.

В раздел четвърти фокусът е върху общинската собственост, като в корелограмата са включени въпросите с идентична скала на оценка. Средна положителна корелация при ниво на статистическа значимост 0.01 се установява между възможностите на общината за събиране на общински приходи чрез приватизация (4.3), възможностите на общината за събиране на общински приходи чрез отдаване под наем и аренда на земеделски земи (4.4) и възможностите на общината за събиране на общински приходи чрез отдаване под наем на общинско имущество (4.5.). Факт е обаче, че и трите коментирани връзки попадат в диапазона за средна положителна корелация между отговорите на респондентите в анкетата. Това показва, че общините могат да бъдат класифицирани в

¹⁰³ HOLCOMBE, R., Mills, J. Politics and Deficit Finance. Public Finance Quarterly. October 1995, Vol. 23.

групи, показващи тяхната способност да събират общинските приходи по скала за лоша, средна, добра и много добра събираемост на общинските данъци, такси и наеми.

Таблица 13. Корелограма на отговорите на въпроси от раздел четвърти от анкетата за 2025 г. – общинска собственост

Correlations				
		4.3.	4.4.	4.5.
4.3.	Pearson Correlation	1	.377**	.397**
	Sig. (2-tailed)		.007	.004
	N	50	50	50
4.4.	Pearson Correlation	.377**	1	.469**
	Sig. (2-tailed)	.007		.001
	N	50	50	50
4.5.	Pearson Correlation	.397**	.469**	1
	Sig. (2-tailed)	.004	.001	
	N	50	50	50

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Таблица 14. Корелограма на отговорите на въпроси от раздел пети от анкетата за 2025 г. – ТБО, услуги по сметосъбиране и сметоизвозване

Correlations				
		5.3.	5.4.	5.5.
5.3.	Pearson Correlation	1	.203	.058
	Sig. (2-tailed)		.158	.688
	N	50	50	50
5.4.	Pearson Correlation	.203	1	.307*
	Sig. (2-tailed)	.158		.030
	N	50	50	50
5.5.	Pearson Correlation	.058	.307*	1
	Sig. (2-tailed)	.688	.030	
	N	50	50	50

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

В раздел пети са включени въпросите, свързани с услугите по сметосъбиране и сметоизвозване, които се характеризират с идентична скала на оценка. Средна положителна корелация при ниво на статистическа значимост 0.05 се установява между разделното сметосъбиране (5.4) и оценката за качеството на услугата (5.5). Връзката между отговорите на третия въпрос за отлагането по законодателен път на промените в базата за изчисляване на ТБО (5.3) с разделното сметосъбиране е статистически

незначима при слабо ниво на корелация, а с качеството на услугата е статистически незначима при пренебрежимо ниско ниво на корелация. И трите коментирани връзки ясно индикират, че системата на сметосъбиране и определянето на ТБО се намират на кръстопът. Досегашните решения на местните администрации и общинските съвети за „скрито“ субсидиране от бизнеса към домакинствата чрез политически решения за определяне на пропорцията между ЮЛ и ФЛ за покриване на разходите в план-сметката за дейността се сблъскват с тежестта и отговорността за прилагане на принципа „замърсителят плаща“. Само общините, които целенасочено провеждат политика на подкрепа на кръговата икономика и разделното сметосъбиране ще съумеят да намалят тонажа на количеството отпадък за депониране, където всеки машинокилометър следва да бъде заплащан солидарно от двете групи задължени лица – ЮЛ и ФЛ, на база обективен критерии, какъвто е количеството генериран отпадък.

Таблица 15. Корелограма на отговорите на въпроси от раздел шести от анкетата за 2025 г. – споделени данъци

Correlations				
		6.1.	6.2.	6.3.
6.1.	Pearson Correlation	1	.471**	.436**
	Sig. (2-tailed)		.001	.002
	N	50	50	50
6.2.	Pearson Correlation	.471**	1	.788**
	Sig. (2-tailed)	.001		.000
	N	50	50	50
6.3.	Pearson Correlation	.436**	.788**	1
	Sig. (2-tailed)	.002	.000	
	N	50	50	50

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

В раздел шести фокусът е върху споделените данъци. В корелограмата са включени всички въпроси от въпросника, като те имат идентична скала на оценка. Анализът установява средна положителна корелация при ниво на статистическа значимост 0.01 на връзката между споделянето на приходите от ДДС, със споделянето на приходите от данъка печална и по ЗДДФЛ. Връзката между отговорите на втория въпрос и третия въпрос освен с ниво на статистическа значимост 0.01 се отличава и с много висока корелация. Изводът е че за респондентите двата подходящи данъка имат най-висок потенциал за възстановяване на техния характер на споделени данъци, доколкото в данъчната история на страната такива режими са били прилагани. Позитивите от това биха били безспорни и дори и да се договори прехвърляне само на 1/10 от плоските ставки на облагане с двата подходящи данъка за ЮЛ и ФЛ това ще доведе до

осезаем ефект върху изсветляване на икономиката¹⁰⁴ и разширяване разкриваемостта¹⁰⁵ на случаите на бягство от данъка¹⁰⁶ и данъчни измами¹⁰⁷.

Таблица 16. Корелограма на отговорите на въпроси от раздел седми от анкетата за 2025 г. – общински услуги

Correlations				
		7.2.	7.3.	7.4.
7.2.	Pearson Correlation	1	.502**	.292*
	Sig. (2-tailed)		.000	.039
	N	50	50	50
7.3.	Pearson Correlation	.502**	1	.219
	Sig. (2-tailed)	.000		.127
	N	50	50	50
7.4.	Pearson Correlation	.292*	.219	1
	Sig. (2-tailed)	.039	.127	
	N	50	50	50
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).				
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).				

В раздел седми анализът се фокусира върху общинските услуги. В корелограмата са включени въпросите, които имат идентична двураменна ликертова скала на оценка. Анализът установява висока положителна корелация при високо ниво на статистическа значимост 0.01 на връзката между отпадането на 01.04.2024 г. на таксата за детските ясли и детските градини и въпроса за стриктно покриване на разходите за предоставяне на административни услуги. В този случай разнообразието от примери за прилагане на социални мерки в редица ОБС, вкл. за подпомагане на младите семейства чрез безплатен достъп на техните деца до детски ясли детски градини намери централно решение и покритие чрез държавния бюджет на тези разходи, които солидарно намират подкрепа в отговорите на двата обследвани въпроса. Връзката между въпрос 7.2 и изключенията от правилото за разходопокривност е с ниво на статистическа значимост 0.05 и гранична между слаба и средна корелация. Връзката между въпроси 7.3 и 7.4 е статистически незначима при слаба корелация. Това е логичен резултат, тъй като или се следва принципа на разходопокривност и не се допускат изключения от този принцип (въпрос 7.4) или не се следва този принцип и се отваря широко вратата на общинската хазна за социални харчове и политики.

¹⁰⁴ BELEV, B., Schneider, F., Djankov, S., & Zahariev, A. (2003). The informal economy in the EU accession countries Size, Scope, Trends and Challenges to the Process of EU Enlargement. Sofia; BROWN, C., Jackson, P. Public Sector Economics. 4th ed., BLACKWELL, 1994.

¹⁰⁵ ВЕЛЧЕВ, Б. За разкриването на корупционните престъпления, De Jure, бр. 2, 2017 г., с. 118-131.

¹⁰⁶ ЗАХАРИЕВ, А. Философия на дефицитното финансиране. В. Търново, АБАГАР, 2000.

¹⁰⁷ ЗАХАРИЕВ, А. Управление на дълга. В. Търново, АБАГАР, 2003.

Таблица 17. Корелограми на отговорите на въпроси от раздел осми от анкетата за 2025 г. – публична техническа инфраструктура

Correlations						
		8.1.	8.2.	8.3.	8.4.	8.5.
8.1.	Pearson Correlation	1	.629**	.400**	.362**	.271
	Sig. (2-tailed)		.000	.004	.010	.057
	N	50	50	50	50	50
8.2.	Pearson Correlation	.629**	1	.315*	.457**	.143
	Sig. (2-tailed)	.000		.026	.001	.323
	N	50	50	50	50	50
8.3.	Pearson Correlation	.400**	.315*	1	.681**	.531**
	Sig. (2-tailed)	.004	.026		.000	.000
	N	50	50	50	50	50
8.4.	Pearson Correlation	.362**	.457**	.681**	1	.618**
	Sig. (2-tailed)	.010	.001	.000		.000
	N	50	50	50	50	50
8.5.	Pearson Correlation	.271	.143	.531**	.618**	1
	Sig. (2-tailed)	.057	.323	.000	.000	
	N	50	50	50	50	50
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).						
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).						

На корелационна оценка от раздел осми са поставени всичките пет въпроса, като те имат еднотипна възходяща скала с пет оценъчни позиции. Резултатите от корелограмата потвърждават при статистическата значимост 0.01 голяма корелационна връзка между първия въпрос от раздела за качеството на уличната мрежа в общинския център (8.1) с качеството на уличната мрежа в населените места и качеството на ВиК инфраструктурата в общинския център (8.3). Изводът е, че там където има добро инвестиционно планиране се постига грижа на добър стопанин, както на кота нула – уличната мрежа, така и под нея, където е подземната техническа инфраструктура. Връзката на първия и петия въпрос няма статистическа значимост при слабо ниво на корелация.

Вторият въпрос за качеството на уличната мрежа в населените места е с ниво на статистическа значимост 0.05 спрямо отговорите на третия (8.3) и четвъртия въпроси (8.4), като и в двата случая имаме средна корелация, която за двата въпроса за населените места е с по-висока стойност на корелация по Пийърсън. Връзката на втория въпрос с този за състоянието на мрежата на електроснабдяване (8.5) е статистически незначима, но със

средна корелация. С оглед на различните отговорности за трите сравнявани мрежи – улична, ВиК и електроснабдителна, може да се направи извода за логични отговори и взаимовръзки при така установените корелационни зависимости. Стойностите на коефициента на Пийърсън показват висока положителна корелация на връзката на третия въпрос за качеството на ВиК мрежата в общинския център спрямо четвъртия и петия въпроси при ниво на статистическа значимост 0.01. С оглед на по-скъпия характер на поддръжка и ремонти по ВиК мрежата логично качествените инвестиции в сектора се отплащат, като не водят до допълнителни последващи разходи за ремонти на уличната мрежа след изкопи и ВиК аварии. Четвъртият въпрос за качеството на ВиК мрежата в населените места показва наличие на висока корелация при ниво на статистическа значимост 0.01 със състоянието на мрежата за електроснабдяване в съответната община. Тук връзката обаче е двупосочна, там където оценките за ниски за една мрежа, те са ниски и за другата мрежа и обратното, което обяснява постигнатото ниво на корелационна обвързаност. С оглед на различните отговорности за трите сравнявани мрежи – улична, ВиК и електроснабдителна, може да се направи извода за логични отговори и взаимовръзки при така установените корелационни зависимости.

Таблица 18. Корелограма на отговорите на въпроси от раздел девети от анкетата за 2025 г. – интегрирано развитие и европейски процеси

Correlations						
		9.1.	9.2.	9.3.	9.4.	9.5.
9.1.	Pearson Correlation	1	.702**	.614**	.575**	.474**
	Sig. (2-tailed)		.000	.000	.000	.001
	N	50	50	50	50	50
9.2.	Pearson Correlation	.702**	1	.487**	.550**	.473**
	Sig. (2-tailed)	.000		.000	.000	.001
	N	50	50	50	50	50
9.3.	Pearson Correlation	.614**	.487**	1	.643**	.269
	Sig. (2-tailed)	.000	.000		.000	.059
	N	50	50	50	50	50
9.4.	Pearson Correlation	.575**	.550**	.643**	1	.482**
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.000		.000
	N	50	50	50	50	50
9.5.	Pearson Correlation	.474**	.473**	.269	.482**	1
	Sig. (2-tailed)	.001	.001	.059	.000	
	N	50	50	50	50	50

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

На корелационна оценка от раздел девети са подложени всичките пет въпроса, като те имат еднотипна двураменна ликертова скала с пет оценъчни позиции. Резултатите от корелограмата потвърждават при статистическата значимост 0.01 много голяма корелационна връзка между първия въпрос (за прилагането на ПИРО) от раздела за интегрираното развитие и европейските процеси и въздействието на националния ПВУ (9.2), а с другите три въпроса 9.3, 9.4 и 9.5 средна корелационна връзка. Само с въпрос 9.5 (за влиянието на туризма върху икономиката на общината) връзката е на границата между средна и висока корелация с коефициент на Пиърсън от 0.474. Изводът е за позитивна корелация между стратегическото планиране на общинско и национално ниво, европейските макро политически (Шенгенско пространство с въпрос 9.3) и макроикономически (Евროзона с въпрос 9.4) процеси и сектора на туризма за страна като България с развитие на туристически продукт в четири сезона. Високите на корелация и значимост на връзките показват подкрепа от страна на респондентите за прилагането на ясни правила в областта на децентрализацията и нейната финансова рамка¹⁰⁸.

Вторият въпрос за досегашното въздействие на националния ПВУ (9.2) има средна до висока корелация според коефициента на Пиърсън с останалите три въпроса от раздела при ниво на статистическа значимост 0.01. Независимо от забавите и споровете за приоритетите за финансиране от ПВУ органите за местно самоуправление запазват своята оценка за инструмента като европейски източник за подкрепа на инвестиционните програми на общините.

Стойностите на коефициента на Пиърсън показват висока стойност на коефициента на Пиърсън с положителна корелация на връзката на третия въпрос за Шенгенското пространство (9.3) с въпроса за Еврозоната (9.4) при ниво на статистическа значимост 0.01. Връзката на този въпрос обаче с туризма е със слаба положителна корелация от 0.269 при липса на статистическа значимост. Изводът е за влияние на Шенгенското пространство върху потока от транзитно преминаващи туристи, но не и върху засилване атрактивността и достъпността на отделните общини за привличане на чуждестранни туристи.

Четвъртият въпрос за качеството за еврозоната (9.4) се намира в средна до висока корелация от 0.482 според коефициента на Пиърсън с въпроса за туризма (9.5) при ниво на статистическа значимост 0.01. Тук връзката, която защитават респондентите е логическа, доколкото еврозоната, еврото и туризма често се възприемат като близки понятия и фактори с подкрепа на общинската икономика.

¹⁰⁸ Заб. Приемането в Еврозоната има и пряко влияние върху всички разчетни операции на общините – от банково обслужване, през ЗМДТ, до ЗПФ, вж. подр. МИЛАНОВА-ЦОНЧЕВА, Е., Башикарров, К. Управлението на риска от нормативно съответствие в банките във връзка с борбата с изпирането на пари и финансирането на тероризма, Годишник на ИДЕС, 2022, стр. 1-58, https://www.ides.bg/media/2040/1-g-2022_em_kb.pdf

2.2. Синтетична междусекторна корелограма на финансовата децентрализация на база анкетно проучване от 2025 г.

Информацията от междусекторната корелограма дава допълнителна аналитична информация, която разкрива силата и посоката на взаимовръзките между изследваните параметри, касаещи финансовата децентрализация¹⁰⁹. В корелационната матрица са включени избрани от анкетното проучване въпроси със съпоставими по брой отговори, като ще бъдат коментирани, онези от тях, които не са разгледани в предходния параграф за вътрешногруповите корелации.

Стойностите на коефициента на Пийрсън показват средна положителна корелация при ниво на статистическа значимост 0.05 между финансовото състояние на общината (1.3) и качеството на услугата по сметосъбиране (5.5), допускането на изключение на от принципа за възстановяване на пълните разходи на общината по предоставяне на услугата (7.4), оценката за въздействие на Плана за интегрирано развитие (ПИРО) (9.1.), оценката за въздействие на Националния план за възстановяване и устойчивост (ПВУ) (9.2), както и очакванията за положително въздействие от приемането на страната в Евроната (9.4). Това означава че колкото по-добро е финансовото състояние на общината, толкова по-високо е качеството на услугата по сметосъбиране, по-голяма е склонността към финансови отстъпки, по-големи са положителните очаквания за въздействието на ПИРО и ПВУ и членството в Евроната върху развитието на общината.

Таблица 19. Синтетична междусекторна корелограма на отговорите на селектирани въпроси от анкетното проучване през 2025 г. на финансовата децентрализация

		Correlations													
		1.3.	4.3.	4.4.	4.5.	5.4.	5.5.	7.3.	7.4.	9.1.	9.2.	9.3.	9.4.	10.1.	
1.3.	Pearson Correlation	1	.160	.265	.273	.299*	.306*	.208	.345*	.319*	.316*	.240	.320*	.153	
	Sig. (2-tailed)		.267	.063	.055	.035	.031	.147	.014	.024	.025	.094	.023	.287	
	N	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	
4.3.	Pearson Correlation	.160	1	.377**	.397**	.221	.290*	.119	.148	.178	.084	.039	-.094	-.171	
	Sig. (2-tailed)	.267		.007	.004	.123	.041	.410	.306	.215	.564	.788	.518	.234	
	N	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	
4.4.	Pearson Correlation	.265	.377**	1	.469**	.017	.210	.136	.039	.051	-.001	-.082	-.131	-.305*	
	Sig. (2-tailed)	.063	.007		.001	.908	.143	.346	.790	.727	.995	.569	.366	.031	
	N	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	

¹⁰⁹ ДЕЙВИ, К. Концепцията за фискалната децентрализация в България: коментари въз основа на европейския опит. Форум фискална децентрализация в България – фокусиране на дебата (FDI proceedings), София, 20-21 ноември, 2002.

4.5.	Pearson Correlation	.273	.397**	.469**	1	.059	.227	.323*	.194	-.010	-.083	-.074	-.088	.012
	Sig. (2-tailed)	.055	.004	.001		.684	.113	.022	.176	.947	.565	.610	.542	.933
	N	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
5.4.	Pearson Correlation	.299*	.221	.017	.059	1	.307*	.333*	.244	.336*	.335*	.097	.388**	.223
	Sig. (2-tailed)	.035	.123	.908	.684		.030	.018	.087	.017	.017	.501	.005	.119
	N	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
5.5.	Pearson Correlation	.306*	.290*	.210	.227	.307*	1	.156	.004	.302*	.191	.035	-.002	-.075
	Sig. (2-tailed)	.031	.041	.143	.113	.030		.278	.975	.033	.184	.811	.987	.605
	N	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
7.3.	Pearson Correlation	.208	.119	.136	.323*	.333*	.156	1	.219	.229	.240	.097	.271	.201
	Sig. (2-tailed)	.147	.410	.346	.022	.018	.278		.127	.109	.093	.501	.057	.162
	N	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
7.4.	Pearson Correlation	.345*	.148	.039	.194	.244	.004	.219	1	.320*	.149	.235	.269	.303*
	Sig. (2-tailed)	.014	.306	.790	.176	.087	.975	.127		.024	.301	.100	.058	.033
	N	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
9.1.	Pearson Correlation	.319*	.178	.051	-.010	.336*	.302*	.229	.320*	1	.702**	.614**	.575**	.155
	Sig. (2-tailed)	.024	.215	.727	.947	.017	.033	.109	.024		.000	.000	.000	.284
	N	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
9.2.	Pearson Correlation	.316*	.084	-.001	-.083	.335*	.191	.240	.149	.702**	1	.487**	.550**	.021
	Sig. (2-tailed)	.025	.564	.995	.565	.017	.184	.093	.301	.000		.000	.000	.886
	N	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
9.3.	Pearson Correlation	.240	.039	-.082	-.074	.097	.035	.097	.235	.614**	.487**	1	.643**	.297*
	Sig. (2-tailed)	.094	.788	.569	.610	.501	.811	.501	.100	.000	.000		.000	.036
	N	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
9.4.	Pearson Correlation	.320*	-.094	-.131	-.088	.388**	-.002	.271	.269	.575**	.550**	.643**	1	.188
	Sig. (2-tailed)	.023	.518	.366	.542	.005	.987	.057	.058	.000	.000	.000		.190
	N	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
10.1.	Pearson Correlation	.153	-.171	-.305*	.012	.223	-.075	.201	.303*	.155	.021	.297*	.188	1
	Sig. (2-tailed)	.287	.234	.031	.933	.119	.605	.162	.033	.284	.886	.036	.190	
	N	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Слаба положителна корелация се установява между финансовото състояние и въвеждането на система за разделно сметосъбиране на битовия отпадък (5.4), следователно финансово по-стабилните общини, в по-голяма степен подкрепят подобна инициатива. Стойностите на коефициента на Пийърсън в матрицата индикират наличие на слаба положителна корелация при ниво на значимост 0,05 между възможностите на общината за събиране на общински приходи чрез приватизация (4.3.) и качеството на услугата по сметосъбиране (5.5), което означава че между тях макар и не силно изразена има еднопосочна линейна зависимост. Следователно, събираемостта на тези данъци нараства успоредно с повишаване на качеството на услугата или с други думи по-голямото качество е свързано с по-висока събираемост на общинските приходи. Средна отрицателна корелация при ниво на статистическа значимост 0.05 има между възможностите на общината за събиране на общински приходи чрез отдаване под наем и аренда на земеделски земи (4.4) и големината на общината (10.1). Тази зависимост показва на практика, че по-малките общини имат по-големи възможности за реализиране на приходи от отдаване под наем на земи. Обратното важи за по-големите. Средна положителна корелация при същото ниво на статистическа значимост се установява между събираемостта на общински приходи чрез отдаване под наем на общинско имущество (4.5.) и принципа за разходопокривност на услугите (7.3.). Нормално е, когато цената покрива всички разходи на общината по предоставянето на услуги, това да не генерира извънредни разходи за нея или колкото по-голяма част от разходите покрива цената за предоставянето на дадена услуга, толкова приходите ще са по-високи.

От коефициентите на Пийърсън в корелационната матрица се вижда, че има средна положителна корелация при ниво на статистическа значимост 0,05 между желанието за въвеждането на система за разделно сметосъбиране на битовия отпадък (5.4) и спазването на принципа за разходопокривност на услугите (7.3.), оценката за въздействие на Плана за интегрирано развитие (ПИРО) (9.1.), оценката за въздействие на Националния план за възстановяване и устойчивост (ПВУ) (9.2). Въз основа на това може да кажем, че успешното въвеждане на система за разделно сметосъбиране ще зависи в голяма степен от покриването на разходите, свързани с него. Зависимостта между система за разделно сметосъбиране и двата плана от друга страна са проекция на целите заложи в двата стратегически документа по отношение на устойчивото развитие на общините, опазването на околната среда и зелената трансформация. При ниво на значимост 0,01 средна положителна корелация има между желанието за въвеждането на система за разделно сметосъбиране на битовия отпадък (5.4) и очакванията за положително въздействие от приемането на страната в Евророната (9.4). Тук може да кажем, че колкото по-голямо положително въздействие от влизането в Евророната се очаква, толкова по-голяма е и подкрепата за въвеждане на система за разделно сметосъбиране на битовия отпадък.

Средна положителна корелация при ниво на статистическа значимост 0,05 се установява между качеството на услугата по сметосъбиране (5.5) и оценката за въздействие на Плана за интегрирано развитие (ПИРО) (9.1.), както и между допускането на изключение на от принципа за възстановяване на пълните разходи на общината по

предоставяне на услугата (7.4) и оценката за въздействие на ПИРО, респ. големината на общината. В контекста на тази релации може да посочим: първо, че подобряването на качеството на услугата по сметосъбиране, както и допускането на изключения от принципа на разходопокривност на цената на услугите е пряко свързано с изпълнение на целите на ПИРО; второ, че по-големите общини са по-склонни на изключения от принципа за разходопокривност на цената на предоставяните от тях услуги.

Резюме на глава трета

Чрез прилагане на инструментариума на дескриптивната статистика и секторния корелационен анализ на анкетните резултати се изведоха иконометрични оценки на степените на ексцес и симетрия в разпределението на отговорите в анкетното проучване със срезен анализ в началото на 2025 г. преди приемането на България в еврозоната. Данните от дескриптивната статистика показват липсата на нормално разпределение за повечето изследвани променливи и характеристики на процеса на финансова децентрализация.

Установените корелационни взаимовръзки са с различна степен на сила между позициите на общините за финансовата децентрализация към началото на 2025 г. и потвърждават отсъствието на универсални решения на установените проблеми, което налага прилагане на итеративен подход за тяхното преодоляване. Въз основа на данните може да кажем, че повечето връзки между променливите в рамките на отделните групи се характеризират с умерена до висока корелация и по-рядко като много висока.

Данните сочат, че общините, с добро финансово състояние по време и след пандемията са имали и позитивна оценка за наличието на тенденцията към подобряване на финансовото състояние и увеличаване на подкрепата на общинския бюджет от централната власт. Потвърждава се и извода, че сред ръководителите на общинските съвети има известни различия във вижданията за равнището на местните данъци при настоящите законови рамки. Все пак може да се каже, че се наблюдава известна еднаквост по отношение на размерите на отделните данъци. Тези които предпочитат близки до средните законови размери за един вид данък, имат същите предпочитания и за другите видове данъци.

Диверсифицирани са вижданията, свързани с експлоатацията на общинското имущество и акумулирането на общински приходи в местния бюджет. Малките общини дават превес на и разчитат повече на отдаването на земи под наем и аренда, докато по-големите на друго общинско имущество. Въпреки това корелационният анализ показва известно сходство по отношение на оценките относно значението на отделните приходоизточници.

Сферата на управлението на битовите отпадъци се очертава като основно предизвикателство пред общините. Тези, които съумеят да се възползват от инструментите и механизмите за финансиране предоставени от ЕС, Плановите за интегрирано развитие на общините и Националния план за възстановяване и устойчивост ще решат успешно този въпрос. Безспорна обаче е връзката между стратегическите инструменти и справянето с това предизвикателство.

Анализът подчертава желанието на ръководителите на местните парламенти от всички категории общини за фискална децентрализация и то в сравнително голяма степен. В същото време много от тях са привърженици на идеята за спазване на принципа на разходопокривност на размерна на таксата за услугите, предоставяни от общините. Може да се каже, че по-обективни причини и поети пред избирателите социални ангажименти ръководните лица в по-големите общини са по-склонни на изключения от този принцип.

По отношение на инфраструктурата анализът сочи, че когато общинските центрове разполагат с добра пътна, ВиК и електроснабдителна инфраструктура, то има потенциал за подобряването на тази инфраструктура и в населените места извън центъра и обратното. Не на последно място в изследването се отчитат положителните ефекти от интеграционните процеси и свързаните с тях стратегически инструменти върху икономическото развитие на българските общини.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

С настоящия монографичен труд бе проведен крос анализ и емпиричен мониторинг на състоянието на финансовата децентрализация в България от позицията на суверена на местното самоуправление – общинските съвети, начело с техните председатели със статут на „пръв сред равни“.

Чрез анкетното проучване вниманието бе насочено към качествения аспект на финансовата децентрализация в България, където провеждането на крос анализ с набиране на емпирични свидетелства позволи да се установи актуалното състояние, проблеми и перспективи пред българските общини през призмата на отговорностите и правомощията на органите за местно самоуправление.

Върху основата на цялостното изложение и научните методи за изследване в монографичния труд, представителното анкетно проучване във времева точка 2025 год. и период на оценка 2020-2025 г., надгражда и доразвива по-ранното монографично изследване на автора, проведено във времева точка 2011 г. с оценка на първия мандат на органите за местно самоуправление в условия на еврочленство (периода 2007–2011 г.).

Изведените резюмета в края на всяка от трите глави обобщават и систематизиран резултатите от съдържанието с неговата богата илюстративност и иконометрична методическа база. Генералният резултат от монографичния труд се заключава във валидиране на тезисната база на изследването, потвърждаващо, че финансовата децентрализация е многомерен процес със стратегически характер. В него успешно се съчетават делегирането на правомощия с тяхната ресурсната обезпеченост. Това позволява изпълнение на разнообразието от постановки в Европейската харта за местно самоуправление. Средата на множествени кризи (пандемия, военен конфликт, пикови енергийни цени и т.н.) компенсирани от перспективите, свързани с членството на страната в Шенгенското пространство и Евророната трансформират финансовата децентрализация в България във „висш пилотаж“, където потребностите на домакинствата в общинските центрове и населените места се сблъскват с амортизирана инфраструктура, затрудняваща нормални битови потребности като водоснабдяване, канализация, електроснабдяване, уличен достъп и дълго отлагано реформиране в сектора на сметоизвозването и сметопочистването при заплащането на съответна справедлива такса битови отпадъци.

Силната подкрепа за частично или пълно възстановяване на споделения статут на централните подоходни данъци върху печалбата на ЮЛ и доходите на ФЛ е отражение на обективни процеси в търсене на гаранции не толкова за финансова децентрализация, а за нормално обезпечаване с ресурси на делегираните отговорности и тези, с общински характер. Анкетното проучване ясно установява частично или пълно изчерпване на традиционни източници на собствени приходи. В същото време данните за депопулация и демографска криза, съчетани с вътрешна за страната миграция към столицата, както и външна миграция по икономически причини поставят под угроза съществуването на цели системи в публичния сектор на икономиката. Закриването на училища, под благовидния предлог на оптимизация на системата, има своята обективна база, но и политически аргументи за вземане или за отлагане на тежките решения. Дали и доколко

демографската криза ще намери решение не е само във възможностите и отговорностите на местните органи за самоуправление. Има множество позитивни примери за възраждане на малки общини и населени места. За това обаче е необходима държавна политика и устойчивост в подкрепата за решаване на социалните, икономическите и инфраструктурни проблеми, независимо дали са в столицата, в областния град, в общинския център, в града, селото или курортното селище.

България заслужава своя нов фискален модел и нова перспектива в процеса на финансова децентрализация. Мнението на председателите на общинските съвети от началото на 2025 г. доказва това!

СПИСЪК С ФИГУРИТЕ

Фигура 1. Структура и съдържание на монографичното изследване на финансовата децентрализация в България	7
Фигура 2. Публичният сектор в системата на паричните потоци в националната икономика	11
Фигура 3. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката по 5-степенната ликертова скала за финансовото състояние на общината за пандемичните 2020-2021 г.....	20
Фигура 4. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката по 5-степенната ликертова скала за финансовото състояние на общината за следпандемичните 2022-2023 г.	21
Фигура 5. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката по 5-степенната ликертова скала за финансовото състояние на общината за 2024 г.....	21
Фигура 6. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката по 5-степенната ликертова скала за наличие на тенденция на подобряване на финансовото състояние в общината	22
Фигура 7. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката по 5-степенната ликертова скала за наличие на позитивна тенденция в подкрепата за общинския бюджет от централната власт	23
Фигура 8. Стълбовидно разпределение в проценти на определянето размера на данък сгради в рамките на разрешения по ЗМДТ данъчен коридор.....	24
Фигура 9. Стълбовидно разпределение в проценти на участието на коефициентите за отчитане на годината на производство в методиката за определяне на данъка върху превозните средства по ЗМДТ	25
Фигура 10. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитания размер на данъка при придобиване на имущества по дарение и по възмезден начин на недвижим имот и превозни средства в рамките на данъчния коридор по ЗМДТ.....	25
Фигура 11. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитания размер на патентния данък в рамките на данъчния коридор по ЗМДТ за 2025 г.....	26
Фигура 12. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитания размер на туристическия данък в рамките на данъчния коридор по ЗМДТ за 2025 г.	26
Фигура 13. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитания размер на данъка върху таксиметровия превоз на пътници в рамките на данъчния коридор по ЗМДТ за 2025 г.	27
Фигура 14. Стълбовидно разпределение в проценти на съгласието по 5-степенната ликертова скала за наличие на стимулиращ характер на отстъпката от 5% за предплащане от ЮЛ и ФЛ на данъците по ЗМДТ до 30 април.....	27
Фигура 15. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитания вид на договорен лихвен процент при поемане на общински дълг за 2025 г.....	28
Фигура 16. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитаната валута на кредита при поемане на общински дълг за 2025 г.....	29
Фигура 17. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитаната форма и източник на кредитиране при поемане на общински дълг за 2025 г.	29

Фигура 18. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитаното обезпечение при поемане на общински дълг за 2025 г.....	30
Фигура 19. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката за размера на предлагания от Фонд ФЛАГ лихвен процент.....	31
Фигура 20. Стълбовидно разпределение в проценти на отношението към публично-частното партньорство, изискващо апортиране на общински активи за 2025 г.	32
Фигура 21. Стълбовидно разпределение в проценти на нагласата за разпореждане при наличие на военни имоти с отпаднала необходимост на територията на съответната община за 2025 г.....	33
Фигура 22. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката на събирането на общински приходи чрез приватизация за 2025 г.	33
Фигура 23. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката на събирането на общински приходи чрез отдаване под наем и аренда на земеделски земи за 2025 г.	34
Фигура 24. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката на събирането на общински приходи чрез отдаване под наем на общинско имущество за 2025 г.	35
Фигура 25. Стълбовидно разпределение в проценти на въвеждането на задължително вместо избирателно застраховането (срещу природни бедствия и земетресения) на имотите – частна общинска собственост (по реда на чл. 9, ал. 2 от ЗОС) за 2025 г.....	35
Фигура 26. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитаната форми за организация на сметосъбирането и сметоизвозването в общината за 2025 г.	36
Фигура 27. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитаната база за калкулиране на дължимата такса битови отпадъци за 2025 г.....	37
Фигура 28. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на положителна оценка на отлагането с една година на законодателните промени в базата за изчисляване на такса битови отпадъци.....	37
Фигура 29. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на подкрепата за въвеждането на разделно сметосъбиране на битовия отпадък в общината	38
Фигура 30. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на оценката за качеството на услугата по сметосъбиране и сметоизвозване в съответната община за 2024 г.....	38
Фигура 31. Пунктове за събиране "Голямо сърце" и "Голяма бутилка" за кампанията "Капачки за бъдещето", разположени в училища и на други обществени места	39
Фигура 32. Основен резултат от кампанията "Капачки за бъдещето" по години и доставено медицинско оборудване като дарение за социално предприемачество (2017-2024 г.).....	40
Фигура 33. Основно съоръжение на Софийския завод за третиране на отпадъци.....	42
Фигура 34. Преработени отпадъци в Завода за механично и биологично третиране в София.....	43
Фигура 35. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитания дял общинска компонента в ставката от 20% на ДДС в приход за общинския бюджет, по месторегистрация на съответната фирма за 2025 г.....	44

Фигура 36. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитания дял общинска компонента в ставката от 10% на Данък печалба, по месторегистрация на съответната фирма.....	44
Фигура 37. Стълбовидно разпределение в проценти на предпочитания дял общинска компонента в ставката от 10% на Данък върху доходите на физическите лица като собствен приход за общинския бюджет, по месторегистрация на съответния трудов договор	45
Фигура 38. Стълбовидно разпределение в проценти на организацията на услугите по водоснабдяване и канализация	46
Фигура 39. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на съгласието с отпадането на 1.4.2024 г. на таксите за детски ясли и детски градини	47
Фигура 40. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на съгласието с твърдението, че размерът на таксите за административни услуги следва изцяло да покрива разходите за тяхното предоставяне.....	47
Фигура 41. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на съгласието с твърдението, че при определени условия може да се допуска изключение от принципа на възстановяване на пълните разходи на общината по предоставяне на услугата (чл. 8, ал. 1, т. 1 от ЗМДТ).....	48
Фигура 42. Стълбовидно разпределение в проценти на съгласието с твърдението, че определянето на общински такси в намален размер за услуги по електронен път (чл. 8, ал. 7 от ЗМДТ) следва да бъде редуцирано спрямо стандартния размер с посечените алтернативи на размер на отстъпката.....	48
Фигура 43. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на оценката за състоянието на уличната мрежа в общинския център за 2024 г.	49
Фигура 44. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на оценката за състоянието на уличната мрежа в населените места извън общинския център към 2024 г.....	50
Фигура 45. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на оценката за състоянието на ВиК инфраструктурата в общинския център за 2024 г.....	51
Фигура 46. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на оценката за състоянието на ВиК инфраструктурата в населените места извън общинския център за 2024 г.	51
Фигура 47. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на оценката за състоянието на мрежата за електроснабдяване на територията на съответната община за 2024 г.....	52
Фигура 48. Стълбовидно разпределение в проценти на оценката за въздействието от разработването и прилагането на Плана за интегрирано развитие върху съответната община за 2025 г.....	53
Фигура 49. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на оценката за досегашното въздействие на националния ПВУ върху съответната община	53

Фигура 50. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на оценката за възможното въздействие върху съответната община от приемането на България в Шенгенското пространство	54
Фигура 51. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на оценката за възможното въздействие върху финансовото състояние на съответната община от приемането на България в Евроната	54
Фигура 52. Стълбовидно разпределение в проценти по 5-степенната ликертова скала на оценката за въздействие на туризма като фактор в подкрепа на икономиката на съответната община	55
Фигура 53. Разпределение на извадката спрямо действителното групиране на 265-те общини в България към 2025 год. (в бр.)	66
Фигура 54. Разпределение на извадката спрямо действителното групиране на 264-те общини в България към 2011 год. (в %.)	67
Фигура 55. Разпределение по групи на оценките за финансовото състояние на общините в България за периода (2020-2021 г.) по категории респонденти (Анкетен въпрос №1.1)	68
Фигура 56. Разпределение по групи на оценките за финансовото състояние на общините в България за периода (2022-2023 г.) по категории респонденти (Анкетен въпрос №1.2)	69
Фигура 57. Разпределение на оценките за финансовото състояние на общините в България за 2024 г. по категории респонденти (Анкетен въпрос №1.3)	70
Фигура 58. Разпределение по групи на оценките за финансовото състояние на общините в България за периода 2020-2024 г. по категории респонденти (Анкетен въпрос №1.4)	71
Фигура 59. Разпределение по групи на оценките, касаещи подкрепата на общинските бюджети от централната власт за периода 2020-2024 г. по категории респонденти (Анкетен въпрос №1.5)	71
Фигура 60. Разпределение по групи на предпочитаното ниво на данък сгради в рамките на разрешените по ЗМДТ данъчни коридори по категории респонденти (Анкетен въпрос №2.1)	72
Фигура 61. Разпределение по групи на мненията за корекции в данъка върху превозни средства по категории респонденти (Анкетен въпрос №2.2)	73
Фигура 62. Разпределение по групи на мненията за определяне размера на придобиване на имущество по дарение и по безвъзмезден начин по категории респонденти (Анкетен въпрос №2.3)	74
Фигура 63. Разпределение по групи на предпочитанията при облагане с патентен данък (Анкетен въпрос №2.4)	75
Фигура 64. Разпределение по групи на предпочитанията при облагане с туристически данък (Анкетен въпрос №2.5)	75
Фигура 65. Разпределение по групи на предпочитанията при облагане с данък върху таксиметровия превоз (Анкетен въпрос №2.6)	76
Фигура 66. Разпределение по групи на мненията за отстъпката от 5% при годишните данъци по ЗМДТ като стимул за предплащане на данъка до 30 април (Анкетен въпрос №2.7)	77

Фигура 67. Разпределение по групи на мненията относно вида на лихвения процент с поемането на общински дълг по ЗОД/ЗПФ (Анкетен въпрос №3.1)	77
Фигура 68. Разпределение по групи на предпочитанията за валута на общинския дълг (Анкетен въпрос №3.2)	78
Фигура 69. Разпределение по групи на предпочитанията за формата на общинския дълг (Анкетен въпрос №3.3)	79
Фигура 70. Разпределение по групи на предпочитанията формите на обезпечаване на общинския дълг (Анкетен въпрос №3.4)	80
Фигура 71. Разпределение по групи на мненията за лихвената тежест при поемане на дълг от Фонд ФЛАГ (Анкетен въпрос №3.5)	80
Фигура 72. Разпределение на мненията за публично-частното партньорство, изискващо апортиране на общински активи (Анкетен въпрос №4.1)	81
Фигура 73. Разпределение по групи на мненията за процедиране на военни имоти с отпаднала необходимост на територията на Общината (Анкетен въпрос №4.2)	82
Фигура 74. Разпределение по групи на мненията за възможността на събиране на общински приходи чрез приватизация (Анкетен въпрос №4.3)	82
Фигура 75. Разпределение по групи на мненията за потенциала на отдаването под наем и арендата на земеделски земи за събиране на приходи в общинския бюджет (Анкетен въпрос №4.4)	83
Фигура 76. Разпределение по групи на мненията за потенциала на отдаването под наем на общинско имущество за събиране на приходи (Анкетен въпрос №4.5)	84
Фигура 77. Разпределение по групи на мненията относно застраховането на общинско имущество срещу природни бедствия (Анкетен въпрос №4.6)	84
Фигура 78. Разпределение по групи на мненията за организационните форми на сметосъбиране (Анкетен въпрос №5.1)	85
Фигура 79. Разпределение по групи на мнението за базата за определяне на такса битови отпадъци (Анкетен въпрос №5.2)	86
Фигура 80. Разпределение по групи на мнението за отлагане с една година на законодателните промени в базата за изчисляване на такса битови отпадъци (Анкетен въпрос №5.3)	86
Фигура 81. Разпределение по групи на мненията за въвеждане на разделно сметосъбиране на битови отпадъци (Анкетен въпрос №5.4)	87
Фигура 82. Разпределение по групи на оценките за качеството на услугата по сметосъбиране в общините (Анкетен въпрос №5.5)	88
Фигура 83. Разпределение по групи на мненията за частта от ДДС за внасяне в общинския бюджет, по месторегистрация на съответната фирма (Анкетен въпрос №6.1)	88
Фигура 84. Разпределение по групи на мненията за частта от данък печалба за внасяне в общинския бюджет, по месторегистрация на съответната фирма (Анкетен въпрос №6.2)	89
Фигура 85. Разпределение по групи на мненията за частта за заделяне от Данъка върху доходите на физическите лица като собствен приход за общинския бюджет, по месторегистрация на съответния трудов договор, (Анкетен въпрос №6.3)	90

Фигура 86. Разпределение по групи на мненията за организация на услугите по водоснабдяване и канализация (Анкетен въпрос №7.1).....	91
Фигура 87. Разпределение по групи на мненията за отпадане на таксите за детските градини ясли от 01.04.2024 г. (Анкетен въпрос №7.2).....	91
Фигура 88. Разпределение по групи на съгласието с твърдението, че размерът на таксите за административни услуги следва изцяло да покрива разходите за тяхното предоставяне (Анкетен въпрос №7.3).....	92
Фигура 89. Разпределение по групи на съгласието с твърдението, че при определени условия може да се допуска изключение от принципа на възстановяване на пълните разходи на общината по предоставяне на услугата (чл. 8, ал. 1, т. 1 от ЗМДТ) (Анкетен въпрос №7.4).....	93
Фигура 90. Разпределение по групи на крос мненията относно определянето на общински такси в намален размер за услуги по електронен път (чл. 8, ал. 7 от ЗМДТ) (Анкетен въпрос №7.5).....	93
Фигура 91. Разпределение по групи на оценките за състоянието на уличната мрежа в общинския център на съответната община (Анкетен въпрос №8.1).....	94
Фигура 92. Разпределение по групи на оценките за състоянието на уличната мрежа в населените места извън общинския център (Анкетен въпрос №8.2).....	95
Фигура 93. Разпределение по групи на оценките за състоянието на ВиК инфраструктурата в общинския център на съответната община към 2024 г. (Анкетен въпрос №8.3).....	96
Фигура 94. Разпределение по групи на оценките за състоянието на ВиК инфраструктурата в населените места извън общинския център на съответната община към 2024 г. (Анкетен въпрос №8.4).....	96
Фигура 95. Разпределение по групи на оценките за състоянието на мрежата за електроснабдяване в съответната община към 2024 г. (Анкетен въпрос №8.5).....	97
Фигура 96. Разпределение по групи на оценките за въздействието от разработването и прилагането на Плана за интегрирано развитие върху съответната община (Анкетен въпрос №9.1).....	98
Фигура 97. Разпределение по групи на оценките за въздействие от Националния план за възстановяване и устойчивост върху съответната община (Анкетен въпрос №9.2).....	98
Фигура 98. Разпределение по групи на оценките за очакваното влияние върху общините от приемането на България в Шенгенското пространство (Анкетен въпрос №9.3).....	99
Фигура 99. Разпределение по групи на оценките за очакваното влияние на членството в Евронзоната върху икономиките за общините (Анкетен въпрос №9.4).....	100
Фигура 100. Разпределение по групи на оценките за въздействие на туризма като фактор в подкрепа на общинската икономика (Анкетен въпрос №9.5).....	100

СПИСЪК С ТАБЛИЦИТЕ

Таблица 1. Параметри за иконометрична оценка на резултати от дескриптивен анализ на анкетно проучване на анкета за финансовата децентрализация към 2025 г.	104
Таблица 2. Дескриптивна статистика на разпределението на отговорите на респондентите от раздел първи от анкетата за 2025 г. – финансово състояние на общината	108
Таблица 3. Дескриптивна статистика на разпределението на отговорите на респондентите от раздел втори от анкетата за 2025 г. – общински приходи по ЗМДТ	110
Таблица 4. Дескриптивна статистика на разпределението на отговорите на респондентите от раздел трети от анкетата за 2025 г. – общински дълг	112
Таблица 5. Дескриптивна статистика на разпределението на отговорите на респондентите от раздел четвърти от анкетата за 2025 г. – общинска собственост	114
Таблица 6. Дескриптивна статистика на разпределението на отговорите на респондентите от раздел пети от анкетата за 2025 г. – сметосъбиране и сметоизвозване	115
Таблица 7. Дескриптивна статистика на разпределението на отговорите на респондентите от раздел шести от анкетата за 2025 г. – споделени данъци.....	117
Таблица 8. Дескриптивна статистика на разпределението на отговорите на респондентите от раздел седми от анкетата за 2025 г. – общински услуги	118
Таблица 9. Дескриптивна статистика на разпределението на отговорите на респондентите от раздел осми от анкетата за 2025 г. – публична техническа инфраструктура	120
Таблица 10. Дескриптивна статистика на разпределението на отговорите на респондентите от раздел осми от анкетата за 2025 г. – интегрирано развитие и европейски процеси	122
Таблица 11. Корелограма на отговорите на въпроси от раздел първи от анкетата за 2025 г. – финансово състояние на общината	125
Таблица 12. Корелограма на отговорите на въпроси от раздел втори от анкетата за 2025 г. – общински приходи по ЗМДТ.....	126
Таблица 13. Корелограма на отговорите на въпроси от раздел четвърти от анкетата за 2025 г. – общинска собственост.....	128
Таблица 14. Корелограма на отговорите на въпроси от раздел пети от анкетата за 2025 г. – ТБО, услуги по сметосъбиране и сметоизвозване	128
Таблица 15. Корелограма на отговорите на въпроси от раздел шести от анкетата за 2025 г. – споделени данъци	129
Таблица 16. Корелограма на отговорите на въпроси от раздел седми от анкетата за 2025 г. – общински услуги	130
Таблица 17. Корелограми на отговорите на въпроси от раздел осми от анкетата за 2025 г. – публична техническа инфраструктура	131
Таблица 18. Корелограма на отговорите на въпроси от раздел девети от анкетата за 2025 г. – интегрирано развитие и европейски процеси	132

Таблица 19. Синтетична междусекторна корелограма на отговорите на селектирани въпроси от анкетното проучване през 2025 г. на финансовата децентрализация 134

СПИСЪК НА ЦИТИРАНАТА ЛИТЕРАТУРА

1. АНГЕЛОВА, Ст., Енева, М., Марков, А., Савов, Ем. Ръководство за управление на общинския бюджетен процес. Май 2005, LGI към USAID (работен документ).
2. БОРИСОВ, Б. Устойчиво развитие на общините. Стопански свят, АИ „Ценов“, Свищов, 2002.
3. БОРИСОВ, Б. (2019) Индекс на административния капацитет на държавната администрация в Република България за 2018 г. (аналитичен доклад), Свищов, АИ „Ценов“, ISBN 978-954-23-1735-7.
4. БРУСАРСКИ, Р. Теория на публичните финанси. София, 2007.
5. БРУСАРСКИ, Р. Анализ „разходи-ползи“. София, УИ „Стопанство“, 2008.
6. БРУСАРСКИ, Р., Захариев, А. и Манлиев, Г. Финансова теория. В. Търново. ФАБЕР, 2015.
7. ВЕЛКОВА, Д., Кирилова, Я. (2023). Финансови инструменти за реализация на общински инвестиционни проекти, Клуб „Икономика 2000“, ISBN 978-619-91769-9-3 (за мека подвързия); ISBN 978-619-7740-00-4 (за PDF публикация).
8. ВЕЛКОВА, Д., Кирилова, Я. (2025). Делегираните бюджети в училищата – същност, правомощия, финансови ресурси. София: ИИИ при БАН, 118 с., ISBN 978-954-9313-26-0 (pdf).
9. ВЕЛЧЕВ, Б. За разкриването на корупционните престъпления, De Jure, бр. 2, 2017 г., с. 118- 131.
10. ГАНЕВА, З. Да преоткрием статистиката с IBM SPSS Statistics, 2016, Elestra, ISBN 978-619-7292-01-5.
11. ДЕЙВИ, К. Концепцията за фискалната децентрализация в България: коментари въз основа на европейския опит. Форум фискална децентрализация в България – фокусиране на дебата (FDI proceedings), София, 20-21 ноември, 2002.
12. ДИМИТРОВ, Гр. Институционални аспекти при реформирането и развитието на здравната система проблеми, предизвикателства, решения. Годишник на ВУЗФ. 2021, Том XIII, стр. 8-38, София, Изд. „Св. Григорий Богослов“, ISSN: 1312-7918
13. ДИМИТРОВ, Ст. (2012). Риск и доходност при инвестиране активите на допълнителните пенсионни фондове, Годишник на ВУЗФ том VIII 2012 г., Издателски комплекс „Св. Григорий Богослов“, София, 2012, ISSN 1312-7918, стр.309-379.
14. ДИМИТРОВ, Ст. (2021) Персоналното пенсионно осигуряване като източник за увеличаване на пенсионното благосъстояние на населението в България и Европейския съюз (финансови аспекти, проблеми и перспективи), София, Издателство на ВУЗФ „Св. Григорий Богослов“, 143 стр., ISBN 978-954-8590-98-3.
15. ДИМИТРОВ, Ст. (2021). Влияние на кризите на финансовите пазари върху резултатите на капиталовите пенсионни фондове, стр. 85 - 95, статия от сборник доклади от Шестнадесета международна научна конференция на младите учени “Икономиката на България и Европейския съюз: Предизвикателството COVID-19” (12.02.2021 г.), ISBN: 978-619-7622-04-1.

16. ДИМИТРОВА, Р. (2022), Промени в туристическото предлагане в условията на глобализация, София : Висше у-ще по застраховане и финанси, „Св. Григорий Богослов“, 2022. 188 с. ISBN 978-619-7622-27-0
17. ДОКЛАД за мониторинг на реформата към финансова децентрализация през 2004 г., Министерство на финансите, <https://bit.ly/41rWJOT>
18. ЕВГЕНИЕВ, Е. Необходимите промени в областта на труда и социалната политика, Панорама на труда – София: ИК ШАНС, 2003, ISSN 1312-305X ; ISSN 2683-0612, бр. 3, стр. 15-22.
19. ЖЕЛЯЗКОВА, В. Кръгова икономика: финансови аспекти. ВУЗФ, София, 2017, 166 стр.
20. ЖЕЛЯЗКОВА, В. (2013). Климатичните промени и екологичният риск в дейността на финансовите институции. Изд. „Св. Гр. Богослов“, 2013 г., ISBN 978-954-8590-23-5
21. ЗАКОН за местните данъци и такси, ДВ (бр. 117 от 10.12.1997 г. и посл. изменения).
22. ЗАКОН за общинския дълг, Обн. ДВ. бр.34 от 19 април 2005г.
23. ЗАКОН за публичните финанси, Обн., ДВ, бр. 15 от 15.02.2013 г., в сила от 1.01.2014 г.
24. ЗАХАРИЕВ, А. Философия на дефицитното финансиране. В. Търново, АБАГАР, 2000.
25. ЗАХАРИЕВ, А. Фискална децентрализация и финансово управление на общините в България, 2012, Свищов: Библиотека "Образование и наука". Том 13, 256 стр.
26. ЗАХАРИЕВ, А. (2013) Към многогодишно финансово управление на общините в България, Криза и икономически растеж: Юбилейна международна научна конференция - София, 26 октомври 2012 г.,стр. 632-638; УНСС, ISBN:978-954-644-431-8.
27. ЗАХАРИЕВ, Андрей, Александру-Лучиан Маноле, Кристиан-Мариан Барбу, Боян Крстич, Исмаил Далай, Сузана Стефанович, Тамара Радженович, Петко Ангелов, Кристина-Елена Протопопеску, Каталин Дятку-Гаврил, Ахмет Мунир Гьокмен, Шабан Онур Вига, Ясемин Саричи, Миляна Талич. Наръчник за предизвикателствата на кръговата икономика пред бизнеса и обществото, 2024, АИ „Ценов“, 168 стр. ISBN 978-954-23-2506-2
28. ЗАХАРИЕВ, А. Управление на дълга. В. Търново, АБАГАР, 2003.
29. ЗАХАРИЕВ, А. Сравнителен анализ на решенията за поемане на общински дълг в България. // Народно стопански архив, 2010, кн. 1.
30. ЗАХАРИЕВ, А. Проблеми и предизвикателства пред мениджмънта на местните фискални плащания в България. Сборник с доклади от юбилейна научнопрактическа конференция с международно участие „Съвременни измерения на търговския бизнес – комуникация между наука и практика“. Том I. 12-13 май 2011, с. 60-66.
31. ЗАХАРИЕВ, А. Фискалната децентрализация в България – национални особености и европейски практики. Сборник с доклади от международна юбилейна научна конференция „Икономиката и управлението в XXI век – решения за стабилност и растеж. 08-09.11.2011 г. Свищов, том 1, с. 286-293.

32. ЗАХАРИЕВ, А., Ангелов, А., Ганчев, А., Братанов, П., Тодоров, Ж., Илиев, Н., & Петков, К. Финансов анализ с MS Excel (Първо изд.). В. Търново: ФАБЕР, 2016, 328 стр., ISBN 978-619-00-0382-3.
33. ЗАХАРИЕВ, А., Накатани, К. Сравнителен анализ и оценка на мерките за управление качеството на водите в Япония и България. Научно-практическа конференция с международно участие „Аграрният сектор в условията на финансова криза” (Сборник с доклади), Свищов, 5-7 ноември 2009.
34. ЗАХАРИЕВ, Проданов, С., Радулова, А., Заркова, С., & Димитров, С. План за интегрирано развитие на община Пордим (2021-2027 г.). Свищов: АПС Планконсултинг, 2020, 250 стр. <https://www.researchgate.net/publication/347985505>.
35. ЗАХАРИЕВ, А.; Проданов, С.; Радулова, А.; Заркова, С. План за интегрирано развитие на Община Белене за периода 2021 - 2027 г. Белене, 2021 г., 220 стр. SSRN. doi: <https://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3781635>.
36. ИВАНОВ, Ст. В търсене на синергия: хоризонтални и вертикални аспекти на общинското бюджетиране. Фискалната децентрализация в България – за по-голяма самостоятелност на местните власти. София, 2005, с. 65-78.
37. ИЛИЕВ, П. Местните разходи: граници на самостоятелността и поемането на отговорност. Фискалната децентрализация в България – за по-голяма самостоятелност на местните власти. София, 2005, с. 51-64.
38. ИЛИЕВА, Д. (2022), Crisis Management - Ethical Dilemmas and Lessons Learned, Economy & Business Vol.16/ 2022, Pages: 306-312, ISSN 1314-7242.
39. ЙОЛОВСКИ, Дж. Зеленото бюджетиране като иновативна бюджетна методика – средство за постигане на глобалните климатичните цели, Счетоводството – наука, образование, практика. София. Издателски комплекс – УНСС. ISBN 978-619-232-627-2, с. 238-246, 2022.
40. КОНСТИТУЦИЯ на Република България, Обн., ДВ, бр. 56 от 13.07.1991 г. и посл. изм.
41. ЛИЛОВА, Р., Симеонов, Ст. и Радулова, А. Бюджет и бюджетна политика. В. Търново, Фабер, 2016.
42. ЛИЛОВА, Р. Финансови аспекти на политиката на сближаване в ЕС. Сборник с доклади от международна юбилейна научна конференция „Икономиката и управлението в XXI век – решения за стабилност и растеж. 08-09.11.2011 г. Свищов, том 1, с. 152-160.
43. ЛИЛОВА, Р., Симеонов, Ст., Захариев, А., Проданов, Ст., Пътев, Пл., Иванов, Г. Общински финанси. София, Петекстон, 2000.
44. МАРКОВА, И. (2021), Екологично застраховане и корпоративна сигурност в химическата индустрия, София, ИК – УНСС, ISBN 978-619-232-503-9, 220 с.
45. МИЛАНОВА-ЦОНЧЕВА, Е., Башикаров, К. Управлението на риска от нормативно съответствие в банките във връзка с борбата с изпирането на пари и финансирането на тероризма, Годишник на ИДЕС, 2022, стр. 1-58, https://www.ides.bg/media/2040/1-g-2022_em_kb.pdf

46. НЕНКОВА, П. Приходната част на общинските бюджети: постигане на устойчиво икономическо развитие на местно ниво. Фискалната децентрализация в България – за по-голяма самостоятелност на местните власти. София, 2005, с. 23-50.
47. НЕНКОВА, П. Данъчна децентрализация – подходи за вертикално структуриране на данъчните постъпления в публичния сектор, НАУЧНИ трудове на УНСС / Research Papers of UNWE – София: Унив. изд. "Стопанство", ISSN 0861-9344 ; ISSN 2534-8957, 2021 (5), стр.65-92.
48. НЕНКОВА, Пр. Фискална децентрализация в България (вертикални несъответствия и хоризонтални различия), 2021, ИК на УНСС, ISBN 978-619-232-474-2.
49. ПРОДАНОВ, Ст. Инвестиционен анализ на публични проекти. В. Търново, АБАГАР, 2001.
50. ПРОДАНОВ, Ст., Захариев, А., Кузнецов, Ю., Цанов, Ем., Ганчев, Ал., Личев, Ал. Моделиране дълговия капацитет на общините в условията на фискална децентрализация. // Алманах научни изследвания, том 11, 2010, с. 144-199.
51. ПРОДАНОВ, Ст., Захариев, А., Кузнецов, Ю., Цанов, Ем., Ганчев, Ал., Личев, Ал. Предизвикателства през дълговото бюджетиране в българските общини. // Диалог, 2010, тематичен брой месец юни, с. 190-212.
52. РАДКОВ, Р. и Захариев, А. Международни финанси. В. Търново. ФАБЕР, 2016.
53. СТИГЛИЦ, Д. Икономика на държавния сектор. УИ „Стопанство”, София, 1996.
54. СТРАТЕГИЯ за децентрализация 2016 - 2025 г. (РМС № 735 от 08.09.2016 г.).
55. ТРИФОНОВА, С. Развитие на банковата система в България през периода 2007-2015 г. Влияние на световните кризисни процеси, „Икономически и социални алтернативи”, бр. 2/2016, УНСС, Издателски комплекс – УНСС, София, 2016 г., с. 5-23, ISSN (Print) – 1314-6556.
56. ALESINA A, Zhuravskaya E. (2011) Segregation and the quality of government in a cross-section of countries. *American Economic Review* 101: 1872–1911;
57. ARZAGHI, M.J., and Henderson, V. (2005), Why countries are fiscally decentralizing, *Journal of Public Economics*, Volume 89, Issue 7, 2005, Pages 1157-1189, ISSN 0047-2727, DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jpubeco.2003.10.009>
58. BARTOLINI, D., Stossberg, S. and Blöchliger, H. (2016), “Fiscal Decentralisation and Regional Disparities”, OECD Economics Department Working Papers, No. 1330, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/5jlpq7v3j237-en>.
59. BELEV, B., Schneider, Fr., Zahariev, A. and others. *The Informal Economy in the EU Accession countries (Size, Trends and Challenges to the Process of EU Enlargement*. Sofia, Center for the Study of Democracy. 2003.
60. BOBEVA, D. It Is not about Croatia and Bulgaria: It Is about the Fundamentals of Membership of the Euro Area, *SEER Journal for Labour and Social Affairs in Eastern Europe*, (2023): 50, pp. 195 – 202, DOI: <https://doi.org/10.5771/1435-2869-2022-2-195>
61. BROWN, C., Jackson, P. *Public Sector Economics*. 4th ed., BLACKWELL, 1994.
62. BROWNING, E., Browning, J. *Public Finance and the Price System*. N.Y., Macmillan, 1983.

63. BULMER, E. (2017). Federalism. International Institute for Democracy and Electoral Assistance: Constitution-Building Primer 12. Retrieved from <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/federalism-primer.pdf>
64. CANALETA, C. G., Pascual Arzoz, P., & Rapun Garate, M. (2004). Regional Economic Disparities and Decentralisation. *Urban Studies*, 41(1), 71-94. <https://doi.org/10.1080/0042098032000155696>
65. DELIVERSKA, M. (2021). Report on vaccination against COVID-19 in Bulgaria, *European Association of Health Law Newsletter №1/ 2021, Special Issue: Vaccination against COVID – 19*, p.13-14, ISSN: 2708-2784.
66. DOBREVA, J. (2013). Strategic Approaches to Local Sustainable Development. *Journal of International Scientific Publication: Economy & Business*, Volume 7, Part 1, ISSN 1313-2555; pp 224 – 230.
67. DRĂGHICI, I.I., & VALDEBENITO, C. R. (2024). The Impact of Fiscal Transfer from the EU Budget on Economic Growth in CEE Countries. In *Proceedings of the International Conference on Economics and Social Sciences. The International Conference on Economics and Social Sciences*. Editura ASE. <https://doi.org/10.24818/icess/2024/075>
68. EZCURRA, R., & Pascual, P. (2008). Fiscal Decentralization and Regional Disparities: Evidence from Several European Union Countries. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 40(5), 1185-1201. <https://doi.org/10.1068/a39195>
69. FILIPPETTI, A., and Cerulli, G. (2015) Are local public services better delivered in more autonomous regions? Evidence from European regions using a dose-response approach, *Papers in Regional Science*, Vol. 97, Issue 3, pp. 801-826, DOI: 10.1111/pirs.12283.
70. JACOBY, J., & Matell, M. S. Three-Point Likert Scales Are Good Enough. *Journal of Marketing Research*, 8(4), 1971, 495-500. doi: <https://doi.org/10.2307/3150242>
71. KIRILOVA, Y., Velkova, D. (2025). Is a new model for financing municipal investments needed in Bulgaria? *Economic Development and Policies: Realities and Prospects. European Integration, Convergence and Cohesion*. Sofia: ERI at BAS, pp. 272-279, ISBN 978-954-9313-27-7 (pdf)
72. KOROTUN, V., Kaneva, T. ., Drepin, A. ., Levaieva, L., & Kucherenko, S. (2020). The Impact of Fiscal Decentralization on Economic Growth in Central and Eastern Europe. *European Journal of Sustainable Development*, 9(3), 215. <https://doi.org/10.14207/ejsd.2020.v9n3p215>
73. KYRIACOU, A.P., Muinelo-Gallo, L., Roca-Sagalés, O. (2015), Fiscal decentralization and regional disparities: The importance of good governance, *Papers in Regional Science*, Volume 94, Issue1. March 2015, Pages 89-107, ISSN 1056-8190, DOI: 10.1111/pirs.12061
74. LESSMANN, C. (2009). Fiscal Decentralization and Regional Disparity: Evidence from Cross-Section and Panel Data. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 41(10), 2455-2473. <https://doi.org/10.1068/a41296>
75. LESSMANN, C. (2012). Regional Inequality and Decentralization: An Empirical Analysis. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 44(6), 1363-1388. <https://doi.org/10.1068/a44267>

76. MALIK, S., & Aisyah. (2024). Evaluation of Decentralisation Policy: Impact on Regional Development. *Journal of Indonesian Scholars for Social Research*, 4(2), 100–104. <https://doi.org/10.59065/jissr.v4i2.159>
77. MARTINEZ-VAZQUEZ, J., Lago-Peñas, S., Sacchi, A. (2016) The impact of fiscal decentralization: a survey, *Journal of Economics Surveys*, Vol. 31, Issue 4, pp. 1095-1129, DOI: 10.1111/joes.12182
78. MATIĆ, R. (2024). Fiscal decentralization and impact on economic growth in the Republic of Croatia. *Zbornik Veleučilišta u Rijeci*, 12 (1), 49-69. <https://doi.org/10.31784/zvr.12.1.10>
79. MIHAYLOVA-BORISOVA, G., & Nenkova, P.. Expenditure Efficiency and Macroeconomic Performance of Balkan Countries: DEA Approach. *Economic and Social Development*, 63rd International Scientific Conference on Economic and Social Development - Building Resilient Society (pp. 439-448). Zagreb: Varazdin Development and Entrepreneurship Agency and University North, 2020.
80. MONASTIRIOTIS, V. and Petrakos, G. (2009) ‘Local sustainable development and spatial cohesion in the post-transition Balkans: Policy issues and some theory’, in M. Vujosevic and J. Petric (eds) *Regional Development, Spatial Planning and Strategic Governance*, Thematic Conference Proceedings Vol. I, Belgrade: Institute of Architecture and Urban and Spatial Planning of Serbia, pp. 1–20.
81. NENKOVA, P. Fiscal Decentralization and Local Finance Reforms in Bulgaria: A Review of Ten Years’ Experience. (2014). *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 5(23), 342. <https://www.richtmann.org/journal/index.php/mjss/article/view/4535>
82. OLAYELE B. F. Soo K. T. (2020). Redistributive fiscal policies and regional economic disparities. *Cogent Economics & Finance*, 8(1), 1853326. [10.1080/23322039.2020.1853326](https://doi.org/10.1080/23322039.2020.1853326)
83. ONOFREI, M.; Oprea, F.; Iașu, C.; Cojocariu, L.; Anton, S.G. Fiscal Decentralization, Good Governance and Regional Development—Empirical Evidence in the European Context. *Sustainability* 2022, 14, 7093. <https://doi.org/10.3390/su14127093>
84. PEIRÓ-PALOMINO, J., Picazo-Tadeo, A.J., Rios, V. (2020) Well-being in European regions: Does government quality matter?, *Papers in Regional Science*, Volume 99, Issue 3, Pages 555-582, ISSN 1056-8190, <https://doi.org/10.1111/pirs.12494>.
85. PRODANOV, S. and Naydenov, L. (2020), Theoretical, qualitative and quantitative aspects of municipal fiscal autonomy in Bulgaria, *Ikonomicheski Izsledvania*, Vol. 29, Issue 2, pp. 126–150.
86. RADKOV, R. & Zahariev, A. The Currency Board in Bulgaria: Theoretical Reflections and Empirical Results. *Economic Archive*, 3/2013, pp. 3-14.
87. RODRÍGUEZ-POSE, A., and Ezcurra, R, Does decentralization matter for regional disparities? A cross-country analysis, *Journal of Economic Geography*, Volume 10, Issue 5, September 2010, Pages 619–644, <https://doi.org/10.1093/jeg/lbp049>
88. TSELIOS, V., Rodríguez-Pose, A., Pike, A., Tomaney, J., & Torrisi, G. (2012). Income Inequality, Decentralisation, and Regional Development in Western Europe. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 44(6), 1278-1301. <https://doi.org/10.1068/a44334>

89. WEINGAST B. (1995). The economic role of political institutions: Market-preserving federalism and economic development. *Journal of Law Economics and Organization*, 11(1), 1–31. <https://www.jstor.org/stable/765068>
90. ZAHARIEV, A. Bulgarian External Debt–macrostability aspects and evidences. International Conference „Financial Stabilization and Economic Growth" (26-27.X.2000). Svishtov, Conference proceedings.
91. ZAHARIEV, A. Financial analysis, Tsenov Academic Publishing House, 2022, 238 pages, ISBN 978-954-23-2296-2.
92. ZAHARIEV, A., & Georgiev, T. (2023). The day-ahead energy market: correlation analysis and trends for selected CEE countries. 100th International Scientific Conference on Economic and Social Development – "Economics, Management, Entrepreneurship and Innovations". 100, pp. 178-192. Svishtov: Varazdin Development and Entrepreneurship Agency, Varazdin, Croatia.
93. ZAHARIEV, A., Manole, A.-L., Barbu, C.-M., Krstic, B., Dalay, I., Stefanovic, S., . . . Talic, M. (2024). Handbook on circular economy challenges for business and society. Svishtov: Tsenov Academic Publishing House, Svishtov. 168 pages, ISBN 978-954-23-2490-4, E-ISBN 978-954-23-2479-9, doi:10.13140/RG.2.2.16372.77445.
94. ZAHARIEV, Andrey. A social entrepreneurship approach towards the circular economy in Bulgaria – on the example of the “Caps for the future” initiative, Book of Proceedings of International Symposium “Experience. Knowledge. Contemporary Challenges: Transition towards the “green” economy and lessons not learned on a “good ecological status””, 2024, May 23rd – 24th, 2024, ARTIFEX University of Bucharest, Bucharest, pp. 50-58, ISBN 978-606-8716-78-7
95. <http://www.stat.bg/bg/indicator/1025/>
96. <http://www.minfin.bg/bg/page/96>
97. <http://www.landregulation.com/files/>
98. <http://www.flag-bg.com/?id=6>
99. http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm
100. Министерство на финансите, <https://www.minfin.bg/bg/1127>
101. <https://lex.bg/laws/ldoc/2133874691>
102. <https://www.vikholding.bg/>

БИБЛИОГРАФСКИ ПОКАЗАТЕЛИ НА МОНОГРАФИЧНИЯ ТРУД

Брой издателски страници (43 реда x 84 знака):	157
Приравнен брой в стандартни страници с фигурите:	300
Брой знаци в текст (без фигурите):	284897
Брой таблици:	19
Брой фигури:	100
Общ брой цитирани източници:	102
Брой цитирани източници на кирилица:	55
Брой цитирани източници на латиница:	39
Брой електронни източници:	8
Обсъждане на монографичния труд в катедра „Финанси и застраховане“ на ВУЗФ:	4.3.2025

